T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

İSMAİL ÇETİŞLİ HAYATI VE ESERLERİ

Gizem DAĞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Serap ASLAN COBUTOĞLU

Çankırı – 2022

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

İSMAİL ÇETİŞLİ HAYATI VE ESERLERİ

Gizem DAĞ

ORCID: 0000-0002-7511-6230

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Serap Aslan COBUTOĞLU

Bu çalışma *Çankırı Karatekin Üniversitesi Bap Kordinasyonu* tarafından *EF080120L11* nolu Yüksek Lisans tez projesi olarak desteklenmiştir.

Çankırı – 2022

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ iv
TEZ KABUL VE ONAY v
ÖN SÖZ vi
ÖZET viii
ABSTRACT ix
KISALTMALAR x
TABLO LİSTESİ xi
ŞEKİL LİSTESİ xii

1. GİRİŞ 1

2. BÖLÜM: İSMAİL ÇETİŞLİ'NİN HAYATI 6

2.1. Doğumu ve Aile Çevresi 6
2.2. Çocukluğu ve Tahsil Hayatı 6
2.3. Evliliği ve Çocukları 6
2.4. Yazı Hayatı ve Yayıncılığı 6
2.5. İdari Görevleri ve Akademik Hayatı 7
2.6. Vefatı 8
2.7. Eserleri 8
2.7.1.İsmail Çetişli'nin Makaleleri Bildirileri-Bölümleri-Konferansları Mülâkatları ve Tanıtım Yazılarının Künyesi 9

3. BÖLÜM: İSMAİL ÇETİŞLİ'NİN BİYOGRAFİK VE MONOGRAFİK ESERLERİ 18

3.1. *Memduh Şevket Esendal-İnsan ve Eser* 18
3.1.1. Basım Süreci 18
3.1.2. Muhteviyata Ait Özellikler 20
3.1.3. Eserin Farklı Baskılarının Mukayesesi 21
3.1.4. Tasnif Sistemi 23

3.2. *Cahit Külebi ve Şiiri* 32
3.2.1. Basım Süreci..... 35
3.2.2. Muhteviyata Ait Özellikler..... 36
3.2.3. Tasnif Sistemi..... 37

3.3. *Halit Ziya Uşaklıgil* 44
3.3.1. Basım Süreci..... 44
3.3.2. Muhteviyata Ait Özellikler..... 45
3.3.3. Tasnif Sistemi..... 46

3.4. İsmail Çetişli'nin Memduh Şevket Esendal Hakkında Yazdığı Ansiklopedi Maddeleri 52
3.4.1. Ansiklopedi Maddelerinin Biyografi Türü ile İlişkisi..... 52
3.4.2. İsmail Çetişli'nin Memduh Şevket Esendal Hakkında Yazdığı Ansiklopedi Maddeleri..... 54

4. BÖLÜM: BATI EDEBİYATINDA AKIMLAR ve EDEBİYAT TEORİSİ TÜRÜNDEKİ ESERLERİ 56

4.1. *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar* 56
4.1.1. Basım Süreci..... 56
4.1.2. Muhteviyata Ait Özellikler..... 57
4.1.3. Eserin Farklı Baskılarının Mukayesesi..... 58
4.1.4. Tasnif Sistemi..... 59

4.2. *Edebiyat Sanatı ve Bilimi* 66
4.2.1. Basım Süreci..... 66
4.2.2. Muhteviyata Ait Özellikler..... 66
4.2.3. Tasnif Sistemi..... 68

5. BÖLÜM: METİN TAHLİLİNE DAİR ESERLERİ 84

5.1. *Metin Tahlillerine Giriş/1 Şiir* 84
5.1.1. Basım Süreci..... 84
5.1.2. Muhteviyata Ait Özellikler..... 85
5.1.3. Tasnif Sistemi..... 85

5.2. *Metin Tahlillerine Giriş/2 Hikâye- Roman- Tiyatro* 101
5.2.1. Basım Süreci..... 101
5.2.2. Muhteviyata Ait Özellikler..... 101
5.2.3. Tasnif Sistemi..... 103

5.3. *Şiir Dünyamız* **113**
5.3.1. Basım Süreci 113
5.3.2. Muhteviyata Ait Özellikler 113
5.3.3. Tasnif Sistemi 115

6. BÖLÜM: TÜRK ŞİİRİNDE PEYGAMBERLER KONULU ESERLERİ 136

6.1. *Türk Şiirinde Hz. Peygamber 1860-2011* **136**
6.1.1. Basım Süreci 136
6.1.2. Muhteviyata Ait Özellikler 137
6.1.3. Tasnif Sistemi 139

6.2. *Şiirimizde Peygamber ve Gül* **141**
6.2.1. Basım Süreci 141
6.2.2. Muhteviyata Ait Özellikler 142
6.2.3. Tasnif Sistemi 143

7. SONUÇ **147**

KAYNAKÇA **153**
EKLER **169**
ÖZGEÇMİŞ **176**

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *İsmail Çetişli Hayatı ve Eserleri* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

21 / 02 / 2022

İmza

Gizem DAĞ

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Gizem Dağ tarafından hazırlanan *İsmail Çetişli Hayatı ve Eserleri* başlıklı bu çalışma, *21.02.2022* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *[oybirliği/oy çokluğuyla]* başarılı bulunarak jürimiz *tarafından Türk Dili ve Edebiyatı* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Dr. Öğr. Ü. Serap ASLAN COBUTOĞLU	İmza: ……..
Üye	: Prof. Dr. Fatih SAKALLI (Başkan)	İmza: ……..
Üye	: Dr. Öğr. Ü. Betül ÖZTOPRAK	İmza: ……..

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../..../ 2022 tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Unvan Ad SOYAD

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

İsmail Çetişli, 2015 yılında sona eren hayatı boyunca Türk edebiyatında akademik anlamda pek çok çalışmaya imza atmış, alanında yeni ufuklar açmıştır. Yazar, kaleme aldığı on iki kitap ve yüz on dört makalesi ile Türk edebiyatına ve Türk edebiyatı tarihine önemli ölçüde katkılar sağlamıştır. Çetişli'nin mesleki anlamda tek gayesi, edebiyat tarihçiliğimiz içerisinde yer alan Yeni Türk Edebiyatı alanında uzmanlaşmak ve akademik kariyerini bir üniversite hocası olarak devam ettirmek olmuştur. Bu bağlamda İsmail Çetişli'nin Türk edebiyatında kuramsal, kavramsal, tarihsel vb. kapsamdaki ilmî faaliyetleri ile önemli bir yer edindiğini söylemek mümkündür.

Çalışmanın ortaya çıkışını, son dönemlerde Türk edebiyatına yaptıkları katkılarıyla anılan Mehmet Kaplan, Tahir Alangu, Fevziye Abdullah Tansel, Berna Moran gibi birer ekol kabul edebilecek hocalarımızın düşünce tarzları, eğilimleri ve eserleri dikkate alınarak yapılan tezlerin sayısında görülen artış sağlamıştır. Ayrıca İsmail Çetişli ile ilgili daha önce hiçbir akademik araştırmanın yapılmamış olması da konunun seçilmesinde önemli bir etkendir. Bu hususta tezin amacı; Türk edebiyatında yaklaşık yirmi beş yıl süresince katkı sağlayan İsmail Çetişli'nin, Türk edebiyatının dönemleri, eserleri, yazarları, akımları ve edebiyat sanatına dair eserlerini yazarken temellendirdiği teorik köken ve düşünce ekollerini belirleyerek çalışmanın diğer araştırmacılara yol gösterici olmasını sağlamaktır. Buradan hareketle bu çalışmada İsmail Çetişli'ye ait eserler bütüncül bir değerlendirmeye tabi tutularak yazarın biyografisinin yanı sıra eserlerini incelerken kullandığı tahlil metodları belirlenmeye çalışılmıştır.

İsmail Çetişli'nin eserlerini incelediğimizde yazarın akademik çalışmalarında karşılaştığımız çeşitlilik sebebiyle birbiriyle paralel konuları ele alan eserler aynı başlıklar altında değerlendirilmiştir. Altı bölüme ayrılmış olan tezin "Giriş" bölümünde Türk edebiyatına akademik katkı sağlayan araştırmacılar hakkında yapılmış biyografik çalışmalar ve kitaplar hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde İsmail Çetişli'nin hayatı kronolojik bir şekilde ele alınmıştır. Bu husuta yazarın biyografisi hakkında bilgi sahibi olmak için eşi Ayşe Çetişli, kızları Elif Hanım ve Fatma Hanım ile görüşmeler yapılmıştır. Çetişli'nin hayatına ait fotoğraflar, günlükler, hatıra defterleri, notlar ile şahsiyeti ve hocalığı hakkında bilgi sahibi olan öğrencilerinden faydalanılmıştır. İncelemede yazarın hayatına dair detaylı bilgilerin

vefatı sebebiyle birinci ağızdan elde edilememesinden dolayı yaşadığı Denizli, Isparta ve Ankara gibi illere gidilerek öğrencileri ve onu yakından tanıyanlarla birebir görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca hayatına dair önemli bir yer tutan olaylar fotoğraflanarak bunlara tezin son bölümünde yer verilmiştir. Çetişli'nin çalışmalarının çeşitliliği göz önüne alındığında ise tezde eserleri ile ilgili verilen künyede tasniflendirme yapılmıştır.

Üçüncü bölümde, Çetişli'nin biyografi türünde yazdığı *Memduh Şevket Esendal, Cahit Külebi ve Şiiri* ve *Halit Ziya Uşaklıgil* adlı eserleri ele alınmış ve bu konularda yazmış olduğu ansiklopedi maddeleri konu bütünlüğünü sağlamak amacıyla bu çalışmalarla birlikte değerlendirilmiştir. Dördüncü bölümde; *Batı Edebiyatında Akımlar* ve *Edebiyat Sanatı ve Bilimi* adlı eserleri değerlendirilmiştir. Beşinci bölümde; *Metin Tahlillerine Giriş I/Şiir, Metin Tahlillerine Giriş II/ Hikâye, Roman, Tiyatro* ve *Şiir Dünyamız* adlı kitapları incelenerek yazarın metin tahlili metodları ve bağlı olduğu ekoller belirlenmeye çalışılmıştır. *Şiir Dünyamız* adlı kitabı yazara ait 34 makaleyi içermesinden dolayı bu makaleler müstakil olarak ayrı bir bölümde değerlendirilmeye tâbi tutulmamıştır. Bu makaleler ihtiva ettiği konuya göre çalışmadaki bahsi geçen diğer eserlerin içerisinde ele alınmıştır. Son olarak eserin altıncı bölümde ise *Türk Şiirinde Hz. Peygamber, Peygamber ve Gül* adlı kitapları incelenmiş ve yazarın hayatının son evresine denk gelen bu kitaplarda yaklaşık yirmi yıldır temeli atılan bir araştırmanın ürünü olan ve 1860 yılından günümüze kadar geçen süreçte yazılmış eserlerinin değerlendirilmesi yapılmıştır.

Çalışmamın, ilk şekillenişinden geldiği son aşamaya kadar desteklerini esirgemeden her defasında sonsuz kapılar açan kıymetli hocam Dr. Öğretim Üyesi Serap ASLAN COBUTOĞLU'na çok teşekkür ederim. Ayrıca İsmail Çetişli ile yollumu kesiştiren Dr. Öğretim Üyesi Kazım ÇANDIR'a ve her zaman yanımda olan değerli hocam Dr. Öğretim Üyesi Betül ÖZTOPRAK'a çok teşekkür ederim. Eğitim hayatım boyunca her zaman varlığını arkamda hissettiren ve beni özveriyle yetiştiren aileme çok teşekkür ederim. Çankırı'da geçirdiğim sekiz yıl boyunca dostluğun kardeşlik kadar kutsal bir bağ olduğunu anlamamı sağlayan Fadime BOZKURT'a ve Üzeyir ÇINAR'a çok teşekkür ederim.

21/02/2022

Gizem DAĞ

ÖZET

Tezin Başlığı : İsmail Çetişli Hayatı ve Eserleri
Tezin Yazarı : Gizem DAĞ
Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Serap ASLAN COBUTOĞLU
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Tezin Türü : Yüksek Lisans
Kabul Tarihi : 21.02.2022

İsmail Çetişli, yirmi beş yıllık akademik hayatı süresince, akademisyen kimliğinin yanı sıra Türk edebiyatına katkı sağladığı yayınları ve araştırmalarıyla da ön plana çıkmıştır. Çalışmanın amacı; İsmail Çetişli'nin hayatına dair biyografik bilgileri içeren bir araştırma yapmak ve Çetişli'nin kitapları, süreli yayınlarında yer alan makalelerinde kullandığı yöntem bilim ve düşünce ekollerini ortaya çıkartmaktır. İsmail Çetişli hakkında ilk kez yapılacak olan araştırma da öncelikle yazarın hayatının bilinmeyen yönleri aydınlatılmaya çalışılmıştır. Çetişli'nin Türk edebiyatına kazandırdığı eserlerinden kitapları tanıtılmış ve incelenmiştir. Makaleleri ise konu bütünlüğüne göre ilgili konu başlığında değerlendirilmiştir. Makalelerinin künyeleri içerik yönünden sınıflandırılmıştır. İncelemelerde Çetişli'nin kaleme aldığı eserlerde ön plana çıkan göstergebilim, dilbilim, halkbilim, stilistik vb. çalışma yöntemleri ile ele aldığı şahsiyetler, olaylar, devirler ve eserlerde kullandığı yöntem bilimler ortaya konulmuştur. Ayrıca Çetişli'nin bu mevzulara işleklik kazandırırken başvurduğu edebiyat-tarih, edebiyat-coğrafya, edebiyat-psikoloji, edebiyat-sosyoloji arasındaki interdisipliner yaklaşımların eser-devir, eser-mekân, yazar-devir ve yazar-eser ilişkilerine yansıdığı noktalar tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Çetişli'nin eserlerini incelediğimizde yalnızca Yeni Türk Edebiyatı alanında eser vermediğini kimi zaman edebi eserlere karşı bir eleştirmen kimi zaman dilbilimci kimi zaman teorisyen olduğu anlaşılmaktadır. Çetişli, Türk edebiyatını benimsemiş, edebiyat teorileri ve uygulamalarında yerli ve yabancı kaynak hakkında fikir sahibi bir araştırmacıdır.

Anahtar Kelimeler: İsmail Çetişli, biyografik ve monografik, metin tahlilleri, akımlar, Türk şiirinde Hz. Peygamber.

ABSTRACT

Thesis Title **:** İsmail Çetişli's Life and Works
Author **:** Gizem DAĞ
Supervisor **:** Assistant Professor Serap ASLAN COBUTOĞLU
Department **:** Turkish Language and Literature
Thesis Type **:** Master's Thesis
Date **:** 21.02.2022

During his twenty-five years of academic life, İsmail Çetişli has come to the fore with his publications and researches that he contributed to Turkish literature as well as his academic identity. Purpose of the study; To conduct a research that includes biographical information about İsmail Çetişli's life and to reveal the methodologies and schools of thought Çetişli used in his books and articles in periodicals. In the research that will be done for the first time about İsmail Çetişli, first of all, the unknown aspects of the author's life have been tried to be clarified. The books that Çetişli brought to Turkish literature were introduced and examined. The articles were evaluated in the relevant subject title according to the integrity of the subject. The tags of the articles are classified in terms of content. Semiotics, linguistics, folklore, stylistic, etc., which come to the fore in the works written by Çetişli, are examined. In this study, the personalities, events, periods and methodologies he used in his works were revealed. In addition, it has been tried to determine the points where the interdisciplinary approaches between literature-history, literature-geography, literature-psychology, literature-sociology, which Çetişli resorts to while bringing these subjects to life, are reflected in the work-period, work-space, author-period and author-work relations. In this context, when we examine the works of Çetişli, it is understood that he does not only work in the field of New Turkish Literature, but sometimes he is a critic against literary works, sometimes a linguist and sometimes a theorist. Çetişli is a researcher who has adopted Turkish literature and has an idea about domestic and foreign sources in literary theories and practices.

Keywords: İsmail Çetişli, biographical and monographic, text analysis, movements, Hz. Prophet.

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
AKM	Atatürk Kültür Merkezi
bkz.	Bakınız
Bsk.	Baskı
cad.	Caddesi
cm.	Santimetre
Çev.	Çeviren
Doç.	Doçent
Dr.	Doktor
Ed.	Editör
Fak.	Fakülte
Hz.	Hazreti
Hzl.	Hazırlayan
ISBN	Uluslararası Standart Kitap Numarası
Kit.	Kitap
KTB	Kültür Bakanlığı
Ktbv.	Kitabevi
M.Ö.	Milattan önce
NO.	Numara
Prof.	Profesör
s.	Sayfa
T. evvel	Teşrin-i evvel
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TDV	Türkiye Diyanet Vakti
TİB	Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı
Ü.	Üniversite
vb.	ve benzeri
vs.	Vesaire
Yay.	Yayınları
yy.	Yüzyıl

TABLO LİSTESİ

Tablo No: **Sayfa**

Tablo 2.1: İsmail Çetişli'nin akademik hayatı 7
Tablo 2.2: İsmail Çetişli'nin yayımlanan kitaplarının künyesi 8
Tablo 3.1: *Memduh Şevket Esendal- İnsan ve Eser-* adlı eserin basım bilgileri 19
Tablo 3.2: *Memduh Şevket Esendal* adlı kitapların farklı baskılarının mukayesesi ... 21
Tablo 3.3: *Cahit Külebi ve Şiiri* adlı eserin basım bilgileri 36
Tablo 3.4: *Halit Ziya Uşaklıgil* adlı eserin basım bilgileri 45
Tablo 4.1: *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar* adlı eserin basım bilgileri 57
Tablo 4.2: *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar* adlı kitabın başlıklarında meydana gelen değişimler 58
Tablo 4.3: *Edebiyat Sanatı ve Bilimi adlı eserin basım bilgileri* 66
Tablo 5.1: *Metin Tahlilleri/1 Şiir* adlı eserin basım bilgileri 84
Tablo 5.2: Recaizade Mahmut Ekrem'in "Şevki Yok" şiirinde şair ve tabiat 95
Tablo 5.3: Tevfik Fikret'in "Mai Deniz" şiirinde şair ve duygular 95
Tablo 5.4: *Metin Tahlilleri/2 Hikâye-Roman-Tiyatro* adlı eserinde tahlil edilen roman türleri ve ele alınış şekilleri 110
Tablo 5.5: *Şiir Dünyamız* adlı eserin eserin basım bilgileri 113
Tablo 6.1: *Türk Şiirinde Hz. Peygamber 1860-2011* adlı eserin basım bilgileri 137
Tablo 6.2: *Türk Şiirinde Hz. Peygamber ve Gül (1860-2011)* adlı eserin basım bilgileri 142

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil No: **Sayfa**

Şekil 5.1: Türk edebiyatı dönemleri 118
Şekil 5.2: Mehmet Rauf'un romanlarında kullandığı temalar 133

1. GİRİŞ

Tarih, topluma mal olmuş olayları konu edinirken bu olayların yaşanmasında rol oynayan şahsiyetlere de yer vermiştir. Tanınmış kişilerin hayatından bahseden edebi bir tür olan biyografi, ilk olarak tarihî kaynaklar içerisinde yer almıştır. Bu yönüyle edebiyat tarihi açısından biyografi türü önemli bir kaynak olarak görülmüştür.[1] Özellikle İslam tarihi, biyografik eserlere genişçe yer vermiştir. Çünkü peygamberlerin hayatına dair yapılan incelemeler, biyografik bir kaynak olarak kayıtlara geçmiştir. Bu süreçte verilen ilk eserlerin toplumun içersinde bulunduğu siyasal, dinî ve kültürel etkileşimler dolayısıyla XII. yüzyıl sonlarına doğru Arapça daha sonrasında ise Farsça kaleme alındıkları görülmüştür.

> *Tezkirecilik geleneği İslam kültürüne has bir olaydır. Kökeni, Müslümanların ilk dönemlerinde başlatılan tefsir ve hadis çalışmalarına kadar gider. Arapların tabakât adını verdikleri çalışmalar, İranlılar ve Türkler arasında geliştirilerek tezkire adını almıştır. Kelimenin bu isimle yaygınlık kazanmasında XII. yüzyılın tanınmış İranlı şair ve düşünürü Nişaburlu Feridüddin Attar'ın Tezkiretü'l-Evliya adıyla yazdığı eserinin kısa sürede İslam dünyasında tanınarak çok tutulmasının büyük rolü olmuştur.*[2]

XV. yüzyılda yaşanılan siyasal gelişmelerle birlikte Türkçe yazılmış biyografik örnekler karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki Ali Şir Nevâyî'ye aittir (l441- 50l). Nevâyî, Çağatay sahasında Molla Cami'nin biyografik eserini tercüme etmiş daha sonra *Mecâlisü'n-Nefâis'i* kaleme almıştır. "*Mecâlisü'n-Nefâis*, özellikle Herat, Horsan ve Azerbaycan'da yaşayan ve çoğu Farsça şiir söyleyen 461 şairi ihtiva eden bir eser olup Türk edebiyatında yazılan ilk şairler tezkiresidir. Bu eser hem XV. asır Çağatay edebiyatı hem de İran edebiyatı için önemli bir kaynaktır."[3] Fakat eserin asıl önemi Türk edebiyatında Türkçe yazılacak olan diğer biyografilere öncülük edecek bir kaynak olmasıdır.

Biyografik eserler, Türk edebiyatında Çağatay sahası ile başlayıp daha sonra Osmanlı sahasındaki tezkirecilik geleneği etrafında devam ettirilir. Klâsik edebiyatımızda şairler hakkında bilgi veren kitaplara "Şuarâ Tezkiresi" adı verilmiştir. Tezkire, Arapça zikr kökünden türetilmiş bir kelimedir. "*"Zikr" anma, hatırlama sözünü etme*

---

[1] Bu konu hakkında daha detaylı bilgi edinmek için bkz. Mustafa İsen, *Türkçenin Biyografi Kaynakları,* http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/turkcenin_biyografi_kaynaklari.pdf . (E.T: 12.05.2019)

[2] Mustafa İsen, "Divan Edebiyatında Bir Tür: Tezkireler", *Milli Eğitim Dergisi,* sayı: 90, 1989, s. 22-26.

[3] Ahmet Atilla Şentürk, *Eski Türk Edebiyat Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2009, s. 199.

anlamlarına geldiğine göre tezkire hatırlamaya vesile olan şey mânâsına gelir."[4] Bu türde verilen eserlere ilk olarak, tercümeye zeyl olarak yazılan Lâmiî Çelebi'nin *Fütûhu'l-Mücâhidîn li Tervîhi Kulûbü'l-Müşâhidîn* adlı eseri örnek vermek yerinde olacaktır. Ayrıca Osmanlı Türkçesi'nde tezkiretü'ş-şuarâ türü, Sehî Bey'in 945 (1538) yılında tamamladığı bu eserle başlar. Tezkire-i Sehî olarak da bilinen eser *Heşt Bihişt*[5] adıyla kaynaklara geçmiştir. Bu tarzda yapılan biyografik çalışmalarda tezkire adını ilk kez kullanan şairimiz Lâtîfî'dir. Lâtîfî *Tezkiretü'ş-Şu'arâ* adlı eseriyle XVI. yüzyıl tezkirelerinde önemli bir yer tutmuştur. Daha birçok örneklerine rastladığımız bu türde XVI. yüzyılda Âşık Çelebi, Gelibolulu Mustafa Alî, XVII. yüzyılda Yümnî, Güftî, XVIII. yüzyılda Silahdarzâde, Esrâr Dede, XIX. yüzyılda Şefkat, Ârif Hikmet, XX. yüzyılda Ali Emîrî, Nail Tuman gibi isimlerin eserleri ile tezkirecilik geleneği devam etmiştir.

Bu süreçte verilen biyografik eserleri sadece tezkirelerle sınırlamak doğru olmayacaktır. Çünkü Hz. Muhammed'in hayatını anlatan siyer kitapları, peygamber kıssaları, Tezkiretü'l Evliyalar, menakıbnameler, sergüzeştnameler, ta'rifatlar, Münşeat Mecmuaları, divanlar ve mesnevilerde verilen bilgiler, doğrudan ya da dolaylı olarak biyografik eserler grubunda incelenmelidir.[6]

XV. yüzyıldan itibaren yaşanan siyasi gelişmeler ve etkileşimler sonucu varlığına rastladığımız biyografi türü, Tanzimat Dönemi'nden sonra daha da gelişmiş ve yaygınlaşmıştır. Fakat XX. yüzyılda tezkireler yerini antolojilere bırakmıştır. Edebî biyografi yazma geleneğinin edebiyat tarihçiliğine ciddi katkılar sağladığı anlaşıldığında, Fuat Köprülü çalışmalarıyla edebiyat tarihçiliğinde bir resmiyet kazanmıştır. Bu doğrultuda da yapılan biyografik çalışmalarda bir artış yaşanmıştır.

Biyografi türünde modern anlamda ilk örnekler, XIX. yüzyılda Tanzimat Dönemi ile birlikte karşımıza çıkmaktadır. Muallim Naci'nin *Osmanlı Şairleri* ve *Esami* eserlerinde 700 kadar Osmanlı şairinin biyografisi ve eserleri hakkında bilgi vermesi, Recaizâde Mahmut Ekrem'in *Kudemâdan Birkaç Şair* eserinde, *Ta'lîm-i Edebiyat*

---

[4] Lâtîfî, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ (Tenkitli Metin)*, Hzl: Rıdvan Canım, KTB Yayınları, Ankara 2008, s. 2.

[5] Günay Kut, *Heşt Bihişt*, İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, cilt: 17, İstanbul 1998, s. 273-274. https://islamansiklopedisi.org.tr/hest-bihist--sehi. (E.T. 12.05.2019).

[6] Bu başlıklar hakkında daha detaylı bilgi edinmek için bkz: Ferdi Kiremitçi, "Klasik Türk Edebiyatında Öğretici Eserler: Tanım, Tasnif, Örnek Metin", *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, cilt: 54, 2015, s. 313-352.

(1872)'ta bahsi geçen dokuz sanatçının kısa biyografilerine yer vermesi görülmüştür. Ayrıca yine bu dönem yazarlarından olan Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi, Beşir Fuad ve Fatma Aliye Hanım'ın yazdıklarına baktığımızda biyografi türünde kaleme alınan eserler karşımıza çıkmaktadır.

Cumhuriyet Dönemi'ne kadar gelen süreci incelediğimizde batılı anlamda modern bir biyografi yazan yazarlara pek rastlamayız. Çünkü bu türün edebiyatımızda yeni bir arayış ve getirinin ürünü olması yazarları modern anlamda biyografik denemeler yapmaya yönlendirmiştir. Bu bakımdan her türde olduğu gibi biyografilerde de verilen ilk ürünlerin hatalı veya eksik kalan yönlerini görmek mümkündür.

Cumhuriyet Dönemi'nde ise edebiyat tarihi yazma geleneği müstakil bir disiplin olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneğin önemli bir kaynağı olarak görülen biyografik çalışmalara duyulan ihtiyaç da giderek artmıştır. Bu doğrultuda üniversitelerde Türk Dili ve Edebiyatı bölümü kürsülerindeki hocaların incelemelerine ihtiyaç duyulmuştur.

1920'lerin başından günümüze kadar gelen süreçte yapılan biyografik çalışmalara örnek olarak; Süleyman Nazif'in, *Mehmet Akif* (1924); Kenan Akyüz'ün, *Tevfik Fikret* (1947); Mehmet Kaplan'ın, *Namık Kemal Hayatı Ve Eserleri* (1948); Olcay Önertoy'un, *Halit Ziya Uşaklıgil, Romancılığı ve Romanımızdaki Yeri* (1965); Birol Emil'in, *Mizancı Murad Bey, Hayatı Ve Eserleri* (1979); Nurullah Çetin'in, *Behçet Necatigil, Hayatı, Sanatı Ve Eserleri* (1998) ve Ömer Faruk Huyugüzel'in *Necip Türkçü* (2003) hakkındaki çalışmalarını göstermek mümkündür. Ayrıca çalışmamızın konusunu oluşturan İsmail Çetişli'nin Memduh Şevket Esendal, Cahit Külebi ve Halit Ziya Uşaklıgil hakkındaki biyografik çalışmasını da bu gruba dâhil etmek gerekir.

Edebiyatımızda birçok yazarın ele aldığı biyografik eserlere rastlamak mümkündür. Bahsi geçen unsurların yaklaşık son 20 yıldır Türk Dili ve Edebiyatı bölümündeki çalışmalarıyla ön plana çıkarak alana önemli katkılarda bulunan ve birçok araştırmacaya yol gösterici olan akademisyelerin hayatı, çalışmaları ve eserleriyle birlikte müstakil olarak ele alınmasıyla yeni bir girişim söz konusu olmuştur. Bu bağlamda çalışmanın ortaya çıkışını sağlayan Mehmet Kaplan, Orhan Okay, Ahmet Kabaklı, Tahir Alangu, Fevziye Abdullah Tansel, Berna Moran gibi Türk edebiyatında eleştiri, kuram, teori, tahlil vb. alanlarda çalışmalar yapmış araştırmacılar hakkında yazılmış biyografik tezler; yazarın hayatını ve eserlerini bir bütün olarak ele alarak bu

akademisyenlerin alana sağladıkları katkıyı gösteren çalışmalardır. Tezlerin sayısında görülen artış ise araştırmacılara yol gösterici olması ve Türk edebiyatı tarihine katkı sağlamasını açısından önemlidir.

Bu doğrultuda İsmail Çetişli'nin yazdığı biyografik eserler çalışmada ayrı bir bölümde değerlendirilmiştir. Yazarın hayatı ve eserleri ile ilgili bilinmeyen yönlerini aydınlatmak amacıyla yapılan tez, altı bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Türk edebiyatındaki biyografi türü ve bu alanda yazılmış biyografik kitap, tez ve araştırmaların gelişimi doküman analizi yöntemiyle ele alınmıştır. İkinci bölümde Çetişli'nin hayatına dair detaylı bir araştırma yapılmıştır. Çalışmanın biyografik derleme aşamasında ise İsmail Çetişli'nin eşi, kızları, kardeşleri, mesai arkadaşları, bugün Türkiye'de diğer üniversitelerde birçok önemli konuma gelen doktora ve yüksek lisans öğrencileri ile görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmelerde söyleşi, röportaj ve soru cevap yöntemleri kullanılmıştır.

Üçüncü bölümde İsmail Çetişli'nin yazdığı biyografik eserler, ansiklopedi maddeleri ve makaleler; metne dayalı inceleme yöntemleri, yakın okuma denemeleri ve biyografik inceleme yöntemleri kullanarak değerlendirilmiştir. Dördüncü bölümde ise Çetişli, Batı edebiyatı akımları ve edebiyat teorisine dair çalışmaları değerlendirirken metin analizi yöntemi ve teorik eserler ile ilgili mukayeseli inceleme yöntemi kullanmıştır. Bu sayede okura, bu alandaki yazılan diğer sınırlı sayıdaki kitapları karşılaştırma imkânı sunulmuştur. Beşinci bölümde metin tahliline dair eserleri incelenirken hikâye-roman ve tiyatro alanında yazılan diğer teori eserleri ile ilgili yan okumalar yapılarak değerlendirmelerde söylem analizi, retorik analiz ve dilbilimsel analiz yöntemlerinden faydalanılmıştır. Ayrıca Mehmet Kaplan ile Şerif Aktaş gibi yazarların metin tahlili metodları ile mukayese edilerek Çetişili'nin esinlendiği yönler ortaya koyulmuştur. Altıncı bölümde Türk Şiirinde yer edinen Peygamberler temalı şiirler ve Türk Şiirinde peygamber konulu şiirlerin gelişimi konulu eserleri incelenmiştir. Bu eserler incelenirken doküman analizi ile tarihsel süreçler belirlenmiş ve metin incelemelerinde ise metne dayalı inceleme yöntemleri kullanılmıştır. Son olarak çalışmada incelenen Çetişli'ye ait 114 makale ve 10 ansiklopedi maddesi ise ayrı bir başlıkta değerlendirilmemiştir. Zira yazarın kaleme aldığı eserlerdeki konular ile bahsi geçen yazıları arasındaki konu benzerlikleri ayrı bir başlık açmaya değil konuyu dipnot ve satır aralarında desteklemeye yöneltmiştir.

Çalışmanın sonuç kısmında yazarın literatüre kazandırdığı eserleri ile Tanzimat'tan günümüze kadar gelen süreçte Türk Edebiyatı'nın geçirdiği merhalelerin hepsine değindiği görülmüştür. Türk Edebiyatı'na mal olmuş şahsiyetler ve eserleri hakkında yapılmış tahlillerinde ise Çetişli'nin kullandığı yöntembilimler belirlenmiş, araştırmalarında ön plana çıkan şahsiyetler ile mizacı açısından bir mukayeseye gidilmiştir. İsmail Çetişli'nin Türk Edebiyatı hakkında yapmış olduğu çalışmaların çeşitliliği ve bu çalışmaların tasnif edilerek çözümlenmesi ise bilimsel birikime katkı sağlayacağı gibi birçok araştırmacı için de yol gösterici olacağı kanaatine ulaşılmıştır.

2. BÖLÜM: İSMAİL ÇETİŞLİ'NİN HAYATI

2.1. Doğumu ve Aile Çevresi

Çetişli, 23.10.1955 tarihinde, Denizli Tavas'ın Akyar (eski adı Dellar) Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Türk boylarından "Ceritler"e mensup çiftçilikle uğraşan bir ailenin altı çocuğundan (iki kız, dört erkek) en küçüğüdür. "Çavuş" lakabıyla tanınan babasının adı Bayram; annesinin ise Fatma'dır.

2.2. Çocukluğu ve Tahsil Hayatı

İsmail Çetişli, hayatının on bir yaşına kadar olan yıllarını köyünde geçirmiştir. İlk eğitim/öğretimini tek dershaneli ve tek öğretmenli Akyar Köyü İlkokulunda görmüştür (1961-1966). Üç yıl sonra ortaöğretime başlayabilmiştir. Orta ve lise eğitim/ öğretiminin iki yılını Denizli İmam Hatip Lisesinde (1969-1971), geri kalan kısmını ise yatılı olarak Isparta İmam Hatip Lisesinde tamamlamıştır (1971-1976). Isparta İmam Hatip Lisesindeki edebiyat hocası Muharrem Turan Bey'in dersleri, onda edebiyata karşı ilginin uyanmasına zemin hazırlanmıştır.

İsmail Çetişli yüksek eğitim/öğretim için Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü tercih etmiş. Prof. Dr. Kaya Bilgegil, Prof. Dr. Haluk İpekten, Prof. Dr. Orhan Okay, Prof. Dr. Celal Tarakçı, Prof. Dr. Fikret Türkmen, Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, Prof. Dr. Hüseyin Ayan, Prof. Dr. Şerif Aktaş, Prof. Dr. Efrasiyap Gemalmaz gibi hocaların öğrencisi olmuş. Öğrencilik yıllarından itibaren daha çok Yeni Türk Edebiyatına ilgi duymuştur.

2.3. Evliliği ve Çocukları

İsmail Çetişli üniversiteyi bitirdikten bir süre sonra Ayşe (Canlı) Hanımla evlenmiştir. (5.10.1980) Bu evlilikten Elif (1984) ve Fatma (1985) isimli iki kız evladı olmuştur.

2.4. Yazı Hayatı ve Yayıncılığı

İsmail Çetişli, zaman zaman şiir ve hikâye denemelerinde bulunmuşsa da asıl mesaisini akademik çalışmalarına vermiştir. Kitapları dışında ulusal, uluslararası birçok dergide yüzün üzerinde makale, bildiri, konferans, mülakat, ansiklopedi maddesi, tanıtma ve deneme türü çalışmaları yayımlanmıştır.

2.5. İdari Görevleri ve Akademik Hayatı

1980 yılında Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde Prof. Dr. Orhan Okay danışmanlığında "Cumhuriyet Şiirinde Gurbet" konulu bitirme tezini tamamladı ve mezun oldu. 1980 yılının sonlarına doğru Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak öğretmenliğe başladı. Ankara Polatlı İmam Hatip Lisesinde dört ders yılı edebiyat öğretmenliği yaptı (1980-1984). Bu görevi sırasında Burdur'da -kısa süreli- (Kasım 1982- Mart 1983) askerlik vazifesini yerine getirdi. İsmail Çetişli askerlik dönüşü Prof. Dr. Tuncer Gülensoy'un Bölüm Başkanı olduğu Fırat Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak akademik çalışmalarına başladı (1984).

Aynı yıl içerisinde Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans öğrenimine başladı. Prof. Dr. Şerif Aktaş'ın danışmanlığında yaptığı *Servet-i Fünûn'da Mensûr Şiir* konulu yüksek lisans tezini (1986) ve *Memduh Şevket Esendal/İnsan ve Eser* başlıklı Doktora çalışmasını da 1989 yılında tamamlayarak doktor unvanını aldı. Yaklaşık bir yıl sonra Yardımcı Doçent unvanıyla Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı kürsüsünde öğretim üyeliğine atandı (1990). Ekim 1993'e kadar da adı geçen üniversitede çalışmalarını sürdürdü. İlk kitabı "Memduh Şevket Esendal"ı 1991 yılında yayımlandı. İsmail Çetişli, 1993'te yeni kurulan Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyeliğine geçti ve 2001 yılının sonuna kadar da dokuz yıl bu fakültede çalıştı (1993-2001).

1993-1998 tarihleri arasında bölüm başkanlığı, 1994-1997 tarihleri arasında da Sosyal Bilimler Enstitüsü müdür yardımcılığı, fakülte kurulu ve fakülte yönetim kurulu üyeliği görevlerinde bulundu. Ay Işığı dergisinin editörlüğünü yaptı. İsmail Çetişli, "Cahit Külebi ve Şiiri" başlıklı çalışması ve diğer çalışmalarındaki başarısı dolayısıyla 1995'te doçent unvanını almıştır. 2001 yılının sonunda ise bilim jürisinin raporları doğrultusunda Pamukkale Üniversitesi Yönetim Kurulu tarafından profesörlüğe yükseltilmiştir.

Tablo 2.1: İsmail Çetişli'nin akademik hayatı

Derece	Fakülte	Üniversite	Yıl
Lisans	Edebiyat Fak.	Atatürk Ü.	1976-1980
Yüksek Lisans	Fen-Edebiyat Fak.	Fırat Ü.	1984-1986
Doktora	Fen-Edebiyat Fak.	Fırat Ü.	1986-1989

Yardımcı Doçent	Fen-Edebiyat Fak.	Fırat Ü.	1991-1993
Yardımcı Doçent	Fen-Edebiyat Fak.	Süleyman Demirel Ü.	1993-1995
Doçent	Fen-Edebiyat Fak.	Süleyman Demirel Ü.	1995-2001
Profesör	Fen-Edebiyat Fak.	Pamukkale Ü.	2001-2015

2.6. Vefatı

Türk Dili yazarlarından, Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. İsmail Çetişli, 30 Ocak 2015 Cuma günü geçirdiği bir kalp krizi sonucu Denizli'de hayata gözlerini kapamış. Cenazesi; 31 Ocak 2015 Cumartesi günü Tavas'ın Akyar Köyü camisinde kılınan cenaze namazının ardından aile kabristanında toprağa verilmiştir.

2.7. Eserleri

İsmail Çetişli'nin ulaştığımız verilere göre 16 adet basılmış kitabı bulunmaktadır. Ayrıca çeşitli yerlerde yayımlanan 121 adet makalesi, bildirileri, bölümleri, konferansları, mülakatları, ansiklopedi maddeleri ve tanıtımları bulunmaktadır.[7]

Tablo 2.2: İsmail Çetişli'nin yayımlanan kitaplarının künyesi

Kitabın Adı	Basım Yeri	Basım Yılı	Baskı Sayısı	Ek Bilgi	Sayfa Sayısı
Memduh Şevket Esendal	Ankara: KTB Yay.	1991	1.Bsk.	Türk Büyükleri /140	237
Batı Edebiyatında Edebî Akımlar	Isparta: Fakülte Ktbv.	1997	1.Bsk.	…	233
Yeni Türk Edebiyatı Metin Tahlillerine Giriş/Şiir	Isparta: Fakülte Ktbv.	1997	1.Bsk.	…	
Cahit Külebi ve Şiirleri	Ankara: Akçağ Yay.	1998	1.Bsk.	…	363
Memduh Şevket Esendal- İnsan ve Eser	Isparta: Kardelen Ktbv.	1999	1.Bsk.	Edebiyatımızın Zirvesindekiler	382
Metin Tahlillerine Giriş / 1 Şiir	Isparta: Kardelen Ktbv.	1999	1.Bsk.	…	176
Metin Tahlillerine Giriş / 2 Hikâye-Roman-Tiyatro	Isparta: Fakülte Ktbv.	1999	1.Bsk.	…	225
Halit Ziya Uşaklıgil	İstanbul: Şule Yay.	2000	1.Bsk.	Bütün Eserleri: 10	224
Edebiyat Sanatı ve Bilimi	Ankara: Akçağ Yay.	2008	1.Bsk.	…	389
Türk Şiirinde Hz. Peygamber: 1860-2011	Ankara: Akçağ Yay.	2012	1.Bsk.	…	741
Cumhuriyet Dönemi Türk Nesri	Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay.	2012	1.Bsk.	Açık Öğretim Fakültesi	222

[7] Ayrıca İsmail Çetişli'nin "Ceritoğlu" mahlasıyla yazmış olduğu iki adet hikâyesi bulunmuştur: "Gökkuşağı Renkli Uçurtma", *Ay Işığı*, Bahar 1998, sayı: 9, s. 55-58.; "Buğulu Camın Ardında Kar Yağıyor", *Ay Işığı*, Bahar 1998, sayı: 9, s. 54-56.

Şairin Diliyle Hz. Peygamber 1860- 2011	Denizli: Denizli Belediyesi Kültür Yay.	2013	1.Bsk.	…	741
Şiir Dünyamız	Ankara: Akçağ Yay.	2014	1.Bsk.	Bütün Eserleri: 7	499

2.7.1. İsmail Çetişli'nin Makaleleri Bildirileri-Bölümleri-Konferansları Mülâkatları ve Tanıtım Yazılarının Künyesi

Tanzimat Dönemi

ÇETİŞLİ, İ. (Ağustos, 2011). Tanzimat Sonrasında Sanatkârın Politik Arenadaki Yeri. *Bizim Külliye Dergisi*, 48, 44.

ÇETİŞLİ, İ. (1991). Kıskançlığın Romanı 'Zehra'. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.V, l, 129-148.

ÇETİŞLİ, İ. (l99l). Kıskançlığın Romanı 'Zehra'. *Türklük Araştırmaları*, 6, 45-66.

ÇETİŞLİ, İ. (*6-7 Aralık 2012). Ziya Paşa'nın Terkib-i Bendi'nde İnsan, Evren ve Tanrı Düşüncesi*. Türk Tefekkür Dünyası Bilgi Şöleni, sunulmuş bildiri, Denizli.

Servet-i Fünun Dönemi

ÇETİŞLİ, İ. (l987). Türk Edebiyatında Mensûr Şiirin Doğuşu, Gelişmesi ve Özellikleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: I, 2, 97-l20.

ÇETİŞLİ, İ. (1990). Ahmet Rasim Üzerine İki Eser. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 153, 27-29.

ÇETİŞLİ, İ. (1995). Mehmet Rauf'un Mensûr Şiirleri Üzerine Bir İnceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 109-127.

ÇETİŞLİ, İ. (Mayıs-Haziran 2000). Bir Neslin veya Bir Şairin Romanı: Mâi ve Siyah. *Türk Yurdu*, C: XX, 153-154, 318-333.

ÇETİŞLİ, İ. (*8 Aralık 2006*). *Halit Ziya Uşaklıgil'in Mensur Şiirleri*. Halit Ziya Sempozyumu, sunulmuş bildiri, Kayseri.

Milli Edebiyat Dönemi

ÇETİŞLİ, İ. (l989). Batı Karşısında Mehmet Âkif. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: III, 2, 8l-96.

ÇETİŞLİ, İ. (Temmuz 1997). İstiklâl Marşı'nın Tahlili. *Türk Yurdu*, 119, 48-55.

ÇETİŞLİ, İ. (Sonbahar 1998). Mektepten Memlekete Dönemecindeki Bir Şairin Mehlika Sultanı, 11, 3-11.

ÇETİŞLİ, İ. (Mart-Mayıs 1999). Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Millî Şuur. *Türk Yurdu Dergisi*, 139-141, 203-211.

ÇETİŞLİ, İ. (14 Mart 2004). *Mehmet Âkif'in Sanatı ve Sanatkârlığı*. Mehmet Akif Paneli, sunulmuş bildiri, Denizli.

ÇETİŞLİ, İ. (2008). Yahya Kemal'in Şiirlerinde Hikemî Tarz ve Tavır. *Yahya Kemal Beyatlı (s. 144-157)*, İstanbul: KTB Yayınları.

ÇETİŞLİ, İ. (2008). Yahya Kemal'in Şiirlerinde Hâtıra ve Hatırlama. *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası,* V, 549-558.

ÇETİŞLİ, İ. (19-22 Kasım 2008). *Mehmet Akif Ersoy'un Şiir Kaynaklarından Biri Olarak Kur'an- Kerim*, sunulmuş bildiri, Burdur.

ÇETİŞLİ, İ. (24-31 Mayıs 2009). *Safahat'ta Mehmet Akif'in Duygu Dünyası,* sunulmuş bildiri, Novi Pazar/Sırbistan

ÇETİŞLİ İ. (2011). *Ömer Seyfettin'in Hikâye ve Mensur Şiirlerinde Yeni Lisan ve/veya Millî Edebiyat Hareketinin Sonuçları*. 100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Millî Edebiyat Çalıştayı Bildirileri, sunulmuş bildiri. İstanbul.

ÇETİŞLİ, İ. (Haziran-Temmuz-Ağustos 2013). Yahya Kemal Beyatlı'nın Daüssılası: Üsküp. *Bizim Külliye Dergisi*, 56, 32-40.

ÇETİŞLİ, İ. (18 Ekim 2014). *Mehmet Âkif'in İdeal Kahramanı: Âsım ve Nesli*. 3 Ülke 3 Düşünür: Mehmet Âkif Ersoy, Muhammed İkbal, Bahtiyar Vahapzâde Sempozyumu, sunulmuş bildiri, Burdur.

Cumhuriyet Dönemi

ÇETİŞLİ, İ. (1998). Cumhuriyet Devri Türk Şiiri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 181-200.

ÇETİŞLİ, İ. (Kış-Bahar 2000). Türk Şiirinde Gurbet. *Ay Işığı Dergisi*, 16-17, 3-10.

ÇETİŞLİ, İ. (Eylül-Ekim-Kasım 2007). Şehir/Şehirleşme Olgusu Karşısında Köyün Hazin Mağlubiyeti. *Bizim Külliye Dergisi*, 33, 11-16.

ÇETİŞLİ, İ. (Haziran l987). Yağmur Beklerken ve Serbest Cumhuriyet Fırkası. *Türk Edebiyatı Dergisi*, l64, 33-36.

ÇETİŞLİ, İ. (Ocak l988). Kuruluş'un Romanı 'Osmancık' Üzerine". *Türk Yurdu Dergisi*, l2, 45-50.

ÇETİŞLİ, İ. (Mart l989). Bir Roman Bir Dizi: Ayaşlı ile Kiracıları. *Türk Yurdu Dergisi*, 26, 48-52.

ÇETİŞLİ, İ. (Ocak l990). Memduh Şevket Esendal'ın Bulgar Zulmünü Anlatan Hikâyeleri. *Türk Kültürü Dergisi*, 321, l6-23.

ÇETİŞLİ, İ. (Kasım l990). Memduh Şevket Esendal'ın Romanlarında Aile. *Millî Kültür Dergisi*, 78, 45-47.

ÇETİŞLİ, İ. (Mayıs l994). Memduh Şevket Esendal'ın Son İki Hikâye Kitabı. *Türk Edebiyatı Dergisi*, 247, 49-50.

ÇETİŞLİ, İ. (Nisan l995). Cemil Meriç'in Romana Dâir Düşünceleri. *Güneyde Kültür Dergisi*, VII, 74, 14-21.

ÇETİŞLİ, İ. (Sonbahar 1996). Cahit Sıtkı Tarancı'nın Şiire Dâir Düşünceleri. *Ay Işığı Dergisi*, 3, 3-6.

ÇETİŞLİ, İ. (Ağustos 1997). Cahit Külebi. *Türk Dili Dergisi*, 548, 169-176.

ÇETİŞLİ, İ. (Sonbahar 1997). Cahit Külebi'nin Ardından. *Ay ışığı Dergisi*,7, 3-4.

ÇETİŞLİ, İ. (Kış 1997). Şairin Penceresinden Mevsimler -I- Kış. *Ay ışığı Dergisi*, 8, 3-9.

ÇETİŞLİ, İ. (Bahar 1998). Hasan Boğuldu Hikâyesinde Anlatım Tarzları, Dil ve Üslûp. *Ay ışığı Dergisi*, 9, 3-7.

ÇETİŞLİ, İ. (Yaz 1998) Necip Fazıl ve Şiiri. *Ay ışığı Dergisi*, 10, 6-13.

ÇETİŞLİ, İ. (Temmuz-Ağustos 1998). Cahit Külebi'nin Şiirinde Memleket. *Kültür Dünyası Dergisi*,15, 38-41.

ÇETİŞLİ, İ. (Bahar 1999). Şairin Penceresinden Mevsimler -II- Bahar. *Ay Işığı Dergisi*, 13, 3-8.

ÇETİŞLİ, İ. (Nisan-Mayıs-Haziran 2002). Memduh Şevket Esendal'ın Mektupları. *Bizim Külliye Dergisi,* 13, 38-40.

ÇETİŞLİ, İ. (Mayıs 2002). Ölümünün 50. Yılında Memduh Şevket Esendal. *Türk Dili Dergisi,* 605,415-428.

ÇETİŞLİ, İ. (2003). Bir Bilim Adamının Romanı Üzerine Gecikmiş Bir Tahlil. *Bizim Külliye Dergisi,*18, 36-44.

ÇETİŞLİ, İ. (Eylül-Ekim-Kasım 2004). Tarık Buğraya Göre Sanat ve Edebiyat. *Bizim Külliye Dergisi,* 21, 13-17.

ÇETİŞLİ, İ. (Mart-Nisan-Mayıs 2006). "Memduh Şevket Esendal'ın Hikâyelerinde Memur-Bürokrat Tipi. *Bizim Külliye*, 27, 13-19.

ÇETİŞLİ, İ. (1-2 Haziran 2006). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bağlamında Memduh Şevket Esendal-Anton Çehov İlişkisi*. Süleyman Demirel Üniversitesi VI. Dil, Yazın, Deyişbilim Sempozyumu, sunulmuş bildiri, Isparta.

ÇETİŞLİ İ. (2006). Attilâ İlhan'ın Vefatının Basındaki Aksi. *Attila İlhan Armağanı (s. 479-492.)*, Ankara: KTB Yayınları.

ÇETİŞLİ İ. (Aralık-Ocak-Şubat 2006-07). Yoksulluğun Hikâyesi Rüzgârlı Pazar. *Bizim Külliye Dergis*i, 30, 11-17.

ÇETİŞLİ, İ. (Eylül 2006). Kilit Romanında 'Kilit' Metaforu. *Türk Yurdu Dergisi,* 229, 65-68.

ÇETİŞLİ, İ. (6-8 Eylül, 2006) *Kerim Aydın Erdem'in Şiirlerinde Yerel Renkler ve Çizgiler*. Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu, sunulmuş bildiri, Denizli.

ÇETİŞLİ, İ. (2007). *Kilit-Kapı-Anahtar Romanlarının Metaforik Anlamları Üzerine*. Mustafa Necati Sepetçioğlu (Ed.), Kilit (s. 152-164) içinde. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ÇETİŞLİ, İ. (Eylül-Ekim-Kasım 2008). Bir Hatıranın Aydınlığında Ahmet Kabaklı'nın Şiir İncelemeleri. *Bizim Külliye*, 37,16-19.

ÇETİŞLİ, İ. (Mart-Nisan-Mayıs 2009). Şehrin Eylül Tarafında Bir Sanatkâr: Nazım Payam. *Temrin,* 39, 86-90.

ÇETİŞLİ, İ. (Mart-Nisan-Mayıs 2010). Memduh Şevket Esandal'ın Eserlerinde Toplumsal Değişmenin 'Ev'e Yansımaları. *Bizim Küllliye,* 43, 40-46.

ÇETİŞLİ, İ. (Haziran-Temmuz-Ağustos 2010). Yavuz Bülent Bâkiler'in Şiirlerinde Dinî Duyarlılık. *Bizim Külliye Dergisi,* 44, 33-41.

ÇETİŞLİ, İ. (Mart 2010). Arif Nihat Asya'nın 'Naat'ı Üzerine Bir Tahlil. *Türk Yurdu Dergisi,* 271, 22-30.

ÇETİŞLİ, İ. (Nisan 2010). Cahit Külebi. *Türk Dili Dergisi,* 700, 703-710.

ÇETİŞLİ, İ. (Mayıs 2011). *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Tespitleriyle Yeni Türk Edebiyatının Temel Meseleleri*. Doğumunun 100. Yılında Ahmet Hamdi Tanpınar Sempozyumu, sunulmuş bildiri, İstanbul.

ÇETİŞLİ, İ. (16 Mayıs 2012). *Memduh Şevket Esendal'ın Hikâyeleri ve Hikâyeciliği*. Memduh Şevket Esendal Sempozyumu, sunulmuş bildiri, Çorlu/Tekirdağ.

ÇETİŞLİ, İ. (Aralık 2014). *Mehmet Âkif'in Berlin Hatıraları'ndaki Eleştiri ve Endişeleri*. 100. Yılında Âkif Berlin'de Sempozyumu, sunulmuş bildiri, Berlin.

Denizli Hakkında Makaleleri

ÇETİŞLİ, İ. (l988). *Seyahatnâmelerde Denizli ve Çevresi*. Merkez Efendi Sempozyumu (Bildirileri), sunulmuş bildiri, Manisa.

ÇETİŞLİ, İ. (Temmuz-Ağustos-Eylül 2007). Kerim Aydın Erdem. *Geçmişten Günümüze Denizli*, 15, 22-25.

Divan Edebiyatı ve Tasavvuf Hakkındaki Çalışmaları

ÇETİŞLİ, İ. (20 Şubat l99l). Riyâzî Divânı'ndan Seçmeler. *Tercüman Dergisi,*

ÇETİŞLİ, İ. (Aralık 2011). Tanzimat Sonrası Türk Şiirinde Hz. Peygamber Tasavvurunda Değişme. *Türk Yurdu Dergisi*, 292, 170-180.

ÇETİŞLİ, İ. (Nisan 2011). Na't Antolojileri Üzerine. *Berceste* Dergisi,106, 25-31.

ÇETİŞLİ, İ. (Aralık 2011). Tanzimat Sonrası Türk Şiirinde Hz. Peygamber Tasavvurunda Değişme. *Türk Yurdu Dergisi*, 292, 170-180.

ÇETİŞLİ, İ. (Mayıs 2012). Yunus Emre'den Günümüze Uzana Kültürel Bellekte Bir Kesit. *Türk Yurdu Dergisi,* 297, 41-49.

ÇETİŞLİ, İ. (Haziran-Temmuz-Ağustos 2012). Yunus Emre'nin Şiirlerinde Gönül. *Bizim Külliye Dergisi*, 52, 69-73.

ÇETİŞLİ, İ. (Nisan 2014). *Şairin Hz. Peygamber Aşkı*. Türk Ocağı, , sunulmuş bildiri, Denizli.

Hocaları ve Meslek Hakkındaki Çalışmaları

ÇETİŞLİ, İ. (1990). Prof. Dr. Kaya Bilgegil'in Şiire Dair Düşünceleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* IV, l, 69-79.

ÇETİŞLİ, İ. (1991). Meslekî Temsilcilik. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 6, 42-49.

ÇETİŞLİ, İ. (1995). *Atatürk ve Kültür*. 10 Kasım Paneli, sunulmuş bildiri, Isparta.

Dile, Edebiyata, Sanata, Edebiyat Türlerine Dair Görüşlerini Yansıttığı Çalışmaları

ÇETİŞLİ, İ. (Bahar 1996). İnsan ve Sanat. *Ay Işığı* Dergisi, 1, 14-17.

ÇETİŞLİ, İ. (Yaz 1996). Edebiyat. *Ay* Işığı, 2, s. 8-11.

ÇETİŞLİ, İ. (Kasım1996). Sanat-Edebiyat ve İnsan Üzerine Sohbet. *Bizim Külliye Dergisi,* 6/7/8.

ÇETİŞLİ, İ. (Bahar 1997). Farklı Bir Anlayış Farklı Bir Kitap. *Ay Işığı* Dergisi, 5, 58-59.

ÇETİŞLİ, İ. (Yaz-Sonbahar, 1999). Estetik. *Ay Işığı Dergisi*, 14-15, 3-6.

ÇETİŞLİ, İ. (Ocak-Şubat 2001). İnsan-Dil-Kültür. *Yeni Ufuklar Dergisi*, 1, 10-12.

ÇETİŞLİ, İ. (Şubat-Mart 2001). Edebiyat Dili/Edebî Dil. *Türk Yurdu* Dergisi, 162-163, 116-124.

ÇETİŞLİ, İ. (Ocak-Şubat-Mart 2002). Güdümlü Edebiyat. *Bizim Külliye Dergisi*, 12, 15-19.

ÇETİŞLİ, İ. (Ocak-Şubat-Mart 2003). Edebiyat Tenkidi. *Bizim Külliye Dergisi*,16, 39-42.

ÇETİŞLİ, İ (Mart-Nisan-Mayıs 2004). Prof. Dr. İsmail Çetişli ile Sanat ve Edebiyat Üzerine. *Bizim Külliye Dergisi*, 19, 34-43.

ÇETİŞLİ, İ. (Haziran-Temmuz-Ağustos 2005). Sanat ve Sanatkârda İdeolojik Körlük. *Bizim Külliye Dergisi*, 24, 6-9.

ÇETİŞLİ, İ. (Aralık-Ocak-Şubat 2005-2006). Küreselleşme Ortamında Edebiyatta Süreklilik. *Bizim Külliye* Dergisi,26,16-21.

ÇETİŞLİ, İ. (Kış 2006). Edebiyat Eğitimi"nde "Edebî Metin"in Yeri ve Anlamı. *Millî Eğitim Dergisi*, 169, 75-84.

ÇETİŞLİ, İ. (2009). Kurgusallık/İtibarilik Bağlamında Edebiyat. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (Hüseyin Ayan Özel Sayısı)*, 39,365-376.

ÇETİŞLİ, İ. (Ocak 2008). Rüyalarımızın Dili 'Şiir' Üstüne. *Çınar Dergisi*, 1, 5-8.

ÇETİŞLİ, İ. (2009). Kurgusallık/İtibarilik Bağlamında Edebiyat. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (Hüseyin Ayan Özel Sayısı)*, 39,365-376.

ÇETİŞLİ, İ. (Aralık-Ocak-Şubat 2010-2011). Edebiyat-Felsefe İlişkisi Üzerine. *Bizim Külliye Dergisi*, 46, 29-34.

ÇETİŞLİ, İ. (Ağustos 2011). Millet-Kültür Bağlamında Dil. 40, 33-39.

ÇETİŞLİ, İ. (3 Aralık 2011). *İşlevsel Açıdan Millet-Kültür Bağlamında Edebiyat*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Konferansı, sunulmuş bildiri, Afyonkarahisar.

ÇETİŞLİ, İ. (19-22 Aralık 2012). *Şairin Estetik Dil Bilinci*. 5. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu, sunulmuş bildiri, Denizli.

ÇETİŞLİ, İ. (18 Mart 2013). *Metin Tahlili Üzerine*. Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Konferansı, sunulmuş bildiri, Arnavutluk.

ÇETİŞLİ, İ. (12-13 Nisan 2001). *Yeni Türk Şiirinde Memleket Temasına Genel Bir Bakış*. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni sunulmuş bildiri, Kayseri.

ÇETİŞLİ, İ. (Ocak-Şubat-Mart 2001). Mit"ten "Modern Hikâye"ye "Hikâye"nin Sergüzeşti. *Bizim Külliye Dergisi*, 8, 41-46.

ÇETİŞLİ, İ. (2006). Mensur Şiir. *Türk Edebiyatı Tarihi Dergisi,*3, 343-358.

ÇETİŞLİ İsmail, *Yeni Türk Edebiyatına Dair Akademik Çalışmaları Eleştirel Bir Bakış*. Uluslararası II. Dil ve Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu, sunulmuş bildiri, Ankara.

ÇETİŞLİ, İ. (2008). Dağlar Devrildiğinde/Ebedî Nişanlı'da Kader Fikri ve İnancı. *Türk Yurdu Dergisi*, 253, s. ?

Tarih

ÇETİŞLİ, İ. (Ocak-Şubat-Mart 1998). Yeni Türk Şiirinde Çanakkale Savaşları ve Zaferi. *Alsancak Dergisi*, 5, 40-43.

ÇETİŞLİ, İ. (Bahar 1998). Tarihçi Gözüyle Olaylar ve Türkiye. *Ay Işığı Dergisi,* 9, 59-60.

ÇETİŞLİ, İ. (2000). Şiir Üstüne. *Çınar Dergisi*, 67-68, 14-15.

ÇETİŞLİ, İ. (2002). *Zeybeklik ve Zeybekler*. Tavas Yöresi I. Kültür ve Üretim Festivali Bildirileri, sunulmuş bildiri, Denizli.

ÇETİŞLİ, İ. (2007). Türk Milletinin Çanakkale Savaşı Günlerinde Yüz Yüze Kaldığı Yokluk ve Yoksullukların… Ve Çanakkale Romanına Yansımaları. *Erdem Dergisi,* 49, 83-196.

ÇETİŞLİ, İ. (31 Ekim-2 Kasım 2014). *Hikâyelerde Savaşın Kahramanları I. Dünya Savaşının Türk Edebiyatındaki Yansımaları*. II. Uluslararası Türkiyat Sempozyumu, sunulmuş bildiri, Çankırı.

Ansiklopedi Maddeleri

ÇETİŞLİ, İ. (2003). Memduh Şevket Esendal. *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi* (3: 429-431). Ankara: AKM Yayınları.

ÇETİŞLİ, İ. (?). Cahit Külebi. *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi* (6: 200). Ankara: AKM Yayınları.

ÇETİŞLİ, İ. (2005). Mensur Şiir. *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü* (4: 507-510). Ankara: AKM Yayınları.

ÇETİŞLİ, İ. (2005). Nesir. *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü* (4: 342-344). Ankara: AKM Yayınları.

ÇETİŞLİ, İ. (2006). Realizm. *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü* (5:130-135). Ankara: AKM Yayınları.

ÇETİŞLİ, İ. (2003). Epik Tiyatro. *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü* (2: 376-377). Ankara: AKM Yayınları.

ÇETİŞLİ, İ. (2003). Egzistansiyalizm. *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü,* (2: 326-329). Ankara: AKM Yayınları.

ÇETİŞLİ, İ. (2004). Hitabet. *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü* (3: 302-303). Ankara: AKM Yayınları.

ÇETİŞLİ, İ. (2014). Memduh Şevket Esendal. *İslâm Ansiklopedisi (?).* İstanbul: TDV Yayınları.

ÇETİŞLİ, İ. (2014). Cahit Külebi. *İslâm Ansiklopedisi* (?). İstanbul: TDV Yayınları.

Yönettiği Yüksek Lisans Tezleri

Abdülkadir Bulgurcu, *Samet Ağaoğlu'nun Hikâyeleri Üzerine Bir Araştırma-İnceleme, Isparta*, 1996.

Gülay Korkmaz, *Servet-i Fünûn Romanında Kadın,* Isparta, 1998.

Mevlüt Çelik, *Ahmet Mithat Efendi'nin Letâif-i Rivâyât Serisi Hikâyelerinde Muhteva ve Yapı,* Isparta, 1999.

Kazım Çandır, *Tahsin Nahid'in Şiirleri Üzerinde Bir Araştırma-İnceleme,* Isparta, 2001.

Nuran Dağlar, *1990-2000 Dönemi Edebiyat Dergilerinde Roman,* Denizli 2007.

Aylin ErdedeKarakuyu, *Nazım Payam'ın Şiirleri Üzerine Bir Araştırma- İnceleme,* Denizli, 2014.

Ünal Büyük, *"Şiir ile Hikâyenin Kesiştiği Ortak Noktada -Tanzimat'tan Cumhuriyet'e- Manzum Hikâye",* Denizli, 2014.

Yönettiği Doktora Tezleri

Mümtaz Sarıçiçek, *Reşat Enis Aygen'in Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir Araştırma-İnceleme,* Elâzığ, 1995.

Oğuzhan Karaburgu, *Abdülhak Hâmid'in Tiyatro Eserleri Üzerine Bir Araştırma ve İnceleme,* Denizli, 2010.

Korhan Altunyay, T*anzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Romanında İnsan Psikolojisi,* Denizli, 2015. (Vefatının ardından Prof. Dr. Yunus Balcı'ya verildi.)

Ömer Savran, Neşati Divanı'nın Tahlili, Denizli, 2003.

3. BÖLÜM: İSMAİL ÇETİŞLİ'NİN BİYOGRAFİK VE MONOGRAFİK ESERLERİ

İsmail Çetişli'nin eserlerini incelediğimizde biyografi ve monografi türü içerisine dahil edebileceğimiz üç esere rastlanmıştır. Bu bağlamda bu üç eseri kendi içerisinde çeşitli alt başlıklara bölerek değerlendirme ihtiyacı doğmuştur. Birinci bölümde incelenen *Memduh Şevket Esendal, Cahit Külebi ve Şiiri* ve *Halit Ziya Uşaklıgil* adlı eserler üç ana başlık ve altı alt başlıkta değerlendirilmiştir. Bu başlıklarda eserlerin basım süreçlerine, muhteviyata ait özelliklerine ve eserlerde kullanılan tasnif sistemlerine dair konulara değinilmiştir. Ayrıca İsmail Çetişli'nin hazırladığı biyografik ve monografik çalışmaların sayısını göz önünde bulundurduğumuzda değerlendirmelerde yazarın bu türdeki yazın hayatında meydana gelen değişimde gözlemlenmiştir.

3.1. *Memduh Şevket Esendal-İnsan ve Eser*

3.1.1. Basım Süreci

Memduh Şevket Esendal XX. yüzyıl Türk edebiyatı ve özellikle modern Türk hikâyesinin önde gelen isimlerinden birisidir. Çetişli, bu inceleme için doğan ihtiyaçları ve eseri yazma sebeplerini adı geçen üç kitabında yazmış olduğu ön sözlerinde ortaya koymuştur. Çalışmada kullanmış olduğumuz eserler; 1999'da Kardelen Kitabevi'nden olan *M. Şevket Esendal -İnsan ve Eser-*, 1991'de Kültür Bakanlığı çıkartılan *M. Şevket Esendal, Türk Büyükleri 140. Sayı* ve Akçağ Yayınları tarafından 2011'de çıkarılan *Edebiyatımızın Zirvesindekiler, M. Şevket Esendal* adlı kitaplardır. Ayrıca basım sürecini anlatırken Kardelen Kitabevi tarafından 1999'da çıkartılan *M. Şevket Esendal-İnsan ve Eser*- adlı kitapta Çetişli'nin yazdığı ön sözden faydalanılmıştır.

İsmail Çetişli, *M. Şevket Esendal- İnsan ve Eser* kitabının ön sözünde, Memduh Şevket Esendal ile ilgili bir kitap yazma hazırlığını 1989'da tamamlamış olduğu doktora tezi ile başladığından bahsetmektedir. Daha sonra adı geçen çalışmanın kısaltılarak basılan yeni baskının Kültür Bakanlığı tarafından 1991'de *M. Şevket Esendal, Türk Büyükleri 140. Sayı* ismiyle yeniden neşredildiğini söylemektedir. Yazar ön sözde bu kitabı yazma amacından da bahsetmektedir. Çetişli eserinde Esendal'ın vefatının üzerinden yarım asır kadar geçmiş olmasına rağmen bir türlü hak ettiği değeri bulamamış olmasına sitem

etmektedir. Bu sebeple Memduh Şevket Esendal hakkında detaylı bir incelemenin eksikliğinden hareketle eseri kaleme almıştır.

İsmail Çetişli, Memduh Şevket ile ilgili yapılan diğer araştırmaları incelediğinde yapılan yanlışlıklar ve eksikliklere de değinmiştir. Çünkü Çetişli, bu çalışmasından önce Memduh Şevket Esendal'ın hayatı, şahsiyeti, fikirleri, eserleri ve bunların nitelikleri ile ilgili yapılmış bütüncül bir çalışma olmadığı gerçeğinden bahsetmiştir. Bu bağlamda bu sebeplerin çalışmanın ortaya çıkışına zemin hazırladığını belirtmiştir.

İsmail Çetişli, kitabın doktora tezinin sonuçlanmasının hemen ardından değil üzerinden on yıl geçtikten sonra yayımlandığını söylemiştir. Ön sözde bu bekleyişin nedenini yüksek lisans tezinin yazım aşamasında Memduh Şevket Esendal'a ait eserlerin tamamının yayımlanmamış olmasından kaynaklanan eksiklikleri önlemek için olduğundan bahsetmiştir. Fakat bu bekleyişin umduğunun tam aksine bir sonuç doğurduğunu ve yayımlanması beklenen eserlerin yayımlanmadığını söylemiştir. Çetişli, Bilgi Yayınevi'nin 1989 yılından 1999'a kadar süren 10 yıllık süreçte Memduh Şevket Esendal'ın Bütün Eserleri serisine sadece iki hikâye kitabı ilave ettiğini ve bununla birlikte daha yayımlanmasını beklediği bir hikâye, bir mektup, bir de hatıra kitabı olduğundan bahsetmiştir. Yalnız Çetişli'nin bu beklentisi yayınevinin bu eserleri görüp inceleme isteğine olumsuz yanıt vermesiyle gerçekleşmemiştir. Bu sebeple Çetişli, çalışmanın bütünlüğünü tamamlayamamış olduğunu ifade etmiştir.

Sonuç olarak İsmail Çetişli, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı içerisinde Türk hikâyeciliğinde önemli bir kırılma noktası olan Memduh Şevket Esendal'ın hak ettiği değeri göstermekte geç kaldığını ifade ettiği çalışmasını kitap haline getirmiştir. Çetişli, bu amaçla çıktığı yolda öğrencileri ve arkadaşlarının istekleri ile *Memduh Şevket Esendal-İnsan ve Eser* adlı çalışmasını orijinal haliyle yayımlanmasını istemiştir. Ayrıca emek verdiği, titizlikle ve özenle hazırlamış olduğu çalışmasının zamanın ruhuna dayanamayarak birkaç tozlu rafta kalmasına da gönlü razı olmadığından Memduh Şevket Esendal hakkında bütüncül bir bakışla yazılan bu eserini yayımlamıştır.

Tablo 3.1: *Memduh Şevket Esendal- İnsan ve Eser-* adlı eserin basım bilgileri

Yayınevi	Kardelen Kitabevi
Yayın Numarası	7
Kitabın Adı ve Yazarı	"Memduh Şevket Esendal- İnsan ve Eser-" Doç. Dr. İsmail Çetişli

Baskı	Tuğra Matbaası
Baskı Sayısı ve Baskı Yılı	1. Baskı, 1999
Yayınevinin Adresi	Kardelen Kitabevi, Kültür Sitesi, NO:1, Isparta Tel-faks (246) 2188606

3.1.2. Muhteviyata Ait Özellikler

İsmail Çetişli, Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatına önemli katkı sağlayan M. Şevket Esendal'ın Türk öykücülüğünde hak ettiği değeri bulma amacıyla yazmış olduğu bu eser, âdeta bir başucu kitabı mahiyetindedir. Bu bağlamda eser, konu ile ilgili araştırma yapmak isteyen akademisyenler, öğrenciler ve M. Şevket Esendal hakkında daha detaylı bir bilgiye ulaşmak isteyen okuyucular için hayat-eser, eser-devir ve eser-mekân bağlamında bütünlük arz eden bir eserdir. Memduh Şevket Esendal'ın hayatının anlatılması ile başlayan eser, yazar hakkında yapılan bibliyografik çalışma ve gerçek belgelerle sonlanmaktadır.

İsmail Çetişli, bu eserin hazırlık aşamasında Memduh Şevket Esendal'ın her eserini ele alamamış olsa da bu eserlerin incelenmesi için hem izin istemiş hem de beklemiştir. Çetişli, on yıllık bekleyişte Esendal'a ait olan altı eserden üçüne ulaşabilmiştir. Bu bağlamda yapılan çalışmanın yarım kalan kısımlarının olduğunu da söylemek gerekmektedir. Eser, Esendal hakkında yapılmış detaylı ve kapsamlı ilk örnek olması bakımından kendisine yoğun bir okuyucu kitlesi bulmuştur. Çetişli, tezi kitap haline getirmeden önceki bekleyişini istek üzerine "Kültür Bakanlığı Türk Büyükleri" serisi için kitap haline getirerek bozmuştur. Çetişli, bu ilginin karşılığı olarak gördüğü tezini ise 1999'da yayımladığı bu kitap ile ortaya koymuştur.

Çetişli, kitabını Memduh Şevket Esendal'ın yaşamış ve eser vermiş olduğu dönemi de göz önünde bulundurarak ele almıştır. Eserde, yazarın hayatına dair verilen bilgilerin ardından metinlerden hareketle hikâye ve roman tahlillerine ağırlık vermiştir. İncelenen metinler üzerinden yazarın fikri ve edebi şahsiyeti ortaya koyulması işlenmiştir. Kitap dört ana bölüm ve yirmi bir alt başlıktan oluşmaktadır. Bu bölümlerde yer alan başlıkların içeriği şu şekildedir;

Birinci Bölüm; Memduh Şevket Esendal'ın hayatı, edebi kişiliği ve eserlerini,

İkinci Bölüm; Memduh Şevket Esendal'ın hikâyelerinin tahlillerini,

Üçüncü Bölüm; Memduh Şevket Esendal'ın romanlarının tahlillerini,

Dördüncü Bölüm; Memduh Şevket Esendal'ın eserlerinden hareketle yazarın dil ve üslubuna yönelik değerlendirmeleri içermektedir.

Eserin muhteviyatına baktığımızda İsmail Çetişli'nin Memduh Şevket Esendal hakkında kapsamlı bir çalışma hazırlama amacına ulaştığı görülmüştür. Cumhuriyet Dönemi Türk hikâyesinde önemli bir kırılma oluşturan ve Memduh Şevket Esendal'ı ele alan eser, biyografi alanında kendinden sonra gelen çalışmalara yol gösterici olmuş ve edebiyat bilimine önemli katkılar sağlamıştır.

3.1.3. Eserin Farklı Baskılarının Mukayesesi

Çetişli'nin, bu eseri 1991 yılında KTB Yayınları, 1999 yılında Kardelen Kitabevi ve son olarak 2004 yılında Akçağ Yayınları, tarafından yayımlanmıştır.

Eserleri incelediğimizde ise özellikle içindekiler bölümünde daralma ve genişlemeler olduğu bunun da sayfa sayısını değiştirdiği görülmüştür. Bunun sebebini Çetişli'nin yazmış olduğu ön sözler ortaya koymaktadır. Farklılıkların tespitinde Çetişli'nin teziyle aynı baskı formunda ve Esendal'ın iki hikâyesinin ilavesi ile 1999 yılında basımı yapılan *Memduh Şevket Esendal-İnsan ve Eser*- adlı kitabı temel alınmıştır. Eserde değişen, genişleyen ve daralan başlıklar aşağıda yer alan tablo üzerinde mukayese edilerek verilmiştir.

Tablo 3.2: *Memduh Şevket Esendal* adlı kitapların farklı baskılarının mukayesesi

	Ktb Yay., 1991	**Kardelen Yay., 1999**	**Akçağ Yay., 2004**
Hususi, Siyasi ve Memuriyet Hayatı	———	———	———
Edebi Hayatı	———	———	———
Fikirleri	"Mesleki Temsilcilik" başlığı açılmamıştır.	**"**Mesleki Temsilcilik" başlığı açılmıştır.	"Mesleki Temsilcilik" başlığı açılmamıştır.
Mizacına Ait Bazı Hususiyetler	———	———	———
Eserleri	"Romanları, Hikâye Kitapları ve Gazete ve Dergilerde Yayınlanan Eserlerinin Listesi" şeklinde üç başlık açılmıştır.	"Romanları, Hikâyeleri ve 1952'ye Kadar Yayımlanan Hikâyelerinin Listesi" şeklinde üç başlık açılmıştır.	"Eserleri" adlı tek başlık açılmıştır.

Hikâyelerde Ortak Yapı	Birinci Devre (1908-1920) İkinci Devre (1921-1952)	Birinci Devre İkinci Devre	Dönem başlıklarından önce "Esendal'ın Hikâyeleri Hakkında Değerlendirmeler" başlığı ve ardından dönemler verilmiştir.
Hikâyelerde Muhteva	"İkinci Devre" başlığı altında yer alan 42 sayfa içerikte verilmiştir.	"Birinci Devre ve İkinci Devre" diye kendi içinde tekrar alt başlığa ayrılmıştır. Ayrıca içerik toplamda 12 alt başlıkta verilmiştir.	"İkinci Devre" başlığında yer alan 7 başlıktan beşincisi olarak verilmiştir.
Hikâyelerde Zaman	"İkinci Devre" başlığı altında yer alan 42 sayfa içerikte verilmiştir.	Bu başlık kendi içerisinde; A- Kısa Vak'a, B- Orta Uzunluktaki Vak'a, C- Uzun Vak'a Zamanlı hikâyeler olmak üzere üç alt başlıkta incelenmiştir.	"İkinci Devre" başlığında yer alan 7 başlıktan dördüncüsü olarak verilmiştir ve "Hikâyelerde Mekân ve Zaman" olarak birleştirilmiştir.
Hikâyelerde Mekân	"İkinci Devre" başlığı altında yer alan 42 sayfa içerikte verilmiştir.	"Birinci Devre" ve "İkinci Devre" olarak ayrılmıştır.	"İkinci Devre" başlığında yer alan 7 başlıktan dördüncüsü olarak verilmiştir ve "Hikâyelerde Mekân ve Zaman" olarak birleştirilmiştir.
Hikâyelerde Şahıs Kadrosu	"İkinci Devre" başlığı altında yer alan 42 sayfa içerikte verilmiştir.	Bu başlık kendi içerisinde; A-Sosyal Durumları Bakımından Şahıs Kadroları B- Tipleri Bakımından Şahıs Kadroları olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Ayrıca 7 ayrı başlıkta hikâyelerde geçen tipler için açılmıştır.	"İkinci Devre" başlığında yer alan 7 başlıktan altıncısı olarak verilmiştir. Ayrıca bu bölümde ilave olarak "Esendal Çehov İlişkisi" ve "Hikâyelerde Vak'a" adlı bir başlık daha açılmıştır.
Miras	Bu bölümde Esendal'ın romanlarını tanıtmak ve incelemek için kullanılan başlıkların tamamı birebir verilmiştir.	Bu bölümde başlıklar tamamen açılmış ve yedi alt başlık ortaya çıkmıştır. Bunlar; "**I.** Romanların tanıtımı", "**II.** Romanlarda ortak yapı", "**III.** Romanlarda muhteva", "**IV.** Romanlarda olay örgüsü",	Yukarıdaki başlıklar (I.V.II)Esendal'ın romanlarını tanıtmak ve incelemek
Ayaşlı ile Kiracıları			
Vassaf Bey			

Romanlara Toplu Bir Bakış		"**V.** Romanlarda zaman", "**VI.** Romanlarda mekân", "**VII.** Romanlarda Şahıs Kadrosu" şeklinde verilmiştir.	kullanılan bu başlıkların tamamı birebir verilmiştir.
Kelime Serveti ve Dildeki Değişimler	———	———	———
Cümle	———	———	———
Üslup	———	"Birinci Devre" ve "İkinci Devre" olarak iki alt başlığa ayrılmıştır.	"Birinci Devre (1908-1920)" ve "İkinci Devre (1921-1952)" olarak iki alt başlığa ayrılmıştır.
M.Ş. Esendal'ın Eserlerinden Seçmeler	Bu bölümde iki alt başlık kullanılmıştır. Bunlar; "I. Hikâyelerinden Seçmeler" "II.Romanlarından Seçmeler" olarak verilmiştir.	Bu başlık ve örnekleri bu baskıda yer almamaktadır.	Bu bölümde yer alan seçmeler adı geçen başlıkta toplu olarak verilmiştir.
Sonuç	———	———	———
Bibliyografya	———	———	———
Belgeler	———	———	Bu başlık ve örnekleri bu baskıda yer almamaktadır.

3.1.4. Tasnif Sistemi

İsmail Çetişli, *Memduh Şevket Esendal -İnsan ve Eser-* adlı kitabının tasnifini yaparken diğer biyografik çalışmalarındakine benzer bir yol izlemiştir. Zira Çetişli, *Halit Ziya Uşaklıgil* ve *Cahit Külebi ve Şiiri* adlı eserlerinde de kullandığı muhteva-dil ve üslup sacayağı üzerinde değerlendirmelere gitmiştir. Eserin tasnifi hakkında en genel bilgi "İçindekiler" bölümünde yer almaktadır:

Eserin I. Bölümünde Memduh Şevket Esendal'ın hayatı üzerinde durulduğu görülmektedir. İsmail Çetişli, Esendal'ı "*İnsan, bürokrat, politikacı ve sanatkâr yönleriyle tanıtabilmeyi asıl gaye*[8]" edindiğinden bahsetmektedir. Bunun için de ilk önce hususi, siyasi ve memuriyet hayatını daha sonra da edebi hayatının akışını kronolojik bir sıra içinde vermeye çalıştığı fakat bu süreçte yazarın mizacına ve edebi kişiliğine ait birçok hususlara da değindiği görülmüştür.

[8] İsmail Çetişli, *Memduh Şevket Esendal- İnsan ve Eser*, Kardelen Kitabevi, Isparta 1999, s. 10.

İsmail Çetişli, kitabının ön sözünde bu bölümde yazarın biyografisini hazırlarken yazarken Esendal'ın çocukları ve yazar hakkında çalışmaları olan Muzaffer Uyguner ile görüşmeler yaptıklarından bahsetmiştir. Ayrıca mektuplar, hatıralar, gazete yazıları ve yazar hakkında yazılmış birçok belge ve çalışmalara ulaştığını belirtir. Çetişli, Esendal'ın eserlerini incelerken biyografik okuma denemesi yapmıştır. Bu durum ile ilgili tespitlere ise satır aralarında karşımıza çıkan değerlendirilmelerinde rastlamak mümkündür. Bir edebi eser incelemesi yapılırken yazarın hayatı ve kişiliği ile yazılanlar arasında ilişkilendirme yapmak karşılaşılan yöntemlerdendir. Bu yöntem ile yazarın bir karaktere bürünüp yeniden kendi yaşantısına ayna tutması bilinmeyenleri aralayan bir penceredir.

Roland Barthes "Yazarın Ölümü" başlıklı yazısında yazarın ortadan kalkması ile metnin yeni bir boyut kazandığını kitabın yazarıyla beslendiğini ifade eder. Öyle ki Barthes'e göre "Yazar ortadan kalktığında metnin anlamını "deşifre etmek" gereksiz hale gelir. Bir metne yazar atamak o metne kilit vurmaktır, onu nihai bir gösterilene, kavrama mahkûm etmektir, yazıyı kapatmaktır. Bu anlayış en büyük görevini eserin altındaki yazarıı (veya kaidelerini: toplum, tarih, ruh, özgürlük) keşfetmek olarak belirleyen eleştiri türüne çok uygundur: Yazar bulunduğunda metin "açıklanır", eleştirmen zafer kazanır[9]." Berna Moran, Freud'un bilinçaltıyla ilgili buluşlarına dayanan bu yöntemi, sanatçının psikolojisini, bilinçaltı dünyasını, cinsel komplekslerini vb. ortaya çıkartmak için kullanır. Aynı zamanda Moran, eserlerini yorumlarken; kişilerin psikolojisini, davranışlarını açıklamak amacıyla bu yöntemi uyguladıklarını söyler.[10]

Buradan hareketle Çetişli çalışmasında eserde geçen Eczacı Etem Efendi'yi yazarın kendisi olarak yorumlamıştır. Zira öyküdeki karakterin bu cephesini hayatından gelen bazı unsurlarla açıklamıştır:

> *Esendal soyadını kendisine, İsmet İnönü vermiştir. Şu Soyadı Konusu başlıklı hikâyesindeki, soyadı seçme konusunda büyük bir titizlik, şuurluluk, hatta müşkülpesentlikle hareket eden Eczacı Etem Efendi, gerçekte yazarın kendisidir*.[11]

[9] Roland Barthes, "*Yazarın Ölümü*", (Çev: Hüsamettin Çetinkaya), Edebiyat Eleştiri, sayı: 4, 1993, s. 140-144.
[10] Moran Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul 1999, s. 149.
[11] Çetişli, a.g.e., s. 3.

Esendal, kendi kaleminin ürünü olan küçük otobiyografisinde yer alan Rüştiye isimli hikâyesine göre mahalle mektebi ve rüştiyeyi Çorlu'da okumuştur. Çetişli, Memduh Şevket Esendal'ın hayatının bilinmeyen yönlerini de eserinde yer yer belirtmiştir.

> *Memduh Şevket'in, hayatının on yedi yıllık bir dönemini kapsamış olan yurt dışı görevlerinden memnun olduğunu söylemek mümkün değildir. 9 Nisan 1928'de Tahran'da yazdığı Gurbetten Dönerken adlı hikâyesinde, bu memnuniyetsizliği bütün acılığı ile dile getirir. Bilinmeyen bir memleket… Sevilmemiş bir şehir… Tesadüfen tanınmış iki yüzlü, samimiyetsiz dostlar… Manasız ve boş sözler… Sıkıcı, sahte ve anlamsız bir hayat*[12] *…*

Gurbetten Dönerken hikayesindeki karakterin bahsi geçen düşüncelerinin Memduh Şevket'in şehir dışı gözlemlerinden olduğunu ve Çetişli'nin Esendal'ın anılarına dair yaptığı alıntılarla bu konuyu desteklediğini görebiliriz. Ayrıca Çetişli, Esendal'ı anlatırken hayatı hakkında edinmiş olduğu bilgilerden hareketle yazar hakkında tespitlerde bulunmuştur. Memduh Şevket, her ne kadar eğitim hayatını bir diploma alamadan tamamlamış olsa da kendisini "kaldırım mezunu[13]" olarak görmekten mutluluk duymaktadır. Çetişli, Esendal'ın kendini okuldan ziyade yaşadığı tecrübe ve birikimle yetişmiş biri olarak gördüğünü anlatır. Ayrıca Esendal'ın otodidakt olduğunu ilk vurgulayan kişi Çetişli'dir. Zira yaptığımız araştırmalarda Esendal hakkında böyle bir yaklaşıma rastlanmamıştır. Ayrıca Çetişli, Esendal'ın ilk yazılarının nerede yazıldığı hususunda Muzaffer Fen ve Tahir Alangu'nun ispatsızca verdikleri hükümleri yanlış bulmuştur. Daha sonra bu yanlışların aslını belgelerle ispatlamıştır. Bu yönüyle yazarın ezber bilgiyi alıntılamadan sorgulayan ve araştıran bir yaklaşımı olduğunu söyleyebiliriz.

Çetişli, Esendal'ın edebi hayatı bahsinde yazarın dergi ve gazetelerde vermiş olduğu röportajlar ve sohbetlerinden faydalanmıştır. Çetişli'nin detaylı bir arşiv taraması yaptığı anlatım esnasında verdiği dipnotlardan da görülmektedir. Çetişli, yazarın asıl kimliğinin ve etkinliğinin hikâye yazma becerisinde olduğunu vurgulayarak yazarın edebi türler içinde yetkin olduğu alanı göstermektedir.

---

[12] a.g.e., s. 17.

[13] "Kendisine 'kaldırım mezunuyum' demekten haz duyan gerçek bir otodidakt örneğinin nadir rastlanır bir temsilcisi olmuştur. O kadar ki, yakın dönem Türk siyasi tarihinde adını sık sık duyduğumuz bir politikacı, başarılı bir hariciyeci, tarih öğretmeni, hatırı sayılır bir ressam ve hepsinden de önemlisi güçlü bir yazar, bu oto didaktikliğinin sonucudur. Türk tarih ve kültürünün yanında Fransız, Rus ve Fars dil ve edebiyatlarını da çok iyi bilmek, onun çarpıcı yönlerinden birisidir. Elbette ki, söz konusu kültür birikimini zaman ve hayat içinde kazanmıştır." a.g.e., s. 17.

Fikirleri başlığında ise iki alt başlık altında bir sınıflandırmaya gidildiği görülmektedir. Bunun sebebi ise Esendal'ın edebi kişiliği kadar ön planda tutulan siyasi kimliğidir. Esendal'ın hariciye ile olan ilgisi ve çalışma alanı doğrultusuna da değinmek isteyen Çetişli, Esendal'ın ekonomik fikirlerine de yer vermiştir.

İsmail Çetişli, Esendal'ın hayatında önemli bir yer tutan "*Mesleki Temsilcilik*[14]" fikrini de ele almaktadır. Bu "mesleki temsilcilik[15]" adı altında toplanan gruptan ve grubun temsilcilerinden biri olan Esendal'dan ise dipnotta Kara Kemal Bey ve Kör Ali İhsan (İloğlu) Bey'den bahsederek bu oluşuma ışık tutmuştur. Oluşumun kuruluş nedenleri, yaptıkları faaliyetler ve sonuçlarını tarihî belgeler ve kaynaklara dayanarak anlatmıştır.

"Mizacına Ait Özellikler" başlığı altında ise Çetişli, yazarın hatıraları, röportajları ve gazete yazılarından hareketle onun fiziki ve ruhi portresini vermeye çalışmıştır. "Eserleri" başlığını ise 'Romanları' ve 'Hikâyeleri' olmak üzere iki alt başlığa ayırmıştır. Ayrıca Memduh Şevket Esendal'ın kitaplarının bugüne kadar yapmış olduğu tüm baskıları, yayınevleri ve basım yılları ile birlikte vermiştir.

Yukarıda ele aldığımız başlıkları incelediğimizde Çetişli, Memduh Şevket Esendal -*İnsan ve Eser*- başlıklı esere yazdığı birinci bölüm ile bir giriş yapmak istemiştir. Esendal'ın hayatına, mizacına ve eserlerine dair detaylı bilgiler barındıran bu bölüm diğer üç bölüm için bir giriş mahiyetindedir. Bu bölümde geniş bir şekilde incelenen konu sayesinde Memduh Şevket Esendal hakkında detaylı bilgi sahibi olma imkânı sağlamıştır.

Çetişli, kitabın II. Bölümünde "Memduh Şevket Esendal'ın Hikâyeleri" başlığı altında yazarın yazmış olduğu hikâyeleri incelemiştir. Bu kısımda yazarın ilk önce Memduh Şevket Esendal'ın hikâyelerini birinci ve ikinci devre olarak iki grupta topladığı ve bu topladığı hikâyelerdeki ortak yapıyı tespit ettiği görülmektedir. Çetişli, bu incelemeleri

[14] Bu kavram hakkında daha detaylı bilgi için bkz. İsmail Çetişli, "Meslekî Temsilcilik**",** *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı: 6, l99l, s. 42-49; *Türk Yurdu*, sayı: 60, Ağustos 1992, s. 42-49.

[15] Meslekî Temsilcilik; Osmanlı İmparatorluğu veya Türk milletinin içine düştüğü çözülüş ve çöküş süreci müddetince ortaya konmuş ve söz konusu süreci durdurup topluma yeniden dinamizm kazandırmayı amaçlayan çözüm-tekliflerinden sadece birisidir. Çetişli, a.g.m., s. 46.

yaparken genellikle yazarın edebi kişiliğinin belirli hususiyetlerini ön plana çıkarmak için inceleme yöntemlerine ve yaşam öyküsündeki kronolojik sıraya bağlı kalmıştır.

Ayrıca bu bölümde Çetişli'nin detaylı bir araştırma ve ön hazırlık ile yapmış olduğu bir konu daha dikkat çekmektedir. Yazar, Memduh Şevket Esendal'ın Çehov tarzı hikâye yazdığına değinmekle kalmamış, Esendal'ın oğlundan ve ailesinden derlediği bilgiler doğrultusunda onun Çehov'un hikâyelerinden de nasıl etkilendiğini incelemiştir. Öyle ki Esendal- Çehov ilişkisinin bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiğini düşünen Çetişli, bu bağlamda çalışmasındaki tespitleri eksizsiz verebilmek adına Çehov'un 130 hikayesini incelediğinden bahseder.

"İkinci Devre" başlığının içerisinde Çetişli'nin Memduh Şevket Esendal'ın Çehov'dan etkilenerek yazdığını ileri sürdüğü düşünceleri ve tespitleri bulunur. Çetişli, belirlediği bu unsurları değerlendirirken ikili arasındaki ayniyete değinir.

> *Gördük ki, Çehov'un Memduh Şevket Esendal üzerinde çok büyük bir tesiri var. Bu tesirin yer yer "ayniyet"e kadar ulaştığını söylemek mümkündür. Genel sanat anlayışından metnin inşa tarzına, yapı unsurlarının niteliklerinden bütün içinde yüklendikleri fonksiyonlara, konudan ifade tarzına çok yakın benzerlik, ortaklık, yakınlık ve "aynilik"ler söz konusudur*[16].

Ancak yazara göre Esendal ile Çehov arasında beliren bu benzerlikler Esendal'ın kıymetini azaltmaz. Çünkü Esendal basit bir taklitçi değildir. Benimsediği üslubu Türk hikâyesine kendi yaratıcılığı ve yaşanmışlıkları ile uyarlayan başarılı bir yazardır. Elde ettiğimiz verilerden hareketle Çetişli, Esendal'ın hikâyelerinin 1908-1952 yılları arasında yaşanılan süreci kapsadığını okura sunmuştur. Çetişli, Esendal'ın hikâyelerinde yaptığı tahliller ve mukayeselerde ise meydana gelen değişim ve etkileşimleri tespit etmiştir. Bu değişimleri dil ile başlatan Çetişli, Esendal'ın 1920'de Rusça'yı öğrenerek Çehov ile tanıştığını ve 1920'den sonraki yıllarda eserlerinde sanat anlayışı, konu ve temalarda yaşanan ayniyet ve etkilenmeyi belirtmiştir. Yazar değerlendirmesini Çehov ve Esendal'ın birbirinden ayrılan yönlerini vurgulayarak sonlandırmıştır. Çetişli, Esendal'ın öykücülüğünün Çehov gibi karamsar dünya görüşüne sahip olmadığını, aksine Esendal'ın iyimser ve insanları seven bir mizacı olduğundan bahseder. Son olarak Esendal'ın Çehov'dan farklı olarak kahramanlarını fazlasıyla konuşturduğunu açıklamaktadır.

[16] Çetişli, a.g.e., s. 130.

İsmail Çetişli, kitabın III. Bölümünde "Memduh Şevket Esendal'ın Romanları" başlığını kullanmıştır. Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı içerisinde hikâyeleri ile önemli bir yer edinmiş olan Esendal, bu bölümde üç romanı ile ele alınmıştır. Çetişli, Esendal'ın romanlarını devir, üslup ve konularına göre incelemiştir. Bu bölümün de ikinci bölümde olduğu gibi yazarın eserlerinin ortak yapı, muhteva, olay örgüsü, zaman, mekân ve şahıs kadrosu olarak ele alındığı görülmektedir.

Bununla birlikte Çetişli, bu bölümde *Miras, Ayaşlı ile Kiracıları* ve *Vassaf Bey* romanlarının ortak yapısını belirlemenin güç olduğunu ve kesin yargılarda bulunmanın yanlış bir tutum olacağını belirtir. Lakin bu romanların konu ve tema bakımından ortak bir paydada birleştiğinden bahseder. Çetişli, *Miras, Ayaşlı ile Kiracıları* ve *Vassaf Bey* romanlarında; XIX. asrın ikinci yarısında Türk toplumunun sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik ve sosyo-politik hayatına ait bilgiler vererek aile kurumunda yaşanan değişimi belirtir. Ayrıca bu üç eserde *aile müessesesi*nin odak merkezi olması, Çetişli'nin romanlarının yazıldığı dönemdeki Türk aile yaşantısı ve topluma dair çıkarımda bulunmayı kolaylaştırdığını ifade eder.

İsmail Çetişli, yazarın romanlarını yazma aşamasındaki niyetini eserlerinden hareketle yansıtmıştır. Karakterlerinin gerçekliği üzerinde dikkatle durmuş ve bu dönem romanlarında karakterlerin inandırıcılığının eserlerin benimsenmesi noktasında oynadığı rolden bahsetmiştir. Bütün bu değerlendirmeler esnasında Çetişli, Memduh Şevket Esendal'ın üç romanını da mukayese etme fırsatını okura vermiştir.

Çetişli bahsi geçen üç romana dair değerlendirmelerinde dönem eserlerine dair tespitleri ile eser-devir mukayeselerine yer vermiştir. Bu tespitte; *Miras romanında Esendal'ın Halit Ziya'nın Kırık Hayatları'nı yeniden yazılmak istenmiştir ancak sanat tecrübesi buna izin vermez*[17]. İfadeleriyle yazar ayrıca oluşturmak istediği Asım karakterini *Mai ve Siyah*'ın Ahmet Cemil'ine benzemektedir. *Ayaşlı ile Kiracıları* romanını ise olay örgüsünde meydana gelen özetlemeler noktasında eleştirir. Buna sebep olarak eserin geniş şahıs ve olay kadrosunu daraltmak olduğunu öne sürer.

Çetişli bu bölümde, Esendal'ın hikayelerine yansıyan muhteviyatı değerlendirdiğinde *Ayaşlı ile Kiracıları* ve *Vassaf Bey*'de beliren olay örgüsünün *Vakit* gazetesinde yazdığı hikâyelerde tek başına teşekkül etmiş olayların birbirine eklenmesiyle

[17] a.g.e., s. 253.

oluştuğunu tespit etmiştir.[18] Yazar, Esendal'ın romanlarında kullandığı zamandan bahsederken *Miras* ve *Ayaşlı ile Kiracıları*'nda kullanılan vaka zamanının gerçekliği hakkında tespitlerde bulunmuştur. Çetişli, Memduh Şevket, bizzat yaşadığı zaman dilimini eserlerine yansıtırken olanı tespit etmiştir. Ayrıca Çetişli, Esendal için hatırlama tekniği kullandığından bahsedmiştir. Bu yolla hatıralardan bahsettiğini ve hatıranın da kişi otobiyografisi ile doğrudan ilişkili olduğunu savunmuştur. Yani Çetişli, Esendal'ın bu olayları daha önceden yaşadığını art zamanlı bu romanda ise bu yaşanan hadiseleri kendi anılarıyla okura sunduğunu anlatır.

Romanların mekân incelemelerinde Çetişli, mekân ile ilgili genel bir değerlendirmenin aksine belirlenen yerlerin olay örgüsü, kurgu ve karakterlerin yaratılmasındaki etkiler üzerinde şemalarla durmuştur. "Geniş ve Dar Mekânlar" olarak açılan başlıklarda karakterlerin mekân ile ilgili etkileşimleri ele almıştır. Şahıs kadrosunun ele alındığı kısımda ise karakterlerin birbirleriyle olan ilişkilerinin ortaya konulduğu görülmektedir. Ayrıca bu örneğin fonksiyonlarını havada bırakmamış ve bir zemine oturtmuştur. Bu durumda karakterler; yönlendirici, alıcı, yardımcı, dekoratif unsur ve yazarın sözünü emanet ettiği kahramanlar olarak sınıflandırılmıştır.

Eserin IV. Bölümü Çetişli'nin Memduh Şevket Esendal'ın eserlerindeki dil ve üsluba ayrılan bölümdür. Metin merkezli yöntem dikkate alınarak yazılan bu bölümde yazar, incelediği eserdeki kelimelerin türü ve kullanımından yola çıkarak Esendal'ın kelime servetini ortaya koymaya çalışmıştır. Çetişli'ye göre Esendal'ın hikâye ve romanlarının ham maddesi bu eserlerde kullanmış olduğu kelime kadrosudur. Ayrıca Esendal'ın eserlerindeki cümleler, kelime grupları, paragraflar gibi yapılardan hareketle dilde meydana gelen değişiklikler üzerinde de durmuştur. Bu farklılıklar arasında mukayeseler de yapmıştır. Esendal'ın diline dair gezdiği ülkeler, öğrendiği yabancı diller, etkinlendiği yerli ve yabancı yazarlarla birlikte Osmanlı döneminin son çeyreği ile Cumhuriyet Dönemi geçişinde yaşanan çeşitlenmeden kaynaklı dönemsel değişimlerden bahsetmiştir. Bu durumu yazar şu ifadelerinde temellendirmiştir: *Esendal'ın dili ile "dilimizin son çeyrek yüzyıldaki gelişmeler"i arasında sıkı bir alaka*

[18] "Ben *Vakit* gazetesinde birkaç hikâye yazdım. O da (Hakkı Tarık Us) bana yüz otuz lira kadar bir para verdi. Buna çok sevindim ve Vakit'e bedava bir hikâye yazmak istedim. 'Bir Evin Dokuz Odası' diye bir hikâye yazmaya başladım. Bu hikâye üç-dört sütunluk bir küçük hikâye olacaktı. Yazdıkça büyüdü, büyük bir hikâye oldu. Bana sorarsan, Ayaşlı ile Kiracıları bir roman değil, uzunca bir küçük hikâyedir." Muzaffer Uyguner, "Esendal'ın Ayaşlı ile Kiracıları Konusundaki Görüşleri", *Hürriyet Gösteri Dergisi*, sayı: 102, 1989, s. 63-64.

ve paralellik söz konusudur[19]. Çetişli'nin ifadesiyle yazarın eserlerinde statik değil dinamik bir dil vardır.

Çetişli'nin belirlediği metinler üzerinde semantik çözümleme metoduyla bir inceleme yaptığı görülmektedir. Dildeki değişimi, kelime ile anlam arasındaki ilişkiyi ve bu kelimelerin eş zamanlı değerlendirilmesini kapsayan bu yöntemde Çetişli, sözcüklerin kökenleri ve eklerinden hareketle hangi edebi dönemi ihtiva ettiğini belirlemiştir. Bu süreçte yazar, Esendal'ın üslubunu belirleyen bazı tespitlerde bulunmuştur. İsmail Çetişli'ye göre edebi eserin değeri belirlenirken kullanılacak ölçüt; ancak muhteva-form-üslup üçlüsünün ferdi bir kimyasal senteziyle meydana gelmelidir. Ortaya konulan değişimlerden yola çıkarak yazarın sanatının gelişim evreleri hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür. Çetişli'nin yapısalcılardan ayrılan tek yönü ise okur ile eser arasındaki ilişkiyi yok saymadan bu tespitlerde bulunmuş olmasıdır. Zira yapısalcılar eserde dikkati yapı ve üsluba çevirerek tarihsel, sosyo-kültürel bağlamı göz ardı ederek sadece metne -dile- odaklanırlar. Bu noktada Çetişli, edebi eser incelemelerinde eserin muhteva, eser-devir, eser-mekân, dil ve üslup başlıklarıyla bütün olarak değerlendirilmesi gerektiği yönüyle ayrılır. Çetişli'ye göre dil; anlatımı kuvvetlendirerek söylenmesi gerekeni dışa vuran bir aracıdır ve metinde dilin söylemi kadar arka planda verilmek istenen tarihi, sosyal ve kültürel yapıların da eserle birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

Eserin sonuç bölümünde yapılan tespitler ile Çetişli'nin esere başlarken ki niyeti birbirine genel olarak uymaktadır. Çetişli, bu bölümde eserde meydanda gelen bölümlerin oluşum sebeplerine detaylı olarak yer vermiştir. İsmail Çetişli incelemelerinde Esendal'ı şahsiyeti, fikirleri ve sanatı itibariyle ele almıştır. Sonuç olarak Çetişli, bu bölümde Memduh Şevket Esendal'ın Türk edebiyatındaki yerini belirlemiş ve onun diğer yazarlardan ayrılan yönlerini ortaya koymuştur. Ayrıca eserin sonunda verilen bibliyografyalarda Esendal'ın kitapları, makaleleri ve tezleri hakkında bilgiler verilmiştir. Belgelerde ise Esendal'ın hayatına dair ulaşılmış veriler ve karikatürleri yer almaktadır. İsmail Çetişli, her ne kadar metinleri merkeze alsa da yer yer hayat-eser ilişkisine de yer vererek eserlerde müphem kalan bazı yönleri hayatındaki verilerle açıklama yoluna gitmiştir.

[19] Çetişli, a.g.e., s. 310.

İsmail Çetişli, Memduh Şevket Esendal'ı değerlendirirken hem eş zamanlı (yani çağdaşlarıyla mukayeseler yoluyla) hem de art zamanlı (tarihsel olarak birtakım muakyeseler yoluyla) ele almıştır. Yazarın bu incelemeyi iki yönlü yapmasının sebebinin Esendal'ın hem yaşadığı dönemdeki çağdaşları arasındaki yerini belirlemek hem de Türk edebiyatı içerisinde nerede durduğu göstermek olduğu görülmektedir. Ayrıca Çetişli, Esendal'ın eserlerini yazıldığı dönemden bağımsız olarak değerlendirmekten de kaçınmıştır. Ona göre eserler yazıldığı dönemin ve o dönemde yaşayan toplumun tarihsel bir göstergesidir. Bu nedenle değerlendirmelerinde tarihsel ve sosyo-kültürel bağlamı gözden kaçırmmaya özen göstermiştir.

Çetişli'nin Esendal'ın eserlerinde yapmış olduğu tespitler ise eserlerin yazıldığı dönemdeki toplumlara ayna tuttuğu düşüncesinin tutarlılığını göstermektedir. Bu tespitlerden hareketle karşımıza Çetişli'nin Esendal'ın hayatında tanıklık ettiği savaş ve göç olgularını romanlarında yer aldığından bahseder.

> *Balkan ve Birinci Dünya harplerinin sebebiyet verdiği göç hadisesi ve bunun çevresindeki felaketler zinciri, sıcağı sıcağına bazı hikâyeleri ile* ***Miras*** *romanında ifadesini bulacaktır*[20].

Çetişli, II. Meşrutiyet Dönemi ve çalkantılarında Esendal'ın durduğu yeri göstediğini ve karakterleriyle kurguyu da bu hadiseler etrafında şekillendirdiğini söyler:

> *İttihat ve Terakki Cemiyetine girdiği tarihte Memduh Şevket'in, ne memleketin içinde bulunduğu meseleler hakkında işlenip geliştirilmiş siyasi, sosyal, ekonomik bir düşünceye ne de Cemiyetin amaçları hususunda belli görüşe sahip olduğunu söylemek mümkün değildir.* ***Miras*** *romanındaki asım tipi, bu dönemin Memduh Şevket'inden önemli izler taşır*[21].

Son olarak Esenadal'ın hayatının son evresine denk gelen Millî Mücadele, dilde sadeleşme ve Cumhuriyet ile gelen yenilik sancılarının yer aldığı eserleri değerlendiren Çetişli, Esendal'ın geçiş dönemi yazarı olduğu kanaatine varır:

> *Millî Mücadele'nin ilk günlerinde yurda dönen Memduh Şevket, bazı İttihatçılar ile birlikte doğrudan doğruya Ankara'ya geçmiş ve Mustafa Kemal'in yanında yer almıştır.* ***Murat Ali*** *hikâyesindeki bazı bölümler, bu dönemin hayatından izler taşımaktadır*[22].

Sonuç olarak İsmail Çetişli'nin birçok edebi türü kapsayan çalışmalarının içerisinde biyografi türü akademik yayınlarında ayrıca bir yer tutmaktadır. Çalışmalar, Türk

[20] a.g.e., s. 8.
[21] a.g.e., s. 9.
[22] a.g.e., s. 12.

edebiyatına ve Türk edebiyatı tarihine fayda sağlamak amacıyla yazar tarafından bilinçli olarak ortaya konmuş eserlerdir.

Çetişli'nin sadece Memduh Şevket Esendal hakkında yapmış olduğu çalışmaların esas alındığı bu bölümde, hikâye türüyle edebiyat tarihinde kendisine ayırıcı bir yer bulan Esendal'ı Çetişli'nin nasıl değerlendirdiği, eserlerine hangi açılardan baktığı, metin tahlilinde benimsediği metodlar ve düşünce ekolleri üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Buna göre Çetişli'nin Esendal'ı metne dayalı inceleme yöntemleri, yakın okuma denemeleri, biyografik inceleme, mukayeseli inceleme ve semantik çözümleme metotları kullanarak ele aldığı tespit edilmiştir.

Yazarın, Memduh Şevket Esendal hakkındaki çalışmasını diğer biyografilerden ayıran yönü ise insan-eser bağlamından hareketle tahlil ve değerlendirmeye gitmiş olmasıdır. Bu farklı yaklaşım ile Çetişli, eser-yazar, eser-okur ve yazar-okur arasındaki ilişkiyi daima ön plana çıkarmıştır. Yazarın bu çalışması ile Memduh Şevket Esendal'ın Türk edebiyatındaki yeri belirlenmiştir. Yapılan incelemede Çetişli'nin bir biyografi çalışmasında izlediği yolları, inceleme usulünde benimsediği metotları ve tüm bunları yapmaktaki nihai amacını ortaya koymaya çalıştık.

3.2. *Cahit Külebi ve Şiiri*

Çetişli'nin ifadesiyle eser, Cahit Külebi'nin 1930 sonrası Türk şiirindeki yerini belirlemek amacıyla kaleme alınmıştır. Cahit Külebi, hiçbir edebi hareket veya gruba katılmamış tamamıyla bağımsız ve kendine has sanat anlayışı olan bir yazardır. Bu eserde İsmail Çetişli niyetinin metin esaslı bir inceleme ve monografik bir çalışma hazırlamak olduğundan bahseder. İsmail Çetişli, bu monografik çalışmasında Cahit Külebi'nin sanat-eser, eser-yazar, eser-devir, yazar-devir yönleri objektif bir tavırla incelenmiştir.

Cahit Külebi'nin eserleri hakkında yaptığı detaylı incelemelerde İsmail Çetişli yazarın hayatı ile eserlerinin kesiştiği noktalarına dair (muhteva, tema ve yapı özellikleri) tespitlerinin, satır aralarında geçen şehir isimlerinin, hikâye türünde anlattığı kıssaların yazarın hayatı ile ilişkisini ortaya koymaya çalışmıştır. Ayrıca Külebi'nin şairliğini eserlerine yönelik tek bir bakışa dayalı bir tahlil için yetersiz kalacağı düşüncesi de interdisipliner bir inceleme anlayışını da beraberinde getirmektedir. Bu hususta eserde verilen dipnot ve kaynakçalardan yola çıkarak İsmail Çetişli, Cahit Külebi'nin edebi

ürünleri hakkındaki inceleme ve tespitlerini yaparken psikoloji, sosyoloji, felsefe, tarih, coğrafya gibi disiplinlerden de sıkça faydalanmıştır.

Çetişli için Esendal'ın hikâyeciliği hakkında yapmış olduğu biyografik çalışma Cahit Külebi'de daha farklı bir detay kazanmıştır diyebiliriz. Zira bu farklılığın en temel sebepleri arasında Cahit Külebi'nin Çetişli'nin eseri yazdığı esnada hayatta olması, yazarın eserlerinin Esendal'ın eserlerinden sayıca fazlalığı ve şiirin evrenselliğinin İsmail Çetişli'nin tahlil yöntemlerinde iki yazarda farklı kalıplara dâhil olduğu hususları bulunmaktadır. Yazar bu çalışma ile Yeni Türk Şiiri'nin panoramasında Cahit Külebi'nin hangi karede ne ölçüde yer aldığını ispatlayarak, Türk Edebiyatı tarihine monografik bir çalışma kazandırmıştır.

Yazar kitabın giriş bölümünde Cahit Külebi'nin Yeni Türk Şiiri içerisindeki yerini belirlemek adına 1930'lu yıllar kadar şiirin geçirdiği merhaleler hakkında çerçeve çizen genel bir bilgilendirme yapmıştır. İsmail Çetişli, bir yazarı monografik olarak ele aldığında ilk olarak onun Türk edebiyatı içerisinde nerede durduğu ile ilgili bir değerlendirme yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Yeni Türk Edebiyatı'nın engin denizinde 1930'lu yıllarda oluşan şiir akımında her oluşum ve anlayıştan bağımsız olan Cahit Külebi'nin incelenebilir yönlerini, kıymetini ve eserlerini anlatmak için ise bu yöntem oldukça iyi bir vesikadır.

İsmail Çetişli, bu panoramayı ortaya koyarken, bugün de üzerinde durduğumuz Yeni Türk Edebiyatı'nın meselelerini anlatmaktan çekinmemiştir. Dönemlere bağlı değişen siyasi anlayışın getirdikleri, toplumsal etiket ve sınırlamalarla başlayan çeşitlenmelerin şiirde yansımaları, "geçiş dönemi yazarları" olarak adlandırılan bir neslin eserlerindeki değişimin yarattığı sancılar, yeni yazarların etkilenmeleri ile harmanlanan Türk edebiyatının meseleleri Çetişli'nin yazılarında sıklıkla karşılaşılaşılabilecek meselelerdir. Bu doğrultuda Çetişli'nin Yeni Türk Edebiyatı'nın meseleleri ile ilgili tespitleri için milat ifadesini kullanmış olması bu karmaşa ve arayışların devam ettiğini göstermektedir.

> *XX. Yüzyıl Yeni Türk Şiirinin miladıdır! Yeni Türk Edebiyatı'nda zamana, nesillere, edebi topluluklara veya anlayışlara dair yapılan tasnifler birtakım zaruriyetlerden doğmuştur ve doğrulukları hala tartışmaya açık bir olgudur. Ayrıca "şiir ormanı" benzetmesiyle adlandırılan bu yeni*

yaklaşımlar tam bir nihayete varamamış, bulandırdıkları sular berraklaşmamıştır[23].

İsmail Çetişli, toplumun özellikle Cumhuriyet sonrası yaşadığı değişimle beraber şiirde varlığını sıkça hissettiren araç ve amaç kriterinin de üzerinde durulması gerektiğini savunmuştur. Zira Çetişli, bu iki ana temayülde nöbetleşmenin devam ettiği görüşündedir. O, İslamiyet etkisiyle değişen edebiyatın bir diğer kırılmasını da Batı ile girilen etkileşim olarak değerlendirmiştir. Bu düşüncesini Şeyh Galib ile A. Hamid, Fuzuli ile Mehmet Akif, Nedim ile Orhan Veli arasındaki uçurumun, bahis konusu değişim veya dönüşümün büyüklüğünü göstermek için yeterli olacağını anlatan düşüncelerinde temellendirmiştir. Ayrıca Çetişli'ye göre her medeniyet yaşayışları madde planında, her dünya görüşü, kültür ve zihniyet ise estetik planda kendi kimliğini bulmuştur. Bu sebeple Çetişli, 150-200 yıldır yaşanan en büyük karmaşanın kaybolan dengenin getirdiği devinimler ve arayışlarda olduğunu savunmuştur. Tanzimatla başlayan bu süreci "Arayışlar Devri Türk Edebiyatı" kavramıyla adlandırmanın isabetli bir değerlendirme olacağını da ortaya koymuştur.

İsmail Çetişli, çizdiği Yeni Türk Şiiri panoramasının ardından Cahit Külebi'nin bu oluşum içindeki yeri hakkında yazılanlardan bahsetmiştir. Ahmet Hamdi Tanpınar onu "İkinci Dünya Harbi yıllarında şöhretini yapan şairler" (Ziya Osman Saba, Baki Süha Ediboğlu, Behçet Necatigil[24]) grubuna; Ahmet Kabaklı, 1940 sonrası "Bağımsız Şairler"[25]grubuna, Şerif Aktaş, "1940'lı yıllarda yazı faaliyetlerine başlayan, fakat şair kişiliklerini 1950'den sonra kabul ettirenler"[26] grubuna (Behçet Necatigil, Ceyhun Atıf Kansu, Sabahattin Kudret Aksal, İlhan Berk, Salah Birsel, Özdemir Asaf, Metin Eloğlu) dâhil eder. İnci Enginün ise, Külebi'ye, 1923-1940 dönemi "Memleket Edebiyatı" anlayışının "tasviri" bölümündeki "1940-1960 tarihleri arasında eser veren şairler[27]" grubu içinde yer vermektedir. Fakat Çetişli, kendi değerlendirmesi hakkındaki görüşlerini incelemesinin sonuçlanmasının ardından ifade edeceğini söyleyerek yazarın hayatı hakkında derlediği bilgileri okuyucuya ulaştırmıştır.

[23] Orhan Okay, "Yeni Türk Şiiri", *Türk Dili Dergisi*, sayı: 481-482, Ankara 1992, s. 286.
[24] Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler,* Dergâh Yayınları, İstanbul 1977, s. 118
[25] Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı,* cilt: III, Türk Edebiyatı Yayınları, İstanbul 1978, s. 537.
[26] Şerif Aktaş, *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antoloji-1,* Akçağ Yayınları, Ankara 1998, s. 516.
[27] İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri,* Dergâh Yayınları, Ankara 2001, s. 557.

3.2.1. Basım Süreci

İsmail Çetişli'nin akademik kariyerinde rol oynayan önemli yönlerinden biri de biyografik çalışmalarıdır. Bu hususta biyografinin diğer bir kolunun da monografik çalışmalar olduğunu söylemek mümkündür. Yazarın niyeti ise Cahit Külebi hakkında monografik bir çalışma yapmaktır. Cahit Külebi, Cumhuriyet Devri Türk edebiyatının önde gelen şairleri arasında yer almaktadır. Fakat hakkında yapılmış olan araştırmaların sayısındaki azlık Çetişli'yi bu çalışmasına yönlendiren etmenlerden biri olmuştur. İsmail Çetişli, bu çalışma için doğan ihtiyaçları ve eserin yazılış amaçlarını ön sözlerinde ortaya koymuştur. Çalışmada kitabın Akçağ Yayınları tarafından 2012'de ikinci baskı yapan *Cahit Külebi ve Şiiri* adlı kitap esas alınmıştır.

İsmail Çetişli, iki baskı yapan *Cahit Külebi ve Şiiri* adlı kitaplarında yazdığı ön sözlerinde Cahit Külebi'nin şiir anlayışını bütünüyle yansıtmak istediğinden bahsetmiştir. Adı geçen çalışma ile doçent unvanına sahip olan Çetişli'nin hayatında Cahit Külebi önemli bir yer edinmiştir. Yazar kitabın yazılma amacı ve sürecinden bahsederken Cahit Külebi'nin hayatta oluşu ile bu eseri daha realist kıldığının da üzerinde durmuştur. Fakat Cahit Külebi, son halini okuyup düzeltmelerini yaptığı kitabının basımını göremeden vefat etmiştir.

Çetişli ayrıca Cahit Külebi hakkında yapılmış iki müstakil çalışmanın varlığından bahsederek kendi çalışmasının onlardan ayrılan yönleri üzerinde durmuştur. Çalışmada Çetişli'nin Esendal'dan farklı olarak iki eser arasında geçen 5-6 yıllık bir süreç içeresinde metin merkezli bir inceleme anlayışına yönelmesinin sebebini ise metin ve şiir şerhi üzerinde yapmış olduğu yerli ve yabancı yan okumalara bağlamak mümkündür. Zira ailesinden edindiğimiz bilgilerden hareketle bu çalışma sadece tek bir şairin şiirinin ele alınışını yansıtmakla kalmayıp eserin basımından kısa bir süre sonra ortaya çıkacak *Metin Tahlillerine Giriş I* kitabının da temelini atmakta rol oynamıştır.

Yazar, eserin ikinci baskının ön sözünde yazarın ölümü, bibliyografyanın çeşitlenmesi gibi sebeplerden dolayı on dört yıl beklediğinden bahsetmektedir. Çetişli'nin ürün verme anlayışı gözlemlendiğinde bu süreç bizi şaşırtmamaktadır. Çünkü yazar, Esendal'da da on yıl beklediğinden söz etmiştir. Bu düzen Tanpınar'ın on üç yıl eşikte kalarak eserlerini hazırladığını hatırlatmaktadır. Çetişli de bir eseri ortaya koyarken

çektiği zorlukları ve eserin olgunlaşma süresini uzun tutmak gerektiğini savunanlardan olmuştur.

Ayrıca açık sözlü karakterini özellikle ön sözlerde sıkça gördüğümüz yazarın, II. Baskının ön sözünde kitabını yok sayanlara ve şairin ölümünün ardından bir anda hayranı olanlara karşı da sert bir tavır takındığı görülmektedir. Evrensel ve bütüncül bir anlayışa sahip olan Çetişli, ideolojik ve kültürel sınırlamalarla edebiyatın kısıtlanmasına şiddetle karşıdır.

Tablo 3.3: *Cahit Külebi ve Şiiri* adlı eserin basım bilgileri

Yayınevi:	Akçağ Yayınları
Yayın Numarası:	231
Kitabın adı ve yazarı:	*Cahit Külebi ve Şiiri* Prof. Dr. İsmail Çetişli
Baskı:	Erek Ofset
ISBN:	978-975-338-209-0
Baskı Sayısı ve Baskı Yılı:	2. Baskı, 2012
Yayın Evinin Adresi:	Tuna Cad. No: 8/1 Kızılay- Ankara Tel: (312) 432 17 98- Faks: (312) 432 28 52

3.2.2. Muhteviyata Ait Özellikler

Monografik bir çalışma olması istenilen eser, yazarın hayatına dair detaylı bir aktarımın ardından, Külebi'nin eserlerinin tahlil edilmesi ile devam etmiş ve yazar hakkında yapılan bibliyografya ve belgelerle sonlanmıştır. Çetişli'nin bu incelemeleri yaparken Cahit Külebi ile birden fazla yüz yüze görüşme imkânı bulmuş olması ve tespitlerini ona göstererek düzeltmeler yaptırması ise eserin orijinallik ve yansıtıcılık açısından değerini arttırmaktadır.

İsmail Çetişli, kitabını Cahit Külebi'nin yaşadığı ve ürün verdiği dönemle beraber değerlendirerek ele almıştır. Yazar hakkında onunla birebir görüşerek elde ettiği bilgiler Çetişli için Cahit Külebi'nin eserlerine bir ayna vazifesi görmüştür. Biyografik bilgilerin ardından yazarın şiirlerinin tahliline ağırlık verilen eserde Cahit Külebi'nin hayatından edinilen bilgilerle eserlerinde karşılaşılan sır perdesi aralanmaya çalışılmıştır. Bu sayede yazarın edebi hayatı, fikirleri ve sanat anlayışına dair tespitlerde bulunulmuştur. İsmail Çetişli, kitabını dört ana bölüm ve yirmi üç alt başlıkta ele almıştır. Bu bölümlerde yer alan incelemelere ve başlıklara kısaca değindiğimizde şu içerikler karşımıza çıkmaktadır:

Birinci Bölüm: Cahit Külebi'nin hayatı, fikri ve edebi şahsiyeti ile eserleri

İkinci Bölüm: Cahit Külebi'nin şiirlerindeki muhtevanın tematik olarak incelenmesi

Üçüncü Bölüm: Cahit Külebi'nin şiirlerindeki yapı unsurlarının incelenmesi

Dördüncü Bölüm: Cahit Külebi'nin şiirlerinde takındığı tavır, dil ve üslup incelemelerinin yer aldığı bölümdür.

Sonuç olarak eserin muhteviyatını genel olarak değerlendirdiğimizde İsmail Çetişli'nin Cahit Külebi hakkında kapsamlı bir monografik çalışma hazırlama amacına ulaştığı görülmüştür. 1930'lu yıllardan sonra Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde önemli bir yer tutarak kendine has duruşu ile hiçbir grup ve anlayışa dâhil olmayan Cahit Külebi'nin tüm eserleri ve hayatını ele alarak yazılan eser, monografik eserler alanında kendinden sonra gelen çalışmalara yol gösterici olacak niteliktedir.

3.2.3. Tasnif Sistemi

Eserde Cahit Külebi'nin "Edebi Fikirleri" alt başlığında Çetişli'nin diğer biyografik eserlerinde olduğundan farklı bir üslup takınıldığını görülmüştür. Bu durum yazarın niyeti ile bağdaştırmak mümkündür. Çünkü monografik yönün daha ağır bastığı eserde Cahit Külebi'nin edebi fikirleri şiirsel bir üslupla aktarılmıştır. Yazar, şairin sanat anlayışını hayatından kesitlerle pekiştirirken eserlerinden ve röportajlarından derlediği küçük örneklerle de zenginleştirmiştir. Çetişli, Cahit Külebi'nin hayatının merkezinde tuttuğu şiir üzerinde durarak edebi fikirlerini yazıya dökmüştür. Bu noktada yazar; Cahit Külebi için "Şiir nedir?", şiirin konusu, şiirin yapısı, şiirin dili, şiirin üslubu ve şiirin geleceğine dair tespitlerde bulunmuş ve Külebi'nin görüşleriyle bu tespitleri temellendirmiştir. Çetişli'nin bu üslubu ve genel olarak şiir olgusu üzerindeki evrensel tutumu sadece Cahit Külebi şiiri için değil birçok yazar, araştırmacı ve eleştirmen için ufuk açıcı bir durum arz etmektedir.

Eserin "Diğer Konular" başlıklı kısmında ise yazar, Cahit Külebi'nin "Edebi Akımlar" karşısındaki tavrını ortaya koymak istemiştir. Cahit Külebi hiçbir edebi topluluk, akım ve görüşe katılmayan bir şairdir. Bu durumu ise "Kanımca, akımlar yoktur, şairler vardır. Her kişilikli şair bir akımdır[28]." ifadeleriyle ortaya koymuştur. Fakat Çetişli bu durumun dönem ve edebi ortam faktörleri göz önünde bulundurulduğunda üzerinde durulması gereken bir husus olduğu fikrindedir ki bu görüşüne paralel olarak Külebi'nin bütün konuşmaları hakkında bir tarama yapmıştır. Bunun sonucunda zaten bir savaşın içine doğan ve yeni bir devletin oluşumuna tanık olan bir neslin, ikinci

[28] Muzaffer Uyguner, *Cahit Külebi,* Altın Kitaplar Yayınları, İstanbul 1991, s. 44.

dünya savaşı ile yaşadığı gerilim ve buhranın Cahit Külebi'de şairin hayatı göz önünde bulundurulduğunda bir arayış ve yalnızlığa sebep olduğu fikrine varmıştır. Ayrıca Külebi'nin *Varlık*'ta yayımlanan konuşmalarından "romantique" olarak adlandırılan akım karşısında "Yeni Romantizm" ve "Çağdaş Coşumculuk"[29] akımlarından bahsettiği ve çağın gereksinimlerini bu olguların karşılayacağı görüşünde olduğunu da ortaya çıkarmıştır.

Çetişli, diğer alt başlıkları ise Cahit Külebi'nin eserlerinden hareketle oluşturmuştur. Öyle ki her başlığın altında ilk olarak Külebi'nin bu konu hakkındaki görüşlerini yansıtan bir yazısına yer verdiğini görmek mümkündür.[30] Yazarın bu tutumu hem Külebi hakkındaki tespitlerinin oluşumunu sağlamış hem de eserde oluşturulan başlıkların şekillenmesini ve örneklendirilmesini sağlamıştır.

Bu başlıklara değinecek olursak; "Sanatkâr-Devlet İlişkisi, Ödüller, Tenkit Türk Edebiyatı, Divan Edebiyatı, Halk Edebiyatı, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e, Cumhuriyet Dönemi, Dil (Türkçe) ve Edebiyat Eğitimi ve Öğretimi" adlı alt başlıkların yer aldığını görürüz. Tüm bu başlıkları ve başlıkların içeriklerini oluştururken Çetişli'nin kendi tahlil metodlarını belirleme yolunda olduğunu da görmek mümkündür. Öyle ki yazarın tekrar eden muhteva-yapı ve üslup sacayağının genişleyen başlıkları ve değerlendirmeleri bu konuda önemli bir göstergedir.

İsmail Çetişli, Cahit Külebi'nin "Mizacına Ait Bazı Hususiyetler" başlıklı kısmında yazarın arkadaşları, öğrencileri ve ailesinden bazı kişilerle yapılmış görüşmelerden örneklere yer vermiştir. Bu başlıktaki genel yorumlarını ise yazarın eserlerinde geçen satır aralarından faydalanarak yaptığını söylemek mümkündür.

Çetişli, Cahit Külebi'nin "Eserleri" başlıklı bölümde ise şiir, nesir ve çevirilerini kitaplarına ve baskılarına göre tasnif etmiştir. Ayrıca Külebi'nin dünya literatüründe ne ölçüde yer aldığına dair bir tarama yapan Çetişli; İngilizce, Fransızca, Almanca, Rusça, Romanca, Bulgarca, Flamenkçe ve Türk lehçelerinde Külebi ile ilgili yazılan yazılar ve çeviriler hakkında da bir bibliyografya oluşturmuştur. Çetişli'nin bu tutumu ile Cahit Külebi'nin Türk ve Dünya Edebiyatı'ndaki yerinin anlaşılması ve görülmesini hedeflediğini söylemek mümkündür.

[29] İsmail Çetişli, *Cahit Külebi ve Şiiri,* Akçağ Yayınları, Ankara 2012, s. 96.
[30] Cahit Külebi, "Sanatta Devlet Eli" başlıklı yazısı ile bazı mülakatlarında, devlet elinin her türlü sanat dalına uzanabileceği; uzanması gerektiği istikametindeki kanaatlerini açıklar. a.g.e., s. 98.

Yazar, eserin ikinci bölümünde Cahit Külebi'nin şiirlerini muhtevalarını temel alan bir değerlendirmeye gitmiştir. Kendi içinde "ben merkezli şiirler ve sosyal merkezli şiirler"[31] olarak ikiye ayrılan muhtevada satır aralarının dikkatle okunduğunu görmek mümkündür. Çetişli, tekrar eden fiilerdeki şahıs eklerinden hareketle Külebi'nin birinci grupta kendi benliğini anlatan şiirleri, ikinci grupta ise kendinden farklı olan dış âlemi ve olayları aktarmış olduğunu savunmuştur. Fakat Çetişli'ye göre bu iki dünya birbirinden tamamen bağımsız değildir. Zira öyle bir keskinlik Cahit Külebi'nin "ben"inin "fildişi kule" ye hapsolduğu söylemini de beraberinde getirecek olduğunu savunan Çetişli, okuru şair hakkında yanlış bir değerlendirme yapmaya yönelteceğinin de üzerinde durmuştur.

Çetişli, Külebi'nin işlediği konuların hemen hemen her birinde yazarın hayatı ile benzerlikler taşıyan ya da onun düşünce dünyasının şiirsel ifadesi olan yaklaşımları dikkatle belirlemiştir. Bu doğrultuda Çetişli'ye göre Cahit Külebi'nin şiirleri belirli temalar etrafında yoğunlaşmıştır ve bu yazarın bilinçli tasavvurudur. Ayrıca yazar bu durumu bir avantaj olarak görmüş ve bu bakış açısının Leo Spitzer'in "etynom sprituel" dediği, onun şiirlerinin "temel güç"ü veya "odak noktası"na ulaşmamıza imkân hazırladığını belirtmiştir.

Çetişli'nin söylemiyle; Cahit Külebi kendi küçük dünyasını ifade eden bir sanatkârdır. *Adamın Biri* şairidir. Somutluklar onun şahsi dünyasında önemli bir yer tutar. Soyut olanlar daima somutlaştırılmalıdır. Bu durumda en çok başvurduğu söz sanatından biri "benzetme" olmuştur. Hiçbir akıma ve anlayışa dâhil olmak istemeyen Cahit Külebi'nin şiir anlayışı ile ilgili tespitlerini destek adına İsmail Çetişli, konu ile ilgili diğer yazarlarımızın da görüşlerine yer vermiştir:

> *Teklikle çokluk, köyle şehir, memleketle dünya arası bir insanlık, gerçekle hayal arası bir tabiat, acıyla tatlı arası bir duyuş, türküyle senli benli söz arası bir dil. Külebi bu mutedil şiir iklimi içinde bize Apollinaire'in Fransız şiirine getirdiği bir çeşit yeni romantizmi getiriyor.*[32]

Çetişli ise tüm bu tespitlerinden hareketle şairin şiirlerini şekillendiren "odak merkezini" şöyle ifade etmektedir: "Ferdi ben ile bu ben'in içinde yaşadığı dünya,

[31] Çetişli, a.g.e., s. 129.
[32] Sabahattin Eyüboğlu, "Rüzgârda İnsanlar", *Yaprak Dergisi,* sayı: 18, 1950.

hayat ve bu ikisini dolduran unsurların ilişkileri ve bunların daha çok yüzeysel görünümleri. [33]"

Eserin devamında Çetişli, şairde tespit ettiği tüm temaları ve şiirlerinden örnekleri vererek devam etmiştir. Bu bölümde yazarın değerlendirmelerini incelediğimizde metin merkezli yaklaşımı esas aldığını ve incelemelerinde tematik inceleme yöntemlerini kullandığını söylemek mümkündür.

Eserin üçüncü bölümünde ise Çetişli, Cahit Külebi'nin şiirlerindeki yapı unsurları üzerinde durmuştur. Çetişli muhteva kadar eserin sunuşunu meydana getiren yapı unsurlarının da incelenmesi gerektiğinin üzerinde durur.

> *Muhtevanın sunuluş ve ifadesi, kendi içinde iki ana kısma ayrılır. Bunlar; yapı/form ile dildir. Böylece her edebi eserin temelde üç ana unsurdan meydana geldiği gerçeğine ulaşmış oluruz. Yani; edebi eser, muhteva, yapı, dil üçlüsünün ferdi bir tarzda sentez edilmesinden doğan bir metindir.*[34]

Bu birleşimin kâğıda dökümü her sanatkârda farklılık göstermektedir. Bu noktada sanatkarın üslubunu belirlemek mümkündür. Eserin dış yapısı onun gösterişini meydana getiren mısraların dizilişi ve kümelenmesinden meydana gelir. Göze hitap eden kısım eserde genellikle dış yapıdır. Ancak eser göze hitap ettiği kadar kulağa hoş gelen iç ahenk unsurlarına da sahip olmalı ve sanatkâr eserin muhtevası ile birleşen bu unsurları okuyucuya kendisini yansıtan bir üslup ile sunmalıdır. Fakat Çetişli'ye göre sadece yapı ya da muhtevaya bağlı inceleme yaparak metnin edebiliğini bozmamak gerekir. İkisi arasındaki bağı koparmadan dengede tutularak yapılacak olan incelemeler metnin edebiliğine zarar vermeyecektir.

Çetişli, Cahit Külebi'nin şiirleri hakkında yaptığı inceleme için; metni var eden dış ve iç yapının tespiti, cümleler, sözcük öbekleri, sapmalardan metnin inşa tarzını belirlediğini ve metni de "*Bir iletişim sırasında gerçekleşen, birbiriyle ve dil dışı etkenlerle bağıntılı bir sözceler bütünü*"[35] olarak algıladığını söylemiştir. Ardından Çetişli, Cahit Külebi'nin şiirlerinde tespit edilen nazım şekillerini üç grupta toplamıştır. Çetişli, nazım şekline göre "Uzun Metinler" başlığında Külebi'nin Romen rakamları ile bölümlere ayırdığı şiirlerinin hepsini bir metin halkası olarak okumak mümkün olacağını okura sunmuştur. Çetişli, hepsini aynı tema ve yapı etrafında

[33] Çetişli, a.g.e., s. 130.
[34] a.g.e., s. 223.
[35] Doğan Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili,* Bilgi Yayınevi, Ankara 2013, s. 257.

toplamıştır. “Orta Uzunluktaki Metinler” başlığında Çetişli, Külebi’nin manzum hikâyeyi andıran bu şiirlerinde tahkiyenin ön plana çıktığını tespit etmiştir. “Kısa Metinler” başlığında ise yazar, iki gruba da dahil olmayan tüm şiirlerini toplamıştır. Çetişli’ye göre onun şiirsel üslubunu bu kısa mısralı metinlerde gözlemlemek mümkündür.

İsmail Çetişli, “Nazım Birimi” başlığında ise Cahit Külebi’nin nazım birimi olarak dörtlük, beşlik, altılık ve daha fazla mısrayı bir araya getirdiğinde bahsetmiştir. Fakat en çok dörtlük nazım birimini kullandığını da belirtmiştir. “Vezin, Kafiye ve Redif” başlıklı bölümde ise şiirde ahengi sağlayan iç yapı unsurlarının tespitine devam eden Çetişli, Cahit Külebi’nin şiirlerinde bu konuda bir birlikteliğe rastlamamıştır. Ayrıca Cahit Külebi’nin şiirlerinde heceden serbest vezne geçiş dönemlerini örneklerle aktarmıştır.

Eserin dördüncü bölümünde yazar; Cahit Külebi’nin şiirlerinden hareketle dil ve üslubunu belirlemiştir. Çetişli’ye göre bir eserde ilk olarak muhteva, ikinci olarak yapı, üçüncü olarak ise dil ile karşılaşmak mümkünüdür. Görünenin ardındakini anlamaya çalışan bu yolculuk Çetişli’nin şiir tahlil metodudur. Dil ise esere yoğun malzemesi ile birlikte edebiliği kazandıran en önemli unsurlardandır ve üzerinde özenle durulmalıdır. Çetişli, eserlerde yapılacak olan dil incelemeleri için detaylı okuma, satır aralarını değerlendirme, yazarın hayatı ile ilişki kurma, asonans ve tekrarların verdiği mesajları tespit etme, dil sapmaları, cümle yapıları, anahtar kelimeleri okuma ve metnin odak noktasını yakalama gibi unsurların üzerinde dikkatle durulması gerektiğini savunmaktadır. Çetişli’nin bu tutumu ile amacı sanatkârın üslubunu belirlerken kullandığı yöntemleri ortaya çıkartmaktır. Ona göre şairlerin belirlenen üslupları, kendinden sonra gelecek olan diğer şairlere ilham vermektedir.

Sanatçının söyleyiş tarzındaki üslubuna dayanan incelemelere dair yapılan müstakil çalışmaların sayısında son dönemlerde yaşanan artışlara rağmen ağırlıklı bir eğilim söz konusu değildir. Eserin içerik yönünün yanı sıra biçimini de tahlile dahil eden yazarlar, okura ve yazara yeni pencereler açmaktadırlar. Üslupbilim (deyişbilim) olarak adlandırılan alan dilbilim ilkelerinden faydalanarak metni, yazarın söylemini ve anlatıcısını değerlendiren bir inceleme alanıdır. Chomsky, *Üretimsel Dönüşümsel Dil Bilgisi* adlı kitabında insan dilinin ifade etme gücünün sonsuzluğundan bahsetmektedir. Metinde ise üst sınıra ulaşmak yerine alt sınırdaki somut ögelerden

soyut söyleme ulaşma arayışı ile stilisitik[36] incelemelere yoğunlaştığını görülmektedir. Şerif Aktaş ise konuya metindeki ibareler bağlamında yaklaşmış olup "*Dilsel Göstergelerin (üsluba ait özelliklerin) iletişim esnasında yüklendikleri işlevin bir konu bağlamında, değişik şekillerde ve farklı oranlarda iç içe girerek metin oluşturduklarını*" [37] ifade etmektedir. Ayrıca metnin bir iletişim aracı olduğunu savunan bazı dilbilimciler, dilbilimin de bu noktada metin düzeyinde cümleleri ele alarak yazanın "halin gereğine göre" hangi seviyede neyi nasıl ifade ettiği önemli olduğundan bahsedmektedir.

Çetişli'nin hocalığı ve incelemelerinde ilham kaynağı olarak nitelediği Aktaş'ın üslupbilime dair yaklaşımını benimsediğini ve bu doğrultuda bir eser yerine tahlil yöntemlerinde faydalanmıştır. Bu bölümde Çetişli'nin de Cahit Külebi'nin şiirlerinde stilistik yapı analizinde bulunduğu görülmektedir. Fakat yazar, bu sürecin eserin edebiliğinden uzak kalmaması gerektiğinin üzerinde sıklıkla durmuş ve yapılacak olan incelemelerde bu noktaya dikkat edilmesi gerektiğini savunmuştur. Yazar, Cahit Külebi'nin kelime servetini tespit ettiğinde şairin savunduğu öz Türkçe anlayışıyla paralel bir tutum sergilediğini belirlemiştir. Ayrıca Çetişli'ye göre Cahit Külebi'nin Anadolu ağızlarına dair birçok kelimeyi de şiire taşıması bu tutumunu tutarlı kılmıştır. Dildeki değişmeleri, zaman ve dönem anlayışlarındaki değişimin dile yansımaları olarak okuyan Çetişli, bunları yıllara göre tasnif ettiği Cahit Külebi'nin şiirlerindeki kelimelerin değişimi üzerinden gözlemlemiştir. Şiirlerdeki mısra incelemelerinde Çetişli ilk olarak yazarın mısra anlayışı hakkında; Cahit Külebi'nin Orhan Veli kadar mısrayı inkâr etmediğinden ve çok da önemsemediğinden bahsetmiştir. Çetişli'ye göre iç yapının ve şiirselliğin olmazlarından biri olan mısra Cahit Külebi'nin şiirlerinde gerek mana gerekse ritim ve ahenk açısından önemli bir yere sahip olmuştur.

Cahit Külebi'nin cümleleri ve cümle içi unsurlarını da ele alan Çetişli, bu konu üzerinde özenle durmuştur. Çünkü Çetişli'ye göre sanatkârın dili kullanma kabiliyeti cümlelerde kendini gösterir ve cümleler dilin ilk göstergeleridir. Bu göstergelerin bütünü ise sanatçının kendi üslubunu işaret etmektedir. Çetişli, Cahit Külebi'de, mantık cümlesi, nazım cümlesi, devrik cümle, soru, ünlem ve ki'li cümle gibi birçok

[36] Konu hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Zeki Karakaya, *Üslup ve Üslupbilim Kuramları*, Akademik Açı Yayınları, 1996, s. 117-133; Mustafa Karabulut, *Üslupbilim (Stilistik) ve Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirleri Üzerinde Stilistik Bir İnceleme*, Akçağ Yayınları, Ankara 2019, s. 453.
[37] Şerif Aktaş, *Edebiyatta Üslup ve Problemleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 1986, s. 46.

tespitte bulunarak örnekler vermiştir. Dilin tabiîliğini esas alan Cahit Külebi'nin şiirlerinde bu durumun çeşitlenmesi normaldir. Çünkü Çetişli, şairin şiirde ritim ve ahenk elde etmek için cümleyle sürekli oynamak zorunda kaldığını ifade eder.

Tüm bu incelemelerin tespitlere dönüştüğü kısım ise Çetişli'nin "Üslup" başlığı olmuştur. Parçadan bütüne doğru çıkılan stilistik yapı analizi ile varılan sonuç doğrudan Cahit Külebi'nin üslubuna dair yapılacak olan çıkarımları meydana getirmiştir. Bu doğrultuda Çetişli, Külebi'nin üslubunu yalınlık, açıklık, sadelik, tabiîlik ve samimilik olarak belirlemiştir. Düşüncelerini tespitlerinden hareketle temellendirmiştir. Bu türlerin hepsini ayrı başlıklarda incelemenin çalışmayı tekrara düşüreceğinden bahsetmiştir. Zira Çetişli'ye göre hepsi bir halka gibi iç içe birbirine bağlı kalmıştır. Ayrıca Çetişli, Cahit Külebi'nin üslubunda lirizmin, ironinin, imajların, ritim ve ahenk unsurlarının, mısra, ibare, kelime, söz dizimi seviyesindeki tekrarların, asonanslar ve aliterasyonların, vezin-kafiye-redif sacayağının, benzetmelerin onun şiir dünyasına ait şahsi bir üslubu meydana getiren unsurlardan olduğuna dair tespitlerde bulunmuştur.

Sonuç olarak çocukluğundan beri Anadolu ile iç içe olan Cahit Külebi bu durumu eserlerine de yansıtmaktan geri kalmamış bir şairdir. Edebiyat Fakültesi mezunu olarak memuriyete atılan Külebi'nin yurt içi ve dışı birçok görev yeri olmuştur. Öz Türkçe anlayışı doğrultusunda Türk Dil Kurumu'nda otuz yılı aşkın süre görevlerde bulunmuştur. Bu sanatkârı monografik olarak inceleyerek Türk edebiyatına kazandıran ise İsmail Çetişli olmuştur. Çetişli, metin esaslı yaptığı incelemeleri ve tespitlerini yazarın hayatı hakkında da bilgi vererek tamamlamıştır. Şairin eserlerinin muhteviyatı, dış ve iç yapı unsurları ile dil ve üslubunun belirlendiği çalışmada metin merkezli yaklaşımla şiirler incelemiştir. Ayrıca yazar, metin tahlillerinde ve üslup incelmelerinde stilistik yapı incelemesi, içerik analizi, gibi yaklaşımları benimsemiştir.

Bütün bu incelemeler ve tespitler göz önünde bulundurulduğunda İsmail Çetişli'nin biyografik bir diğer eseri olarak Cahit Külebi'yi görmek mümkündür. Çetişli'nin, esere yaklaşımı Esendal'dan farklı olarak şiir tahlili metotlarına göre şekillenmiş ve monografik bir tür haline gelmiştir. Dönem anlayışından farklı olarak hiçbir anlayış ve gruba dahil olmadığının tespit edildiği bu inceleme sayesinde Cahit Külebi'nin Türk edebiyatında 1930'lu yıllardan sonra bir yer edindiğini söylemek mümkündür.

3.3. *Halit Ziya Uşaklıgil*

İsmail Çetişli, eseri Halit Ziya Uşaklıgil'i tanıtma amacıyla kaleme almıştır. Yazar niyetini; "Türk edebiyatında önemli bir yer edinmiş şahsiyetlerin unutulmamasını sağlamak amacıyla hazırlanan klasiklerle genç nesilleri Halit Ziya Uşaklıgil gibi yazarlarla tanıştırmak gerektiği" şeklinde ifade etmektedir. Çetişli'ye göre Halit Ziya Uşaklıgil, sadece Servet-i Fünun dönemine tesir etmiş bir şahsiyet değil, Türk Edebiyatı tarihinde de önemli bir yer edinmiş yazarımızdır. Roman, hikâye ve mensur şiir tarzındaki eserleri günümüzde birçok filme konu olmuş ve birçok kez baskıya girmiştir.

Çetişli bu incelemesinde de Esendal ve Külebi'de olduğu gibi biyografik bir eser yazma tutumu içerisindedir. Konu hakkında bir literatür taraması yaptığımızda Halit Ziya Uşaklıgil ile ilgili birden fazla yazarın biyografi kaleme aldığını görmek mümkündür. *Türk Klasikleri 100 Büyük Edip 100 Büyük Şair*'in 17. sayısı, Bilgi Yayınevi'nden çıkarılan *Halit Ziya Uşaklıgil Yaşamı, Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler*, Halk Kitabevi'nden Gürkan Hacır'ın yazdığı *Halit Ziya Uşaklıgil*, Akçağ Kitabevi'nden Edebiyatımızın Zirvesindekiler serisinde Ömer Faruk Huyugüzel'in yazdığı Halit Ziya Uşaklıgil adlı eserler müstakil olarak biyografik bir tema üzerinde hazırlanmıştır.

İsmail Çetişli de Şule Yayınları'ndan çıkarılan Bizim Klasiklerimiz serisi için Halit Ziya Uşaklıgil incelemesini yapmıştır. Çetişli'ye göre bu tür biyografi serilerinin artışı Türk edebiyatında görüş farklılıklarını, eser incelemelerinde kişiye göre tercih edilen teori çeşitlenmelerini göstermesi ve yazarın eksik kalan yönlerinin tamamlanması açısından önemlidir. Yazar da bu çalışma ile genç nesillere Yeni Türk Edebiyatı içerisinde Halit Ziya Uşaklıgil'i ve eserlerini tanıtarak Türk edebiyatı tarihine biyografik bir çalışma daha kazandırmıştır.

3.3.1. Basım Süreci

İsmail Çetişli'nin akademik yayınlarında önemli bir yer tutan biyografik çalışmalara sıklıkla rastlanmaktadır. Halit Ziya Uşaklıgil XX. yüzyıl Türk edebiyatının önde gelen isimlerindendir. Çetişli, Türk edebiyatında âdeta klasikleşen ve ekol haline gelen Halit Ziya Uşaklıgil'i incelemek için doğan ihtiyaçları ve yazma sebeplerini ön sözde ortaya koymuştur. Çalışmada kullanmış olduğumuz eserler; Şule Yayınları tarafından 2000'de birinci baskısını yapan *Bizim Klasiklerimiz Dizisi: 23 Halit Ziya Uşaklıgil* ve

Gökçe Kitabevi tarafından 2015 yılında ikinci baskısı yapılan *Halit Ziya Uşaklıgil Bütün Eserleri: 10* adlı kitaplardır. Ayrıca eserin basım sürecini anlatırken kullanılan ön söz için Şule Yayınları tarafından 2000'de birinci baskını yapan *Bizim Klasiklerimiz Dizisi: 23 Halit Ziya Uşaklıgil* adlı kitap kullanılmıştır.

İsmail Çetişli, kitabının ön sözünde Halit Ziya Uşaklıgil ile ilgili kitap yazma işlemine asıl yüksek lisans tezinde Şerif Aktaş ile "Türk Edebiyatında Mensur Şiir" başlıklı çalışması ile başladığından bahsetmektedir. Halit Ziya Uşaklıgil'in bu türün ilk temsilcilerinden olması eseri yazar açısından daha da anlamlı kılmıştır. Biyografik incelemelerinde genellikle bir edebi türde önemli eserler vermiş şahsiyetleri (Esendal ve Cahit Külebi) ele alan Çetişli, bu çalışmada ise Halit Ziya gibi birçok edebi türde eser vermiş bir şahsiyeti ele almıştır. Bu hususta eserde yazarın biyografisine ayrılan bölüm Cahit Külebi ve Esendal'daki kadar kuvvetli değildir. Halit Ziya Uşaklıgil'in eski dönem yazarlarından olması kendisine ya da akrabalarına ulaşımı da zorlaştırmıştır. Fakat Çetişli incelemesini dergi, gazete, mülakat, röportaj, makale ve eser incelemelerine detaylı bir şekilde yaparak bu açığı kapatmak için uğraşmıştır. Ayrıca Halit Ziya Uşaklıgil'in kendisinin dahi sonradan sadeleştirmek zorunda kaldığı eserlerini Çetişli ilk halleriyle okuyarak tespitlerini eserlerin bu ilk oluşumlarına göre yapmıştır.

Sonuç olarak İsmail Çetişli, Türk edebiyatı içerisinde önemli bir kırılma yaratan Halit Ziya Uşaklıgil'in genç nesiller tarafından unutulmaması amacıyla kaleme aldığı eserini kitaplaştırmıştır.

Tablo 3.4: *Halit Ziya Uşaklıgil* adlı eserin basım bilgileri

Yayınevi	Şule Yayınları
Yayın Numarası	174
Kitabın Adı ve Yazarı	*Halit Ziya Uşaklıgil,* Doç. Dr. İsmail Çetişli
Baskı	Orhan Ofset
ISBN	975-6841-58-3
Baskı Sayısı ve Baskı Yılı	1.Baskı, 2000
Yayınevinin Adresi	Şule Yayınları, Piyerloti Cad. Dostlukyurdu Sok. No:1/3 Yeşil Apt. Çemberlitaş/İstanbul

3.3.2. Muhteviyata Ait Özellikler

İsmail Çetişli, Türk Edebiyatı'nda Batılı manada gerçek roman ve hikâyeciliğiyle hak ettiği yere sahip olan ve nesilden nesile aktarılması gerektiğine inandığı Halit Ziya için bu klasiği ele almıştır. Eser; Halit Ziya hakkında inceleme yapacak araştırmacılar ve

okuyucular için bütünlük göstermektedir. Halit Ziya'nın hayatı ile başlayan inceleme yazarın eserlerinden seçmeler ve bibliyografya bilgisiyle sonlanmaktadır. İsmail Çetişli'nin Şule Yayınları tarafından çıkarılan Bizim Klasiklerimiz adlı serisi için hazırladığı bu çalışma kendi yayın hayatından da izler barındırmaktadır. Yazarın yüksek lisans tezinden ve akademik yayınlarından da anlaşılacağı üzere mensur şiir ilgi alanlarından birisidir. Halit Ziya ise bu türde dönemine göre çok sayıda eser vermiş bir yazardır. Halit Ziya hakkında birçok çalışma yapılmış olsa da eser incelemelerinde yazarların üslup ve metot farklılıklarını gözlemlemek mümkündür. Bu farklılıklar ise eserlerin zenginliğini ortaya çıkarması açısından önemlidir.

İsmail Çetişli, Halit Ziya'nın eserlerinin yanı sıra romancılığını, hikâyeciliğini ve mensur şiirlerini değerlendirirken eserlerin yazılmış olduğu dönemi göz önünde bulundurmuştur. Halit Ziya'nın biyografisinin verilmesiyle başlayan kitapta yazarın eserleriyle ilgili incelemeler yapılmış ve eser örneklerine yer verilmiştir. İsmail Çetişli kitabını üç ana bölüm ve on alt başlıkta ele almıştır. Bu bölümlerin muhteviyatına kısaca değindiğimizde ise şu başlıklar karşımıza çıkmaktadır:

Birinci Bölüm: Halit Ziya'nın hayatı, Servet-i Fünûn dergisi, edebi kişiliği ve eserlerini

İkinci Bölüm: Örnekler ve tahlillerle Halit Ziya'nın romancılığı, hikâyeciliği, mensur şiirleri ve diğer eserlerini

Üçüncü Bölüm: Halit Ziya'nın eserlerinden seçme örnekleri içermektedir.

İsmail Çetişli eserin muhteviyatında Halit Ziya'nın hayatı ve eserlerinin tümünü dahil etmiş olmasına rağmen uzun incelemeler içermeyen bir çalışma hazırlamıştır. Eser Türk edebiyatında kendine yer edinen klasikler hakkında yapılacak olan diğer çalışmalar için bir örnek teşkil etmektedir.

3.3.3. Tasnif Sistemi

İsmail Çetişli "Halit Ziya Uşaklıgil" adlı kitabının tasnifini yaparken diğer biyografik çalışmalarında da karşımıza çıkan yöntemleri uygulamıştır. Eserin tasnifi İsmail Çetişli'nin diğer biyografilerinde (Cahit Külebi ve M.Ş. Esendal) de olduğu gibi yapılmıştır. Yani; yazarın hayatı, eserleri ve tahlillerine dair incelemeler ve eserlerinden örnekler sacayağı üzerine kurulmuştur. Kitabın bölümlerinden hareketle içeriklerini analiz ettiğimizde ise şu sonuçlarla karşılaşılmaktadır:

Eserin I. Bölümünde Halit Ziya Uşaklıgil'in hayatı üzerinde durulduğu görülmüştür. Çetişli, Halit Ziya'yı tüm yönleriyle ele almak istediği için ilk olarak yazarın aile hayatı, çocukluğu ve tahsillerini anlatmaktadır. Bu anlatımda yazarın eğitim hayatının ve o süreçte yaptığı okumalarının eserlerinde izler bıraktığını tespit etmiştir. Bu bölümde Çetişli, genel geçer kabullerin detaylandırmalarını Halit Ziya'nın *Kırk Yıl* adlı eserinden hareketle tamamlar ve örneklendirmektedir. Halit Ziya'nın psikolojisine dair çıkarımlarını dönemin yönetimi, savaşları ve yazarlarına karşı tutumundan yola çıkarak yorumlamıştır.

Çetişli'ye göre on beşli yaşlarında Batılı yazarları kendi dillerinde okuyarak gelişen Halit Ziya, yazı hayatına bu birikimlerden elde ettiklerini yansıtarak devam etmiş ve Türk edebiyatındaki en önemli şahsiyetlerinden biri haline gelmiştir. Çetişli, Halit Ziya'nın yazı hayatındaki kırılmaları ise üç grupta sınıflandırır: 1-Servet-i Fünun Dönemi, 2- II: Meşrutiyet sonrası, 3- Cumhuriyet Dönemi. Siyasal olaylar ve yönetimin dönem aydınlarına etkisini ise bu sınıflandırma üzerinden görmek mümkündür. Ayrıca Çetişli'nin Halit Ziya'nın hayatında gelecek nesillere örnek teşkil edebilecek ve Halit Ziya'da izler bırakan ana olaylar dışında detaylı bir biyografi hazırlamamış olması da eserin yazılış amacıyla örtüşmektedir.

Çetişli, "Eserleri" alt başlığında ise tam liste vermekten kaçınmıştır. Bu eksikliği gidermek için detaylı bir araştırma yapacak olan araştırmacılara da dipnotta Zeynep Kerman ve Ömer Faruk Huyugüzel'in beraber hazırladıkları "Halit Ziya Uşaklıgil Bibliyografyası" nı önermiştir. Eserlerini; "Hikâye", "Roman", "Mensur Şiir", "Tiyatro", "Sanat, Edebiyat, Dil", "Hatıra" ve "Çeviri" olmak üzere yedi alt başlıkta toplamıştır.

Yukarıda ele aldığımız başlıklardan hareketle bir çıkarımda bulunduğumuzda Çetişli, *Halit Ziya Uşaklıgil* adlı eserin giriş bölümünde yazarın biyografisi hakkında bilgi vermiştir. Yazarın hayatının kırılma noktaları diğer bölümde bahsi geçen eserler ve tahliline zemin hazırlayan örneklerden seçilmiştir. Kısa ama ana hatlarıyla ele alınan biyografi sayesinde okurun Halit Ziya hakkında tespitlerde bulunması kolaylaştırılmıştır.

Çetişli, kitabın II. Bölümünde ilk olarak Halit Ziya'nın romancılığı ve romanları hakkındaki görüş ve tespitlerine yer vermiştir. Daha sonra Halit Ziya'nın romancılığının gelişimine gelmeden önce Türk edebiyatında Avrupaî manada oluşan

roman türünün olmayışını anlatan Çetişli, ardından Tanzimat Dönemi'nde yapılan çeviriler ve roman denemelerinden bahsetmektedir. Çetişli'ye göre bu gelişimin içine doğan Halit Ziya ise romanın bu çizgisinden sonra yayın hayatına başlamaktadır. İlk romanı *Sefile*'yi ise tefrika roman olarak kaleme almıştır. Bu

Çalışmada Çetişli'nin *Mai ve Siyah* ve *Aşk-ı Memnu* romanı hariç diğer sekiz romanında aynı tür tahlil metodlarını (muhteva-yapı-dil ve üslup) kullandığı görülmektedir. Bu doğrultuda Çetişli'nin Halit Ziya Uşaklıgil'in romancılığına bakışı toplu bir değerlendirme ile verilecektir. Çetişli romanları kronolojik bir sıraya dizerek tahlil etmiştir. Bu sayede Halit Ziya'nın yayınlarında değişen muhteva, tip, dil ve üslubu gözlemlemek okur için planlı bir eylem haline gelmektedir. Çetişli ele aldığı roman incelemelerinde ilk olarak romanın künyesi hakkında bilgi vermiştir: "Halit Ziya'nın İzmir'de kaleme aldığı ikinci romanı *Nemide* adını taşır. Eser önce *Hizmet Gazetesinde* tefrika edilmiş. (S. 96-164,22T. evvel 1887-19 Haz. 1988), daha sonra da kitap olarak basılmıştır.[38]" Çetişli ardından varsa roman hakkında yazarın anılarına yer verir.

> *Uzun bir bekleme devresinden sonra bir gün postadan üstadın kısa bir mektubu ile paçavra halinde tefrikalar geldi. Encümenin bir şerhi vardı ki 'şeari-i İslamiyeye mugayereti hasebiyle' bu romanın basılması 'Katiyen gayr-i caiz' olduğunu haber veriyordu. Böyle bir karara büyük tepki gösteren yazar, ilk romanını kitaplaştırmaz.*[39]

Ayrıca Çetişli bütün romanlarda eseri meydana getiren tüm sahneleri ana hatlarıyla özetlemektedir. Romanın kahramanlarını ve temsil ettikleri değerleri yazarken yazarın takındığı tavrı belirlemiştir. Nitekim daha romanın ilk satırlarından itibaren hesap yapan, duygu ve düşüncelerinde hesap ve rakamların hâkim olduğu, zihni ve hayatını geçim derdine hasretmek mecburiyetinde kalan insanlarla karşılaşılmaktadır.

Olay örgüsünün dayandığı çatışmaların sebeplerini ise dönem ve yazarın hayatıyla ilişkilendirerek anlatır yer yer mukayeselere gitmektedir. "*Bir Ölünün Defteri'*nin konusu ve olay örgüsündeki çatışma tarzı, *Nemide'*ye benzesede, bakış açısı ve anlatıcısı bakımından hem ondan hem de *Sefile*'den ayrılır[40]". Çetişli olay örgüsünün ardından eseri meydana getiren muhtevaları ve temaları belirleyerek yazarı mekân tasviri ve bakış açısına dair tespitlerde bulunur. "*Ferdi ve Şürekâsı,* yazarının olaylar

[38] İsmail Çetişli, *Halit Ziya Uşaklıgil,* Şûle Yayınları, İstanbul 2000, s. 45.
[39] a.g.e., s. 39.
[40] a.g.e., s. 52.

ve kahramanlar karşısındaki objektif tavrı, kahramanların duygu dünyalarının tahlili, mekân-insan ilişkisi, ayrıntılı mekân tasvirleri bakımından da bir hayli başarılıdır. [41]"

Çetişli objektif değerlendirmelerinde romanların başarılı ve başarısız olma sebepleri hakkında çıkarımlarda bulunmuştur. "Muhtevadaki dağınıklık ve soyutluk, olay örgüsü ve başkahramandaki ikilik, geniş şahıs kadrosunun bir hayli zayıf bağlantıları, *Nesl-i Ahir*'in dağınık ve başarısız bir roman olmasına yol açmıştır.[42]" Son olarak Halit Ziya'nın beslediği veya beslendiği eser ve yazarlara da mutlaka değinen Çetişli, yazarın tesirlerini ve etkilendiği eserleri de belirtmiştir. "Kısacası *Kırık Hayatlar'*ıyla Halit Ziya, önceki romanlarına göre, topluma ve onun hayatına çok daha açıktır. Eser, ciddi bir biçimde Yakup Kadri'nin *Sodom ve Gomore*'si ile *Kiralık Konak'*ı ve Reşat Nuri'nin *Yaprak Dökümü'*nü çağrıştırır."[43]

Yazar kitapta *Mai ve Siyah* romanının üzerinde önemle durur ve romanın muhtevası, Ahmet Cemil'in mizacı ve şairliği, romanın yapısı, romandaki çatışmalar ve romandaki mekânlar üzerinde alt başlıklarla tespitlerine yer vermiştir. *Aşk-ı Memnu*'da ise dönem ve karakter öncelikli bir tahlile giderek romanı incelemiştir. Çetişli, roman bölümünün sonunda Halit Ziya'nın romanlarından hareketle yazarın romancılığı üzerinde durarak, Türk edebiyatında romanın öncüsü olarak yer almasının sebeplerine yer vermiştir.

Ardından "Halit Ziya'nın Hikâyeleri ve Hikâyeciliği" başlığında yazarın hikâyelerine ait tahliller ve değerlendirmeler yer almıştır. Çetişli'ye göre Halit Ziya'nın hikâyeleri romanlarından daha etkili görülse de romancılığı hikâyeciliğini gölgede bırakmıştır. Çetişli, bu bölümde ilk olarak yazarın hikâye türündeki eserlerinin sayısı hakkında bilgi vermiş ve yazarın kendisinden önce başlayan hikâyecilikte hangi geleneğin devamında eserler verdiğini belirlemiştir. Çetişli, bu tutumuyla Halit Ziya'nın eserlerinin kıymetini ve onun Türk edebiyatı içerisindeki yerini dönem anlayışını da göz önünde tutarak değerlenmiştir. Bu değerlendirmenin ardından Çetişli, Halit Ziya'nın hikâyelerini konularına göre sınıflandırır ve romanları ile hikâyeleri ardındaki konuların bir karşılaştırmasını yapmıştır.

> *Halit Ziya'nın hikâyeleri muhtevaları bakımından topluca değerlendirildiğinde, romanlarına göre, sosyal veya toplumun*

[41] a.g.e., s. 59.
[42] a.g.e., s. 112.
[43] a.g.e., s. 106.

meselelerine daha açık olduğu görülür. Bununla birlikte o, romanlarında olduğu gibi, daha çok fert üzerinde yoğunlaşır.[44]

Ayrıca Çetişli, Yeni Türk Edebiyatı içerisindeki diğer yazarlarla Halit Ziya arasında bir mukayeseye gitmiştir. Bu mukayesede yazar-eser, yazar-toplum bakış açılarının pekiştiğini ve ele alınan yazarların benzerlik ya da farklılıklarının tespit edilerek mukayese edildiğini söyleyebiliriz.

...Bu noktada unutlmaması gereken husus, Halit Ziya'nın Ahmet Mithat veya Namık Kemal didaktiziminden uzak olduğu gerçeğidir.[45]

Türk edebiyatında yer edinmiş önemli eserlere böylesine bir mukayeseli bakış açısıyla yaklaşması yazarın bilinçli bir hareketidir. Aynı zamanda okurun da bu tavra bürünmesini sağlayacağı için yazarın bilinçli bir tutumudur demek yanlış olmayacaktır. Zira benzer tavrı Memduh Şevket Esendal ile Çehov arasındaki mukayesede de görmek mümkündür. Yazar tespitlerinde Halit Ziya hakkında yaptığı biyografik araştırmalardan da yine sıklıkla faydalanmıştır.

Halit Ziya hikâyelerinin kaynağı olarak daha çok hatıra ve hayatına yaslanır. ***(Kırık Oyuncak, Kırda Aşk, Fena Bir Gece, Hayal-i Giryan)****. Onun bu konuda geniş ve zengin bir hayat tecrübesi vardır. Bizzat yaşadıkları, gördükleri ve hatıralarından hareketle itibari dünyasını kurar. Özellikle* ***Aşka Dair, Onu Beklerken*** *ve* ***İzmir Hikâyeleri*** *isimli kitaplarındaki metinler, biyografik nitelikleri ile hatıra-hikâye arasında yer alırlar. Mesela* ***Ferhunde Kalfa, Mahalleye Mevkuf, Raife Mola, Ruziye Kadın, Ayine-i Şikem, Altın Nine*** *hikâyeleri ve onların kahramanları yazarın İzmir ve İstanbul'daki konak hayatından tanıdığı insanlardır.*[46]

Bu değerlendirmelerinde Çetişli'nin yazarın biyografisine dair okumalar yaptığı görülmektedir. Hikâyelerin konusu ve muhteviyatının incelenmesinin ardından tespitlerine devam eden Çetişli, eserlerde kurgu ve olay örgüsüne, şahıs kadrosuna ve dil ve üsluba dair görüşlerine de yer vermiştir. Lakin eserde yer yer verdiğimiz örnek dışında Halit Ziya ile ilgili hazırlanmış diğer biyografilerden ayrılan önemli bir fark söz konusu olmadığından tezde detaylı bir örneklendirilmeye gidilmemiştir.

Eserde yer verilen bir diğer başlık ise "Halit Ziya'nın Mensur Şiirleri"dir. Çetişli bu türe özel bir ilgi duymuş ve yüksek lisans tezini *Servet-i Fünun'da Mensur Şiir* adıyla yayımlamıştır. Bu doğrultuda eserde İsmail Çetişli, Halit Ziya'nın mensur şiirleri

[44] a.g.e., s. 127.
[45] a.g.e., s. 127.
[46] a.g.e., s. 129.

hakkında yaptığı değerlendirmelere ayrıca önem vermiştir. Konuyu sınıflandırma ve tasnif yöntemine giderek genişçe ele almıştır. Yazar, değerlendirmesine ilk olarak mensur şiirin sözlük anlamını vererek başlamış ardından mensur şiirin dilini, muhtevasını, düz yazı ile farklılıklarını ortaya koymuştur. Ardından Türk edebiyatında mesur şiirin oluşmasına zemin hazırlayan faktörler türün oluşum dönemi göz önünde bulundurularak değerlendirmiştir. Çetişli'nin bu esnada dipnot kullanımının uzak bir genel değerlendirme yapması yüksek lisans tezini yazarken elde ettiği geniş bilgilerin özet görünümü kazandırılarak kitaba uyarlanması ile ilişkilendirilmiştir.

İsmail Çetişli konuya yaptığı genel bir girişin ardından Halit Ziya'nın mesur şiire verdiği önemi ve eserlerini ele almıştır. Ardından yazarın basılan 47 mensur şiirini muhtevaları bakımından altı ana başlıkta toplar ve değerlendirmiştir. Bu değerlendirmeler esnasında Çetişli, mensur şiirlerde bulunan yazarı yönlendiren kelimelerden ve kahramanın ruhsal değerlendirmelerinden sıklıkla yaralanılmıştır.

> *İnsanın kimliği Mezardan Sesler'de çok daha geniş bir biçimde ele alınır. Üç gündür ilkbahar yağmurlarını evinde penceresinden seyretmekten sıkılan yazar, bir parça hüzünlerinden kurtulabilmek için dışarı çıkıp tabiatla baş başa kalmak ister. Ayakları onu 'ölüler ikametgahı' olan 'gam-akin' ve 'dehşet-aver' mezarlığa götürür. Baykuşun sesiyle irkilip ürkerek dışarı çıkmak kaçmak isterse de korkusundan yere düşer. Kafasını kaldırdığında karşısındaki mezar taşında gözlerine takılan şu ibare onu büsbütün sersemletir.*[47]

Çetişli, bu mensur şiirlerde Halit Ziya'nın hayata karşı takındığı tavra, bedbin ruh haline, bu ruh halinin ardından gelen her şeyden uzaklaşma ve kaçış isteğine, ölüme, tabiata, sevgiye ve aşka rastlamanın mümkün olduğunu düşünmüştür. Ona göre Halit Ziya, ferdi temalar ve romantik duyarlılık içinde mesur şiirlerini yazmıştır. Ardından Çetişli, Halit Ziya'nın mensur şiirlerinde dil ve üslup incelemeleri yaparak metnin iç yapısına ve inşasına değinmiştir. Bir klasik haline gelen bu bölümde Çetişli, stilistik üslup analizine yer vermiştir. Yazar, şiirlerin sayfa sayısı, bölümleri, dil, kelime ve terkipleri, cümle çeşitleri, anlatım tarzları ve şiirde kullanılan sanatlar hakkında yapılan bu incelemede Halit Ziya'nın yaşadığı dönemi ve mensur şiir türünün özelliklerini göz önünde bulundurarak objektif ve orijinal tespitlerde bulunmuştur. Diğer eserleri başlıklı bölümde ise Halit Ziya'nın tiyatroları, çevirileri, sanat edebiyat

[47] a.g.e., s. 138.

ve dil yazıları üstünde durulmuştur. Bu eserlerden öne çıkanlar hakkında genel bir bilgi verilmiş fakat detaylı bir inceleme yapılmamıştır.

Sonuç olarak Çetişli'nin diğer biyografik eserlerinden daha kısa bir mahiyete sahip olan *Halit Ziya Uşaklıgil* adlı kitabındaki değerlendirmeler göz önünde bulundurulduğunda kitabın yazılma amacına uygun olarak hazırlandığını söylemek mümkündür. Ayrıca ele alınan konuların sınırlandırılması ve sınıflandırılmasına da önem verilmiştir. Eserde metne dayalı inceleme, stilistik üslup analizi, tematik inceleme ve mukayeseli okuma metotlarından yararlanılarak yazarın eserlerinin yapı ve içerik olarak mahiyeti ortaya konmaya çalışılmıştır. Tüm bu özellikleri göz önünde bulundurulduğunda eser; Halit Ziya Uşaklıgil hakkında merakı olan okuyucular ve araştırmacılar için bir yol göstericidir, demek mümkündür.

3.4. İsmail Çetişli'nin Memduh Şevket Esendal Hakkında Yazdığı Ansiklopedi Maddeleri

3.4.1. Ansiklopedi Maddelerinin Biyografi Türü ile İlişkisi

Ansiklopedi, sözlükte "*Belli bir yönteme göre düzenlenen, bilim, sanat ve uğraş dallarının tüm bilgilerini ayrıntılı olarak bir arada bulunduran, genellikle birkaç ciltten oluşan kitap, bilgilik*[48]" anlamına gelmektedir. Ayrıca Ayhan'ın İslam Ansiklopedisi'nde "*Çeşitli alanlarda bilgi edinme ihtiyacına özlü şekilde cevap veren bir müracaat eseri türü.*[49]" şeklinde açıkladığı görülmektedir. Türk edebiyatında ansiklopedi yazma geleneği; İslamiyet'in kabulüyle hadislerin bir arada toplanması, tefsir ve siyerlerin yazılması ile başlamıştır. Fakat bu dönem eserleri tam anlamıyla ansiklopedik bir mahiyet göstermemektedirler. Yazılan eserlerde genellikle alfabetik olarak düzenlemeler yapıldığı ve biyografik bilgilere yer verildiği görülür. Bu eserler *Tabâkat* türü olarak adlandırılmıştır. İslami bilimlerin sayısındaki artış sonucunda ortaya çıkan bu eserlerin, farklı alanlarda çeşitlenmelere gittikleri görülmüştür. Elde edilen bulgular ise edebiyat, tarih, coğrafya, madenler, hayvanlar âlemi gibi alanlarda sınıflandırılmıştır.

> *İslâm âleminin ilk ansiklopedisi olarak kabul edilen 'Uyûnü'l-ahbâr'dan sonra ansiklopedik eser telifinin kısa zamanda büyük boyutlara ulaştığı*

[48] "Ansiklopedi Maddesi", *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara 2011, s. 132.
[49] Ayhan Aykut, "Ansiklopedi", *İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1991, cilt: 3, s. 217. https://islamansiklopedisi.org.tr/ansiklopedi. (E.T. 12.05.2019).

> *görülmektedir. Batı'nın karanlık günler yaşadığı bu devirden itibaren İslâm âleminde lugat, ferheng, kamus, mu'cem, tabakat, tezkire, tuhfe, menâkıb, ensâb, fihrist, kenz, sefîne, keşşâf vb. genel adlarla, yalnızca bir eserde bir defa kullanılan süslü ve secili birçok özel ismin altında sayısız denecek kadar çok ansiklopedik eser vücuda getirilmiştir. Ansiklopedik bilgi veren bu eserler yayın türleri açısından ele alındıklarında tabakat, tezkire, tuhfe, menâkıb ve ensâb gibi isim taşıyanlarının genellikle biyografik; lugat, ferheng, mu'cem, kāmus, keşşâf vb. kelimelerle adlandırılanların sözlük türü ve fihrist adı verilenlerinin ise daha çok bibliyografik eserler oldukları görülmektedir*. [50]

Bu şekilde devam eden süreç, XIV. yüzyılda Batı'da yaşanan ilmî gelişmelerin, Osmanlı Devleti'nde yaşanamamasından dolayı kesintiye uğramıştır. Lakin eserlerin sayısında azalma görülmüşse de tamamen bittiğinden söz etmek mümkün değildir. Osmanlı Devleti'nde de ansiklopedik gösteren eserler kaleme alınmıştır. Bu eserlerde dikkat çeken önemli bir husus ise çalışmaların biyografik hususlar içermesidir.

XIX. yüzyıla gelindiğinde ansiklopedik eserlerin sayısının git gide azaldığı görülmektedir. Arap geleneğine uygun ansiklopedi yazma anlayışı yerini, Batılı tarzda modern ansiklopedi yazma geleneğine bırakmıştır. XIX. yüzyılın sonlarına doğru geldiğimizde bu ikilemin Tanzimat Dönemi ile birlikte kaybolduğu ve verilen eserlerin büyük çoğunluğunun Batı'nın ansiklopedi anlayışına göre yazılmıştır. Bu doğrultuda Türk edebiyatında ansiklopedinin günümüzdeki formuna en yakın şeklin *Ali Suavi, Yağlıkçızâde Ahmed Rifat Efendi, Şemseddin Sâmi* gibi kişilerin eserlerinde görülmektedir.

Cumhuriyet Dönemi'nde 1928 yılında gerçekleştirilen Harf İnkılâbı ile birlikte Türk edebiyatında yaşanan kırılma ansiklopedi yazma geleneğini de etkilemiştir. Fakat bu değişim eserlerin yazılmasına engel olmamış aksine belirli süreçten geçerek birikime ulaşan Türk edebiyatının ansiklopedi türündeki eserlerinin sayısında artış yaşanmıştır. Bu geleneğe öncülük eden isimler arasında ise *Mehmed Zekeriya Sertel, Sadeddin Nüzhet Ergun, M. Fuad Köprülü* ve *Abdülkadir İnan* gibi isimleri söylemek yerinde olacaktır. Türk edebiyatının son çeyreğinde *Mustafa Nihat Özön, Nihad Sami Banarlı, Nazım Hikmet Polat* gibi isimlerin eserleri de ansiklopedik mahiyet göstermektedir.

Ansiklopedicilik geleneğini bir bütün olarak ele aldığımızda: bir bilim dalı, olay ya da kişilere ait bilgilere en kısa yoldan ulaşmayı sağlayan bir aracı olduğunu söyleyebiliriz. Bu doğrultuda ansiklopediler Türk edebiyatı tarihinin beslendiği kaynaklardandır.

[50] a.g.e., s. 217-221.

Genellikle biyografik içeriğe sahip olduğunu söyleyebileceğimiz ansiklopedilerin biyografi türü ile yakından ilişkili olduğu aşikârdır. Son dönemlerde yazılan *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* ve *Türk Edebiyatı Eserler Sözlükleri*'ni içerikleri itibariyle ansiklopedik olarak ele almak da yerinde olacaktır. Öyle ki güncel, kapsamlı ve hacimli bir eser olan *Türk Dünyası Edebiyatçıları* ve *Türk Dünyası Metinleri* ansiklopedileri de bugün birçok araştırma için bir başucu kitabı mahiyetinde kullanılmaktadır. Günümüz şartları esas alındığında teknolojik gelişmelerin her geçen gün artması hem zamandan hem de ekonomik olarak tasarruf etme düşüncesi *TDV-İslam Ansiklopedisi* gibi kaynakların dijital platformda yayınlamasını zaruri kılmıştır.

3.4.2. İsmail Çetişli'nin Memduh Şevket Esendal Hakkında Yazdığı Ansiklopedi Maddeleri

İsmail Çetişli'nin akademik çalışmalarını incelediğimizde ansiklopedi maddesi yazma geleneğinin yayın hayatında önemli bir yer tuttuğunu söylemek mümkündür. Yazarın, *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi, Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü* ve *İslâm Ansiklopedisi*'nde Türk edebiyatındaki kavram ve kişilere dair yazıları görülmektedir.

Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi[51]'nde yazar, Memduh Şevket Esendal'ı genel hatları ile ele almıştır. Bu değerlendirmede kitabında bahsi geçen biyografik okumalarını eserlerinin içeriklerinden bahsederken metne dâhil eden yazarın amacı kısa bilgiler ve anahtar kavramlar ile Esendal hakkında kapsamlı bilgileri aktararak Esendal'ın Türk edebiyatı içinde nerede durduğunu okuyucuya anlatmaktır.

Çetişli, ansiklopedi maddesinin içeriğinde Esendal'ın dil ve üslubunun dikkat çeken yönleri ile roman, hikâye, anı gibi birçok edebi türde yazdığı eserleri hakkında bilgi vermiştir. Bu sayede yazarın edebiyata katkılarını ortaya koyan değerlendirmelerini de göstermeyi amaçlamıştır. Çetişli'nin bu tutumu sayesinde okuyucu, Esendal'ın yazı hayatındaki gelişmeler hakkında bilgi sahibi olmaktadırlar. Çetişli, kitaptan farklı olarak bu maddede insan ve eser merkezli yaklaşımını pek hissettirmemektedir. Maddenin sonunda ise yazar, Esendal'ın hikâyecilik yönünün ağır bastığından ve Türk Edebiyatı'nda Çehov tarzı hikâye yazma geleneğinin öncüsü olduğundan bahsetmiştir.

[51] Bu ansiklopedi maddesinin tamamına ulaşmak için bkz. İsmail Çetişli, "Memduh Şevket Esendal", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, AKM Yayınları, Ankara 2003, cilt: 3, s. 429-431.

İsmail Çetişli, *TDV İslam Ansiklopedisi*[52]'nde de Memduh Şevket Esendal hakkında yazı yazmıştır. Fakat bu yazısında, biyografisi hakkında genel bir bilgi verirken asıl üzerinde durduğu konu Esendal'ın eserlerini metne dayalı inceleme yöntemi ve tematik bakımdan mukayese ile ele aldığını söyleyebiliriz. Yazarın hayatı, siyasi kimliği, mesleki temsilcilik üzerine yazdığı yazılarına dair tespitlerini okuyucuya aktaran Çetişli, aynı zamanda incelediği eserlerde okur-eser, eser-yazar, mekân-insan, mekân-izlek gibi başlıkların ele alınması gerektiğini anlatmıştır. Ayrıca Çetişli'nin Esendal'ın hikâyeciliğindeki muhteva çekirdeğini onun bütün eserlerinden hareketle oluşturduğu da görülmektedir. Dil ve üslup bahsinde ise Esendal'ın güçlü Türkçecilik bilincine sahip olduğunu aktarmıştır. Bu da yazarın ilk dönem eserleri ile son dönem eserleri arasındaki üslup farkını gözlemek noktasında okuyucuya kolaylık sağlamıştır. Son olarak Çetişli'nin Esendal'ın fikir hayatının eserleri üzerine bıraktığı etkiden yola çıkarak, yazarın Türk edebiyatında nerede durduğu meselesine eğildiği görülmüştür.

İsmail Çetişli'nin ansiklopedi maddelerinde Memduh Şevket Esendal'dan bahsetmesi oldukça yerinde olmuştur. Çünkü daha önceden de belirttiğimiz üzere Memduh Şevket Esendal biyografisine dair en kapsamlı çalışmayı kendisi yapmıştır. Yazarın ansiklopedi maddesi yazarken ki amacı için okurun zamandan tasarruf ederek ilgi duydukları bu yazar hakkında en genel ve kapsamlı bilgiye ulaşmasını sağlayacak kaynağı yazmak olduğu söyleyebiliriz.

[52] Bu ansiklopedi maddesinin tamamına ulaşmak için bkz. İsmail Çetişli, "Memduh Şevket Esendal" *İslâm Ansiklopedisi,* TDV Yayınları, İstanbul 2016, s. 424-425.

4. BÖLÜM: BATI EDEBİYATINDA AKIMLAR ve EDEBİYAT TEORİSİ TÜRÜNDEKİ ESERLERİ

İsmail Çetişli'nin eserlerini incelediğimizde Batı edebiyatı akımları ve edebiyat teorisi hakkındaki yaklaşımlarına dair eserlerin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Bu bağlamda eserlerin teorik ve yöntembilim olarak birbirleriyle ilişkisini göz önünde bulundurularak aynı başlık altında incelenmiştir. Bu eserleri şunlardır: *Batı Edebiyatında Akımlar* ve *Edebiyat Sanatı ve Bilimi*. İki ana başlık ve altı alt başlıktan meydana gelen bölümde ilk olarak bu iki eserin basım sürecinde yaşanan olayların Çetişli'de nasıl yer edindiği ve ailesinin bu konudaki gözlemlerine yer verilmiştir. Daha sonra eserlerin muhteviyatlarına ve tasnif sistemlerine dair incelemeler değerlendirilmiştir. Zira Çetişli'nin eserlerinde kullandığı yöntembilimleri belirlemek amacıyla ilk olarak konunun işlenişine yer verme ardından bir değerlendirmeye gitme ihtiyacı doğmuştur.

4.1. *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar*

4.1.1. Basım Süreci

İsmail Çetişli, Yeni Türk edebiyatını daha iyi anlamak ve beslendiği kaynaklar hakkında daha detaylı bir bilgi birikime sahip olmak için batı edebiyatı akımlarına hâkim olmak gerektiğini savunmuştur. Bu anlamda Çetişli, akımların ilk olarak Batıdaki ortaya çıkışlarına ardından Türk edebiyatında nasıl bir yer edindiğine bakmak gerektiğinden bahsetmiştir. Yazar, bu incelemeler için doğan ihtiyaçları ve eseri yazma sebeplerini adı geçen üç kitabında da yazdığı ön sözlerinde ortaya koymuştur. Ayrıca kitabın basım süreci hakkında bilgi sahibi olabilmek adına üç baskının ön sözlerinden ve eşi Ayşe Çetişli'nin ifadelerinden faydalanılmıştır.

Çetişli'ye göre edebi eseri bir bütün olarak görmek gerekmektedir. Kompozisyon olarak algılanan eserden estetik zevk alabilmek için onu tam anlamıyla anlamak lazımdır. İsmail Çetişli, Tanzimat sonrası Türk edebiyatının beslendiği ana kaynaklardan birinin de Batı edebiyatı olduğu ve bu yüzden Yenileşme Dönemi Türk Edebiyatına ait bir eserle karşılaşan herkesin akımlar hakkında bilgi sahibi olması gerektiğini savunmuştur. Ayrıca özellikle taşradaki öğrenci ve öğretmenlerin konuyla ilgili kaynaklara ulaşırken yaşamış olduğu sıkıntılar ve mevcut kaynakların bazılarının dağınık ve sınırlı olmaları böyle bir eseri yazma ihtiyacını doğurmuştur.

İsmail Çetişli, ilk olarak 1997 yılında kaleme aldığı bu eserin edebiyatımızdaki sınırlı kaynaklar bakımından toparlayıcı mahiyeti olduğuna değinmiştir. Ayrıca ele alınan akımlar ile ilgili metinlerin kitaba dâhil olması soyut bilgilerin somutlaştırılması açısından önemlidir. Yazar, eserine dair eleştirisini ise verilen metinlerin şiir ve hikâye gibi kısa türlerle sınırlı kaldığını hacim dolayısıyla roman, tiyatro vb. türlere değinemediği noktasında yapmıştır. Çetişli, özellikle belirterek birkaç özel isim üzerinde durmuştur.

Tablo 4.1: *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar* adlı eserin basım bilgileri

Yayınevi	Fakülte Kitabevi
Yayın Numarası	7
Kitabın Adı ve Yazarı	*Batı Edebiyatında Edebi Akımlar* Doç. Dr. İsmail Çetişli
Baskı	Fakülte Kitabevi Baskı Merkezi
Baskı Sayısı ve Baskı Yılı	1.Baskı, 1997
Yayınevinin Adres	Fakülte Kitabevi Mimar Sinan Çarşısı NO:13 Eski Üzüm Pazarı, Isparta Tel-faks (246) 218 62 26

4.1.2. Muhteviyata Ait Özellikler

Eser muhteviyatı bakımından alan araştırmacıları için önemli bir kaynaktır. Çetişli, Batı edebiyatında yer alan akımları bütüncül bir yaklaşımla ele almıştır. Ayrıca kitapta Batı edebiyatı ve Türk edebiyatından örnekler verilerek bilgilerin somutlaştırılması sağlanmıştır. Yazarın okuyucuda sanat-edebiyat-edebi eser ve etkilendikleri akımlardan başlayarak oluşturduğu zincir, Batı edebiyatı akımlarının doğuş zemini ve edebiyattaki ilke ve nitelikleriyle devam etmiştir. Ardından çalışma akımlar ile ilgili değerlendirme, örnek metinler ve bibliyografya ile son bulmuştur. Çetişli bu eseri yazarken hemen her baskıda yeni tespit ve değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu sayede eser güncelliğini koruyarak birçok kez baskı yapmıştır.

İsmail Çetişli, akımları daha anlaşılabilir kılmak adına konuyu sağlam bir zemin üzerine inşa etmiştir. Eserde giriş bölümünün ardından Batı ve Batı edebiyatı kavramları, Batı edebiyatının doğuşu, kaynakları, Latin edebiyatı, Platon ve Aristo bahsine yer vermiştir. Çetişli, son olarak Orta Çağ Avrupa Edebiyatı hakkındaki görüşlerini ortaya koyarken Batı edebiyatı özellikleri ve akımların ortaya çıkış dönemlerini göz önünde bulundurmuştur. Eserin son baskısında yer alan "Batı Edebiyatı Akımlarının Türk Edebiyatına Yansımaları" başlığı ise Türk edebiyatı eserlerine tutulmuş bir aynadır.

İsmail Çetişli, kitabı dört ana bölüm ve yirmi üç alt başlıkta ele almıştır. Bu bölümlerde yer alan incelmelere ve başlıklara kısaca değindiğimizde ise şu içerikler karşımıza çıkmaktadır:

Birinci Bölüm: Sanat, edebiyat, edebi eser ve edebi akıma dair İsmail Çetişli'nin görüş ve tespitleri

İkinci Bölüm: Batı edebiyatı ve Batı edebiyatı akımlarının doğuş zemini, ilkeleri ve özellikleri

Üçüncü Bölüm: Batı edebiyatı edebi akımlarının Türk edebiyatına tesiri ve akımların eserlere yansımalarına dair değerlendirmeleri

Dördüncü Bölüm: Batı edebiyatı akımlarında önemli bir yer edinen yazarların şiir ve hikâyelerinden örnekleri ve akımlara dair bibliyografya bilgilerini içermektedir.

Sonuç olarak eserin muhteviyatını değerlendirdiğimizde İsmail Çetişli'nin Batı edebiyatı akımları hakkında kapsamlı bir çalışma hazırlama, bu konu hakkındaki kaynakların sayısı ve niteliğini arttırma amacına ulaştığı görülmektedir. Bu eser ile Çetişli, Türk edebiyatı tarihine ve edebiyat bilimi sahasına katkıda bulunmuştur.

4.1.3. Eserin Farklı Baskılarının Mukayesesi

Tablo 4.2: *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar* adlı kitabın başlıklarında meydana gelen değişimler

	Akçağ Yayınları, 2017	**Fakülte Kitabevi, 1997**
Giriş	———	Edebiyat başlığı genişletilerek edebiyat eserinde dil, muhteva, toplum, yapı ve üslup başlıkları açılmıştır.
I.Bölüm	"Göl" Şiirinin Edebi Akımlar Açısından Tahlili	"Batı" ve "Batı Edebiyatı" Kavramları ve Başlangıcından Rönesansa Kadar Batı Edebiyatı başlıkları açılmıştır.
II. Bölüm	Bu kitapta "Değerlendirmeler" adı verilen bu bölümde "Metinler" yer almaktadır.	Eserde verilen akımlara metinler üzerinden değerlendirme yapılmıştır.
III. Bölüm	Eser iki bölümden oluşmaktadır.	Eserde bu bölümde "Metinler" yer almaktadır.

4.1.4. Tasnif Sistemi

İsmail Çetişli, *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar* adlı kitabının tasnifini yaparken diğer akımlar hakkında yazılan kitaplardan farklı bir yol izlemiştir. Bu çalışma ile yazar; Suut Kemal Yetkin'in *Edebiyatta Akımlar* adlı eserinden geniş ölçüde yararlandığından bahsetse de ondan daha hacimli ve sistematik bir eser yazmıştır. Ayrıca bu alanda son dönemde yazılan Ali İhsan Kolcu'nun *Batı Edebiyatı* eseri ve Sevim Kantarcıoğlu'nun *Edebiyat Akımları Platondan Derrida'ya* adlı eserleri kadar da geniş ele almamıştır. Eseri içerik ve tasnif sistemi olarak kıyaslanabilir kılan bir değerlendirme ölçütü olarak Emel Kefeli'nin *Batı Edebiyatında Akımlar* adlı eserini anmak mümkündür. Her iki eser de konunun işlenişi, ele alınan benzer örnekler ve "Batı Edebiyatının Türk Edebiyatına Tesiri" adlı başlık ile benzer bir paydada buluşmaktadır. Eserin tasnifi hakkında en genel bilgi "İçindekiler" bölümünde yer almaktadır. Eserin "İçindekiler" bölümü ise şöyledir;

Çetişli, bu eserin "Giriş" kısmında ön sözde de üzerinde durduğu sanat-edebiyat-akım sacayağı üzerinde durur. Yazar bu başlıklar ile okuyucu veya araştırmacının edebi eseri bir bütün olarak algılamasını ve metinin özüne inerek detaylı değerlendirmeler yapmasını sağlamayı amaç edinmiştir. "Sanat" alt başlığında insan-sanat arasındaki ilişkiyi belirlemiş, sanatın ne olduğu sorusuna Orhan Okay, Cemil Sena gibi yazarlardan örneklerle cevap aramıştır. Ardından sanat ve zanaat ayrımına dikkat çekerek sanat eserinin ayırt edici özelliklerini Türk edebiyatı klasiklerinden örneklerle aktarmıştır. Son olarak güzel sanatlardan bahsetmiş ve güzel sanatların fonetik, plastik, sahne ve görsel sanatlar gibi alt dallara ayrıldığı ifade etmiştir.

Eserde konu bağlamına titizlikle dikkat eden yazar, fonetik sanatlardan biri olan "Edebiyat" başlığı ile konuyu daha da bütünden parçaya yönlendirmiştir. Bu başlıkta yazar edebiyatın ana malzemesinin dil olduğundan bahsederek edebiyatın tanımı üzerinde durmuştur. Bu tanımlar Kaya Bilgegil, Recaizade Mahmut Ekrem, Sadık Kemal Tural ve Ali Nihat Tarlan'a aittir. Ardından tüm birikimlerinden hareketle kendisi bu kavrama bir açıklık getirmektedir:

> *Edebiyat; itibari bir dünya ekseninde şekillendirilmiş çok çeşitli yorumlara imkân veren ve nice beyin ve ruh sancılarının esiri olan bir muhteva; bu muhtevanın en güzel ve en etkili bir biçimde sunulmasını üstlenmiş ve dil zevki imbiğinden sabırla damıtılarak elde edilmiş edebi bir dil; muhteva-dil ikilisinin orijinal ve ferdi kompozisyonundan teşekkül*

> *etmiş bir yapı; bunlar ve bunların dışındaki daha pek çok unsurun, birbirleriyle birlik ve bütünlük prensibi dâhilindeki çok yönlü ilişkilerinin edebilik potası içindeki sentezinden meydana gelmiş bir üslup çerçevesinde teşekkül etmiş karmaşık ama estetik bir yapı ve terkiptir*.[53]

Çetişli ardından edebi eser incelemelerinde daima ön planda tuttuğu muhteva, yapı/form ve dil üçlüsünün üzerinde durarak yazarın üslubunun belirlenebileceğini anlatmıştır. Son olarak da edebiyat eserinde dil, muhteva, yapı, üslup ve edebiyat-kültür ve edebiyat- toplum/millet ilişkisi üzerinde durmuştur.

Yazar "Giriş" kısmının son alt başlığında ise "Edebiyat Akımı" konularına yoğunlaşmıştır. Çetişli'ye göre edebiyat akımı şu ifadelerinde yer bulmuştur:

> *Bir sanatkâr grubunun belli bir dönemde, ortak dünya görüşü, estetik, sanat ve edebiyat anlayışı çerçevesinde oluşturdukları edebiyat hareketi; bu anlayış ve hareket çerçevesinde kaleme alınan edebi eserlerin oluşturduğu bütündür*.[54]

Çetişli edebi akımların; edebiyat teorisi, edebiyat tenkidi ve edebiyat tarihi ile doğrudan ilişkili olduğunu ve her akımın temelinde öze inerek "Edebiyat nedir?" sorusuna cevap aramak olduğundan bahsetmektedir. Edebi akımların doğuş zemininde meydana gelen olayların dönem ve tarihsel olayların getirileri de göz önünde bulundurularak ele alınması gerektiğinden, her akımın birbirini beslediğinden, edebi akımların başlangıç ve bitiş tarihlerinin kesin olmadığından ve her sanatkâr ile eseri tek bir akıma bağlamanın doğru bir yaklaşım olmadığının da üzerinde durmuştur.

Çetişli, I. Bölümün eserin asıl kısmı olduğunu söylemiştir. Zira eseri yazma amacının tüm birikimlerini bu bölümde görmek mümkündür. Yazar ilk olarak akımların ortaya çıktığı bölge olarak nitelendirilen Batı ve Batı edebiyatı kavramları üzerinde durmuştur. Buna göre Batı bir dünya ise Batı Edebiyatı o dünyada meydana gelen eserlerin oluşturduğu bir bütündür. Octavio Paz'ın *Modernizmin Serüveni* ve Cemil Meriç'in *Kırk Ambar* adlı eserlerinden alıntılarla da bu görüşlerini destekleyerek batı edebiyatının temellerinde yer alan etkileşimler hakkında okuyucuya bilgi vermek adına ise "Eski Yunan Edebiyatı" alt başlığına geçmiştir.

Batı edebiyatının etkileşim içinde olduğu ve hatta temelini oluşturduğu savunulan "Eski Yunan Edebiyatı" ve "Latin Edebiyatı" başlığında yazar ilk olarak bölgesel bilgilendirmenin ardından edebiyatın dönemleri ve bu edebiyatın önde gelen isimleri

---

[53] İsmail Çetişli, *Batı Edebiyatında Edebî Akımlar*, Akçağ Yayınları, Ankara 2017, s. 19.
[54] a.g.e., s. 32.

ile eserlerini aktarmıştır. Ardından Çetişli, akımların okur tarafından daha anlaşılabilir olması için o dönem edebiyatını şekillendiren iki isim üzerinde durulması gerektiğini savunmuştur. Bu doğrultuda yazar; "Antik İki Çağın Filozofu: Platon ve Aristo" başlığına yer açmıştır. İlk olarak Platon/Eflatun'u ele almıştır. Onun felsefi görüşlerinin toplumsal yansımalarından ve *İon, Şölen, Devlet* vb. önemli eserlerinden bahseden Çetişli, *mimesis* kavramının nitelikleri ve akımlar üzerindeki yansımalarına da değinmiştir. Yazar daha sonra Aristo'yu da felsefi düşüncelerinden hareketle anlatmıştır. Aristo'nun pozitif yaklaşımı ve tümevarım metotlarını genel olarak ortaya koyar ve yazarın *Poetika* ve *Retorik* adlı iki önemli eserine değinir. Çetişli'ye göre *"Batı edebiyatlarında görülen btün sanat hareketleri ve akımlar, özellikle Aristo ve Poetika'sının şöyle veya böyle üzerine oturacak veya onun çeşitli yorumlarından hız alacaktır*.[55]"

Çetişli, tarihsel, sosyal, felsefi, kültürel vb. ortamından kopmadan incelemeye çalıştığı akımlarda diğer bir kırılma noktası olarak görülen "Orta Çağ Avrupa Edebiyatı" başlığına yer vermiştir. Bu çağın Antik Çağ'dan farkını, din ve kilise baskının getirisi olan skolâstik ve dogmatik düşüncenin edebiyata yansıyan boyutlarını genel olarak bu başlıkta ele almıştır. Orta Çağ Avrupa Edebiyatı'nın millî bir dilinin ve edebiyatının oluştuğundan bahseden yazar, bu dönemde modern romanın ilk veya ilkel hali olan "romans"ların doğuşundan bahsetmiştir. Bu romanların getirilerinden olan şövalye romanı, pastoral roman ve pkaro romanı hakkında da genel bir bilgi vermiştir.

Çetişli bu genel bilgi ve değerlendirmelerin ardından edebi akımlara yönelmiştir. Çalışmada; yazarın her akımı nasıl incelediği üzerinde detaylı durulmamıştır. Zira Çetişli'nin ele aldığı tüm akımları incelediğimizde hepsinin ortak bir sistem etrafında buluştuğunu görmek mümkündür. Bu doğrultuda yazar, tarihsel bir sıralama izler ve ilk olarak *Hümanizm*'i ele almıştır. İnsan hayatı ve dönem göz önünde bulundurulduğunda ortaya çıkan bu akım ilk değerlendirme içinde yer almıştır. Çetişli tüm akımların ilk olarak doğuş zemini, sanat/edebiyattaki ilke ve niteliklerinden bahsetmiştir. Ardından akımın önde gelen öncüleri ve eserlerinden kısmen söz etmiştir. Yazar, bu sistem etrafında Batı edebiyatında yer edinen on altı akım üzerinde durmuştur. Fakat Çetişli'nin incelemelerinde Klasisizm, Realizm, Romantizm ve Postmodernizmin daha hacimli bir yer edindiğini görmek mümkündür. Yazar bu

[55] a.g.e., s. 50.

yaklaşımını bahsi geçen akımların Türk edebiyatında kuvvetli yankı bulması ile ilişkilendirmiştir. Zira Çetişli, bu akımları ele alırken Türk edebiyatında bu akımlar ile değerlendirilen eserlerden örnekler vermekten çekinmemiştir. Çetişli, Empresyonizm Akımını ele alırken Ahmet Haşim'in "Mukaddime", isimli dörtlüğünü, postmodernizmi ele alırken Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* eserini yine aynı akımda Orhan Veli'nin "Rakı şişesinde balık olsam" mısralarını ele almıştır.

Eserin II. Bölümünü "Değerlendirmeler" başlığı oluşturmaktadır. Bu bölümde iki eser Dünya edebiyatından, bir eser Türk edebiyatından meydana gelmektedir. Ayrıca iki tür ve bu türün Türk edebiyatındaki temsilcisi ile Dünya edebiyatındaki temsilcileri eserlerinden hareketle mukayesesine yer verilmiştir. Bu değerlendirmelerde yazar şiir, roman ve hikâyelerden örnekler vererek dengeyi korumuştur. Ayrıca "Batı Edebiyatının Türk Edebiyatına Tesiri" başlığında bu konu hakkındaki görüşlerine yer vermiştir.

Çetişli, değerlendirmelerinde ilk olarak eserin künyesini vermiştir. Yabancı metin ise eserin tercümelerinin künyesine dair bilgilendirme yapmıştır. Ardından tercüme eserlerde yazar özellikle muhteva üzerinde durmanın doğru bir yaklaşım olduğundan bahsetmiştir. Zira tercüme eserin dil ve üslubu ile şekli hakkında çok net konuşmanın doğru olmadığını savunmuştur.

Türlerin değişimine bağlı olarak farklı yöntemler kullanan yazarın, şiir değerlendirmelerinde tematik, mukayeseli, kısmen stilistik yöntemler benimsediği görülmüştür. Ardından Çetişli, tüm bu yaklaşımlardan elde ettiği çıkarımların hareketle eserin bağlı olduğu akımı tespit ederek örneklerle görüşlerini temellendirmiştir.

Çetişli, roman türünün gerek uzunluğu gerekse eserin hacmini göz önünde bulundurarak sadece iki roman değerlendirmesinde bulunmuştur. Bu değerlendirmelerinde ise bir dünya edebiyatına bir de Türk edebiyatına ait eserleri konu almıştır. Yazarın bu değerlendirmelerinde bilinçli bir seçim yaptığını görmek mümkündür. Çetişli, *Madam Bovary*'de realizm akımına dair rastladığı tespitlerini aktarmadan önce; akımların niteliklerinin birbirleriyle sıkı bir ilişki içinde olduğunu, bu nedenle de yapılacak olan incelemelerde romanın akışını bozmamak adına bütüncül bir yaklaşımın daha doğru bir değerlendirme olacağından bahsetmiştir.

Çetişli, eseri değerlendirirken ilk olarak akıma yönelik gerçekleştirdiği kendi araştırma ve okumalarından hareketle ortaya koyduğu niteliklerinin eserdeki varlığını sorgulayarak konuya giriş yapmıştır. Yazar ayrıca bu tespitlerini desteklemek için romanın yazarı Flaubert'in eserlerinin ön sözlerinden ve hayatına dair röportajlarından konu ile ilgili alıntıları okura vermiştir. Örneğin; Çetişli, Flaubert'in mektuplarında rastladığı ifadelerinden hareketle eserin tesirini ve gerçekliğini ispatlamayı hedeflemiştir.

> *Madame Bovary'yi yazdığım sırada bana birçok kereler: Yarattığınız kadın Mme X midir'diye sordular. Hiç tanınmamış kişilerden sürüyle mektup aldım, hatta içlerinde birisi, Reims'den bir bet, intikamının bir kadından alındığını söyleyerek beni kutladı. Aşağı Seine'nin tüm eczacıları Homais'de kendi kişiliklerini sezince evime gelip beni tokatlamak istediler.*[56]

Çetişli, romanı ilk olarak dış yapı itibari ile almış daha sonra muhtevasına ve olay örgüsüne değinmiştir. Yazarın üzerinde durulması gerektiğini savunduğu bir diğer husus da romandaki karakterlerdir. Çetişli, bu tavrı ile eserde meydana gelen çatışma, vakalar, dış ve iç dünyadaki çalkantıların siyasal, tarihî, sosyal vb. yansımalarını değerlendirme imkânı bulmuştur. Çetişli'nin yaşanmış veya yaşanması mümkün olan bu durumları tespiti ise realizm akımına dair değerlendirmelerini temellendirmesi açısından bir yol göstericidir. Çetişli, ardından eserde yazarın kullandığı bakış açısı, mekânların tasviri, mekân-insan, mekân-olay ilişkisinin sağlamlığı ve üslubu ile romanın tahlilini yaparak eserin realist yönlerini belirlemiştir. Yazar değerlendirmelerinin sonucunda romanın realizm akımının niteliklerini yansıttığını ortaya koymuştur.

Yazar daha sonra İhsan Oktay Anar'ın *Puslu Kıtalar Atlası* adlı romanında postmodernizm akımının yansımalarını değerlendirmiştir. İlk olarak romanın hikâyesine kısaca değinen Çetişli, ardından romanın kurgusunda postmodernizm akımının niteliklerine dair bir metin tahliline başvurmuştur.

> *Böylece Anar, hikâye içinde hikâyeler anlatarak romanın dünyasını genişletip zenginleştirir. Söz konusu zenginlik ve çeşitlilik, postmodernizmin çoğulculuk ilkesiyle paralellik arz eder.*[57]

[56] a.g.e., s. 200.
[57] a.g.e., s. 216.

Kurguda ise yazarın hikâyenin çerçevesine gönderme yaptığı metinler ile olayların olağanlığı, sırası, bağlamları ve nedenselliğine dair incelemelerde bulunmuştur. Çetişli, postmodern romanlarda sıklıkla karşılaşılan fantastik öğelerin değerlendirmesine ise "Fantastik Roman" alt başlığında yer verir. Romanın asıl tahlili ve postmodernizmin gerçeklik, üstkurmaca gibi özelliklerinin eserdeki izlerini aktarmıştır. Romanın zengin bir birikime sahip olması Çetişli'yi incelemelerinde romana ayrıca felsefî ve tarihî roman yönlerinden de bir değerlendirmeye itmiştir. Yazar bu tespitlerin ardından romanın çoğul dünya görüşündeki çeşitlilik ilkesinin açık görünümü olarak şu ifadelere yer vermiştir:

> *Puslu Kıtalar Atlası'nın tarihi roman, fantastik roman ve felsefi roman gibi birbirinden oldukça uzak ve farklı roman türlerini bünyesinde sentez etmesi; geleneksel Doğu hikâye geleneği ile postmodernist roman özelliklerini bir arada barındırması, postmodernizm çoğulculuk/tek bir dünya içinde çeşitlilik ilkesinin açık görünümü olarak değerlendirmek gerekir.*[58]

Ardından Çetişli romanın dil ve üslubunda postmodernizm akımının metinlerarası/alıntı, montaj, kolaj, parodi ve pastişin uygulamalarına eserden örnekler vermiştir. Romanın tahlilinde son olarak İhsan Oktay Anar'ın üslubunu yansıtan *Puslu Kıtalar Atlası* adlı eserinin akımı birebir yansıtmasından dolayı postmodern roman sınıfında değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Yazar "Batı Edebiyatının Türk edebiyatına Etkisi" adlı bölümü eserin Akçağ Yayınları'nda çıkmasının ardından eklemiştir. Bu duruma eserin ilk baskısının ön sözünde açıklık getirmektedir. Zira Çetişli, konunun detaylı bir inceleme ve okuma yapmadan ele alınmasının doğru tespitler yapılmasını engelleyeceğinden dolayı konuyu ertelemiştir. Bu bölüm Orhan Okay, Mehmet Kaplan, Ahmet Hamdi Tanpınar, İnci Enginün gibi bu alana önemli katkı sağlayan araştırmacıların görüşleri ile sıkça desteklenmiştir. Bu bölüm Türk edebiyatının geçirdiği merhaleler, Batı, Batılılaşma ve Batıcılığın edebiyat üzerindeki yansımaları, Fransız edebiyatı ile başlayan değişimin İngiliz, Alman, İtalyan vb. gibi edebiyatları içine alarak etkileşim alanının genişlemesine dair tespitlerin genel hatları ile incelendiği bir başlıktır. Çetişli, bu yazı ile eserin başında belirttiği amacını tam olarak uygulamaya koymayı hedeflemiştir.

[58] a.g.e., s. 223.

Tüm bu değişimlerin ardından yazar eserin başından beri savunduğu; akımların Türk edebiyatındaki yansımalarının değerlendirilmesi gerektiğini ifade ederek bu hususta Batı edebiyatlarının ve onları meydana getiren temellerin bilinmesinin gerektiğini ifade etmiştir. Son olarak Çetişli, bu konuda başvurulabilecek kaynaklar ile ilgili kısa ve seçkin bir kaynakçayı da ilgililere yol göstermesi açısından eklemiştir.

Çetişli, eserde ayrıca hikâyede tüm edebiyatlarda ortak kabul gören iki hikâye tarzını da ele almış ve bunları mukayese etmiştir. Genel olarak yazının içeriğini incelediğimizde ise iki tür hakkında verilen genel bir bilgilendirmenin ardından Maupassant ve Çehov tarzı hikâyenin farklılıkları okuyucuya mukayese edilerek aktarılmıştır. Bu bağlamda bir sonraki değerlendirmenin Çetişli'nin Çehov tarzı hikâyeciliğin Batı edebiyatındaki temsilcisi Anton Çehov ile yine bu türün Türk edebiyatındaki öncüsü olan Memduh Şevket Esendal hakkında olduğu görülmektedir. İki yazarın da hikâyelerinin hemen hepsinin incelenmesi ile ortaya çıkan bu değerlendirmede Çetişli yazarların benzerlikleri kadar farklılıklarını da ortaya koymuştur. Fakat yazarın bu değerlendirmeleri yüksek lisans tezi olarak hazırladığı ve üç farklı yayınevinden kitap olarak çıkardığı *Memduh Şevket Esendal İnsan ve Eser* adlı eserde yer alan görüşlerinin kısmen genişletilerek sınıflandırılmasını yansıttığından tekrara düşmemek adına tezde detaylı bir incelemeye girilmemiştir.

Bölümün son alt başlığı ise eserin **"**Sonuç" kısmını içerir. Sonuç bölümü yazarın, eserin ön sözünden bu yana savunduğu Antik Çağ'dan bugüne kadar gelerek sanat ve edebiyat kadar toplumu da birçok yönden etkileyen ve şekillendiren edebi akımların üzerinde itinayla durulması gerektiğini söylediği kısımdır. Çetişli, ayrıca edebiyatın evrenselliği ve millî değerleri yansıtan bir aracı olmasının etkileşimi de beraberinde getirdiğini ve bu sayede milletler ile edebiyatlar arasındaki iletişimin eserlere yansıyan bölümlerinde ön plana çıkan akımların değerlendirme yapılırken göz önünde bulundurulması gerektiğini savunmuştur.

Eserin III. Bölümünde ise yazar batı edebiyatındaki örnek "Metinlere" yer vermiştir. Çetişli, metinleri şiir ve hikâye olarak sınıflandırmıştır. Roman örnekleri ise eserlerin hacminden dolayı bu sınıflandırmaya dâhil edilmemiştir. Yirmi altı şairin şiirlerinden ve sekiz yazarın hikâyelerinden verilen örneklerin tamamı Batı edebiyatına aittir. Yazarın bu tutumunu, akımların Türk edebiyatındaki tesirlerini araştırmak isteyen okur ve araştırmacılara bırakması ya da yazarın Batı akımlarının temelinin bu eserlerle

daha iyi anlaşılmasını sağlamak ve bu sayede Türk edebiyatında yapılacak olan değerlendirmelerin de önünün açmak şeklinde değerlendirmek mümkündür.

Sonuç olarak yazarın eserdeki genel tutumunun amaçları ile örtüşmektedir. Ayrıca eserin sınırlı sayıdaki Batı edebiyatı akımları alanındaki kitaplar ve araştırmalara ciddi bir katkı sağladığını da ilave etmek gerekmektedir.

4.2. *Edebiyat Sanatı ve Bilimi*

4.2.1. Basım Süreci

Çetişli'nin gözünden edebiyatın sanatsal ve bilimsel yönlerinin değerlendirildiği teorik bir çalışmadır. "Edebiyat sanat mıdır? Yoksa bir bilim dalı mı?" sorularının iki bölüm halinde eserde kendine yer edindiğini görmek mümkündür. Zira edebiyatın insan üzerinde uyandırdığı estet duygular ve edebiyat araştırmacılarının araladığı birçok gizli alt yapı yazarın bahsi geçen ayrımda bir taraf olmasını sağlamıştır. Çetişli, eserde edebiyat üzerine yapılan değerlendirmelerin teorik, felsefî ve edebî boyutlarını aktarmaktadır. Bu doğrultuda eserde edebiyat ve edebiyat teorisine dair kavramların ortaya çıkış sebeplerine, işlenişine ve örneklerine yer vermiştir.

Tablo 4.3: *Edebiyat Sanatı ve Bilimi adlı eserin basım bilgileri*

Yayınevi	Akçağ Yayınları
Yayın Numarası	*Edebiyat Sanatı ve Bilimi* Prof. Dr. İsmail Çetişli
Kitabın Adı ve Yazarı	Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Baskı Sayısı ve Baskı Yılı	4. Baskı, Ankara 2017
Yayınevinin Adres	Tuna Cad. No:8/1 Kızılay-Ankara Tel-faks (312) 432 17 98

4.2.2. Muhteviyata Ait Özellikler

Eserin "Giriş" başlığında yazar; "Güzel nedir? Kaynağı nedir?" sorularına cevap aramıştır. Güzeli tanımlarken sözcüklerin eksik kaldığını ifade etmiştir. Yazar, güzelin kaynağının ise insan olduğunu ve insanın olmadığı bir evrende nesnelere yüklenen hiçbir anlamdan bahsedilemeyeceğini söylemektedir. Çetişli, güzel ile birbirine bağlanan ve hatta aynı anlamlarda kullanılan bazı kavramlara dikkat çekmiştir. Bunlar; *hoş, faydalı, iyi, doğru* kelimeleridir. Yazara göre bu kelimeler güzel ile eş anlamlı değildirler. Fakat bu şekilde kullanımları yaygındır. Çetişli'ye göre de güzele doğrudan bir tanım getirmek ve sınırlarını çizmek zordur. Bu nedenle yazar güzel ile karıştırıldığına inandığı kavramları açıklar ve örneklendirmiştir.

Güzele yakın ilgi, hatta aynilik ilgisi kurulan ikinci kavram "faydalı"dır. Özellikle pragmatist veya toplumcu dünya görüşüne sahip olanlar, "güzel = faydalı" veya "faydalı = güzel" demekten geri durmamışlardır. Mesela Sokrates (M.Ö.469-399) güzeli, "amaca uyan veya amaç yerini tutan, ya da sevilen şey" diye tanımlarken; Aristo (M.Ö. 384-322) onu, "hem hoş hem de faydalı olan teorik" şeklinde tanımlanmıştır. Her şeyden önce faydalı bağımlıdır. Yani –hoş'ta olduğu gibi- faydalı insanın bedenî veya ruhî ihtiyaçlarından birini karşılar. Bu sebeple faydalı, sahip olana sağlayacağı faydadan dolayı arzu edilir ve istenir.

... Güzel eskimez/eskitilemez, tükenmez/tüketilemez, bir başka şey ile yeri doldurulamaz. O halde her faydalı güzel; her güzel de faydalı değildir.[59]

Çetişli, ezber bir güzel tanımı yapmaktan ziyade edebi bir deryada kaybolmanın ve bu kayboluşun insan duygularında somutlaşmasını aktarma peşindedir. Kitapta güzelin bahsi mevzularının ardından güzelliğin türleri ve yazarlar tarafından kavramın eserlerde nasıl ele alınarak yansıtıldıkları değerlendirilmiştir. Yazar, değerlendirmelerinde M.Ö 427'li yıllardan XX. yüzyıla kadar gelen felsefi kuramlar, edebi akımları ve sanat eserlerini ele almıştır:

Tabiî güzellikle sanat eserindeki güzellik arasında vazgeçilmez ve zarurî bir ilişki olduğu kanaati, daha çok Platon (M.Ö 427-347) ile başlayıp XX. yüzyıla kadar varlığını sürdüren ve sanatı taklit, yansıtma olarak kabul eden Batı düşüncesine (mimesis esasına bağlı sanat kuramı) aittir. Dış dünyanın sanat eserinde yansıtılmasını esas alan realist ve natüralist anlayış, bunun en uç örneğidir.[60]

Ardından Çetişli, güzelin hangi kriterleri olması gerektiğini sorgulamış ve sorgulatmıştır. Bu noktada yazar, güzelliğin izafiliğinden bahsetmiştir. Fakat bir "zevk anarşisi" yaşamamak adına çoğunluğun hemfikir olduğu bazı noktalarda kabul gören nesnelerin tanınması gerektiğini savunmuştur. Son olarak yazar güzelliğin "süje"mi yoksa "obje" mi olduğuna değinmiştir. İki tarafın da görüşlerinin açıklanmasının ardından yazar bu konudaki hükmünü *"Görecek göz veya işitecek kulağın olmadığı bir ortamda güzelliğin varlığından bahsedilemez. Estetik bir olgudan söz edebilmek, ancak ve ancak estetik süje ve estetik objenin aynı ortamda birlikte varlığı halinde mümkündür."*[61] şeklinde vermiştir. Başlık, yerli ve yabancı yazarların bu konu hakkında daha detaylı fikir sahibi olmaya yönlendiren kaynakça ile son bulmuştur.

Çetişli, "İnsan ve Sanat" alt başlığında ise insanın "güzel" ve "güzellik"e olan ilgisi ve sonuçlarının sanatın oluşumuna yansımalarına değinmiştir. Bu noktada ilk olarak

[59] İsmail Çetişli, *Edebiyat Sanatı ve Bilimi,* Akçağ Yayınları, Ankara 2017, s. 22.
[60] a.g.e., s. 26.
[61] a.g.e., s. 29.

insana yönelmeyi doğru bulmuştur. İnsan davranışlarını en genel haliyle dört ana eksende toplamıştır. Bunlar; *"menfaat", "gerçek", "iyilik" ve "güzellik"*tir. Bu dörtlünün birbirine bağlanan noktalarına temas ederek konu bütünlüğü sağlanmıştır. Çetişli, ardından insanın güzellik arayışının aslında estetiğin ana konusu olan "güzellik" problemi olduğunu ifade etmiştir. Doğal güzellik bahsini sunî güzellik tamamlamıştır. Yazar insan ruhunun dünyayı ve hayatı güzel kılma amacının sunî güzellik olarak nitelendirilen "sanat" olduğunu ve bunu ustaca ifade eden insanlara ise "sanatkâr" denildiğini aktarmıştır. Bu doğrultuda yazı, insan-sanat ilişkisi ve yazarın bakış açısı ile çözüme kavuşmuştur. Yazar soyut olarak temellendirilen bu konuyu Türk edebiyatından örneklerle somutlaştırır.

> *Aynı sanatkâr aynı malzeme ile ikinci bir eser ortaya koymaya kalkıştığında ya yeni bir sanat eseri vücuda getirecek veya ilk eserinin kopyasını yapacaktır. Fakat bir sanat eserinin kopyaları hiçbir zaman aslının yerini tutamaz. Bundan dolayıdır ki her sanat eseri tek ve orijinaldir. Süleymaniye'nin ikincisi yoktur ama kopyalarını bulabiliriz; ancak o kopyalar hiçbir zaman Süleymaniye olamaz. Yahya Kemal'in Sessiz Gemi isimli şiir, Yakup Kadri'nin Kiralık Konak adlı romanı Michelangelo'nun Meryem ve Çocuk adlı heykeli tektir. Çünkü adı geçen sanatkârlar eserlerini-mühürleri olarak niteleyebileceğimiz- kendi gerdi üslupları ile yaratmışlardır*.[62]

Sonuç olarak Çetişli, insanın var olduğu günden bu yana güzele olan meyilinin dışa vurumunun sonucu olarak sanatın sürekliliğinin bugün ve yarın da olacağına değinmiştir.

4.2.3. Tasnif Sistemi

Yazar, "Sanatkâr" alt başlığında sanatın varlığını sürdüren sanatkârın cephesinden olaylara yaklaşmıştır. Çetişli, sanatın varlığı için gerekli olan üç temel unsur olduğundan bahsetmiştir. Bunlar; " 'sanatkâr', 'eser', 'okuyucu/seyirci/ dinleyici'dir." [63]Çetişli ardından yazar ve şair kavramları arasındaki ayrım, sanatkârın kimliği, kişiliği ve onları diğer insanlardan ayıran özellikleri üzerinde durmuştur. Çetişli'ye göre yaratma evreni kutsaldır. Sanatkâr "sanat eserini var edebilen ve hayatını sanata adayabilen insandır. [64]"

[62] a.g.e., s. 41.
[63] a.g.e., s. 43.
[64] a.g.e., s. 58.

"Estetik" alt başlığında Çetişli; sanat eserini meydana getiren estet zevkin anlaşılması için çabalamıştır. Estetiğin tanımına dair yaklaşımlar okura verilmiş ve estetik olgunun temelinde yer alan ilişkiler incelenmiştir. Yazar, bu ilişkilerde felsefe ile estetik olgunun altında yatan ve onu var eden yaklaşımı okura göstermek amacıyla bu tutumu sergilemiştir.

Giriş bölümünün son alt başlığında Çetişli, "İslam Sanatlarının Estetik Temelleri ve Nitelikleri" alt başlığına yer vermiştir. Ona göre estetik en geniş bakış açısıyla "güzellik felsefesi/bilimi" şeklinde tanımlamak mümkündür. Başlangıcını insanlığın ilk var olduğu zamana dayandırabileceğimiz bu olguyu Sokrates ve Platon felsefe tarihine dâhil etmişlerdir. Günümüzde de hâlâ varlığını sürmektedir.

İnsanlığın inanma ihtiyaç ve arayışları güzellik üzerine kurulmaya başlarken dinlerin bu olgulardan uzak durmadıkları görülmüştür. "Kendi evren kurguları içinde estetik teoriler vazetmeleri bu duruma bir göstergedir."[65] diyen yazar, İslamiyet'i de bu çerçeveye dâhil etmiştir. Yazar İslamiyet'in amacının iki dünyada huzur, güzellik, mutluluk vb. olduğundan bahsetmiştir. İslam'ın ana kaynağı olan Kur'an-ı Kerim ve hadislerde insan ve topluma dair güzel, güzellik ve güzel sanatlarla ilgili birçok gösterge olduğunu söylemiştir. Ayetlerden örneklerle bu tasavvurunu desteklemiştir.

> *Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah çok yücedir. (Mü'minun Suresi 23/14)*
>
> *Biz insanı en güzel biçimde yaratmışızdır. (Tın Suresi 95/4)*[66]

Çetişli'ye göre İslam estetiğini anlamak için gerekli olanlar; on beş asırlık İslam Medeniyeti tarihi ve İslamiyet'i yansıtan nitelikler doğrultusunda yapılan her çeşit sanat eserlerinin incelenmesidir. Dokuz alt başlık ile sınıflandırılan konu içinde ise İslam estetiğinde; vahdet ilkesinin sanat eserine getirdiği eşsizlik, yaratma ve benlikten uzak kalıp kul haddini bilerek evrensel karakterini açığa çıkaran eserler vermek, güzelliği keşfetmeye yönelmek, Mimesis'i değil tecridi esas alarak İslam sanatının gayesini ortaya koymak, tasvirden kaçınarak görüneni öldürmek, sembolik alıntılara yönelmek, çeşitlenerek ilerleyen eserlerle köklerinden kopmamak, trajik olandan kaçarak isyandan uzaklaşmak ve tüm bu eserlerin temelini aşka dayamış olmak

[65] a.g.e., s. 67.
[66] a.g.e., s. 68.

konuları yer almaktadır. Çetişli'ye göre bu esaslar göz ardı edilerek incelenen eserler İslam estetiğini daha anlaşılır ve sürdürülebilir kılacaktır.

Eserin II. Bölümü "Edebiyat Sanatı" adını taşımaktadır. Edebiyatın sanat olarak değerlendirilme ölçütlerini yazar bu başlıkta değerlendirir. İlk olarak bu bölümde "Edebiyat" alt başlığına yer vermiştir. Edebiyat kavramının köküne kadar inilerek onu meydana getiren unsurlar değerlendirilmiştir. Bu tanımlanın üzerinde detaylı bir şekilde duran yazar Kaya Bilgegil, Sadık Kemal Tural, Ali Nihat Tarlan, Gürsel Aytaç gibi yazarların tanımlarından örneklerle, yazarın edebiyatı ve edebi eseri tanımlama şekillerini ele almıştır. Bu bağlamda Çetişli'nin tutumu okura bir karşılaştırma yapma ve konuyu derinlemesine irdeleme imkanını vermiştir.

Yazar, ardından edebi eserin dört temel unsuru üzerinde durmuştur. Bunlar muhteva, dil, yapı ve üsluptur. Çetişli, bu halkaların birbiriyle bütünlüğünden ve aralarındaki ahengin edebi bir eseri oluşturduğundan bahsetmiştir:

> *Edebiyat, dil, muhteva, yapı unsurlarının basit bir toplamından değil, söz konusu unsurların ferdi ve orijinal bir şekilde sentezinden doğar.*
>
> *... Dolayısıyla gerçekten edebi eser olarak karşımıza çıkan bir metinde, muhteva, dil ve yapı diye ayrı ayrı üç unsur değil, bu üç unsurun sentezinden doğan ve adına edebiyat denilen estetik bir bütün mevcuttur. İşte bu noktada sanatın ve tabiî ki edebiyatın çok önemli bir başka ana unsuru ile karşılaşırız ki, o "üslup"tur.*
>
> *...Üslup bize göre; muhteva, yapı ve dil gibi, müstakil varlığı olan bir unsur değil, söz konusu üç unsurun ferdî bir biçimde sentezinde tezahür eden bir değerdir.*
>
> *... O, hem sanatkârları hem de eseri, diğerler sanatkâr ve eserlerden farklı kılacak olan sanatkârın şahsiyetinin damgasıdır*.[67]

Yazarın tüm bu ifadelerinden de anlaşılacağı gibi edebi bir eser çalakalem kâğıda dökülmüş ürün değildir.

Çetişli, "Edebiyatın Mahiyeti ve Nitelikleri" alt başlığında ise ilk olarak okuru edebiyat ile ilgili sorgulamaya yönlendirecek bir yaklaşım sergilemiştir. Ardından edebiyatın mahiyetini ve niteliklerini ortaya koyan yazarların eserlerinden alıntılarla ele aldığı konuları desteklemiştir. Örneğin yazarın edebiyatın mahiyeti ile ilgili tespitlerinde R. Wellek- A. Warren ikilisinin *Edebiyat Teorisi* adlı eserinden, edebiyat ve edebilik konusunda Özdemir İnce'nin *Yazınsal Başlık* adlı eserinden, edebi

[67] a.g.e., s. 104-105.

söylemin kriterleri konusunda Tahsin Yücel'in *Eleştiri Kuramları* adlı eserinden yararlanmıştır. Yazar ayrıca konunun girişinde edebiyatın mahiyeti ve nitelikleri hakkında bakılacak kaynaklardan bazılarını dipnotta okuyucuya aktarmıştır.

Çetişli'ye göre edebiyat eserinin en temel niteliklerini eksik ya da itiraz edilebilecek bir tasnif olsa da 16 maddede toplamak mümkündür. Başlıklardan bazırları şunlardır: 1- Edebiyat, Bir Sanattır, 2- Edebiyat, Dille Yapılan bir sanattır, 3- Edebiyat Bir Yaratmadır [68]. Eserde yazarın bu maddeleri kısa ama net cümlelerle değerlendirdiğini, bu değerlendirmelerde edebiyatı meydana getiren özellikler ile edebi eserlerde aranması gereken nitelikleri kendi tutumuna göre değerlendirdiği, metin esaslı veya yazar odaklı bu tespitlerin okuyucu ve araştırmacılara yeni kapılar açmasını istediği görülmüştür. Konunun bitiminde ise yazar söyleyeceklerini toparlamak adına bir sonuç kısmına yer vermiştir. Burada yazar bu niteliklerin değiştirilebilir ve genişletilebilir olduğunun üzerinde durmuştur. Ayrıca tüm bu niteliklerin her eserde farklı şekillerde ortaya çıkacağından ya da her eserin tüm bu nitelikleri taşıyamayacağından bahsetmiştir. Yazar bu yaklaşımıyla her edebi eserin aynı olmadığını ve onları yücelten özelliklerinin bu farklılıklardan meydana geldiğini ifade etmiştir. Araştırmacının bu konudaki rolünü ise edebi eserin nitelikleri hakkındaki tespitleri ortaya çıkarırken görmek mümkündür.

Çetişli "Edebiyat Dili/ Edebî Dil" başlığında en başından beri üzerinde durduğu dil mevzusunu detaylı bir şekilde değerlendirmek istediğinden bahsetmektedir. Bu noktada edebiyatın ana malzemesi dil ise dili de meydana getiren birtakım unsurlar olduğunu söylemiştir. Zira yazara göre eserlerin sakladıkları değerlerini ortaya çıkaran bu sırlardır. Yazar ilk olarak dilin tanımı üzerinde kısaca durmuştur. Edebiyat ve dilin kültürel, sosyal birçok ortak çevrede bulunmasının edebî bir dili de beraberinde getirdiğinden bahsetmiştir. Ardından on iki maddede edebî dilin niteliklerini belirleyerek bu maddeleri açıklar: 1- Edebi Dilin Kaynağı, Milletin Ortak Dil Hazinesidir, 2- Edebi Dil Milletin Ortak Yazı Dilini Esas Alır, 3- Edebi Dil Günlük Hayatta Kullanılan Dil Değildir.[69]

Tespitlerinin sonucunda ise yazar dilin edebiyat ile birleşmesinin onu sadece bir iletişim aracı olmaktan çıkararak amaç haline getirdiğini söylemiştir. Bu amacın da

[68] Ayrıntılı bilgi için bkz. a.g.e., s. 113.
[69] Ayrıntılı bilgi için bkz. a.g.e., s. 150.

sanat eserini meydana getiren ana unsurlardan biri olduğu ve bu amaç doğrultusunda dili işleyen kişilere de sanatkâr demek gerektiği üzerinde durmuştur. Ayrıca Çetişli'ye göre "edebî dil, dil içinde bir "üst dil"dir."[70] Bunun yansımalarını ise roman, tiyatro ve hikâyeden önce şiirde görmek mümkündür.

Çetişli, "Edebiyatın İşlevi I-II ve III" diyerek adlandırdığı üç alt başlıkta da söz konusu sanatın işlevlerini çeşitli açılardan değerlendirmiştir. Yazar diğer alt başlıklarda edebiyattan daha çok edebî eserden hareketle tespitlerde bulunduğundan bahsetmiştir. Zira edebiyatın mahiyetini belirleyen onun işlevleridir. Edebiyatın işlevlerini belirlerken edebiyat tarihlerine yönelmek gerektiğini savunmuştur. Buna göre yazar en genel çerçevede edebiyatın işlevlerini üç grupta toplamıştır. Bunlar;

A- *Edebiyata "Faydalı Olma" İşlevi Yükleyenler (Pragmatist Grup/ Faydacı Yaklaşım)*
B- *Edebiyata "Güzel Olma" İşlevi Yükleyenler (Estet Grup/ Estetik Yaklaşım)*
C- *Edebiyata Güzel ve Faydalı Olma İşlevlerini Sentez Etmek İsteyenler (Mutedil Grup)* dur.[71]

Yazarın bu konu hakkındaki yaklaşımları bu gruplardan hareketle ilerlemiştir. Çetişli, üç grubun da tarihsel süreç içindeki oluşumlarına ve edebiyata hangi açılardan yaklaştıklarına değinmiştir. Faydacı grubun kendi içerisinde iki alt gruba daha ayrıldığından bahsetmiş ve kısaca bu başlıkları örneklemiştir. Bu başlıklardan biri de edebiyatın bilinçlendirme, etkileme, öğretme ve yönlendirme özelliğe aittir. Yazar bu başlıkta verdiği örneklerde Türk edebiyatında yer alan önemli yazarların konu hakkındaki yaklaşımlarından bahsetmiştir:

> *Ahmet Mithat Efendi; "Roman yalnız bir vak'a-i latife ve garibenin hikâyesinden ibaret değildir. O vak'a elbette fünundan birisine, sanayiden birkaçına, hikmetin bazı kavaidine, coğrafyanın bir faslını teşkil eden bir memlekete, tarihin bir fıkrasına taalluk eder ki onlara ait verilen izahat erbab-ı mütalaanın malumat ve vukufu dairesini tevsi eder.*
>
> *Orhan Kemal: "Hangi türden olursa olsun, sanat eserinin, onu yaratan sanatçının fikir aşamasından gelen bir propaganda aracı olmamasına imkân var mı?*[72]

Yazar bu noktada *güdümlü edebiyat* veya *angaje edebiyat*ın getirilerini de temellerini faydacı yaklaşımı savunan gruba bağlamaktadır. İkinci grupta ise yazar, edebiyata

[70] a.g.e., s. 171.
[71] a.g.e., s. 174.
[72] a.g.e., s. 181.

estet yaklaşan yazarlarımızdan Ahmet Haşim ve Ahmet Hamdi Tanpınar'dan örnekler vermiştir. Onların güzel olana yaklaşımlarının estet edebiyat anlayışını savunan grupta değerlendirilebileceğini söylemiştir. Pragmatist ve estet grubun birbirinden farklı yaklaşımlarının verilmesinin ardından Çetişli, ardından sentez yapmak isteyenlerin olduğu üçüncü grubta ele almıştır. Edebiyatın tek bir işleve bağlanmayacak kadar geniş bir kitleye hitap ederek etkileşimde bulunduğunu söyleyen Çetişli, bu işlevlerin birleşimlerine tek noktadan bakılmasının daha doğru bir yaklaşım olacağından bahsetmektedir.

Çetişli, edebiyatın işlevlerine genel olarak baktıktan sonra edebiyatın var olabilmesi için gerekli olan hedef kitleyi ve yaratıcıyı değerlendirmiştir. Edebiyatın taraflarına dair işlevlerini ele alan yazar; sanatkâr, okuyucu, toplum ve insanlık üzerinde özellikle durmuştur. Yazarın bu tutumunda parçadan bütüne varan bir yansımaya bakılarak değerlendirme yapıldığını görebiliriz. Bunu bilinçli bir tavır olarak algılamak gerekir. Zira yazar bütün bu değerlendirmelerinde sanatkârın bir kitleye (okuyucu) hitap etmek istediğini, bu kitlenin genişlemesinin ve etkileşimlerinin yansımalarını da toplumda görebileceğimizi söylemiştir. Bunun sonucunda ise toplumsal olayların belirli bir süreçten geçerek evrensel kabullere dönüşümün sürecinde edebiyatın oynadığı rolünün büyüklüğüne yer vermiştir. Bu döngünün elbette uzun bir sürece yayılarak devam ettiği görülmüştür. Ayrıca bu döngü içinde edebiyatın yakaladığı dinamizm, hedef kitleyi ve sanatkârı daima ayakta tutarak varlığını sürdürmektedir.

Çetişli son olarak edebiyatın millet hayatındaki yeri ve önemi üzerinde durmuştur. Yazarın bu işlevleri verirken bir öncekinden farklı olarak bütünden özele inen yaklaşımını görülmüştür. Bu başlıkta millet ve millet olmanın getirilerinin bahsinin ardından milleti oluşturan kültüre ulaşmak isteyen yazar, son olarak bu yansımanın millî bir edebiyat oluşturmadaki rolüne değinmiştir. Fert hayatında önemli bir yere sahip olan millet, kültür ve edebiyat; doğrudan sosyoloji, estetik ve edebiyat biliminin uğraşı alanları arasında yer almıştır. Bu doğrultuda bu üç kavram ve içinde yer aldıkları bilim dalları arasındaki sıkı ilişki, edebiyatın işlevlerine geniş bir perspektiften bakmayı da beraberinde getirmiştir. Yazarın eserde ilk olarak millet ve kültür kavramları hakkında genel bir tanımlama yaptığı ve bu kavramların edebiyat ile kesişen noktalarını belirlediği görülmüştür. Edebiyat başlığında ise Çetişli, özele

inerek bu kesişim noktalarının edebiyatın işlevlerine hangi noktada katkı sağladığını yedi maddede detaylandırmıştır.

Bu bağlamda bahsi geçen maddelere baktığımızda yazar; edebiyatın varlığına, ifade aracı olan diline, olayları şekillendiren muhtevasına, topluma hitabetine, yaratıcısı olarak nitelendirilen sanatkârına ve edebiyat bünyesinde oluşan edebi gelenekler ile edebi zevklerde kültürel değerlerin oynadığı role dikkat çekmiştir. Bu değerlendirmelerin ardından edebiyatın işlevlerini bir sonuca bağlayan yazara göre "edebiyat, önemi inkâr edilemeyecek kadar açık bir kültür köprüsü"dür. Ayrıca "Türk kültürünün bütün değerlerini yansıtan bir aynadır. Başka bir söyleyişle Türk edebiyatı, millî ruh, millî karakter ve millî kültürümüzün, millî dilimizde somutlaşmış estetik ifadesidir."[73]

Yazar ayrıca bütün edebi eserlerin felsefî bir boyutu olduğunu ve bunu yazarların eserlerinde görmenin mümkün olduğunu söylemiştir. Bu tespitini ise iki disiplinin de insan ve insanî olaylardaki sınırsız düşünce ve eylemi kapsadığına dair görüşleriyle temellendirmiştir. Türk edebiyatında edebiyat ve felsefe ilişkisini ortaya koyan yazar ve eserlerden örneklerle konuyu okurda somutlaştırırmıştır:

> *Necip Fazıl Kısakürek'in aşağıdaki "Sanat" başlıklı beyti, "hakikat"i sorgulama hususunda sanat/edebiyatı felsefeyle aynı kefeye koyan anlayışın uç örneklerinden birini ortaya koyar.*
>
> *Anladım işi, sanat Allah'ı aramakmış;*
>
> *Buymuş oyun, gerisi yalnız çelik-çomakmış…*[74]
>
> *Ahmet Hamdi Tanpınar ise "Ne İçindeyim Zamanın" isimli şiirinde, benimsediği Henri Bergson (1859-1941) felsefesinin "zaman"a dair düşüncelerini, şiirin ifade imkânları içinde mısralarına taşır.*
>
> *Ne içindeyim zamanın,*
>
> *Ne de büstün dışında;*
>
> *Yekpare, geniş bir anın*
>
> *Parçalanmaz akışında.*[75]

Yazar ayrıca Türk edebiyatında Ahmet Yesevi'den Fuzulî'ye Halit Ziya'dan Kemal Tahir'e kadar bu ilişkiyi ortaya koyan eserleri görebileceğimizden bahsetmiştir. Çetişli'nin üzerinde durduğu bir diğer yaklaşım da felsefenin sanat/edebiyatın temelini

[73] a.g.e., s. 235.
[74] a.g.e., s. 239.
[75] a.g.e., s. 240.

oluşturduğudur. Çetişli, daha sonra problemlere de değinmiştir. Çetişli'ye göre her edebiyat eseri bir felsefî doğrudan yansıtmamalıdır. Her iki disiplinin de eseri meydana getirirken benimsediği yollar da birbirinden farklıdır. Her edebi eser felsefe gibi evrensel çerçeve çizmek zorunda değildir. Edebi dilin, felsefî dile göre daha zengin olması da önemli bir ayrımdır. Yazar son olarak edebiyatın felsefeye katkılarını aktarır. İki disiplinin arasındaki ilişkinin boyutlarını ele alırken, aynı zamanda edebiyat ve felsefenin birbirinden bağımsız bir yapıya ait olduklarının unutulmaması gerektiğini vurgulamıştır.

Çetişli, "Sanatkârda İdeolojik Körlük" başlığında yazarın edebi eserine yansıttığı ideolojik yaklaşımları ele almıştır. Bu doğrultuda ilk olarak "körlük" kavramını irdeleyen yazara göre iki türlü körlük mevcuttur. Bunlar; duygusal/fizikî körlük ve aklî/zihnî/iradî körlüktür. Yazar ideolojik körlüğü aklî/zihnî/iradî körlük içinde değerlendirmiştir. Ardından tüm bu başlıkta ele aldığı konularda ideolojik körlüğün yazar ve eserde nasıl göründüğü ve önce eserde ardından toplumda hangi sonuçları yansıttığı hususlarına değinmiştir. Çetişli'nin bir konu hakkında tespitlerde bulunmadan önce sıklıkla tekrarladığı tanımlama prensibini burada da görülmüştür. Yazar okura konuyu daha anlaşılabilir kılmak adına ilk önce "ideoloji" kavramının yerli ve yabancı yazarlar tarafından nasıl tanımlandığına yer vermiştir. Ardından ideoloji-sanat/sanatkâr arasındaki ilişkinin boyutlarını ele almıştır. İdeolojik olayların evrensel ve toplumsal yansımalarının edebi eserlerde karşılaşılması olağandır. Fakat bu ideolojik unsurların körlük boyutuna gelmesi sanatı ve sanatkârı doğrudan olumsuz etkileyecektir. Okurda yazara karşı güven ya da güvensizlik oluşturabileceği gibi bir taraf da seçme eğilimine yönlendiren bu körlüğe sanatkârın dâhil olmaması gerekmektedir.

Çetişli'ye göre her ne kadar arzu edilen yaklaşım bu olsa da Türk edebiyatı da diğer edebiyatlar kadar bu noktada ciddi zararlar görmüştür. Tanzimat sonrası yaşanan siyasi gelişmeler, savaş ortamı ve yeni bir rejim değişikliğinin sancılarının yazar ve eserdeki yansımaları kaçınılmazdır. Fakat burada asıl problem ideolojinin eserde veya yazarda araç değil amaç olmasıdır. Edebiyatın, kendisi dışında birçok toplumsal, siyasi, sosyal, kültürel vs. olan olaylarla ilgisi bellidir. Ancak edebiyatın sanat dışındaki bir amaca alet edildiğinde farklı bir boyut kazanarak özünü kaybettiğini görmek mümkündür. Sonuç olarak yazar; ideolojinin ve ideolojik körlüğün edebiyata yansımalarının sanatı

aslî değerlerinden koparttığını belirtmiştir. Ayrıca yazarların eser verirken bu ideolojik körlüğe kapılmaması gerektiğini vurgulamıştır.

Çetişli, "Bir Yazarın İdrakiyle Sanat ve Edebiyat" başlıklı yazısında edebiyat sanatı hakkında verilen tüm bilgileri somutlaştırma ve uygulamadaki örneğini gösterme amacı gütmüştür. İlk olarak Tarık Buğra'nın kısa biyografisini, eserlerini ve yazın hayatını vermiştir. Ardından Tarık Buğra'nın sanat ve edebiyat hakkındaki görüşlerini belirlemek amacıyla kullandığı tüm bilgilerin *Politika Dışı, Düşman Kazanmak Sanatı ve Bu Çağın Adı* adlı eserlerinden hareketle tespit ettiğini söylemiştir. Çetişli'ye göre Tarık Buğra birçok meseleyi ele almış olsa da asıl üzerinde durduğu konu "sanat ve edebiyatın işlevi"dir. Yazara göre Türk toplumunun en politik dönemlerine şahit olan Tarık Buğra'nın bu tutumunun yadsınmaması gerekir. Çetişli daha sonra bu konu ile ilgili Tarık Buğra'nın görüşlerini eserinden bir örnekle aktarmıştır:

> *...edebiyat Türkiye'de tutuklanmış, tutsak edilmiştir. (...) edebiyatı Türkiye'de kendi kuralları, ölçüleri, ilkeleri değil, konu dışı ilişkiler, özellikle de politik görüşler yargılar.*[76]

Çetişli, Tarık Buğra'nın edebiyatın "angaje" edilmesini asla kabullenemediğinden ve bu duruma hizmet edenleri sanata ihanetle suçladığından bahsetmektedir. Ayrıca Tarık Buğra'nın kendisini ve eserlerini bu politik atmosferden korumak için çok çabaladığının üzerinde özenle durmuştur. Tarık Buğra'nın bu yaklaşımını "sanat sanat içindir" ilkesine bağlı bir anlayış olduğunun da göstergesi kabul etmiştir.

Yazar, ayrıca toplumsal birçok soruna ve döneme şahit olan eserlerle ünlenen Tarık Buğra'nın bu anlayışa farklı bir bakış çerçevesinde yaklaştığını belirtmiştir. Tarık Buğra'ya göre gerçek bir sanatkâr toplumdan uzak kalmadan onunla iç içe olup, bireysel ve toplumsal meselelere bir sanatçı gözüyle yaklaşmalıdır. Fakat bu yaklaşımında hiçbir söyleme bağlı kalmamalıdır. Ardından Çetişli, Tarık Buğra'nın yazarlığa bakış açılarını değerlendirmiştir. Tarık Buğra'ya göre yazarlık; birçok zorluğa rağmen devam eden bir yetenek ürünü ve karın doyurmayan iştir. Son olarak Çetişli, genç yazarlara örnek olması için Tarık Buğra'nın on bir maddede topladığı yazarlık yasalarından bahsetmiştir: 1- Yazmaya başlamadan önce yazamıyorum. 2- Başkalarını hor görmek, kötülemek sana zırnık kazandırmaz. Olsa olsa zamanını çürütür. 3- Zamanın sana çalışması için bir şeyler yapman veya yapmaya başlaman

[76] a.g.e., s. 258.

şarttır.[77] Tarık Buğra'nın her yazarın bu ilkelerinden hareketle kendine bir yol haritası ve prensip oluşturması gerektiğini okura aktarmıştır.

Çetişli, "Küreselleşme Ortamında Edebiyatta Süreklilik" başlığında XVII. yüzyıldan Avrupa'da başlayan değişimlerin Türk toplumu ve edebiyatını ne ölçüde etkilediği hususunu ele almıştır. Yazara göre var olan her şey bir değişim sürecini yaşayarak devamlılığını sürdürmektedir. Yani değişimin kalıcılığını devamlılık/sürerlilik sağlamıştır. Çetişli, toplumların geçirdikleri değişimlerin kalıcılığı ve devamlılığının gelenekler ile sağlandığını söylemiştir. Yani değişim-sürerlilik ilişkisi birbirinden ayrı düşünülmesi mümkün değildir. Yazara göre Türk toplumunun tarihini incelediğimizde ise iki olayın tarihin akışına yön vererek bir kırılma yaratmıştır. Bunlar; İslamiyet'in kabulü ve Batı kültürüne yöneliştir. Bu olayların toplum, kültür ve dönem üzerindeki ilişkilerini ise Türk edebiyatında okuyabiliriz. Zira Türk edebiyatını daha anlaşılabilir kılmak adına dönemlerine ayırdığımızda bu iki hadiseyle karşılaşırız.

Çetişli, geleneklerin devamlılığının somutlaştırıldığı dönemleri XVI.-XIX. yüzyıllar aralığında var olan Divan edebiyatı ve Halk edebiyatında görebileceğimizi açıklamıştır. Değişimin ise XIX. asrın ikinci yarısında bir medeniyet krizi ile başladığını ve neredeyse son 150 yılın bu değişim ile beslenerek şekil aldığını söylemiştir. Ayrıca edebiyatın devamlılığını da edebi geleneklerin sağladığını belirterek bu gelenekler hakkında bilgi vermiştir. Bahsedilen geleneklerin değişimini gösteren kaynakların başında da edebiyat tarihlerinin incelenmesi gerektiğini savunmuştur. Sonuç olarak Çetişli, son yüzyıllarda yaşanan değişim ve sürerlilik arasındaki ilişkinin Türk kültür ve edebiyatına zarar verdiğini ifade etmiştir. Yazara göre "kökü mazide olan atî" yaklaşımıyla "mektepten memlekete" dönülmesi gerekir. Zira bu çerçeve çağdaş Türk sanatını var edecektir.

Çetişli, "Edebiyatta Değişme ve Edebiyat Akımı Olgusu" başlığında bir önceki bölümde ele aldığı konu olan değişim ve sürerlilikte edebiyatı ele almıştır. Fakat konuda birkaç batılı teorisyenin değişimin sürekliliği ve edebiyatın bundan ne ölçüde etkilendiğinden bahseden yazıları dışında bir yenilik görülmez. Yazar, Türk edebiyatında ise yaşanan değişimlerin dönemler, yazarlar ve eserler üzerindeki etkisine genel olarak değinmiştir. Edebi akımlarda ise bir önceki başlığımızda ele

[77] Ayrıntılı bilgi için bkz. a.g.e., s. 267.

aldığımız edebi akımın ne olduğu ve akımların Türk edebiyatındaki yansımalarında Batı medeniyeti kaynaklı değişimi tekrarladığı görülmüştür.

Çetişli, II. Bölümün son alt başlığında *Bizim Külliye* dergisinde gerçekleştirdiği bir söyleşine yer vermiştir. Bu söyleşi de yazarın sanatı algılayış biçimi, Türk kültüründe sanat ve sanat eserlerinin önemi, mekânın, küreselleşmenin ve değişimin bu faaliyetlerdeki belirleyici rolü, geleneğin sanata ve topluma getirileri, günümüz şiir ve romanlarının dönemi yansıtmadaki başarısı konuları hakkındaki görüşlerine ulaşmak mümkündür.[78] Çalışmanın başında da söylediğimiz gibi yazar, edebiyatı sanat ve bilim olarak iki ana başlıkta değerlendirmek istemiştir. Bu yüzden eserin III. Bölümüne "Edebiyat Bilimi" başlığı verilmiştir. Bu başlıkta Çetişli, edebiyatın sanatsal bir yönü olduğu gibi birçok bilimsel faaliyetleri de bünyesinde barındığını bu yüzden edebiyat bilimi ve bilimsel çalışma yöntemlerinin ayrıca değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Ardından yazar, ilk olarak bilim/ilim kavramlarının anlaşılmasının edebiyatın bilimsel faaliyetlerini anlamada okura yol gösterici olacağından bahsetmiştir. Bu anlamda her bilim dalının kendi problem ve yöntemlerinin mevcut olduğunu yani mutlak bir anlayışın her bilim dalında aynı sonuçları doğurmasını beklememek gerektiğini söylemektedir.

Edebiyatın ise insanlığın gündeminde daima kendine yer edindiğinden ve ilk olarak Batı'da retorik, Doğu'da belâgat gibi isimlerle anıldığından bahseden Çetişli, daha sonra bu iki kavramı açıklamıştır. Bu bağlamda retorik ve belâgat ile edebiyatın bilim olma yolundaki ilk adımlarını attığını belirtmiştir. Bu araştırmaların batıda kuramlar, eleştirel yaklaşımlar ve akımlarda nasıl şekillendiğinden bahsederek edebiyatın yakın dönemde filoloji ve dilbilimin bir alt dalı olarak görülürken XIX. yüzyılın sonlarından itibaren nasıl kendi başına yeni bir bilim dalı haline geldiğinden söz etmiştir. Edebiyat artık sadece sanatsal bir faaliyet değil yazar ve eserlerinin araştırılarak incelendiği bir disiplindir. Bu incelemede birçok bilimsel faaliyetler söz konusudur. Artık tahlil, tenkit, dönem anlayışı, eser-yazar, devir-eser, devir-şahsiyet vs. yöntemleri kullanarak inceleme yapmak edebiyat biliminin alanına dâhildir. Bu yöntemleri kullanarak tespitlerde bulunan kişilere de edebiyat bilimcisi denilir.

[78] Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Çetişli, "Tanzimat Sonrasında Sanatkârın Politik Arenadaki Yeri", *Bizim Külliye Dergisi*, sayı:48, Ağustos 2011, s. 44.

Ayrıca Çetişli, edebiyat ile dilbilimin birçok ortak payda da buluşsa da farklı amaç ve yöntemleri kullandığından iki disiplini de ayrı ayrı kabul etmenin daha doğru bir yaklaşım olacağından yanadır. Daha sonra yazarın edebiyat biliminin problemlerini ele aldığını görürüz. Çetişli'ye göre en temel problem ise metot/yöntem meselesidir. Bu hususta birçok farklı görüşün olması kargaşayı daha da artırır ve sorgulamayı da beraberinde getirmiştir. Yazar, Gürsel Aytaç, Berna Moran ve Rene Wellek-A. Warren, ikilisinin bu konudaki önerilerinden kısaca bahsederek konuyu okurda somutlaştırmıştır. Roman Jakopson, Tzvetan Todorov ve Rene Wellek-A. Warren'in ise artık en temel meselenin *edebiyat* değil *edebîlik* olması gerektiğini söyler ve Çetişli yazarların bu konu hakkındaki görüşlerine yer vermiştir. Son olarak bu konu hakkında Çetişli, bu netlik kazanmayan ve çerçevesi çizilemeyen sorunların genç edebiyat bilimcilerinin karmaşasını önlemek adına bir an evvel tasnif edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Yazar, "Edebiyat Biliminin Alt Dalları" başlığında ise "Edebiyat Tenkidi, Metin Tahlili, Edebiyat Teorisi, Edebiyat Tarihi, Karşılaştırmalı Edebiyat, Edebiyat Sosyolojisi, Edebiyat Eğitimi" başlıkları altında edebiyat bilimini besleyen ve yöntemini belirleyen çalışma alanlarını tanıtmış ve açıklamıştır. Ayrıca edebiyat biliminin başlangıç noktası olarak adlandırdığı edebiyat tenkidi üzerinde durulacağını da eklemiştir. "Edebiyat Tenkidi" alt başlığında yazar insanın evreni anlama ve değerlendirerek yargılayabilmesinin onu olumlu ya da olumsuz sonuçlara yönelttiğinden bahsetmiştir. Bu da tenkit/eleştirisinin varlığını meydana getirmektedir. Ardından Çetişli, kavramın anlamının batıda ve Türk edebiyatındaki karşılıklarını vermiştir. İnsan hayatında varlığını sürdüren tenkit daha sonra edebiyatta da kendine yer edinmiş ve *edebî tenkit* adında bir alt dal meydana gelmiştir.

Çetişli'ye göre edebi eseri değerlendiren ve anlamlandıran kişi okurdur. Fakat alımlamada yazarın iletileri her okurda farklı şekillenir. İşte edebî tenkit, şerh ve tahlil gibi birçok disiplinin ortaya çıkması bu değerlendirmelerin somutlaştırılmasını sağlamıştır. Bu tenkidi yapan araştırmacıya ise münekkid veya eleştirmen adı verilir. Bu alanın en önemli problemi ise kullanacağı yöntemlerdir. Çetişli, bu konuda Berna Moran'ın "dış dünyaya ve topluma dönük eleştiri", "okuyucuya dönük eleştiri", "sanatkâra dönük eleştiri" ve "esere dönük eleştiri"[79] tasnifinden bahsederek bu

[79] Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, Cem Yayınları, İstanbul, 1983.

tasnifin dış unsurlar üzerinde durma yönünden eksik kaldığını eleştirmiştir. Tahsin Yücel'in bu dört grubu "dış eleştiri ve "iç eleştiri"[80] olmak üzere iki ana grupta toplayarak bu eksikliğin giderilmesi açısından daha başarılı bir değerlendirme yaptığını söylemiştir.

Yazar daha sonra eleştirmenin edebi bir eser eleştirisinde yapması gerekenleri belirlemiştir. Buna göre bir eleştirmen tarafsız olmalıdır. Sanatkâra, sanatına vâkıf olmalıdır. Elde ettikleri değerlendirmeler ile edebiyat tarihine malzeme hazırlamalıdır. Son olarak ise tüm bu araştırmalar ve sonuçları dâhilinde yazarın kendine ait bir edebiyat tenkidi tanımı yaptığını görülmektedir. Çetişli, bir sonraki başlıkta "Metin Tahliline" yer vermiştir. Zira yazara göre edebi tenkit beraberinde bu disiplinin varlığını zarurî kılmıştır. Ardından yazarın ilk olarak "Metin Şerhi" başlığını ele almıştır. Yazar bu konuyu tanımlamada Mine Mengi'nin görüşlerine katıldığını söylemiştir. Mine Mengi'ye göre metin şerhi; okuyucunun anlamakta zorlandığı veya zorlanacağı metni, açık ve anlaşılır kılmaktır.[81] Çetişli, daha sonra edebi eserde hüküm vermemiştir.

"Metin Tahlili" başlıklı alt bölümde, adı geçen yöntemi Çetişli, metin tahlili genel manasıyla *"dille vücut bulmuş her türlü metni (dinî, ilmî, edebî, fikrî vb.) inceleyip çözümlemek demektir."*[82] şeklinde tanımlamıştır. Yöntemin XIX. yüzyılın başından itibaren başlayarak günümüzde de giderek yaygınlaştığını söylemiştir. Çetişli'ye göre her okur, yazarın kendi dünyasından izler taşıyan karmaşık bir yapıyı doğrudan algılayamamıştır. Bu doğrultuda metin tahlilicisi okur-yazar, eser-şahsiyet, eser-devir arasındaki bir köprüdür. Ayrıca yazar, edebiyat tenkidi, metin şerhi, metin tahlili yöntemlerinin benzer olduğunu ve bu disiplinlerin "açıklama", "bilgilendirme" ve "tanıtma" amacıyla yola çıktığını belirtmiştir. Fakat farklı yönleri olduğunun da unutulmaması gerektiğini savunmuştur.

Çetişli, metin tahlilinde Mehmet Kaplan'ın görüşlerine ve tutumlarına bağlı kalmayı tercih etmiştir. Bunu her bahsi geçen görüş ve yaklaşımlarında Kaplan'ın eserlerine verdiği alıntılarla desteklemesinde görmek mümkündür. Çetişli'ye göre metin tahlilinde bütünü görmek amacıyla hareket edilmelidir. Parçaların (muhteva, yapı, dil,

[80] Tahsin Yücel, *Eleştiri Kuramları*, TİB Yayınları, İstanbul 2007, s. 10.
[81] Mine Mengi, "Metin İncelemesi Aşamaları, Terimleri ve Bunlardan Biri: Metin Tahlili", *Turkish Studies*, Volume 2/3, Summer 2007, s. 411.
[82] Çetişli, a.g.e., s. 341.

üslup, vezin, kafiye vb.) bütünü ne şekilde tamamladıklarına yönelerek bütünün anlamına ulaşılmalıdır. Bu sayede metin içinde saklanan söz sırlarının bütünü oluşturmadaki rolü değerlendirilebilir. Yazar, metin tahlili ile uğraşan araştırmacıları "kültür tarihçisi" ne benzetir ve metin tahlilinin başlı başına bir metot olarak kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Zira metin tahlili edebiyat bilimine, edebiyat tarihine, okura ve topluma malzeme veren bir disiplindir.

Çetişli, "Edebiyat Teorisi"[83] başlığını kısa olarak ele almıştır. Bunun sebebi de yazarın başından sonuna kadar ele aldığı konuların bu alanın sınırları içinde değerlendirilmesidir. Çetişli, daha sonra "Edebiyat Tarihi" başlığında eserin hacmini göz ardı ederek ana hatlarıyla bir değerlendirme yapmaktadır. İlk olarak bu hususta Fuat Köprülü, Agâh Sırrı Levend, Nihat Sami Banarlı, Nihal Atsız, Faruk K. Timurtaş ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın bu disiplin hakkındaki belirleyici görüşlerini okura aktarmıştır. Bu sentezleme okurun konu hakkındaki yaklaşımlarını görmesini ve yazarların tanımlamalarından hareketle edebiyat tarihinin mahiyetini farklı bakışlardan kavramasını sağlamaktadır. Zira edebiyat tarihleri bir milletin tarihini yansıtan çok kapsamlı ve değerli eserlerdir. Yazar, Türk edebiyatındaki tezkirelerin bu konudaki ana kaynaklardan olduğunu söyler ve temelini XV. yüzyıla kadar dayandırmaktadır. Son olarak da bu konu hakkında yapılmış çalışmalara örnekler vermiştir.

Çetişli, "Karşılaştırmalı Edebiyat" başlığında birbirinden farklı özelliklere sahip edebi metinleri benzer ya da farklı yönleri ile ele alarak nasıl bir karşılaştırma yapılması gerektiği üzerinde kısaca durmuştur. Bu karşılaştırmanın altında ise edebiyatın; evrenselliğini ve millî bir edebiyatın varlığını kabul ettirme arzusu olduğunu savunmuştur. Günümüzde ise genellikle iki millet arası bir karşılaştırma yapıldığından bahsetmiştir. Tabi ki bu anlayış aynı millete ait eserlerin karşılaştırılmasını engellemez. Aynı dönem, aynı akım, aynı ekole bağlı edebi eserler kadar farklı dönem, farklı yazar, farklı akım, farklı ekole bağlı edebi eserlerin de mukayesesini yapılabilir.

[83] Bu konu hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Mehmet Önal, *En Uzun Asrın Hikâyesi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999; Sadık Kemal Tural, *Zamanın Elinden Tutmak*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1982.; R. Wellek- A. Warren, *Edebiyat Teorisi*, (Çev. Ö. F. Huyugüzel), Akademi Kitabevi, İzmir 1993.; Tarık Buğra, *Düşman Kazanmak Sanatı*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1979.; Sigmund Freud, *Sanat ve Edebiyat*, (Çev. Emre- Ayşe Kapkın), Payel Yayınları, İstanbul 1999.; Orhan Okay, *Sanat ve Edebiyat Yazıları,* Dergâh Yayınları, İstanbul 1990.

Türk edebiyatı bu karşılaştırmalar için zengin malzemeye sahiptir. Geçirilen birçok değişim bu karşılaştırmalarla daha net gözlemlenebilme imkânı bulmuştur. Ayrıca Çetişli, farklı milletlere ait iki eser hakkında karşılaştırma yapmak için yabancı dili iyi bilmek gerektiğini savunmuştur. Zira bu mukayeselerde eserin orijinal kaynağından okunmasının daha doğru bir yaklaşım olacağını söylemiştir. Ayrıca herhangi bir karşılaştırma esnasında benzerlikten doğan yansımalar üzerinde özellikle durmuştur. Taklitten ibaret olduğu belli olan bir eserin orijinalliği ve ferdiliğinden söz etmenin mümkün olmayacağını belirtmiştir.

Yazar, "Edebiyat Sosyolojisi" başlığında ise edebiyatın sosyoloji bilim dalı ile olan ilişkisinden doğan bu disiplini ana hatlarıyla ele almıştır. Tarih olarak yakın zamanda ortaya çıkan bu disiplinin sosyoloji ile arasında sıkı bir ilişki olsa da farklılıkları ile kendi başına bir disiplin haline gelmiştir. Çetişli'ye göre edebiyat sosyolojisi; edebiyatın getirilerinden olan kültürel gelenekler ve sosyal hayatın izlerinde edebiyatın toplumla, toplumun edebiyatla ilişkilerini inceleyerek beslenmiştir. Çetişli'ye göre yazar; edebi eserin devir, şahsiyet, toplum, kültür, okur ile sıkı bir ilişkisi olduğu hususu üzerinde durmuştur. Yazarın tamamladığı eser artık toplumun malıdır. Basım, okur, okurun birikimi, hitap ettiği kitle eserin kaderi için belirleyici role sahiptir. Yazar için, bu noktada ise dikkat edilecek husus edebiyatın sosyoloji için bir malzeme olmaması, sosyolojinin yöntem ve birikimlerinden hareketle edebi eserin değerlendirilmesidir.

Çetişli, "Edebiyat Eğitimi" başlığında ise insanlığın edebiyatın işlevlerinin farkında olduğu andan itibaren bu şubeyi eğitim ve öğretime dâhil ederek kullanmaları gerektiği üzerinde durmuştur. Yazara göre ülkemizde de ilk ve orta öğretimde verilen Türkçe ve Türk Dili ve Edebiyatı dersleri, yükseköğrenimde edebiyatın öğretilmesi ve araştırılması amacıyla açılan Türk Dili ve Edebiyatı, Karşılaştırmalı Edebiyat ve Türkçe Bölümleri bu durumun somut örnekleridir. Çetişli, edebiyat eğitiminde teorik bilgiler kadar sanatsal yaklaşımlara da yer vermesi gerektiği üzerinde durmuştur. Ayrıca dil eğitimi ve dilin morfolojik, semantik vs. yönlerinin de edebiyat eğitiminde önemli bir yeri olduğundan bahsetmektedir. Fakat yazara göre edebiyat eğitiminde çok büyük paya sahip olan tür sanat eğitimidir. Edebiyatın edebîliğini anlamaya ve değerlendirmeye yarayan bu eğitim aynı zamanda yeni eserler ortaya koyabilecek sanatkârların da önünü açacaktır.

Yazar, "Edebiyat Eğitiminde Edebî Metnin Yeri ve Anlamı" başlığında bir önceki söylemlerinden hareketle edebi metni tanımak, okumak ve anlamak için eserin başından şu ana kadar verdiği kavramlarla konunun öğretimini somutlaştırmıştır. Çetişli, bu konu ile eserde ele aldığı konuları genel hatlarıyla özetlemiş eser boyunca ele aldığı (edebiyat, edebi eser, metin tahlili, edebî dil vs.) gibi birçok kavramı kendi ifadeleriyle açıklamıştır. Edebiyat biliminin kullandığı metotların, kuramların, yöntemlerin ve işlevlerinin edebiyat öğretiminde de ciddi rol oynadıklarının altını çizmiştir. Bu başlığın son bölümünde ise Çetişli'nin edebiyat öğretiminde ortaöğretimden üniversiteye kadar yirmi beş yıllık bir birikiminin olmasından hareketle bu konuyu kendi tespitleri ve tecrübeleri ile okura daha net anlatmak imkânına kavuşmuştur.

Çetişli, eserin son başlığında ise "Edebiyat Biliminin Kaynakları"na yer vermiştir. İlk olarak yazar okur ve araştırmacılara yol gösterici olması açısından bilimsel araştırma basamakları hakkında kısa bir bilgi vermiş ve bu araştırmalarda kaynakların oynadığı role değinmiştir. Ardından kaynakları iki gruba ayırmıştır. Bunlar; *temel* ve *yardımcı* kaynaklardır. Çetişli, edebiyat biliminin tüm alt dallarını göz ardı ederek hazırladığı bu kaynakları kısaca tanıtarak örneklendirmiştir. Temel kaynakları kendi içinde on dokuz alt başlıkta toplamıştır. Bunlar sırasıyla; "Sözlükler, Bibliyografyalar, Ansiklopediler, Edebiyat Tarihleri, Genel Kaynaklar, Teorik Eserler, Antolojiler, Monografiler, Biyografiler, Tezler, Şerh ve Tahlil Kitapları, Armağan Kitapları, Makale/Bildiriler, Hatıralar/Günlükler, Mektuplar, Mülakatlar, Dergi ve Gazeteler, Arşivler ve Sözlü Kaynak"lardır. Ardından yardımcı kaynakların diğer bilim dalları ile ilişkisinde akla gelen önemli eserlere vermiştir. Son olarak da kendisinin yazmış olduğu ve yayımlanmış makale/bildiri ve söyleşilerinden örnekler vererek konuyu sonlandırmıştır. Çetişli'nin, kaynakları sona bırakarak okuyucuya sınıflandırılmış bir bibliyografya sunduğunu söylemek mümkündür.

5. BÖLÜM: METİN TAHLİLİNE DAİR ESERLERİ

İsmail Çetişli'nin yayın hayatında ele aldığı eserlerde öncelikle kendine ekol aldığı hocaları Şerif Aktaş, Mehmet Önal gibi şahsiyetlerden etkilendiğini söyleyebiliriz. Bu bağlamda Çetişli, süreli yayınlarında yayımlanan çalışmalarında özellikle incelediği eserlerin tahlillerine yönelik değerlendirmeler yapmıştır. Çalışmanın bu bölümünde yazarın *Metin Tahlillerine Giriş/1 Şiir, Metin Tahlillerine Giriş/2 Roman ve Şiir Dünyamız* adlı kitaplara yer verilmiştir. Eserlerin üçünün ortak muhtevada olması ve metin tahlili üzerine değerlendirmeleri içermesi bu eserleri aynı başlıkta değerlendirmeye yöneltmiştir. Bu bölümde 3 ana başlık ve 9 alt başlıkta incelenmiştir. Eserlerin her biri kendi içinde basım süreçleri, muhtevaları ve tasnif sistemlerine göre ayrılarak elde edilen bulgular verilmiştir.

5.1. *Metin Tahlillerine Giriş/1 Şiir*

5.1.1. Basım Süreci

İsmail Çetişli, Yeni Türk edebiyatı metinlerinin söylemlerini daha iyi anlamak muhteva-yapı-dil üçlemesiyle esere yaklaşmak ve eserin edebi özelliklerini keşfetmek gerektiğini savunmuştur. Bu anlamda Çetişli, sadece metni nesre aktarmanın, metinde vezin, kafiye ve edebi sanatları tespit etmenin metin tahlili olmadığını söylemiştir. Yazar bu incelemeler doğan ihtiyaçları ve eseri yazma sebeplerini kitabın ön sözünde belirtmiştir. Çetişli'ye göre edebi bir metnin ya da eserin bütün olarak ele alınması gerekmektedir. Onun ifadeleriyle edebiyatın ana malzemelerinden biri olan şiir, mısraların ardında saklanan sır perdesinin aralanması ile her okurda farklı anlam kazanmaktadır. Yine yazar bu perdenin sadece yapı unsurlarına yönelik bir değerlendirme de değil, muhteviyat, duygu, mesaj ve fonetik özellikleriyle birlikte ele almanın asıl metne odaklanmayı sağlayacağı noktası üzerinde durmaktadır. Çetişli, metin tahlili hususunda gördüğü eksiklikleri belirlemekve bu konuda araştırmacılara yeni bir kapı aralamak amacıyla böyle bir eser yazmıştır.

Tablo 5.1: *Metin Tahlilleri/1 Şiir* adlı eserin basım bilgileri

Yayınevi	Akçağ Yayınları
Kitabın Adı ve Yazarı	*Metin Tahlilleri/1 Şiir* Prof. Dr. İsmail Çetişli
Baskı	Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Baskı Sayısı ve Baskı Yılı	5. Baskı, Ankara 2010
Yayınevinin Adres	Tuna Cad. No:8/1 Kızılay-Ankara Tel-faks (312) 432 17 98

5.1.2. Muhteviyata Ait Özellikler

Metin tahliline dair bir çalışma olması amaçlanan eser, Çetişli'nin sanat ve edebiyata dari açıklamalarının ardından diğer araştırmacıalrın şiire dair teorik yaklaşımlarıyla devam etmiş ve şiir tahlilleriyle örnek metinler ile sonlanmıştır. Çetişli, ilk olarak şiirin mahiyeti ve önemini anlatmak için insanın güzel olanı bulma arayışının sanat, edebiyat ve şiire uzanan yolculuğuna dair çıkarımlarda bulunmaktadır. Eserde Çetişli'nin konuyu bütünden özele inen bir yaklaşımı görülmektedir. Metin tahliline dair görüşlerini yazarken diğer araştırmacıların teorik yaklaşımlarını ele alarak okura farklı bakış açıları ile konuya yaklaşma fırsatı tanımıştır. Çetişli, eserde Türk edebiyatında şiirleriyle önemli bir yer tutan şairlerin şiir poetikalarına ait görüşlere yer vermiştir. Bu yaklaşımıyla Çetişli, eserde insan-sanat-edebiyata dair görüşleriyle diğer teorisyenlerin şiire yaklaşımlarına, kendisinin incelediği şiir tahlillerine yer vermiş ve son olarak mensur şiir örnekleriyle konuyu değerlendirmiştir.

Çetişli kitabı dört ana bölüm ve on bir alt başlıkta ele almıştır. Bu bölümlerde yer alan incelmelere ve başlıklara kısaca değindiğimizde ise şu içerikler karşımıza çıkmaktadır:

Birinci Bölüm: Çetişli'nin insan, sanat, edebiyat ve şiire dair değerlendirmelerini

İkinci Bölüm: Şiir tahlili, metin şerhi ve edebiyat bilimine dair görüşlerini ve şairlerin şiir poetikalarını

Üçüncü Bölüm: İsmail Çetişli'nin şiir tahlillerini

Dördüncü Bölüm: Şiir ve mensur şiirlerin özelliklerini içermektedir.

Sonuç olarak eserin muhteviyatını değerlendirdiğimizde İsmail Çetişli'nin şiir tahlilleri hakkında kapsamlı bir çalışma hazırlama, bu konu hakkındaki kaynakların sayısı ve niteliğini arttırma amacına ulaştığı görülmektedir. Bu eser ile Çetişli, Türk edebiyatı tarihine ve metin tahlillerine katkıda bulunmuştur.

5.1.3. Tasnif Sistemi

İsmail Çetişli'nin *Metin Tahlillerine Giriş/1 Şiir* adlı kitabının tasnifini yaparken şiir tahlili, metin tahlili, şiir poetikaları, mensur şiir ve şiir örnekleri gibi birçok başlığa genel hatlarıyla bir bölüm ayırdığı görülürmektedir. Şiir tahlili konusunda edebiyatımızda hazırlanan müstakil eserleri Mehmet Kaplan, Nurullah Çetin, Şerif Aktaş, Gıyaseddin Aytaş, Ali İhsan Kolcu gibi yazarlar kazandırmıştır. Bu çalışma ile

yazarın; Mehmet Kaplan'ın *Şiir Tahlilleri I-II* ve Nurullah Çetin'in *Şiir Tahlilleri I-II* adlı eserleri gibi dönemsel bir sınırlama ile eseri hazırlamadığı söyleneyebiliriz. Ayrıca yazarın, bu alanda ele alınan Ali İhsan Kolcu'nun *Modern Türk Şiiri- Şiir Tahlilleri*, Gıyasettin Aytaş'ın *Çağdaş Gelişmeler Işığında Şiir Tahlilleri* adlı eserlerinde görüldüğü gibi konuyu tematik veya sosyolojik bir sınırlandırmaya da dayandırmadığı görülür. Eseri içerik ve tasnif sistemi olarak kıyaslanabilir kılan bir değerlendirme ölçütü olarak Şerif Aktaş'ın *Şiir Tahlilleri- Teori ve Uygulama* adlı eserinden bahsetmek gerekir. Yazar, eğitim hayatında önemli bir yere sahip olan Şerif Aktaş'tan esinlenerek çalışmalarında sanat, tahlil gibi konulara ayrıca yer vererek edebi metne metedolojik yaklaşım konusundaAktaş ile benzer bir payda da buluşmuşur. Eserin tasnifi hakkında en genel bilgi "İçindekiler" bölümünde yer almaktadır. Eserin "İçindekiler" bölümü ise şöyledir;

Çetişli, eserin I. Bölümünde şiir tahliline doğrudan başlamak yerine okura bir ön hazırlık sağlaycak insan-sanat-edebiyat sacayağının etkileşiminin sonucu olan şiir üzerinde durur. Yazar, bu başlıklar ile okuyucu veya araştırmacının edebi eseri bir bütün olarak algılamasını ve metinin özüne inerek detaylı değerlendirmeler yapmasını sağlamayı amaç edinmiştir. Çetişli, "Şiire Dair" alt başlığında; insan-sanat sanat-edebiyat, edebiyat-şiir arasındaki ilişkiyi belirleyerek tarih içerisinde şiirin gelişim sürecini incelemiştir. Ardından şiir kavramına, şiirin temel unsurları olan dil-muhteva-yapı ve üsluba dair görüşlerini örneklerle aktarır.

İşlenen konuları detaylı olarak incelediğimizde "Şiire Dair" alt başlığında yer alan konularda *Edebiyat Sanatı ve Bilimi* adlı eserinde genişçe ele aldığı konuların kısa bir özetine yer verir. Bu başlıkta yeni işlenen konu *edebiyat ve şiir* etkileşimidir. Yazar bu başlıkta edebiyatın tasnifine dair yapılan değerlendirmelerin edebiyat tarihi açısından önemli bir gösterge olduğu söyler. Ardından edebiyat sanatına dair yapılacak olan değerlendirmelerde edebi eserin esas alınması gerektiğinden bahseder. Çetişli, son olarak da edebilik vasfına sahip metinleri ve tasnifini ele alır. Bu tasnifin ise Şerif Aktaş'a ait olduğunu belirtir. Bu tasnif şu şekildedir:

1. *Coşkulu anlatım esasına bağlı eserler/türler (şiir, mensur şiir);*
2. *Anlatma esasına bağlı eserler/türler (destan, masal, efsane, menkıbe, mesnevi, halk hikâyesi, mizahi fıkra, roman, hikâye);*
3. *Gösterme esasına bağlı eserler/türler (tiyatro)dir.*[84]

[84] İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş/1 Şiir Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2010, s. 16.

Eserin ana konusunu oluşturan metin ise "Şiir" başlığıdır. Bu başlıkta dört ana başlık ve dokuz alt başlığa değinir. Yazarın bu bölümde şiir türü ile ilgili teorik göstergeleri ortaya koyar. İlk olarak kavram kargaşasını önlemek ve konuya dair farklı yaklaşımları değerlendirmek adına şiirin tarifi okura sunmuştur. Çetişli, bu tanımlama ve tarifte Doğan Aksan, S. Kemal Tural, M. Kaya Bilgegil gibi teorisyenler kadar Ahmet Haşim, Orhan Veli, Yahya Kemal, Necip Fazıl gibi birçok şairin de görüşlerini okuyucuya aktarır.

> *Şiir gerek içerik, öz, gerekse söze dönüştürme sunuluş açısından özgün etkilemeye duygulandırmaya yönelik yaratı niteliği taşıyan bir söz sanatı ürünüdür.* [85]
>
> *Şiir bir hikâye değil, sessiz bir şarkıdır.*[86]
>
> *Şiir, sırrın dilidir.*[87]

Yazar bu kavramın genellikle bir ya da birkaç yönünün ele alındığını bu yönüyle genel bir tanımlamanın şiirin okura araladığı dünyanın kapısını zorlamaktan uzak olduğunu açıklar. Bu bölümü yazarak da şiirin gizemine dair iç ve dış unsurların değerlendirilerek okurda konuya dair bir dünya hissiyatı oluşturmak istediğini söyler.

Çetişli bu bölümde "Şiirin Unsurları" başlığı altında şiirin dili, muhtevası, yapısı ve bu üçlü değerlendirmenin sentezinden elde edilen sonuçları bize veren şairin üslubu hakkında örnekler üzerinde değerlendirmelede bulunur. Bu değerlendirmeler yazar için ayrıca önem taşır. Zira eserin bir bütün olarak şiiri meydana getiren unsurlar, şairler ve poetikaları ve şiir tahlilleridir. Bu hususta şiiri oluşturan parçaların okur veya araştırmacı tarafından anlaşılması Çetişli'nin çalışmasının yazılış amacı olan şiir tahlillerinin somutlaştırılmasına yardımcı olmaktadır. Bu unsurlardan biri de "Şiirde Dil"dir. Çetişli, şiirin dilinin edebi bir dil olduğunu ve onu günlük dilden ayıran en önemli özelliğin ise kullanış amacı ve tarzında görülebileceğini söyler. Ayrıca yazar, şiir dilinin ayırt edeci özellikleri sınıflandırmasında şairlerin dilde kullandıkları şekil farklılıkları, kelime kullanımları ve ahenk unsurlarını göz önünde bulundurur. Çetişli, bu niteliklerin kendi içinde de çeşitlenmesinin okurda meydana getireceği karmaşayı önlemek adına bu nitelikleri altı grupta değerlendirir. Bu değerlendirmelerinde yazar,

---

[85] Doğan Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Be-Ta Yayıncılık, Ankara 1993, s. 8.
[86] Ahmet Haşim, *Bütün Şiirleri,* (Hzr.: İ. Enginün- Z. Kerman), Dergâh Yayınları, İstanbul 1996, s. 70.
[87] Peyami Safa, *Sanat Edebiyat Tenkit*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1978, s. 266.

şiirin oluşumundan son şekline kadarki süreçleri, hatta okur ve diğer edebiyatlar ile olan ilişkisini de aktarmaya özen göstermiştir.

Şiirin ayırt edici özelliklerinden ilki hemen her şiirin bir nazıma sahip olduğudur. Fakat şiirin tek özelliği nazma sahip olması değildir. Yazar, belli bir nazma sahip olmayanlar ya da kendi nazmını belirleyen şiirlere ise mensur şiir ve serbest şiir denildiğini aktarır. Çetişli'ye göre bir sözün belli bir nazma sahip olması için gereken iki ölçüt; vezin ve kafiyeye sahip olması ve bu unsurların düzeninin nazım şekilleri (mısra, beyit, bend vs.) ile sağlanmasıdır. Yazar, ardından şiirde meydana gelen *gramer farklılıkları*nın belirleyiciliğini ele alır. Şiiri okurda etkileyici kılma, nazım şekline göre biçimlendirme, anlam farklılıklarını oluşturma gayesi içinde olan şairler de bu farklılıkların belirleyici olduğuna dikkat çekmektedir. Yazar, söz diziminde meydana gelen farklılıklar, anlam ve telaffuz sapmalarını bu başlıkta değerlendirir ve örneklendirir. Özdemir Asaf'ın şiirinden bir örnekle anlattığı telaffuz sapması da bu örneklerden biridir. *"Kimseyi seslemeyorum /Aldatmayorum kimseyi" (Seslemeyorum / seslemiyorum, aldatmayorum / aldatmıyorum)* [88]

İsmail Çetişli, diğer bir nitelik olarak da *dil hassasiyeti* üzerinde durur. Şiirin şair tarafından dilin özenle işlenmesiyle edebilik kazandığını ifade eder. Her bir üzerinde durulan konu ya da kelime şairin hassasiyetini yansıtır. Şairin bu hassasiyette üzerinde durduğu unsurlar ise dilin/kelimenin anlam değeri olduğudur ve bunun şairde ve okurda kendine göre çeşitlenerek yeni anlamlara gelebileceğidir. Bu da mananın derinleşerek zenginleşmesini sağlar ve dilin/kelimenin çağrışım değerini ortaya koyar. Oluşan ya da aktarılan her dilin/kelimenin şairde ve okurda meydana getirdiği duygu değeri ise şiirin edebiyattaki kalıcılığını belirler. Dilin/kelimelerin duygularımızı harekete geçirdiği kadar kelimelerdeki ses ahenginin de birçok nitelikler süslenerek bütünsel anlamda bir birliktelik sağlandığını söyler. Bu birliktelik ise şiirin edebi dünyadaki eşsizliğinin ve kalıcılığının göstergesi olarak yansır.

Yazar daha sonra şiir dilinde yer alan *ahenk/musiki-ritm* üçlüsünü ele alır. Bu değerlendirmelerde şiirde musikiyi yakalayarak bir üst dil haline getiren Yahya Kemal ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ı örnek verir. Şiir dilinde müzikalite ile yakalanan bu uyumun eserin bütünlüğünü sağlamada ciddi rol oynadığını ifade eder. Çetişli'ye göre

[88] Çetişli, a.g.e., s. 24.

şiirde bu ahengi sağlayan unsurlar; vezin, kafiye, redif, asonans, aliterasyon, ses yansımaları ve tekrar/tekrir şeklindedir. Eserde de kısaca Türk edebiyatında kullanılan hece ve arzu vezninin özellikleri, kafiye çeşitleri, kapalılık, ses tekrarları gibi teorik bilgilendirmelere yer verir. Bu teorik bilgilerin ne olduğundan ziyade ele alınış biçimlerini değerlendirdiğimizde Çetişli'nin ilk olarak ele alınan öğenin şiirde işlenişinden bahsettiğini ve örneklendirmelerle konuyu somutlaştırdığını görebiliriz. Çetişli, son olarak şiir dilinin tek ve biricik olmasına bir diğer göstergenin de bu dilin başka bir dile ve nesre çevrilememesi olduğunu söyler. Her şairde farklı bir kimliğe bürünen şiir dili bu çevirmede özünü kaybederek anlamından şaşar. Çetişli bu yüzden şiiri başka bir dil ve türe dönüştürmemek gerektiğini savunur.

Şiir dili bahsine son veren yazar, şiiri meydana getiren ana unsurlardan bir olan muhtevaya yer vererek konuya devam eder. Dilin anlam kazandığı ve yazarın dile şekil vererek onu yönlendirdiği bölüm şiirin muhtevasıdır. Yazar, metin tahlillerinde üzerinde durulması gereken en önemli unsurun metin olduğunu söyler. Metnin söyledikleri de muhtevasında gizlidir. Duyguların, coşkunun, mananın saklı cenneti olan muhtevayı incelerken kullanılan yöntemler ise bu bölümde ayrıca açıklanır. Çetişli, eseri okur için ilgi çekici veya sıradan kategorilerine dâhil eden unsurun şiirde muhtevanın takdimi olduğundan bahseder. Sunuşta sağlanacak akıcılık, orijinallik ve üslup şekille tamamlandığında bir bütün oluşturacaktır. Şair ise bu bütünlüğü muhteva ile sağlar. Muhteva okura sunulurken dilin imkânlarından ve imaj, simge, teşbih, istiare gibi birçok yöntemden faydalanır. Şiir, şair ve okur üçgeninde verilen her mesaj bir yere sahiptir. Fakat Çetişli'ye göre her ne kadar şair bu muhtevayı şiire kazandırmış olsa da okurun metni alımlama da ek bir birikim ya da yeteneği yoksa kazancı da olmayacaktır.

Şiirde dil ve muhtevanın nitelikleri ve örneklerine yer veren Çetişli, her mananın bir yapı içinde var olabildiğini söyler. Zira soyutu somut kılan aldığı biçimdir. Çetişli, şeklin her türlü duygu, düşünce, hayal ve isteklerin dışa vurulmadığı sürece karşı taraf için bir anlam ifade etmeyeceğini savunur. Bu iki taraflı tatminsizliği ortadan kaldırmak için gerekli olan çerçeve ise şekildir. O halde yazarın düşüncelerinden hareketle şiirde yapı onu tamamlayan ana unsurlar içinde değerlendirilmelidir. Çetişli, eserinde şiirde yapı konusunu ikiye ayırarak inceler. Bunlar; iç ve dış yapıdır. Dış yapının önemini vurgulanmasının ardından yazar onu meydana getiren unsurları ele

alır ve örneklendirir. Dış yapı unsurları; nazım şekli, bend, mısra, vezin ve kafiyeden oluşur. Yazar, iç yapının ise muhtevanın sunuluşu ile doğrudan alakalı olduğunu söyler. Sonuç olarak da dış yapı içi şekillendirirken iç yapının dış yapıya şekil verdiğini anlatır. İkisi arasındaki bağın ahengi ise eserin sunumunda yakalanan mükemmelliği meydana getir.

İsmail Çetişli, bir metni meydana getiren ve tahlil edilirken de özellikle incelenmesi gerektiğini söylediği dil-muhteva-yapı üçlüsünün sentezi olarak üslubu da bu bölümde ele alır. Yazar, şiirde üslubun ayırt ediciliğini somutlaştırmak adına ilk olarak bir örnek verir. Çetişli, örnekte Necip Fazıl ve Orhan Seyfi Orhon'a ait, sevgiliden ayrılık temasının işlendiği ve 11'li hece ölçüsüyle yazılmış *Veda* adlı iki şiiri okura sunar. Sonuçta ise iki yazarın da aynı yapı ve muhtevadaki şiirde duyuş, işleyiş ve dili kullanımdaki farklılıklarını gösterir. Bu farklılıkların getirdiği orijinallik ve şahsiliğin ise şiirin üslubunu ortaya koyduğunu belirtir.

Çetişli, son olarak bu bölümde "Mensur Şiir"[89] üzerinde durur. Yazarın yüksek lisans tez çalışması olan bu konuda kısaca tanımlamaya yer verdiği ve türün Türk edebiyatında ortaya çıkışı üzerinde durduğu görülür. Son olarak da Türk edebiyatında yazılmış belli başlı mensur şiir örneklerine ait bir künyeye ve Kaya Bilegegil'in "Ayşe'ye Mektup"[90] adlı mensur şiirine yer verir.

Çetişli eserin ön hazırlık kısmında ele aldığı şiir konusunun ardından "Şiir/Metin Tahliline Dair" bir başlık açar. Bu başlıkta yazar, edebiyat biliminin ne olduğuna, edebiyat tenkidin nasıl yapılması gerektiğine, metin şerhi ve metin tahlilinin nasıl uygulandığına dair görüşlerine kısaca yer verir. Fakat aynı başlıkları ve içerikleri yazarın *Edebiyat Sanatı ve Bilimi* adlı eserinde detaylı olarak ele aldığımız için incelemeye dâhil etmedik. Ayrıca Çetişli'nin bu konuları ele almanısı onun tekrara düştüğünü değil her eseri kendi içinde değerlendirerek bütünlük oluşturması isteğinden ileri geldiğini söylemek gerekir.

Eserin II. Bölümünde yazar, Türk edebiyatında yer edinmiş on ayrı şairin *Şiir Poetikaları*'na yer verir. Bu yazarlardan üçünün konu hakkındaki görüşlerini birebir derleyen yazar, diğer yedi şairin orijinal görüşleriyle esere dâhil edilmiştir. Çetişli,

[89] Bu konu hakkında detaylı bilgi için bkz. İsmail Çetişli, "Türk Edebiyatında Mensur Şiirin Doğuşu, Gelişmesi ve Özellikleri", *Fırat Üniveristesi Sosyal Bilimler Dergisi,* cilt: I, sayı: 2, 1987, s. 197-120.
[90] M. Kaya Bilegegil, Cehennem Meyvası, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum 2009, s. 53-54.

Türk edebiyatındaki ilk poetika örneği olduğundan Ahmet Haşim'in *Şiir Hakkında Bazı Mülahazalar* adlı eserini gösterir. Ayrıca edebiyatımızda şiire dair ele alınan yazılar olduğunu fakat bunların Haşim'e kadar belli bir sistem içerisinde verilmediği için ilk olamadıklarından bahseder.

İsmail Çetişli, eserde ele aldığı ilk üç yazarın şiir hakkındaki görüşlerini eserleri, mülakatları, makaleleri, söyleşilerinden hareketle kendisi analiz etmiştir. Geri kalan yedi yazarın poetikalarının okura orijinal halleri verilmiş ve onlarla ilgili bir değerlendirilme yapılmamıştır. Yazarın bu yenilikçi yaklaşımı ve tespitleri Türk edebiyatına katkı sağlamıştır. Çalışmada da özellikle bu üç yazarın şiir hakkındaki görüşlerinin Çetişli tarafından hangi bakış açısı ile değerlendirildikleri üzerinde detaylı durulacaktır.

Çetişli ilk olarak eserde "Cahit Sıtkı Tarancı'nın Şiire Dair Düşünceleri"ne yer verir. Bu analizlerde ilk olarak yazarın hayatının genel çizgileri hakkında bilgilendirme yapar. Daha sonra da yazarın eserlerinde yer alan görüşlerini genelden özele doğru bir düzen içerisinde kendince bir düzenleme ile ele alır. Çetişli, yazarın kaleme aldığı her eserin bu konuda kaynaklık ettiğini belirtir. Özellikle de Cahit Sıtkı'nın yakın arkadaşı Ziya Osman Saba'ya 1930-1946 yıllarında yazdığı elli yedi mektubun hemen hepsinin şiire dair olması Çetişli'nin yolunu aydınlatmıştır.

Yazar, ilk önce Cahit Sıtkı'nın şiire ilk ne zaman yöneldiği ve ilk şiirini nerede yayımladığını anlatır. Ardından Cahit Sıtkı'nın da ifadelerinden hareketle şiirin onda ne anlama geldiğini ifade eder.

> *Otuz Beş Yaş" şairi için şiir; "teselli vesilesi", "kurtuluş kapısı", "ilk göz ağrısı", "şehvetli kalp çarpıntısı", "ilk ve son aşk", "teneffüs saadeti", "tatlı bela", "fikr-i sabit", yegâne "ihtiras", "sevgili" ve "teneffüs etmek, yemek içmek kadar tabii bir hayat faaliyeti"dir. O, şiire, cinnet hududunu aşabilecek ölçüde âşıktır ve bu aşkın hududu da yoktur.*[91]

Çetişli, yazılarından şair ile ilgili bir çıkarımda bulunur ve Cahit Sıtkı'nın şiirinde *şiir-dil* ve *şiir-ses* ilişkisine önem verdiğini belirtir. Şair, eserlerinde kullandığı dil içinde "tabii konuşma dili"ni esas aldığını örneklerle ispatlar. Çetişli, Cahit Sıtkı'nın şiirde yapı/forma dikkat ettiğini ve şairin şiirde monotonluğu kıran unsur olarak yapıyı gördüğünü söyler. Çetişli'ye göre Cahit Sıtkı'nın şiirde başlıca amacı bütünün

[91] Çetişli, a.g.e., s. 81.

güzelliğini elde etmektir. Bütünün güzelliğini elde etmek için de şair serbest vezni kullanır. Son olarak Çetişli, "Otuz Beş Yaş" şairinin tüm bu tutumlarından hareketle onun "saf şiir" anlayışı ile eserler verdiğini ve şiirini hayatının merkezine koyduğunu söyler.

Yazar ardından hakkında bibliyografik bir çalışma da yayımladığı şair "Cahit Külebi'nin Şiire Dair Düşünceleri"ne yer verir. Daha önce müstakil bir eser çıkarmak için yaptığı okumalarından hareketle çıkarımlarda bulunur. Çetişli, Cahit Külebi'nin sanat hayatı boyunca verdiği röportajlarını, mülakatlarını ve eserlerini incelediğinde şiire dair düşüncelerinin farklı eserlerde sıklıkla yer aldığını görür. Bunun üzerine de bu görüşleri derli toplu bir çalışma haline getirmek ister. Çetişli'ye göre Külebi, bir şiir tanımı yapmak yerine şiirin temel özellikleri üzerinde durmayı yeğler.

Külebi'ye göre şiir içinde var olan yaratma arzusunun erken yaşlardan itibaren ortaya koyulması gerekir. Şair her zaman yenilik arayışında olup orijinal eserler vermelidir. Cahit Külebi şiirde her şeyin konu olabileceğini fakat metnin şiir olmaktan çıkmaması gerektiğini savunur. Şair için şiir hür olmalıdır. Bu da sanatkârın özgür düşüncesini sanatın sınırları içersinde aktarması ile sağlanır. Şairin şiiri topluma seslenmeli, samimiyeti ve güncel konuları yansıtmalıdır. Çetişli, Cahit Külebi'nin şiirinde asıl olanın yapı/form olduğunu söyler. Şaire göre şiiri vezin ve kafiyeli yazmak ne şart ne de marifettir. Üzerinde durulması gereken tek şey ise şiirin kulağı doldurmasıdır. Çetişli, incelemelerinden ve şairin söylemlerinden hareketle Külebi'nin şiir dilinin "öz Türkçe" anlayışını yansıttığını belirtir. Çetişli, şairin üslup anlayışı ile ilgili olarak ise uzun bir gayretin ürünü olan dil işçiliği istediğini söyler.

Son olarak Çetişli, "M. Kaya Bilgegil'in Şiire Dair Düşüncelerini" inceler. Yazar ilk olarak hocası olan Bilgegil'in Türk edebiyatına sağladığı katkılar üzerinde durur. Sanatkâr yönünün ilmi çalışmaları kadar ön planda tutulmadığını söyler. Oysa yazarın *Cehennem Meyvası* adlı eseri sanatkâr kişiliğini yansıtır. Çetişli, eserde yer alan *Şiir ve Mabadı* adlı yazı ve 21 mensur şiirden oluşan bölümden hareketle Bilgegil'in şiire dair görüşlerini tespit eder. Çetişli, tüm eser boyunca Kaya Bilgegil'in saf şiir anlayışıyla yazılmamış şiirleri şiirden saymadığı belirtir. Eserde geçen betimlemelerden hareketle de şairin düşüncelerini sınıflandırır. "Kırk Bölmeli Masal Mağaraları" başlığında da görüldüğü üzere Bilgegil'in anlatımını pekiştirdiği benzetmeler aynı zamanda sanat görüşüne yön veren açılımlara sebep olmuştur.

Çetişli'ye göre Bilgegil; bu benzetmesi ile "Şiir nedir?" sorusunun cevabını arar. Cevabını da "Kırk bölmeli bu meşakkatli yolu ise sabır edenler ve tecrit edebilenler tamamlayacaktır" şeklinde ifade eder. Bilgegil saf şiirin kökenini izah ederken ilahi güzelliklerin yansımasından doğan hayret ve onun verdiği ilhamın şairler için araladığı kapıları açıklar.

Çetişli, Kaya Bilgegil'in şiirin bir hendesesi olduğunu söylediğinden bahseder. Bu hendesenin varlığı için gerekli olmazsa olmazları ise sadece yetenek ve ilhamla sağlanmadığını bunlardan başka gereken disiplinin;

a- Kendi "ben"ini ilhamı ile bütünleştirebilmesi,
b- Akli veya teknik bilgi sahibi olması,
c- İlhamını dilin kelimelerine dökebilmesi
d- Zevk-i selim sahibi olması,
e- Sebat ve sabır gösterip gerçek bir mısra işçisi olması gerektiğini savunduğunu söyler.[92]

Yazar, Bilgegil'in şiir dili hakkındaki tutumunu ise dilde musiki, riyazîlik ve canlıkla sınırlanabileceğini ifade eder. Çetişli, ayrıca Bilgegil'in saf şiirin mevzusunu hayat, ölüm ve tabiat arasından doğan sonsuz ruh halinin yansımasına bağlar. Bilgegil'in saf şiirde vezin olgusunda vezinsiz şiir yazılabileceğinden fakat saf şiir yazılırken vezne ihtiyaç duyduğu yaklaşımından bahseder. Son olarak saf şiir okuyucusunun entelektüel bir duyuşa sahip olması gerektiğini söylediğini aktarır. Çetişli, Bilgegil'in şiire dair görüşlerini Ahmet Haşim ve Necip Fazıl'a yakın bulduğunu ve Orhan Veli'nin yaklaşımlarına da tamamen uzak bulduğunu ifade eder.

İsmail Çetişli, eserde daha sonra Yahya Kemal Beyatlı, Ahmet Haşim, Orhan Veli, Necip Fazıl Kısakürek, Ahmet Hamdi Tanpınar, Peyami Safa ve Suut Kemal Yetkin'in şiire dair poetik yaklaşımlarına yer verir. Konunun başında da ifade ettiğimiz üzere yazarların konu hakkındaki görüşleri orijinal metinlerle okura sunulmuş ve bunlarla ilgili bir değerlendirme yapılmamıştır. Zira bölümün yazılma amacı var olan poetikaları eleştirmek değil okura aktarmaktır.

Eserin III. Bölümünde yazar okuru konuya yeteri kadar hazırladığına inanarak şiir tahlillerine ayırır. Sekiz metin tahliline yer verir ve son olarak da Türk şiirinde "memleket" temasının yansımalarına dair görüşlerini okura sunar. Bu metin tahlillerinde Çetişli'nin kendi okuma zevkine yakın bulduğu ve Türk edebiyatında

[92] a.g.e., s. 101.

önemli izler bırakmış şairler ve eserlerine yer verdiğini görürüz. Yazar ilk tahlilinde Mehmet Akif Ersoy'un yüce Türk milletine adadığı eseri "İstiklal Marşı"nı tahlil eder. Türk edebiyatında İstiklal Marşı[93] üzerinde birçok tahlil yapılmıştır. Fakat her yazarın kaleminde ayrı şekillenen bu tahlillerin her birini tek olarak görmek ve değerlendirmek gerekir. Ayrıca bu incelemelerinin fazla olmasını hem eserin kıymetini artıracak bir gösterge hem de mukayese imkânı sunacak bir yaklaşım olarak düşünmeye iter. Bu husus yazarın şairin eserin değerini ortaya koyması bakımından önemlidir.

Çalışmada en başından belirttiğimiz üzere şiir tahlillerinin içeriğinden çok yazarın tahlillerde kullandığı yöntemleri ve yaklaşımları vermenin yerinde olacağı görüşündeyiz. Bu doğrultuda Çetişli'nin "İstiklal Marşı"nı tahlil ederken ilk olarak onun doğuş zemini hakkında tarihsel bilgilere yer verdiğini görürüz. Yazar şiirde daha sonra muhteva-yapı-dil ve üslup değerlendirmeleri yapar. Örneğin;

> *İstiklal Marşı'nın en belirgin üslup özellikleri; açıklık, tabilik, sağlamlık, telkin edicilik, yüksek tonluluk, ahenklilik ve liriklik olarak sıralanabilir.*[94]

Tüm bu değerlendirmelerinde metne dayalı inceleme ve semantik inceleme yöntemi uygular. Örneğin; *"Kelime kadrosunda isim ve fiiller ön planda yer alır ve fiiller, toplam kelime sayısının 1/5'inden fazladır. Söz konusu durum, önemli ölçüde üslubun belirleyicisi olur."*[95]

Akif'in zihniyeti, şiir dili, bağlı olduğu gelenek ve şiirde yer alan temalar bu yaklaşım ile çözümlenir.

Yazar ikinci tahlilinde Recaizade Mahmut Ekrem'in *Şevki Yok* adlı eserine yer verir. Çetişli'yi bu tahlile eserin bestelenmiş olması ve şairinin Türk edebiyatı içindeki yeri yönlendirmiştir. Eserin tahlilinde muhteva-yapı-dil ve üslup sacayağı kurulmuş ve değerlendirmeler bu başlıklar ile sınırlandırılmıştır. Şiirin muhtevasını belirlerken yazarın tekrar eden ve vurgulanan kelimelerin altında yatan manayı yorumladığı görülür. Bütün göstergelerden elde ettiği sonuç ise şiirin şair ve tabiattan oluşan bir muhteviyata sahip olduğudur. Zıtlıkların uyumundan beslenen eser tabiat

---

[93] Bu konu hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Azmi Bilgin, "İstiklâl Marşı ve Üzerine Yapılan Çalışmalar", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, cilt: XXXVII, İstanbul 2009, s. 22-34. Nurullah Çetin, "İstiklâl Marşı'mızı anlamak", *Türkoloji Dergisi*, Ağustos 2014, S. 2- s. 69.
[94] Çetişli, a.g.e., s. 171.
[95] a.g.e., s. 171.

manzarasının arzu edilenin tam tersini yansıttığını ifade eder ve bunu bir tablo ile okura aktarır.

Tablo 5.2: Recaizade Mahmut Ekrem'in "Şevki Yok" şiirinde şair ve tabiat[96]

Tabiat Unsurları	(Olan) Bireysel Nitelikler	(Olan) Ortak Nitelikler	Sonuç
Gül	Hüzünlü	Şevki Yok	Baharın
Sümbül	Perişan	Şevki Yok	
Bağ- zar	Şevki Yok	Şevki Yok	
Bülbül	Dertli	Şevki Yok	
Cuy-bar	Başka bir halde çağlamakta	Şevki Yok	Şevki
Jale	Gözyaşından farklı değil	Şevki Yok	
Lale	Çiçeği hasret kanıyla dolmuş	Şevki Yok	
Meh	Halenin kucağında ağlamakta	Şevki Yok	
Çimen	Titreyerek bin ıstırap ortaya koymakta	Şevki Yok	Yok
Tabiat	Kırgın, küskün	Şevki Yok	

Çetişli, tabiatın şiir boyunca bu şekilde resmedilmesine neden olarak şairin kendisini gösterir. Zira tabiata kendi ruh halini yansıtan ifadeleri ve birinci tekil şahıs ekleri şairi ele vermektedir. Yazar, eserin yapısını incelerken iç ve dış olarak iki ayrı değerlendirmede bulunur ve eseri besleyen unsurun tekrar ve saymalarda ortaya çıktığını ifade eder. Eserin nazım şekli ise "Muhammes"tir. Çetişli, Recaizade Mahmut Ekrem'in eserde kullandığı dil hakkında Servet-i Fünun döneminde de sıklıkla karşılaşılan asonans ve tekrarları tespit eder.

İsmail Çetişli üçüncü tahlilinde ise Tevfik Fikret'in "Mai Deniz" şiirini tahlil eder. Bu tahlili yaparken yazar Mehmet Kaplan'ın *Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser* adlı eserinden esinlendiğinden bahseder. Eserin tahlilinde muhteva- yapı-dil ve üslup üzerinde durulur. Muhtevanın doğrudan Fikret'ten izler taşıdığını ve şair mizacını yansıttığını söyler. Şair ve deniz üzerine kurulu bir muhtevayı yani tabiatta var olan ama şairin ruhunda tamamlanmayan unsurları tablolaştırır.

Tablo 5.3: Tevfik Fikret'in "Mai Deniz" şiirinde şair ve duygular[97]

Olan (Şair)	Olması İstenen (Deniz)
Cuşiş-i ahzan (hüzün)	Saf/saffet-i mahmur (Saflık/temizlik)
Elem-i kalb (elem)	Rakid (iç rahatlığı)
Hayalat-ı perişan (hayal kırıklığı)	Münevver (aydınlık)
Mükedder (kederli)	Ruh-ı masum (masumluk)
Alude-i zulmet (bedbinlik)	Lekesiz (kirlilikten uzak olma)
Laim (kırgınlık/küskünlük)	Pür-nisyan (mevcut durumdan kurtulma)
Müteşekki (şikâyet)	Mai (mutluluk)
Aciz (acizlik)	Çocukluk

[96] Çetişli, 2014, s. 177.
[97] Çetişli, 2014, s. 185.

Yazar, eserin bu ruh halini içermesinde yazıldığı dönemde yer alan şairlerle benzerlik gösterdiğini de vurgular. Şiirin yapısında ise kullanılan bend sayısı ve veznin muhtevayla birlikte yaşadığı çalkantının uyumu üzerinde durulur. Konu itibariyle yeni olan eserde 'serbest müstezat' nazım şekli kullanılmıştır. Şairin dil ve üslupta ise zorlanmadan ahengi yakaladığını ve sıfatların kullanımını arttırarak eseri bir tablo haline getirdiğini belirtir.

Çetişli, dördüncü tahlilinde Ahmet Haşim'in "Merdiven" şiirini tahlil eder. Şiirin tahlilinden önce yazar, şair hakkında genel bir bilgi vererek eserin Türk edebiyatındaki yerini anlatır. Daha önceki tahlillerde yaptığı sınıflandırmayı bu şiir için uygulamaz. Çetişli, ilk olarak eserin temasını belirleyerek onun neler anlattığına yönelir.

> *Yani büyük bir iştiyak ve ihtirasla elde etmek istediği her arzu ve hayalin, kendini bir adım daha ölüme yaklaştırmakta ve sürüklemekte oluşu veya zamanın akışı karşısında aciz kalan insanın adım adım ölüme yürümekte oluşu.*[98]

Yazar, ayrıca bu temanın evrensel olduğunu belirtir. Türk ve Dünya edebiyatlarındaki yansımalarına da mukayeseli bir bakış ile yaklaşır. Yahya Kemal'in *Mehlika Sultan* ve Lamartine'nin *Göl* adlı şiirlerinden kesitlerle insanın acizliği, sevgiyi ölümsüzleştirme arzusunu, zamanın acımazsızlığı, yalnızlık gibi temaların evrenselliğini ortaya koyar. Şiirin bendler şeklinde yazılması bend sayısında yaşanan hareketlilik ile merdiveni birbiriyle ilişkilendiren Çetişli, şairde sembolist yaklaşımların bu sebeple ortaya çıktığından bahseder. Ayrıca şairin tabiat karşında olan bu tavrı onu bir ressam gözüyle tablolaştırmasını sağlar. Bu tutumuyla şairin sadece sembolist bir akımı benimsemediğini empresyonizm akımının da şiirde görüldüğünü belirtir. Dilde ise kelime ve ses tekrarlarının lirizmi üzerinde durur. Fakat yazarın Farsça tamlamalardan da kurtulamadığını söyler. Bunu da eleştirmekten ziyade şiirin yazıldığı 1920 yılında bu kadar azalmanın bile saf şiire ışık tuttuğunu anlatır.

İsmail Çetişli, beşinci tahlilinde Yahya Kemal Beyatlı'nın *Mehlika Sultan* adlı şiirini tahlil eder. İlk olarak şairin Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olduğunu ve onu bir şiirle dahi hatırlamak istediğini bu sebeple bu tahlile yer verdiğini anlatır. Genel değerlendirmesinde bir tasniften kaçınsa da yazar, şiirin muhtevası, üslubu, dili ve yapısı hakkında çıkarımlarını paylaşmaktan geri durmaz. Çetişli, şiirin genel temasının "aşk" olduğunu ve şiire bir bütün olarak bakıldığında "manzum hikâye/masal"

[98] a.g.e., s. 189.

atmosferini yansıttığını söyler. Bu konuda detaylı bir değerlendirme yapar. Şiirdeki anlatılan olayın kahramanlarını ve özelliklerini, olaylarını, mekânlarını, dil ve üslubunudan hareketle elde ettiği verileri bu tezine delil gösterir. İç içe geçen manzum hikâye ve şiirin esrarının bu tavırda saklı olduğunu savunur. Şiirde beliren alegorik unsurları ve imajları değerlendirir. Yine tekrarlarda saklanan veya vurgulanmak istenen olayları semantik çözümleme metodunu kullanarak ortaya çıkarır. Çetişli, şairin eserlerine yansıyan dil özelliklerini Şerif Aktaş'ın da görüşleri ile destekler.

> *Nasıl ki Yunus Emre ile Anadolu Türk edebiyatı başlamış; Fuzuli ile imparatorluk dönemi Türk zevki kendisini terenim eden sesi bulmuşsa, modern Türk şiiri de Yahya Kemal ile Türkçenin sahip olduğu imkânları değerlendirerek imparatorluktan millet dönemine geçişi sağlamıştır.* [99]

Yazar altıncı tahlilinde ise Necip Fazıl Kısakürek'in *Takvimdeki Deniz* adlı şiirini tahlil eder. Çetişli'nin ailesi ile de yaptığımız görüşmelerden hareketle Necip Fazıl'ı ve eserlerini keyifle okuduğunu söyleyebiliriz. Bu doğrultuda hem şairin Türk edebiyatındaki yeri hem de kendi hayranlığı göz önünde bulundurulduğunda şiir tahlillerinden hazırladığı bu seçkide Necip Fazıl'a yer vermesi kaçınılmazdır. Çetişli, tahlilde ilk olarak şiirin kendinde uyandırdığı duygulara yer verir. Ardından bu duygular ve şiirin konusundan hareketle esere hâkim olan "gurbet duygusu" ve "mahpusluk psikolojisi" temalarına yoğunlaşır. Kaçış psikolojisine bu duygulardan hareketle ederek Türk edebiyatındaki diğer şairlerle konunun yansımalarını okura sunar. Yunus Emre, Fuzuli, Şeyh Galib, Akif Paşa, Tevfik Fikret, Yahya Kemal ve Ahmet Haşim'den birer dize alıntı ile benzer temaların şiirde işlenişini mukayese eder.

Ayrıca Necip Fazıl'ın diğer eserlerinin de geneline hâkim olan bu kaçış ve ötesine dair temayı ele aldığını söyler. Şiirlerinden örneklere yer verir. Çetişli, eserin muhteviyatının ardından yapısına dair bir değerlendirmede bulunur. Yetmiş dört mısradan oluşan eseri giriş, gelişme ve sonuç olarak parçalar. Buna göre ilk üç mısra giriş, son beş mısra sonuç geriye kalan altmış sekiz mısralık kısım ise gelişmeyi meydana getirir. Söz konusu bölümlerinden hareketle eserin manzum bir hikâye karakteri taşıdığını tespit eder ve şiirdeki olayları şu şekilde alt bölümlere ayırır:

1- *Duvardaki takvim ve tasviri;*
2- *Denizin odaya doluşu ve şairde "yolculuk" iştiyakı uyandırması;*

[99] Şerif Aktaş, *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi 1*, Akçağ Yayınları, Ankara 1996, s. 199.

3- *Odadaki eşyaların canlanıp şairle birlikte gitmek istemeleri;*
4- *Şairin kendini bu dünyaya bağlayan bütün bağlardan kopuşu.*[100]

Muhtevanın inşasının kuruluş aşamalarını okura aktaran Çetişli, daha sonra şiirin dili üzerinde durur. Semantik çözümle metoduyla anlam ve cümlelerin derinliğini inceler. Bu doğrultuda şiirin sade bir dille yazıldığını, 7'li hece ölçüsü kullanıldığını ve anjanbeman sanatına yer verildiğini tespit eder. Sonuç olarak tekrarlar ve kafiyelerin ahenginin konu ile bütünleşerek şiirde şairin ruh halini tamamıyla yansıttığını söyler.

İsmail Çetişli, yedinci tahlilinde Cahit Külebi'nin *İkinci Kişi* başlıklı şiirini tahlil eder. Yazarın yayın hayatında hakkında bir müstakil kitap yazdığı ve birçok makalesinde yer verdiği bir şairdir Cahit Külebi. Nitekim Çetişli, Külebi'nin tabiat, insan ve halk tutumunun yanı sıra ferdi temaları ele aldığı bu şiiri tahlil ederek şairin bu yönünü tekrar ortaya çıkarmak istemiştir. Yazar, şiir için bir "ben"in şiiridir der. Eseri konu bütünlüğünü de göz önünde bulundurarak parçalayarak inceler. Buna göre 29 mısralık şiirin girişinin birinci dörtlük, sonucunun son dörtlük, gelişmesinin ise ikinci, üçüncü, dördüncü dörtlük ve dokuzluk bendlerden oluştuğunu belirler. Çetişli'ye göre şiirde şairin içinde bulunduğu durumu anlatmak için ihtiyaç duyduğu ikinci kişiye serzenişleri vardır. Kendi ile olan bu mücadelesi hal ve geçmiş ile şekillenmiştir. Bu tezatlıklar onun ruh halini ve hayallerini besleyen unsurlardır. Sade dille yazılan eserde konuşma üslubu kullanılmıştır. Yazarın, soru cümlelerinin simetrik yapısı, tekrarlar, cümle yapısı, kullanılan geçmiş zaman eklerine dair tespitlerini stilistik üslup inceleme yönteminden faydalanarak yaptığını görürüz.

Yazar, "İkinci Kişi" şiirinin tahlilinin hemen ardından yine Cahit Külebi'nin "Atatürk Kurtuluş Savaşında I" adlı şiirini tahlil eder. Fakat bu tahlilde yazar, şiirde sadece ritim ve ahenk unsurları üzerinde durur. İlk olarak şiirin tamamında tespit ettiği bu unsurların şemasını okura sunar ve ardından tespitlerini detaylandırır.

Edirne'den Ardahan'a kadar	*…… a (tekrar)*
Bir toprak uzanır,	*…… x (a)*
Boz kanatlı üveylikler üstünden uçar	*…… a (kafiye/redif)*
Ardahan'dan Edirne'ye	*…… x (tekrar)*
Edirne'den Ardahan'a kadar.	*……a(tekrar)* [101]

[100] Çetişli, a.g.e., s. 211.
[101] a.g.e., s. 219.

Çetişli, güzel sanatlarda ritim ve ahengi sağlayan unsurların birlik ve bütünlüğü sağladığında elde ettiği başarıyı örneklendirerek konuya giriş yapar. Bu doğrultuda eserin başında savunduğu şiiri her yönüyle olduğu kadar tek bir bakış açısı ile de değerlendirebilirsiniz görüşünü okurda somutlaştırır. Zengin bir birikime sahip Külebi'nin şiirini ise bu açıdan değerlendirmek ister. Eserin anlatmak istediği konu olan memleket sevgisi temasını tespit eder. Şiirde yakalan kompozisyonun eseri bölmeyi kolaylaştırdığını, bu yönüyle Külebi'nin eserlerinin incelemeye değer olduğunu vurgular. Şiirin hendesesini kendine has bir üslupla belirler: *"Söz konusu muhteva kompozisyonunu şu şekilde formüle etmek mümkündür.* ***X1+X2*** *(x1+x2+x3+x4+x5)* ***+ X3 = X****."*[102]

Ayrıca Çetişli, şiirde tekrar eden mısralar, sesler ve kelimeleri tek tek ortaya koyar. Cahit Külebi'nin şiirlerinin beslendiği ana kaynağın bu yapısal oyunlarda saklı olduğunu söyler.

Yazarın şiir tahlilleri başlığında yer verdiği son inceleme *Yeni Türk Şiirinde "Memleket" Temasına Genel Bir Bakış*[103] adlı makalesidir. Çetişli, geniş bir tema etrafında şekillendirdiği yazısında kesin sınırlar çizmekten kaçınarak şairlerin gözünden memlekete bakışları değerlendir. İlk olarak memleket kavramının Türk coğrafyasında taşıdığı anlam üzerinde durur. Bu hususta Mehmet Kaplan'ın *Nesillerin Ruhu* adlı eserinin okunması gerektiğini önerir. Ardından coğrafyayı kalıcı kılan ve yönlendiren insan-coğrafya arasındaki ilişkinin değerlendirmesini yapar. Çetişli bu temanın Türk edebiyatındaki kaynağını[104] halk edebiyatında uzun yıllardır var olduğunu söyler. Ardından Yunus Emre, Dadaloğlu, Âşık Kerem, Karacaoğlan'ın memleket temalı şiirlerinden örnekler verir. Fakat memleket temasının bu şairlerde yaşanılan mekân olarak daralma yaşadığını belirtir.

Divan edebiyatında ise soyut mekân tasvirleri olduğundan ve tabiata yer verildiğinden bahseder. Şairler için reel memleketin İstanbul olduğunu söyler. Sevgilinin bulunduğu her yer ise şair için memlekettir. Şehrengizlerde bu tema ile daha sık karşılaşılabilir.

---

[102] a.g.e., s. 222.

[103] İsmail Çetişli, "Yeni Türk Şiirinde Memleket Temasına Genel Bir Bakış", *Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni*: 12-13 Nisan 2001- Kayseri: cilt: I, s. 227-243, Kayseri 2001.

[104] Mehmet Kaplan, "Yeni Türk Şiirinde Anadolu-I", *Türk Yurdu*, sayı: 244, Mayıs 1995, s. 811. Bu makalesinde Kaplan, "Eski edebiyatımızda Anadolu'ya ait en derin ve güzel izleri, yine Anadolu'da yaşayan ve onun ıstırap ve neşesini yakından duyan halk şairlerinde bulmak mümkündür." diyerek konunun kaynağına ilişkin tespitte bulunur.

Fakat Çetişli'ye göre genel yapı itibariyle bu dönem şairleri kozmik âlemi vatan, gerçek âlemi gurbet olarak algılarlar. Yazar yine konuyu somutlaştırmak ve okura mukayese sunmak adına Fuzuli, Nabi, Ahmedi, Süleyman Şadi, Osman Nevres, Lamii ve Avni'nin şiirlerinden konu ile ilgili beyitlere yer verir. Çetişli, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren değişen dünya düzeni, savaşlar ve değişen vatan algısının eserlere doğrudan yansıdığını söyler.

Ardından Tanzimat Dönemi yazarlarından Namık Kemal, Nurettin Özdemir, Ziya Paşa, Muallim Naci'nin temaya eserlerinde nasıl değindikleri ile ilgili dörtlükleri okura sunar. Servet-i Fünûn, II. Meşrutiyet Dönemi, Milli Edebiyat hareketine kadar geçen sürede verilen şiirlere de yine dönemin önde gelen yazarlarının şiirleriyle örnekler verir. Bu temanın ülkenin içinde bulunduğu dönem de göz önünde bulundurulduğunda Milli Edebiyat dönemi şairlerinde sıklıkla görüldüğünden, Cumhuriyet Döneminde ise 1940'lı yıllara kadar genişçe yer verildiğinden bahseder.

Çetişli, temada bir diğer kırılmanın da 1930'lu yıllarda yaşandığından bahseder. Bu dönemde edebiyata hâkim olan sosyalist gerçekçi havanın memleket anlayışına da ideolojik yaklaşımını beraberinde getirdiğini örneklendirir. Ayrıca yazara göre sınırlandırılmış memleket mekânlarının yansıması olan şehirleri (İstanbul, Bursa vb.) ele alan şairler de bu temanın etrafında buluşurlar. Çetişli'nin konunun genişliği göz önünde bulundurarak on maddede ulaştığı sonuçları sıraladığı görülür. Ayrıca konunun kendi içinde sınıflandırılabileceği önerisinde bulunur:

A- Memleketin coğrafî yapısı ve tabiatını öne çıkaran şairler;
1-Genel ve bütün coğrafya-tabiat
2-Özel ve kısmi coğrafya-tabiat
a-Bölge;
b-Şehir, kasaba, köy;
c-Dağ,
d-Deniz,
e-Irmak;

B-Memleketin insan huzuru ve hayat tezahürlerini öne çıkaran şiirler;

C-Memleket ve insanın tarihini öne çıkaran şiirler.[105]

Son olarak yazarın bu konuyu tematik sınıflandırma yöntemi ile ele aldığını söylemek mümkündür. Bu yaklaşımı ile Çetişli'nin tahlilin sadece bir konu, bir unsur, bir yapı

[105] a.g.e., s. 246.

ile sınırlandırılamayacağını farklı dönemlerde aynı yaklaşım ile eserler veren şairlerin ortak payda da buluşturulabileceğini okura gösterdiği görülür.

Eserin IV. Bölümünde ise Çetişli, Türk edebiyatında kırk şaire ait otuz yedi şiir ve üç mensur şiir örneğini okura sunar. Örneklerin çoğunluğu Cumhuriyet dönemi yazarlarına ait olsa da Halk edebiyatı ve Milli edebiyat dönemlerine ait şiirlerden de örnekler verilmiştir. Son olarak araştırmacı veya konuya ilgi duyanların konu ile ilgili içerikte bahsedilmeyen kaynaklara ulaşabilmesi için bir bibliyografya oluşturulmuştur.

5.2. *Metin Tahlillerine Giriş/2 Hikâye- Roman- Tiyatro*

5.2.1. Basım Süreci

İsmail Çetişli akademik kariyerinde önemli bir yer edinen çalışmalarından biri de metin tahlilileri hakkında yazdığı çalışmalardır. Şiir tahlillerinin ardından ele alınan ve I, II olarak cilde bölünen eserde Çetişli hikâye, roman ve tiyatro metinlerinin tahlil edilirken eksik kalan yönlerini belirtmek amacıyla araştırmalarına başlamıştır. Eşi Ayşe Çetişli, İsmail Çetişli'nin bu iki kitap için itinayla çalıştığından ve lisans ders notlarına kadar hepsini gözden geçirdiğinden bahsetmektedir. Eserin ön sözünde çalışmanın yazılış amacı ve süreci hakkında da bilgi sahibi olmak mümkündür. Çalışmada Akçağ yayınları tarafından 2014 yılında 4. Baskısı yapılan *Metin Tahlillerine Giriş/2 Hikâye- Roman- Tiyatro* adlı kitap esas alınmıştır. Son olarak Çetişli, bu baskıları yeniden gözden geçirilmesinde destek olan ve emek veren Akçağ yayınevi çalışanlarına teşekkür etmiştir. Bu yönüyle yazarın *Cahit Külebi'nin Şiiri* adlı eserden kısa bir süre sonra bu iki eserin basılmasının yayınevinin sayesinde olduğunu da vurgulamıştır.

Tablo: 11 *Metin Tahlilleri/2 Hikâye-Roman-Tiyatro* adlı eserin basım bilgileri

Yayınevi	Akçağ Yayınları
Kitabın Adı ve Yazarı	*Metin Tahlilleri/2 Hikâye-Roman-Tiyatro* Prof. Dr. İsmail Çetişli
Baskı	Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Baskı Sayısı ve Baskı Yılı	4.Baskı, Ankara 2014
Yayınevinin Adres	Tuna Cad. No:8/1 Kızılay-Ankara Tel-faks (312) 432 17 98

5.2.2. Muhteviyata Ait Özellikler

İsmail Çetişli edebiyatın sanatkâr, onu var eden sosyal ve tarihi ortam, okuyucu ya da üzerine konuştuğumuz söz veya yazarlardan ibaret olmadığı düşüncesindedir. Ona

göre edebiyat sanatkâr, sosyal ve tarihi ortam, okuyucu ve eleştirmen dörtgeniyle birbirine bağlıdır. Bu bağlılığın göz önünde bulundurulduğu eserler ise yazarların muhayyilesindeki bir sistemin kâğıda dökümüdür. Çetişli edebi eserin bu bağlamda ele alınması gerektiğini savunur. Çrtişli eserde ilk olarak metin türlerinden hikâye-roman ve tiyatro hakkında kavramsal bir analiz yapmıştır. Ardından bu türlerin tarihsel gelişiminde görülen değişimleri okura sunan Çetişli hikâye, roman ve tiyatro türlerinde ön plana çıkan yazarların ve bu yazarların konuyla ilgili düşüncelerine yer vermiştir. Yapı unsurları ve anlatım tarzlarının dda ele alındığı bu bölümde Çetişli'nin okuyucuyu eser tahlillerine hazırlama amacında olduğu görülmektedir. Eserin ikinci bölümünde ise Çetişli'nin şiir tahlillerindeki benzer bir yol izlemiştir. Hikâye, roman ve tiyatro tahliline dair ele aldığı edebiyat bilimi, edebiyat tenkidi, metin tahlili ve bahsi geçen türlerin tahlillerinin nasıl yapılması gerektiğinden bahsetmiştir.

Eserin son bölümünde ise Çetişli hikâye-roman ve tiyatro tahlillerine dair değerlendirmeler yapmıştır. Memduh Şevket Esendal'dan Ömer Seyfettin'e, Reşat Nuri Güntekin'den Oğuz Atay'a, İbrahim Şinasi'den Necip Fazıl Kısakürek'e uzanan bu tahlil örneklerinde yazar her türü kendi alt başlığında eserlerin tarihlerinde kronolojik sırayı göz önünde bulundurarak incelemiştir. Son olarak Çetişli eserde araştırmacılar ve konuyla ilgilenenler için kaynakçayı kendi içinde teori ve tahlil ağırlıklı eserler olarak ikiye ayırmıştır. Bu sayede araştırmacılar için zamandan tasarruf sağlayarak istenilen bilgiye doğrudan ulaşma imkânı sunmuştur. Çetişli, kitabı üç ana bölüm ve dokuz alt başlıkta ele almıştır.

Birinci Bölüm: Çetişli'nin hikâye, roman ve tiyatro türüne dair kavramsal ve teorik yaklaşımlarını

İkinci Bölüm: Hikâye, roman ve tiyatro tahliline dair görüşlerini

Üçüncü Bölüm: İsmail Çetişli'nin hikâye, roman ve tiyatro tahlillerini içermektedir.

Sonuç olarak eserin muhteviyatını değerlendirdiğimizde İsmail Çetişli'nin metin tahlilleri hakkında bütüncül bir çalışma hazırladığı görülmektedir. Ayrıca bu çalışma ile Çetişli'nin Tanzimat sonrası Türk edebiyatında önemli bir yer tutan yazarlar ve eserlerini inceleyerek okura bu konularda yapılmış diğer tahlillerle kendisi karşılaştırma fırsatı sunmuştur. Eser kendisinden sonra yazılacak metinlerin tahlilleri için yol gösterici nitelikte olacaktır.

5.2.3. Tasnif Sistemi

İsmail Çetişli *Metin Tahlillerine Giriş/2 Hikâye- Roman- Tiyatro* adlı kitabın tasnifini yaparken ilk kitabında ele alamadığı nesir türlerini eserine dâhil etmiştir. Bu türlere ait örnekler üzerinde tahliller yapmıştır. Yazarın amacı ilk kitabında da üzerinde özenle durduğu edebi metinlerin tahlilini okur ve araştırmacılara göstermektir. Tezde yazarın benimsediği üslup hakkında kısa bir bilgi verilmiş ardından Çetişli'nin tahlil ettiği eserler ve metin tahlilinde kullandığı yöntemler üzerinde durmuştur. Çetişli'nin tasnifi de bu belirlenen türler hakkında bir girişin ardından üç türün örnek tahlil ve metinlerini içermektedir. Kitabın bölümlerini göz önünde bulundurarak içeriklerini değerlendirdiğimizde;

Eserin I. Bölümünde İsmail Çetişli; hikâye, roman ve tiyatro hakkında ortaya çıkışlarından başlayarak edebiyat ile kesiştikleri noktalara değinir. Bu bilgilendirmenin ardından bu türleri meydana getiren yapı unsurlarının içerikleri ve anlatım tarzlarını okura aktarır. Birinci bölümde yazarın beş alt başlığa yer verdiği görülür. Bu başlıklardan ilki "Hikâye" üzerinedir. Yazarın diğer eserlerindeki anlatım tarzını göz önünde bulundurduğumuzda yine bu türleri okura aktarırken ilk olarak kavramın sözlüksel anlamına yer verdiği görülür. Kavramsal anlamının yanında Çetişli, hikâyenin tarih içerisindeki yeri ve niteliklerine değinir. Ardından modern hikâyenin oluşumu ve onun getirilerinden bir olan Maupassant ve Çehov tarzı hikâyelerin temsilcileri ve özellikleri üzerinde kısaca durulur. Son olarak da Sabahat Emir'in "Hikâye Üzerine" adlı yazısı verilen bilgilerin araştırmacıdan nasıl şekillendiğini göstermesi açısından okura verilir.

Çetişli, ikinci alt başlıkta "Roman" türünü değerlendirir. İlk olarak romanın kavram olarak anlamını açıklar. Romanın tarih içindeki gelişimini ve özelliklerini belirler. Ardından Türk ve Dünya edebiyatında rastlanan ve kıyaslanan destan-roman, masal-roman, romans-roman ilişkileri üzerinde durur. Klasikten moderne geçişin hayata olduğu kadar romana da yansıdığını gösterir. Bu durumun son zamanlardaki getirisi olan postmodern romanı da ele alarak şeklen ve fikren değişen romanı okura kısaca tanıtır. Son olarak da Abdülhak Şinasi Hisar'ın "Romana Dair Bazı Hakikatler" başlıklı yazısını ve Peyami Safa'nın "Okuyucu ve Romancı" adlı yazısını okura sunar. Bu yazıların ilki roman türüne, ikincisi ise roman okuru ve yazarına dair görüşleri içerir. Bu yazarın bilinçli bir tutumudur.

Yazar, üçüncü başlığında ise eserde ele aldığı diğer bir tür olan tiyatroyuyu ele alır. Yine tiyatronun kavramsal manası üzerinde durur. Ardından sanatsal bir olgu olan tiyatro hakkındaki görüşlerine yer verir. Edebiyat ile tiyatro arasındaki ilişkiyi okura aktarır. Son olarak da Muhsin Ertuğrul'un *Tiyatronun Değeri* adlı eseri ile Mehmet Kaplan'ın *Tiyatro Sanatı* adlı eserini okura sunar. Bu üç bölümün yazar tarafından ele alınışı ile ilgili olarak; türlerin şekilleri ve oluşumları tarih-devir-şahsiyet ve eser bağlamında ele alındığı söylenebilir.

Bu değerlendirmelerde Çetişli'nin özellikle edebiyat tarihlerinin önemi, metin tahlillerine karşı diğer yazarların görüşleri, Dünya ve Türk edebiyatında roman ve hikâye tahlilinin gelişimi üzerine durduğunu görmek mümkündür. Yazarın bu tutumunu olumlu yönleri açısından incelediğimizde eser boyunca üzerinde durulan türlere bütünsel bir bakış sunarak konunun temelinden finaline kadar okuru hazırladığını görürüz. Bununla birlikte ise yazar ele aldığı bazı konu, kavram veya yöntemde benzer konuları birkaç eserde de ele aldığından dolayı tekrara düşmekten kaçamamıştır.

Çetişli, eserin dördüncü alt başlığında "Hikâye-Roman-Tiyatro Yapı Unsurları"nı ve bu unsurların eserdeki rollerini ele alır. Çetişli metinde bir değerlendirme yaparken üzerinde durulması gereken unsurları da aynı zamanda bu başlıkla okura sunar. Buna göre bir eserin olay örgüsü, şahıs kadrosu, zamanı, mekânı, bakış açısı ve anlatıcısı hakkında yapılacak olan çıkarımlar ve tespitler metni daha iyi kavratan unsurlardır. Örneğin Çetişli, bir metnin zamanına dair bir tespit yaparken ilk olarak olayın vak'a zamanı ve anlatma zamanının incelenmesi gerektiğini söyler. Bu sayede eserin vak'a zamanı ile anlatma zamanı arasında mukayese yapmak ve eserin yazıldığı dönemi göz önüne alarak değerlendirmek mümkün olacaktır.

Bu bölümün son alt başlığı ise "Edebiyat Eserinde Anlatım Tarzları"dır. Bu bölümde yazar, metinlerde tespit edilen anlatım tarzlarının metin incelemelerindeki kullanımları etkileri üzerinde durur. Çetişli, anlatım tarzlarını belirleyen yazarların ele aldıkları konu ile alakalı olarak bir anlatım yoluna gittiklerinin ve yazarların bu tutumlarını bilinçli yaptıklarında başarılı olduklarını savunmaktadır. Bu anlatım tarzlarından hareketle eserde yer alan karakter ve tipler hakkında bilgi sahibi olmak ve metni derinlemesine çözümlemek mümkündür.

İsmail Çetişli, eserin II. bölümünde hikâye, roman ve tiyatro metinlerinin tahlilleri yapılırken olayın mahiyetini kavratmak adına edebiyatın bilimsel yönü, eleştirinin tahlil içindeki yeri, metin tahlili amacı ve yöntemleri ve son olarak da anlatmaya bağlı metinlerin tahlil şablonunu vermiştir. Yazarın bu bölümde metinlerin tahliline geçmeden önce hikâye, roman, tiyatroya dair türsel ve kavramsal tanımlamanın ardından okuru teorik ve yöntemsel olarak da hazırlamaktır. Bahsi geçen iki bölümü eserde ele alınan türler ve tahliller arasındaki geçiş bölümü olarak da görebiliriz. Zira hacim olarak da eserin en kısa bölümü olması bu görüşümüzü doğrular niteliktedir.

Çetişli'ye göre edebiyatın bir sanat olduğu kadar bilimsel bir yönünün de vardır. Bu doğrultuda sahada yapılan bilimsel araştırmalar edebiyatın sürekliliğini sağlamak için önemli bir göstergedir. Çetişli, bu bağlamda araştırmaların ve eserlerin sayısındaki artışın edebiyat tenkidi alanına zemin hazırlayan bir alt dal olduğuna da değinir. Ardından iki kitapta da ele aldığı tahlil meselesini özetler. Hatırlanacağı üzere yazarın, *Edebiyat Sanatı ve Bilimi* adlı eserinde bu bölümde yer alan alt başlıkların değerlendirmesine detaylı olarak söz etmiş ve bu nedenle bölümde yeni bir alt başlık olan ve bu konudaki görüşlerini bir arada bulmanın mümkün olduğu görüşlerini ele almak çalışmayı tekrara düşürmeyecektir.

Yazar, bahsi geçen bölümde metin tahlili yöntemlerinin genel olarak bir bütünlük arz ettiğini söyler. Fakat eserde bahsi geçen metinlerin tür olarak birbirinden farklı olmasının birtakım farklılıkları da beraberinde getirdiği noktası üzerinde durur. Konuyu somutlaştırmak adına Türk edebiyatından örneklere yer verir:

> *Daha somut konuşmak gerekirse; Kaldırımlar, Otuz Beş Yaş, İstiklal Marşı, Su Kasidesi birer şiir; Dokuzuncu Hariciye Koğuşu, Çalıkuşu, Kiralık Konak, Sinekli Bakkal birer roman; Şair Evlenmesi, Vatan- yahut- Silistre, Keşanlı Ali Destanı, Genç Osman birer tiyatrodur. Dolayısıyla Kaldırımlar, Kiralık Konak'tan çok Otuz Beş Yaş'a; Kiralık Konak, Vatan- yahut- Silistre'den çok Sinekli Bakkal'a; Vatan- yahut- Silistre'de, Otuz Beş Yaş'tan çok Şair Evlenmesi'ne yakındır.*[106]

Ardından yazar, türlerin, dönemlerin, farklı milletlere ait edebiyatların, farklı anlayışa bağlı eser ve yazarların bir metni tahlil ederken ön plana çıktığını ama bu çıkışın tahlilin yöntemini değiştirmediğini söyler. Metin tahlili yapan araştırmacının bu özellikleri göz önünde bulundurarak yöntemleri değil yöntemlerin uygulanışındaki

[106] İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş/2 Hikâye- Roman- Tiyatro*, Akçağ Yayınları, Ankara 2014, s. 149.

farklılıklara dikkat etmesi gerektiğini belirtir. İsmail Çetişli, tiyatro ile ilgili yapılacak olan tahliller içinde birtakım değerlendirmelerle okuru yönlendirir. Tiyatronun da diğer metinler gibi muhteva, yapı/form, dil üçlüsünden oluştuğunu ve bu sentezin üslubu ortaya koyduğunu söyler. Metin tahlilinde bu kısım ve uygulanan yöntemler ortaktır. Ancak eserin iç ve dış yapısındaki ayrımlar; perde, sahne, tablo şeklindedir. Tahlil yapan araştırmacı bu bölümde sergilenen bir eserle de karşılaşabilir. Bu durumda figürler ve figüranla ardair detaylı bir değerlendirmede bulunulmalıdır. Ayrıca tiyatroyu romanın somutlaştırılmış şekli olarak görür ve değerlendirmelerinde olay örgüsü, şahıs kadrosu, mekân, zaman üzerinde durulması gerektiğini söyler.

Son olarak Çetişli, eserde yer alan tahlillerde kullandığı kendi metin tahlili şablonunu yol gösterici olması açısından paylaşır:

Hikâye, Roman ve Tiyatro Tahlilinde Uygulanabilecek Şablon

I- Eserin Tanıtımı/Kimliği
II- Eserin Muhtevası/İçeriği/Manası (Konu, Tema, Mesaj, fikir vb)
III- Eserin Yapısı
A- Dış Yapı (Eserin hacmi, bölümleri; sahne, perde, tabloları; giriş, gelişme, sonuç bölümleri vb.)
B- İç Yapı
1- Olay Örgüsü
2- Şahıs Kadrosu
3- Mekân
4- Zamanı
5- Bakış açısı ve anlatıcısı (Tiyatroda söz konusu değildir.)
IV- Eserin Dili ve Anlatım Tarzları
A- Eserin Kelime Hazinesi ve Kaynakları
B- Eserin Cümle Yapısı
C- Eserde Kullanılan Anlatım Tarzları
V- Eserin Üslubu[107]

İsmail Çetişli'ye göre bu şablondan hareketle yapılan tahliller hacim açısından oldukça uzun ve detaylı bir inceleme istemektedir. Bu da okuru veya dinleyiciyi bağlamdan koparabilir. Bu nedenle yazarın önerisi ya konuyu detaydan uzak tutmak ya da sınırlandırarak (kahramanları, dili, mekânları vs.) tahlil etmek yönündedir. Ardından bu duruma örnek olarak gösterebileceği çalışmaları okura vermiştir.

- *Mehmet Kaplan, "Sergüzeşt Romanı", Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 1, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1976, s.369-383.*
- *İsmail Çetişli, "Kilit Romanında "Kilit" Metaforu", Türk Yurdu, S. 229, Eylül 2006, s.65-68.*

[107] a.g.e., s. 151-152.

- *Yunus Balcı, "Tutunamayanlar ve Bilinçaltının Dili", İstanbul Kültür Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi, Bildiri Kitabı: İstanbul 2009, s.67-74.*[108]

Çetişli, eserin asıl amacını III. Bölümde ortaya koyar. Yazar, bu bölümde farklı yazarlara ait altı hikâye, beş roman ve üç tiyatro eserinin tahliline yer verir. İlk olarak hikâyeleri tahlil eden yazar, kronolojik bir sıralama yapmaz. Bu rastgele dağılımda ilk olarak üzerinde yıllarca çalıştığı Memduh Şevket Esendal'ın "Feminist*"* adlı hikâyesini daha sonra sırası ile Peyami Safa'nın *Anadolu'da Bir Gece,* Sait Faik Abasıyanık'ın "Bir İlkbahar Günü*"*, Ömer Seyfettin "Diyet*"*, Sami Paşazade Sezai'nin "Pandomima*"*, Sabahattin Ali'nin "Hasan Boğuldu*"* adlı hikâyelerini tahlil eder. Bu tahlillerde İsmail Çetişli'nin üzerinde durduğu unsurları değerlendirdiğimizde ilk olarak her hikâyenin orijinal metinlerinden hareket ettiği görülür. Yazar, daha sonra eserin künyesine dair bilgilendirmeler yapar ve incelemeye geçer. Çetişli, tüm hikâyelerde ilk olarak eserin muhtevası ve yazılma amacını birlikte verir.

> *Pandomima, Paskal'ın hayatından alınan küçük bir kesit etrafında, insanın iç dünyasını anlatmaya esas alan "psikolojik" bir hikâyedir. Yazar, Paskal2ın Eftalya'ya duyduğu platonik aşkın doğuşu ve gelişmesi aşamalarında yaşanan olaylardan hareketle psikolojik dünyasında yaşadığı çeşitli duygu hallerini anlatmaya; en azından sezdirmeye çalışmıştır.*[109]

Ardından olay örgüsünü ana hatlarıyla belirler ve bu sayede eserin bağlı olduğu tarzı bulur.

> *Bu özellikler bizi doğrudan doğruya "Çehov Tarzı Hikâye"ye götürür. Memduh Şevket, 1920 sonrasında kaleme aldığı hikâyeleriyle Türk edebiyatına Çehov tarzı hikâyeyi kazandıran ve bu tarzda pek çok güzel eser bırakan ilk yazarımızdır.*[110]

Olay örgüsünü şekillendiren kahramanların özellikleri üzerinden döneme dair analizler yapar ve dönemin tiplerini belirler.

> *Konumuz bakımından metin çok açıktır ki Paskal'ın hikâyesidir. Paskal, henüz otuz üç yaşında çirkin bir adamdır. Kısa ve kalın bacakları, şişman vücudu ve "kurbağa bakışlı siyah gözleri"yle "nakıs" bir vücut"tur.*

[108] a.g.e., s. 153.
[109] a.g.e., s. 205.
[110] a.g.e, s. 161.

(...) Eftalya kadar toplumun bakış açısını da yansıtan bu benzetmeler, Paskal'ı sosyal hayatta yalnızlığa iter. Anlatıcının ifadesiyle o "âlemin maskarası"dır.

(...) Sonuç itibariyle Paskal, çirkinliği yüzünden kalabalık bir şehirde toplum tarafından ötekileştirilmiş bir yalnızdır.[111]

Eser-yazar ilişkisini genel unsurlarda yakaladığı ipuçları ile bulur. Yazarın kahramanlar ve olaylar karşısında takındığı tavrı tespit eder. Eser-dönem ilişkisinde de temel bir bulgudan söz edilmez. Yazar satır aralarında mekân-karakter-zaman ile ilgili tespitlerde bulunurken eserin yazıldığı dönemi de göz önünde bulundurarak bir değerlendirme yapar. Çetişli, eser-mekân ilişkisini mekânın tespit edildiği hemen her hikâyede işler. Mekân isimlerinden olayın içinde bulunduğu yerlerden (iş yeri, ev, köy vs.) karakterlere ve döneme dair çıkarımlarda bulunur.

Hikâyedeki mekân-insan ilişkisini de dikkate aldığımızda, yazarın dıştan içe gitmeyi ne kadar önemsediğini daha açık biçimde imkânı buluruz. Elbette bu tarzda okuyucunun çok daha dikkatli ve sezgi bakımından güçlü olması gerekir.[112]

Gerek çerçeve hikâyede gerekse iç hikâyede çok güçlü bir mekân-insan ilişkisi vardır. Mekân, içinde yaşayan insanın bedeni yapısını belirlediği gibi hayat tarzı ve bu hayat tarzından doğan değerlerini de belirler. İç hikâyedeki Emine-Hasan, dış hikâyedeki kahraman anlatıcı- Hacer arasındaki farklılıkların temelinde hep tabiat vardır. O kadar ki Emine-Hasan aşkı arasındaki tek engel tabiattır ve iç hikâyenin trajik sonla bitmesinin biricik sebebi de tabiattır. Bu itibarla tabiat söz konusu aşktan iki sevgili arasına giren karşı güç fonksiyonuna sahiptir.

(...) Söz konusu güçlü mekân-insan, mekân-konu ilişkisi aynı zamanda yazarın realist bir sanat anlayışına sahip olduğu gerçeğini ortaya koyar.[113]

İsmail Çetişli, hikâyelerde eser-zaman ilişkisini verirken zaman anlamı bildiren ifadeler ve eklerden yola çıkarak vak'a zamanına ulaşmaktadır.

Sami Paşazade Sezai'nin bu kısa vaka zamanını, insan psikolojisini anlatma veya sezdirme istikametinde kullandığını söylemek pek mümkün değildir. Sadece bir keresinde tiyatrodan evine gelirken yolda birilerinin kendini takip ettiği zannını yaşadığı ve evinde sabaha kadar hayal kurduğu zaman dilimleri, kahramanın psikolojik halinin daha belirginleştiği görülür. [114]

[111] a.g.e., s. 209.
[112] a.g.e., s. 213.
[113] a.g.e., s. 234.
[114] a.g.e., s. 211.

Çetişli, eserin bakış açısının dile, karaktere ve olaylara ne ölçüde yansıyarak fayda sağladığını belirler. Çetişli, hikâyelerdeki çatışmalar ve ön plana çıkan temalara da tespit edebildiği ölçüde değinir. Çatışmaları, bazen bir olay bazen bir kişi bazen de bir mekân üzerine kurgulanarak ele alınan basit bir olayı daha da kalıcı kılan unsurlardan görür. Dil anlatım tarzları ve üslup unsurlarında tespit edilen tahkiye, tasvir, şuur akımı, iç monolog gibi anlatım tarzlarının esere ne ölçüde yansıdığı üzerinde durur. Bu tarzların aynı zamanda anlatımda akıcılık, okur ile karakter arasındaki bağı kuvvetlendirme, kahramanın psikolojisini okura anlatma gibi belirleyici özellikleri üzerinde durur. Eserdeki fiiller ve aldığı eklerden hareketle olay örgüsünün gidişatını belirler. Bölümde özellikle sadece bu yönüyle tahlil edilen Sabahattin Ali'nin "Hasan Boğuldu" adlı hikâyesi vardır. Çetişli, bu bağlamda sözünü ettiği diğer unsurlarla ilgili tahlilleri okura sunarken sınırlandırılmış bir metin tahlilinin de nasıl yapılması gerektiğini araştırmacılara göstermiş olur.

İsmail Çetişli'nin hikâye tahlil metodlarını yaptığı örnekler üzerinden değerlendirdiğimizde yeni tahlil denemeleri ve bakış açılarıyla konuyu geliştirdiği yönler hem metedolojik açıdan bir katkıdır hem de konunun aydınlatılması, incelenen eserin edebi değerinin ortaya çıkmasına yönelik bir katkıdır. Genel manada bakıldığında ise Mehmet Kaplan ve Şerif Aktaş ekolüne yakın durmaktadır. Araştırmalarında ve tahlillerinde metne dayalı inceleme yöntemi, biyografik okuma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi, stilistik üslup incelemesi ve içerik analizi gibi yöntemleri uyguladığını söyleyebiliriz. Bır bakıma roman inceleme yöntemleri ile de paralellik göstermektedir.

Çetişli, hikâye tahlillerinin ardından eserinde beş romanın tahliline yer verir. Bunlar sırasıyla; Reşat Nuri Güntekin'in *Çalıkuşu*, Peyami Safa'nın *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*, Memduh Şevket Esendal'ın *Ayaşlı ile Kiracıları*, Oğuz Atay'ın *Bir Bilim Adamının Romanı* ve M. Necati Sepetçioğlu'nun *Kilit* adlı romanlarıdır. Yazarın yaptığı roman tahlillerini incelediğimizde üzerinde durduğu dört ana başlık dikkat geçer. Bunlar; "Romanın Kimliği", "Romanın Muhtevası", "Romanın Yapısı ve Dil" ve "Üslup" şeklindedir. Çetişli, romanın kimliği başlığında; eserin ilk basımı hakkında genel bir bilgi verir. Daha sonra da eserin ve yazarın Türk romanı içerisindeki yerini belirler. Romanın muhtevası başlığında ise bir eserin okunması ve dikkat çekmesi için merak uyandırması gerektiğini savunur. Bu doğrultuda yaptığı tahlillerde incelediği

eserin muhtevasının dikkat çekici olması ile okunurluğu arasındaki bağın üzerinde durur.

Yazar, bazı eserlerde muhtevayı da kendi içinde bölümlere ayırır. Örneğin; Çalıkuşu'nda işlenen konular ferdi ve sosyal muhteva olarak iki başlıkta incelenir. Çetişli, romanın yapısı başlığını da kendi içinde dörde ayırarak inceler. Bunlar; "Olay Örgüsü", "Şahıs Kadrosu", "Zaman", "Mekân ve Bakış Açısı" ve "Anlatıcı" şeklindedir. Olay örgüsü serim, düğüm, çözüm; buluşma, ayrılma, kavuşma gibi kendi içinde gruplandırılarak belli bir sıra ile okura sunulur. Şahıs kadrosu; ana karakterler ve yardımcı karakterler olarak sınırlandırılır. Zamanda; vak'a zamanı, anlatma zamanı, nesnel/komik zaman değerlendirilir. Mekân ise; mekân-konu, mekân-insan ilişkileri çerçevesinde anlamlandırılır. Ardından da eserin yazıldığı bakış açısı ve anlatıcıların eserin akışındaki rolü incelenir. Son olarak da eserde kullanılan dil ve üslup hakkında çıkarımlarda bulunulur. Bu sayede yazarın diğer eserleri veya o eserinde dönemde yazılmış diğer eserlerle ilişkisi belirlenir.

İsmail Çetişli'nin tahlil ettiği romanları incelediğimizde sosyal, tarihî, biyografik ve psikolojik roman türleri içerisine dâhil edebileceğimiz farklı tarzlarda yazılmış eserleri ele alarak bir seçki oluşturduğunu görürüz.

Tablo 5.4: *Metin Tahlilleri/2 Hikâye-Roman-Tiyatro* adlı eserinde tahlil edilen roman türleri ve ele alınış şekilleri

Eserde Tahlil Edilen Roman Türü	Eserde Tahlil Edilirken Ele Alınış Şekli
Sosyal Roman (*Çalıkuşu, Ayaşlı ile Kiracıları*)	Edebiyat-toplum, karakter-toplum üzerinde dikkatle duran ve ele aldığı dönem hakkında okura bilgi veren roman tahlilline değinir.
Biyografik Roman (*Bir Bilim Adamının Romanı*)	Romanda verilen kahramanın hayat hikâyesi ile gerçek kişi arasındaki benzerlikler tespit edilir.
Tarihî Roman (*Kilit*)	Metaforların hâkim olduğu bir eserde her birinin tarih sahnesindeki konumu yazarın verdiği bilgilerle tespit edilir. Ardından gizemi çözülen metaforlarda tarihsel gerçeklikler ile beraber bir değerlendirme yapılarak eserdeki tema, mekân, karakterler, olay örgüsü ve muhteva okura sunulur.
Psikolojik Roman (*Dokuzuncu Hariciye Koğuşu, Ayaşlı ile Kiracıları*)	Eserde yer alan kahramanlar ya da yazarın psikolojik dünyasının yansımalarının, iç monolog, kahraman anlatıcı gibi anlatım teknikleri ile desteklenerek gerçek bir olayda insan psikolojisini etkileyen unsurları da bu bağlamda tahlil eder.

Çetişli'nin bu beş roman tahlilinde zaman zaman bütünsel, bazen de tek bir unsura bağlı kalarak bir inceleme yaptığını görürüz. Bu tarzın okura konu hakkında geniş bir perspektif sunduğunu söylemek mümkündür. Tahliller roman türleri bakımından da

çeşitlilik gösterir. Çetişli'nin roman tahlillerinde hikâye tahlili yaparken üzerinde durduğu unsurları benzer, fakat eser hacmine bağlı olarak daha detaylı ele aldığını görürüz. Yazar, incelemelerin özellikle diğer araştırmacıların (A. Hamdi Tanpınar, Birol Emil, Orhan Okay, Berna Moran, Tahir Alangu, Olcay Önertoy, Hilmi Yavuz, Gürsel Aytaç) görüşlerini de yer yer okura sunarak konunun farklı kimselerin bakışında nasıl şekillendiğini gösterir. Berna Moran *Edebiyat Kuramları ve Eleştirileri* eserinde dört ana unsur üzerinde durur. Sanatçı, eser, okur ve toplum.[115] Todorav'da da benzer söyleme rastlamak mümkündür. Todorov, "projeksiyon", "açıklayıcı şerh" ve "poetika" yazara, yapıta ve metnin genel ilkelerine bağlı kalır.[116] İsmail Çetişli'nin yapmış olduğu roman tahlillerinde ise benzer bir üçleme ile kaşılaşmak mümkündür. Çetişli eser üzerinden gittiği değerlendirmelerinde metne dayalı analiz yöntemini kullanmaktadır. Eser-yazar söylemlerinin satır aralarından hareketle bir üst dile ulaştığını söyleyen Çetişli, incelemelerinde ise eserin yazardan beslendiği noktolardaki tespitlerinde yazar merkezli incelemeye başvurmuştur. Bu incelemede yazar ve yazarın metinde söylediği anlamların ön plana çıktığını savunan Çetişli'nin, yazarın bağlamdan koptuğu değerlendirmelerinin metnin söyleminden uzak, kopuk ve eksik yönleri olan bir inceleme şeklinde kalacağını savunur. İsmail Çetişli'nin son olarak eser- mekân, yazar- mekân arasındaki ilişki ile yazarın bakış açısı başlıklarındaki değerlendirmelerinde ise metnin yazıldığı dönemin tarihi, sosyal, kültürel arka planını veren sosyal çevre merkezli inceleme ve okur merkezli eleştirel yöntemleri kullandığı görülür. Zira yazar, metnin söyleminde mekânın üstlendiği rolü değerlendirip yazarın ve eserin etkilendiği coğrafi bölgelerin eserdeki yansımalarını araştırırken sosyal çevrenin önemini vurgulamaktadır.

İsmail Çetişli, son olarak tiyatro metinlerini tahlil eder. Eserinde üç adet tiyatroyu inceler. Bunlar sırasıyla; İbrahim Şinasi'nin *Şair Evlenmesi*, Reşat Nuri Güntekin'in *Yaprak Dökümü*, Necip Fazıl Kısakürek'in *Bir Adam Yaratmak* adlı eserleridir. Bu eserlerde de roman ve hikâyede belirlenen dört temel başlığa dayalı bir tahlil söz konusudur. Bunlar "Eserin Kimliği", "Eserin Muhtevası", "Eserin Yapısı" ve "Eserin Dili" şeklindedir. Çetişli, eserin kimliğinden bahsederken, tiyatro eserlerinin ilk basımları ve Türk edebiyatındaki yerleri hakkındaki bilgileri okura sunar. Eserin

[115] Emel Silahsızoğlu, "Metin Tahlil Yöntemleri ve Bir Uygulama Örneği". *ICANAS,* sayı: 38, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, 2007 Ankara-Türkiye, s. 1419.
[116] Tzvetan Todorov, *Poetikaya Giriş*, Metis Yayıncılık, İstanbul 2001, s. ?.

muhtevasında ise tiyatrodaki perdeleri ilk olarak kendi içinde daha sonra da bütün olarak inceler. Eserin yapısını kendi içinde dört bölüme ayırır. İlk olarak olay örgüsünü perdelerden hareketle açıklar. Ardından şahıs kadrosunu belirler. Bu noktada karakterlerin sahnelenmesi ve toplumda bıraktıkları izlere göre birer tip haline geldiğinin üzerinde durur. Kahramanların anlatmak istedikleri ve onlara yüklenen anlamları değerlendirir. Bu değerlendirmelerinde karakterlerin gerçekliği, sahnede oynayan eser ile yazılanın örtüşmesi gibi konulara dikkat edilmesi gerektiğini savunur.

Yazar, daha sonra zaman ve mekân incelemelerinin nasıl yapılması gerektiğinden bahseder. Anlatıcı olamaması sebebiyle doğrudan bir mekân tasviri ile karşılaşılmayacağını söyler. Fakat yazar oyunun oynanabilmesi için yönetmene yol gösteren açıklamalara, perdelere veya sahne girişlerine yer verir. Mekân genelde dar ve iç mekân olarak iki grupta ele alınır. Çetişli, tiyatro eserlerinde genellikle sosyal/aktüel bir zaman ile karşılaşıldığını ifade eder. Olaylar belli bir süreyi kapsar. Sürekli yaşanan olaylar ve hareketlilik karakterlerde meydana gelen fiziksel değişim ya da döneme dair verilen ipuçlarını zaman akışını okura hissettirir.

Son olarak Çetişli, eserin dilinin tahlilini yapar. Burada Çetişli, yazarların eserlerde genellikle tabiî dil, konuşma dili veya günlük dili kullandıklarına dair çıkarımlarda bulunur. Atasözü ve deyim kullanımda diğer türlere göre artış söz konusudur. Çetişli, bu durumu tiyatronun hitap ettiği kitle ve dönem ile doğrudan ilişkilendirir. Tahlillerde de eseri yazıldığı dönemden kopuk olarak görmez. Lakin her yazarın bu dili kendi birikimlerine göre işleyerek bir üslup ortaya koyduğunun da üzerinde durur. Bu üslup yazarın ve eserin değerini göstermek açısından önemlidir.

Üçüncü bölümün son başlığını ise "Kaynakça" bölümüne ayrıldığını görürüz. Kaynakçada konuya açıklık getirecek ve yol gösterecek olan aynı zamanda da Çetişli'nin de sıklıkla dipnot ve alıntılarda beslendiği eserlerin iki alt başlıkta okura sunulduğunu görürüz. Teori ağırlıklı eserler hakkında verilen kaynakça ilk iki bölümde yazarın verebildikleri, özetledikleri ve daha detaylı bir araştırma yapmak isteyenlere önerdikleri Türk ve Dünya edebiyatında kaleme alınan teorik eserleri kapsamaktadır. Tahlil ağırlıklı eserlerde ise yazarın iki eserinde de üzerinde durduğu ve örneklendirdiği konuların tek bir başlık ya da bütünsel bir tahlili anlatan türleri kapsayan kaynaklara yer verdiği görülür. Bu kaynakçada yapılan sınıflandırma okura veya araştırmacıya hem zaman kazandıracaktır hem de yol gösterici olacaktır.

5.3. *Şiir Dünyamız*

5.3.1. Basım Süreci

İsmail Çetişli, Türk kültürünün beslendiği ana kaynaklardan birini Türk edebiyatı olduğu görür. Edebiyatımızın şahdamarını ise şiirin oluşturduğunu söyler. Son 1000 yıllık estetiğimizi de şiir ve musikide gösterebileceğimizi ifade eder. Ayrıca Çetişli; şiirin itibarına karşılık Tanzimat'tan sonra edebiyatımıza katılan romanın bugün daha çok okunup satın alındığının da altını çizer. Bu doğrultuda Çetişli'nin on yedi yılda yazdığı şiire dair fikirlerini ve tahlillerini ortaya koyduğu çalışmalarının çeşitli dergilerde unutulmasını istememesinin eserin ortaya çıkışını sağladığını söylemek mümkündür. Eserin yazılış amacı şiirin gizli pencerelerini, sözlerin ardında yatan manalarını aralamaktır.

İsmail Çetişli, ilk olarak 2014 yılında kaleme aldığı bu eserde Türk edebiyatının şiir dünyasını bütünsel bir algı düzleminde şiir tahlilleri ve görüşleriyle bir araya getirmeye çalışmıştır. Tespitlerinin birçoğu içerik ve inceleme yönüyle orijinaldir. Eser dört ana bölüm ve otuz dört bildiri/makaleden oluşmuştur. Çetişli eserin içeriğini Tanzimat sonrası şiir dünyamızı ana hatları ile ortaya koymuştur. Ayrıca içerikte yazarın ilgi duyduğu birkaç özel isme ve Türk şiirinde ön plana çıkan şahsiyetlere yer verdiğini görmek mümkündür.

Tablo 5.5: *Şiir Dünyamız* adlı eserin eserin basım bilgileri

Yayınevi	Akçağ Yayınları
Yayın Numarası	7
Kitabın Adı ve Yazarı	*Şiir Dünyamız* Prof. Dr. İsmail Çetişli
Baskı	Poyraz Ofset
Baskı Sayısı ve Baskı Yılı	1.Baskı, 2014
Yayınevinin Adresi	Akçağ Yayınları Tuna Cad. No. 8/1 Kızılay-Ankara

5.3.2. Muhteviyata Ait Özellikler

İsmail Çetişli, Yeni Türk şiirinin inceliklerini göstermek, şiirin gizli pencerelerini, sözlerin ardında yatan manalarını aralayarak tematik ve teorik düşüncelerini ortaya koymak amacıyla eseri yazmıştır. Eser, Türk şiiri hakkında inceleme yapmak isteyen araştırmacılar ve konu ile ilgilenen okurlar için yeni bakış açılarını içermektedir. Bu bütünsellik ile ilerleyen eser, son olarak yazarın akademik yayın hayatı boyunca üzerinde durduğu "Mensur Şiir" konusu ile son bulmuştur.

İsmail Çetişli'nin Akçağ Yayınları tarafından çıkarılan ve *Bütün Eserleri* adlı eserinde yer alan bu çalışma kendi yayın hayatından da birçok izler barındırmaktadır. Yazarın eğilimlerinden ve akademik hayatının yanı sıra günlük hayatında da sıkça yer verdiği şiirden bahseden bir eser yazmış olması düşüncemizi destekler niteliktedir. Ayrıca ailesinden edindiğimiz bilgilerden eserin uzun süreç ve birikimler sonucu oluştuğunu ve içerikte Çetişli'nin seçtiği yazarlarınTürk şiirindeki öneminin yanı sıra sevdiği yazarlara da eserde yer vermek istediğini söyleyebiliriz.

Yazar bu eserde içeriği oluştururken bütünlük sağlaması açısından genelden özele inen bir ayrıma gitmiştir. Fakat bu ayrımlarda konu bakımından incelediğimiz diğer eserleri ile aynı konulara yer vererek tekrara düştüğünü görülür. Örneğin; *Şiir Tahlilleri* ve *Edebiyat Sanatı ve Bilimi* adlı eserinde ele aldığı şiir üzerine görüşlerini kısaltılmış ve düzenlenmiş olarak eserin giriş bölümüne eklemesi bu duruma bir örnektir.

İsmail Çetişli, Yeni Türk şiirine dair değerlendirmelerini yaparken eserleri, tematik yönleri ile incelenmiş ve mensur şiir türüne değinmiştir. Ancak yazar, bu değerlendirmeleri yaparken eserlerin yazılmış olduğu dönemi göz önünde bulundurarak yapmış ve örneklerle mukayeselere yer vermiştir. Okura şiirlerinyazıldıkları dönemin çıkarımlarını da içerecek bir biçimde bütünsel bir gözle bakmayı sağlamıştır. İsmail Çetişli kitabını dört ana bölümde ele almıştır. Bu bölümlerin muhteviyatına kısaca değindiğimizde ise şu başlıklar karşımıza çıkmaktadır:

Giriş: Şiirin mahiyeti, tarihsel süreç içindeki değişimi, estetik kaygılar, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın gözünden Yeni Türk edebiyatının meselelerini derlediği yazılarını

Birinci Bölüm: Yeni Türk şiirinin sınırları ve işlenen temaları (gurbet, savaş, mevsimler vb.)

İkinci Bölüm: Yeni Türk şiirinden Tanzimat sonrası değişen peygamber algısını ve bu türde yazılmış eserlerini

Üçüncü Bölüm: On bir şairin eserlerine dair yapılan değerlendirmeleri

Dördüncü Bölüm: Mensur şiirde Halit Ziya ve Mehmet Rauf'un eserleri değerlendirilmiştir.

İsmail Çetişli eserin muhteviyatında Yeni Türk şiirini çeşitli yönleri ile kapsayan detaylı incelemelere yer veren hacimli bir çalışma hazırlamıştır. Eser Türk

edebiyatında kendine yer edinen şiir incelemeleri hakkında yapılacak olan diğer çalışmalar için bir örnek teşkil etmektedir.

5.3.3. Tasnif Sistemi

İsmail Çetişli, *Şiir Dünyamız* adlı kitabın tasnifini yaparken şiirin meydana getiren unsurlara göre bir sıralama izlemiştir. Bunlar; şiir ve şiirin meseleleri, ortak temalar, ilk kez incelemeye dahi ettiği yeni bir tema, şairlerin şiirleri ve şiirin evrildiği diğer bir yön olan mensur şiir türüdür. Bu tasnif üzerine yapılan incelemede amaç okurda ve araştırmacılarda genelden özele inen yaklaşımını hissettirebilmektir. Kitabın bölümlerinden hareketle içeriklerini detaylı olarak analiz ettiğimizde ise;

Eserin I. Bölümünde "Şiire Dair" başlığı ile yazar daha önce *Çınar*[117]dergisinde yayımladığı makalesine yer verir. Bu makaleyi seçmesindeki sebep olarak ise şiirin mahiyetini okura hatırlatmak ve biraz olsun o büyülü âleme onları çekmek istemedir. Yazının içeriğinde ilk olarak Ahmet Hamdi Tanpınar'ın şu dizelerine yer verir:

Sarışın buğdayı rüyalarımızın,
Seni bağrımızda eker, biçeriz.
Acılar kardeşin, teselli kızın,
Zengin parıltılarınla dolar gecemiz.[118]

Öyle ki yazının başlığından da anlaşılacağı üzere yazarın beslendiği önemli kaynaklardan biri de Tanpınar ve onun şiir dünyasıdır. İlk olarak şiirin tanımının yapıldığı yazıda, şiirde dil, mana, yapı ve üslup kavramlarına kısaca değinilir. Bu hususu örneklerle genişletmek istese de yazarın üç eserinde ele aldığı bu konuyu tekrara düşmemek adına bahsi geçen yazıda kısaca ana hatlarıyla ortaya koyduğunu söylemek mümkündür. Yazar değindiği şiirin yapısı ve anlamına dönük hususların ardından şu sonuca ulaşır: Bu başlıklar altında yazılan bir şiirin orijinalliği ve biricikliği şairin kendine has tavrıyla birleştiğinde bir düzen oluşturur. Bu üslup ve yapı unsurlarının birlikteliğini iyice görmek ve okumak ise değerlendirme yapan araştırmacının görevidir.

Yazar ikinci başlıkta şiirdeki estetik dil bilincinin nasıl oluştuğunu ve araştırmacıların incelemelerinde bu farklılıklara nasıl yaklaşması gerektiğinden bahseder. Estetik bir

[117] Çetişli'nin "Şiire Dair" başlıklı makalesi daha önce *Çınar Dergisi,* sayı: 5, 2000, s. 14-15'te yayımlanmıştır.
[118] İsmail Çetişli, *Şiir Dünyamız*, Akçağ Yayınları, Ankara 2014, s. 13.

ürün olan şiirde; ahengi sağlayan unsurlar, konu bütünlüğü, musiki ve dilin sağladığı terkibin önemi üzerinde durur. Çünkü; Çetişli'ye göre estetik dil bilincine sahip olunmadan eser verilmemesi gerekir. Şiirin sesine kulak vermek ve onun dünyasına girmek için gereken anahtar bu unsurları iyice vakıf olmaktan geçmektedir.

Bu bölümün son başlığı ise Ahmet Hamdi Tanpınar'ın tüm eserlerinden hareketle hazırlanan bir değerlendirme ile son bulur. Şiir ve şiir unsurlarının mahiyetinin ardından edebiyatta önemli bir dönem başlatan Tanzimat sonrası Türk edebiyatının temel meselelerini okura sunan Çetişli, bu yazısını bir sempozyumda[119] sunmuştur. Lakin birçok tespitin zengin örneklerle okuyucunun hayalinde canlandırılması ve gözler önüne serilmesi yönüyle çalışma orijinaldir. Bu eserde yer alması ise okur için önemli bir avantajdır. Zira yazar da bu yazı ile hem diğer bölümde ele alacağı şiir incelemelerindeki tespitlerine okuyucuyu hazırlamış hem de bu temel sorunlar üzerinde herkesi düşünmeye sevk etmiştir.

Tanpınar'ın izlediği politikalar, hayatı, sanat hayatı, yazıları, yaklaşımları ve anlayışları ile ilgili genel bir değerlendirmeyle başlayan yazıda Tanpınar'ın gözünden Tanzimat sonrası edebiyatta yaşanan değişiklikler ve bu değişimin yarattığı bazı birtakım meselelere değinmiştir. Bu hususda okurda kafa karışıklığına sebebiyet vermemek amacıyla tasnifte şu sıra incelenmiştir:

*Yenilik Meselesi

*Devamsızlık ve Köksüzlük Meselesi

*Kaynaksızlık Meselesi

*Düalizm Meselesi

*Sathilik Meselesi

*Dilin Yetersizliği Meselesi

*Düşünce ve Felsefe Yokluğu Meselesi

*Tenkit Yokluğu Meselesi

*Okuyucu Yokluğu Meselesi

[119] Bu bildiri *Doğumunun 100. Yılında Ahmet Hamdi Tanpınar Sempozyumu,* Mayıs 2011, İstanbul Üniversitesi'nde sunulmuştur.

İsmail Çetişli, Tanpınar'ın ortaya koyduğu meseleleri belirlerken *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinden hareketle bir tasnife gitmiştir. Tanpınar'ın tespitleri, tahlilleri ve eleştirilerinden derlenerek bir başlık altında toplanan yazıları Çetişli, mahiyetlerine göre genel başlıklar altında toplamıştır. Zira eserlerinin birçoğunda bahsedilen sorunların toplu halde bir basımı mevcut değildir.[120] Bu yönüyle çalışma özgündür. Ayrıca araştırmacılar için yol gösterici bir örnektir. Zira Türk edebiyatına önemli katkılarda bulunan bu şahsiyetlerin üzerinde durduğu sorunları göz ardı etmeden ortaya çıkarmak, eleştirel bir gözle edebiyatı tekrar irdelemeye ve yapılan yanlışları düzeltmeye yardımcı olacaktır.

Çalışma ilk olarak bir sempozyumda sunulduğundan hacim ve mukayese olarak sınırlı kalmıştır. Bahsi geçen konuların tespitinde yazar; Ahmet Hamdi'nin fikirleri ve yazdıklarına yer verirken doküman incelemesi ve içerik analizi yöntemlerinden faydalanmıştır. Kullanılan çeşitli eserlerden konuyu destekleyerek açıklayan Tanpınar'a ait birçok eserden yapılan alıntılar ve yorumlamalar buna örnektir.

> *Bu eserlerin bütün bir medeniyet ve kültür ananesine, bir hayata, bir maziye bağlı olduğunu, zevkin ve mükemmeliyetin mücerret tebessümleri halinde tattığımız bu güzelliklerin, tıpkı dalında sarkan veya ince sapında gülen bir meyve vay çiçek gibi bir ağaca, bir uzviyetle ve onunda toprak altında gözün görmediği hazinelerden beslenen bir köke bağlı olduğunu anladık.*[121]

İnceleme tek bir yazarı ele alması bakımından ise yazar merkezli incelemeye bir örnektir.

Eserin I. bölümünde "Yeni Türk Şiiri" başlığına yer verilmiştir. Bu bölümde yazarın genel bir tema etrafında kaleme aldığı altı makalesi dikkat çeker. Bu incelemeler yeni Türk şiirinde bir tema etrafında yazılan şiirleri bir araya getirmesi açısından önemlidir. Çetişli ilk olarak "Yeni Türk Şiiri"[122] başlıklı yazısına yer verir. Bu yazıda öncelikle

---

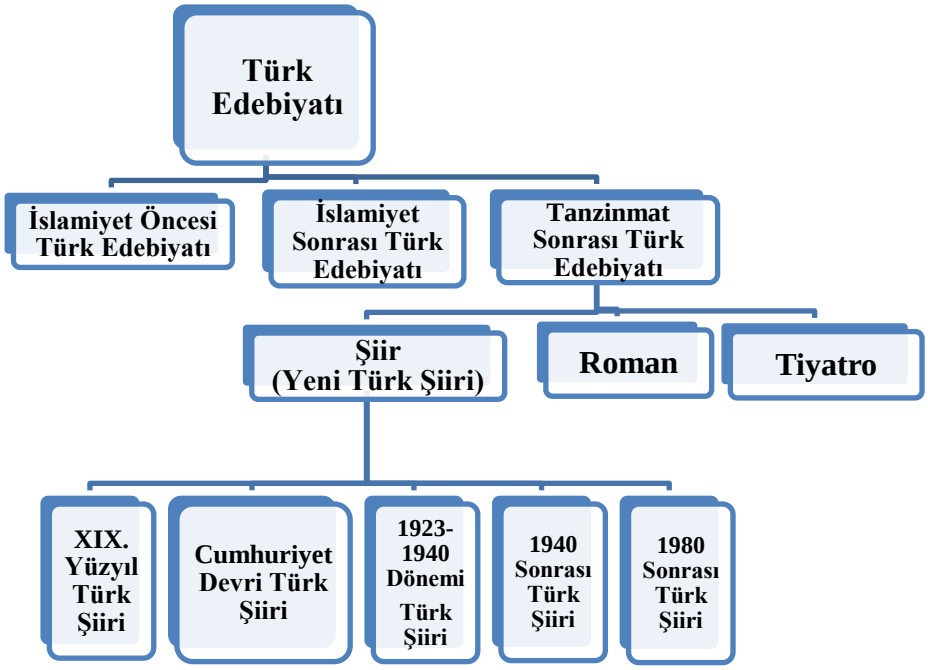
[120] Yazar tespitlerinde adı geçen kitap haricinde Tanpınar'ın *Edebiyat Üzerine Makaleler*, *Tanpınar'ın Mektupları, Yahya Kemal, Edebiyat Dersleri, Yaşadığım Gibi* eserlerinden de konuyu destekleyen ve kapsayan görüşlerine yer vermiştir. Ayrıca Turan Alptekin'in *Ahmet Hamdi Tanpınar Bir Kültür Bir İnsan, Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Başbaşa (Hzl: İnci Enginün- Zeynap Kerman), Doğumunun 100.Yılında Ahmet Hamdi Tanpınar (Hzl: Sema Uğurcan)* adlı kitaplardan da sıklıkla faydalanmıştır.

[121] Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1972, s. 89.

[122] Bu makale *Süleymen Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 3, Isparta 1998, s. 181-200'de yayımlanmıştır.

kısa bir geçiş ile Tanzimat ilanına kadar gelen süreçte yer alan isimler ve dönemlere dair bilgi verir. Daha sonra Tanzimat sonrasından günümüze değin Türk edebiyatının dönemleri, bu dönemlerde yer alan akım ve yazarlar hakkında bir sınıflandırma yapar. Bu sınıflandırma şöyledir:

Şekil 5.1: Türk edebiyatı dönemleri

Çetişli, ardından "Yeni Türk Şiirinde Memleket/Vatan Konusuna Genel Bir Bakış" adlı makalesine yer verir.[123]Bir sonraki yazısında Çetişli, "Yeni Türk Şiirinde Çanakkale Savaşı ve Zaferi"[124] adlı makaleye yer vermiştir. Makale Harp edebiyatı bağlamında değerlendirilmiştir. Yazar edebiyatın sosyal ve toplumsal hadiselerle olan ilişkisini vurgulamak ve edebiyat-tarih, edebiyat- coğrafya, edebiyat-sosyoloji, edebiyat-psikoloji etkileşimlerini ortaya koymak amacıyla yazmıştır. Zamanın ve yaşanılanların sadece tarih sayfalarında değil, şair ve yazarların gözünden de değerlendirildiğinin bir örneği olarak da Türk tarihinde önemli bir yere sahip olan Çanakkale Savaş'ı seçilmiştir.

[123] Çalışmamızda bu eserin tahlilini İsmail Çetişli'nin *Şiir Tahlilleri* kitabı bölümünde yaptığımız için tekrara düşmemek adına yeniden bir incelemeye gitmedik.
[124] Bu bildiri *Alsancak Dergisi*, sayı: 5, 1998, s. 40-43'te yayımlanmıştır.

Yazar öncelikle Türk tarihi ve kültüründe yer alan savaşlara ve bu doğrultuda aynı muhtevaya sahip destanlar, menkıbeler, efsaneler, türküler, maniler gibi birçok esere sahip olduğumuzu vurgulamıştır. Ancak konuyu diğer milletler ile mukayese ettiğimizde; sahip çıktıklarımızın unutulmaması adına güncelleştilerek gelecek nesillere aktarmada geride kalmış olduğumuzu söyler. Yahya Kemal'in konu ile ilgili serzenişlerine yer verir.

> *Büyük harbde, on cephemizin ateşinde hazır bulunmuş çok güzide ve edebiyat meraklısı bir askerimizin elinde bir gün Çanakkale destanımıza dair Fransızca maruf bir eserimizi gördüm; yine bize dair ve yine Fransızca olmak üzere, buna benzer daha kitapları vardı. Bunu görünce kalbimde bir acı hissettim. Döktüğümüz kanın bile manzarasını Fransızcadan seyretmeye mahkûmuz, dedim. Bizim harp cephelerimiz edebiyatımızda bin bir safhalarıyla yoktur, demek ki çok eski harplerimiz bunlarda, seneler geçtikçe unutulacaktır*.[125]

Peyami Safa ise yazarların görevini tam olarak yerine getirmediğinden şikâyetçidir:

> *Şair ve nasirlerimizden bir kısmını Çanakkale'ye seyirci sıfatıyla götürüp getirmişlerdi. Ecnebi gazetelerin harp muhabirleri kadar bile tehlike bölgesine sokulmayan bu üdeba-yı kiram hazeratı, orada rejinin kodamanlara mahsus sigortalarını tüttüre tüttüre kardeşlerimizin göz bebeklerini düşman mermilerinin nasıl söndürdüğünü bir müddet seyrettiler ve bu manzaradan yorulunca, kafacıklarında ikişer, üçer makalelik, sathi ve hafif bir intiba stokuyla İstanbul'a döndüler*.[126]

Daha sonra Türk şiirinde Çanakkale Savaşı'nın yansımalarına değinir. Mehmet Akif, Yahya Kemal, Mehmet Emin Yurdakul, Enis Behiç Koryürek, Necmettin Halil Onan, Zeki Ömer Defne gibi şairlerden bahseder. Mehmet Akif'e ise ayrı bir önem verir. Çanakkale hem mekân olarak hem yaşanan savaşlar ve Türk Milleti hem de düşman cephesiyle değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmelerde ise yazarların eserlerinden örneklere sıklıkla yer verilmiş ve yer yer mukayeselere gidilmiştir. Çetişli, Çanakkale'nin her ne kadar konum olarak öneminden bahsetsek de o mekâna işleyen ruhla birleşerek anılan bir yer olarak karşımıza çıktığını söyler. Doğrudan Yahya Kemal'e, Necmettin Halil Onan'a "Bir Yolcuya", Faruk Nafiz Çamlıbel'e "Öğün Ey Çanakkale", Y. Ziya Ortaç'a "Zafer Beldesi" ve Filorinalı Nazım'a "Çanakkale

[125] Yahya Kemal Beyatlı, *Edebiyata Dair*, İFC Yayınları, İstanbul 1984, s. 149.
[126] Peyami Safa, *Objektif 2: Sanat- Edebiyat- Tenkit*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1990, s. 116-117.

Türküsü" adlı şiirlerle Çanakkale'de birleşen mekân ve o birlik ruhunun yansımalarını mukayese eder.

"Türk Milleti" başlığında ise Türk ordusuna seslenen şairlerin övgü dolu dizelerine, annelere seslenen gözü yaşlı şiirlere, Mehmetçiğin iman gücüne, dualar ve şehit makamının şairlerde nasıl anlatıldığına değinilir. "Düşman" başlığında ise Çetişli'nin, Akif'in cesur Türk askeri karşısında korkan düşmana yaptığı tasvirlere ve Abdülhak Hamit'in "İlham-ı Nusret" adlı eserindeki düşman vurgusuna değindiğini görürüz. Son olarak kahramanlık, savaşın şiddeti ve ordu-millet ilişkisini yansıtan Savaş başlığında Sultan Reşad, Dr. Mehmet Fahri, M. Akif Ersoy, Hakkı Süha gibi yazarların eserlerine yer verilmiştir.

Çetişli, yazısında Çanakkale Savaşı ve bu zaferin ardından yaşanan aydın kırılmasına dikkat çekerek sonuçlandırır. Ona göre şairlerin halkla bütünleştiği bu dönemde edebiyatın Metris Tepe'ye kaydığı sürecin temeli Çanakkale'dir. Yazar, bu incelemede konuların çeşitliliğini sınırlandırmak amacıyla tematik inceleme ve metne dayalı inceleme yöntemlerini kullanmıştır.

"Türk Şiirinde Gurbet" başlıklı bildiri çalışmanın diğer metnini oluşturur. Bu temaya Türk Edebiyatında sıklıkla rastladığımızdan bahseder. Her dönemde bu tema ile karşılama sebeplerimizden biri olarak Türk yaşantı tarzını gösterir. Çetişli, halk şiirinde görülen gurbet duygusunun daha sonra Yeni Türk şiirinde yaygınlaştığının üzerinde durur. Çetişli'ye göre Halk şiirinde tema evinden, yurdundan ayrılma duygusu olarak işlenirken Tanzimat sonrası farklı anlamlara kavuşmuştur. Bunlar; somut ve soyut mekândan uzaklaşma, kendine yabancı kalma, vatanı geride bırakma, iç ve dış gurbet, gurbetin getirdiği duygular (yalnızlık, hasret, kimsesizlik vb.), gurbette özlenenler, gurbetçi olmanın psikolojisidir. Çetişli, bu yazısında Tanzimat şiirinde bu konuların işlendiği şiirlerden örneklerlere ve kısa açıklamalara yer vermiştir. Bu sayede her dönemde işlenen gurbet temasına mukayeseli bir bakış getirmiştir.

Yazar, eserin II. bölümünde "Yeni Türk Şiirinde Hz. Peygamber" başlığını ele almaktadır. Bu bölümde geçmişten Tanzimat'a kadar gelen süreçte yazılan şiirlerde Hz. Peygamber'e ne ölçüde yer verildiğini ortaya koymaktadır. Ardından Tanzimat sonrası geleneğin devamı ve Cumhuriyet döneminde yazılan yeni iki hilyeyi değerlendirmektedir. Son olarak da son dönemlerde sıklıkla yayımlanan na'at

antolojileri hakkında kendi görüş ve tespitlerine yer verdiği görülür. Çetişli, bu başlıkta ilk olarak Yunus Emre'den bugüne kadar gelen kültürel belleği özetleyerek giriş noktasında okura zemin hazırlar. Bu doğrultuda konuya karşılaştırmalı bir tavır takınır. Son 150 yıllık şiirimizdeki Hz. Peygamber'in işlenişi ile Yunus Emre'nin Hz. Peygamber'i şiirde işleyişini koymasını amaçlar. Bu karşılaştırma da Yunus Emre'nin Hz. Peygamber'i şiire dahil ederek kültürel devamlılığı sağladığına bir gösterge olacaktır. Bu yazarların ne kadar farklı dönemlerde yer alsa da aynı muhteva, dil, mazmun, sembol, teşbih gibi öğeleri kullanarak millet hafızası ve Yeni Türk edebiyatında ortak bir bellek oluşturduklarını ifade eder. Çetişli, daha sonra "Tanzimat Sonrası Türk Şiirinde Hz. Peygamber Tasavvurunda Değişme" başlıklı yazısında ise Türk edebiyatında kırılmaya yaratan Tanzimat Dönemi şiirlerinde başlayarak ilerleyen ve değişen Hz. Peygamber algısı üzerinde durur. Ziya Paşa, A. Hamid Tarhan, Ziya Gökalp, Necip Fazıl gibi yazarların örneklerinden konu ile ilgili araştırmalarını vermektedir.

Çetişli, "Yahya Kemal'in HikemîTarz ve Tavır" başlıklı yazısında Yahya Kemal'in şairliğinin büyüklüğünden bahsederek konuya giriş yapar. Hatta Çetişli, Tanpınar'ın "Bizim en büyük şairimiz şüphesiz odur" ifadelerinden hareketle yetmiş beş yıllık hayatının her şeyini tecrübe, bilgi birikimi zengin kültür ile donatmış bir insan olarak bahseder. Daha sonra şiirlerinde işlediği konular üzerinde durur. Çetişli, Yahya Kemal'in rubaileri hakkında kanaatlerini metinde verdiği örnekler üzerinden vermektedir. Ardından hikmetli söz, hikemlik ile ilgili bilgiler vererek konunun dayanağı olan ana kavramları açıklar. Çetişli yazının devamında Yahya Kemal'in şiirlerinde yer alan hikemî söyleyişleri tespit etmek üzerinde duracağını açıklamıştır. Bu bağlamda eserin muhteva bölümünde şiirlerinden örneklerle Yahya Kemal'in Hikemi tarzda yazılan şiirlerine dair tespitlerine yer vermiştir. Çetişli, metinde konu ile ilgili örneklere sıklıkla yer vererek okurda çalışmanın ana konusu olan Hikemî Tarz'ın kullanım şeklini somutlaştırmayı hedeflemiştir.

İsmail Çetişli, "Yunus Emre'nin Şiirlerinde Gönül*"* başlıklı kısımda "gönül" kavramını incelemeye geçmeden önce kelimenin fonetik açıdan dilimizdeki yeri kullanımı ve kökeni hakkında kısaca bilgi vermiştir. Çetişli'nin gönül kelimesi ile ilgili kanati kelimenin gerçek değerini Yunus Emre'de "En eski metinlerden beri kullanılan gönül, Yunus Emre'de gerçek sesini bulmuş" yönündedir.

Çetişli, edebiyat sanatının her alanında sanatkârın hareket noktasının ve hedeflerinin de gönül işi olduğu görüşündedir. Edebiyatta kullanılan gönül kavramının yerini de belirttikten sonra Çetişli, Türk edebiyatının halk, divan ve tasavvuf edebiyatı kolarında işlenen, aşkın, sevginin yaşandığı ortak tema olan gönül kavramının sembolize ettiği duygu ve düşünceleri anlatmıştır. Anlatırken konuyla ilgili şiirlerden örnekler vermiştir.

Çetişli, Yunus Emre'nin şiirlerinin genellikle didaktik oluşundan bahsetmektedir. Bu hususta iki ana konuya değinmektedir; metafizik aşk ve dini ahlaki aşk. Yunus Emre'de içe bakış şiire gönül merkezli aşk temasını, dışa bakış nasihat nitelikli didaktizmi davet eder. Yunus'un şiir anlayışı hakkında bilgi veren Çetişli, onun şiirlerinde sıklıkla yer alan gönül konusunu incelemiştir. Yunus Emre şiirlerinden örnekleri yorumlayarak anlatmıştır. Sonuç olarak da İslami hayatın merkezinde yer alan bu soyut temanın ideal yaşantımız ve psikolojik ruh halinin yansımaları olan buhran ve bunalımlar üzerinde somutlaştığını şiirlerden hareketle görebileceğimizi ifade etmektedir.

Çetişli, "Ziya Paşa'nın Tekib-i Bend'inde İnsan" adlı başlığın giriş bölümünde Cenap Şahabettin'den "Fikrin vatanı dildir." alıntısına yer vererek dilin düşünce aktarımındaki önemini vurgulamıştır. Türk kültüründe sözlü aktarımın önemli yer edindiğini fakat gelecek nesillere aktarım açısından kısıtlandığı ve yazının ehemmiyeti üzerinde durmuştur.

Kültürümüzündeki didaktik, hikmetli sözün şairlerimizin ana damarlarından birini oluşturduğunu vurgulamış ve bu hikmetin öneminden bahsetmiştir. Hikmetli söyleyişlerin ilk örneğinin *Orhun Abideleri'*nde görüldüğünü ve diğer *Kutadgu Bilig, Divan-ü Lügati't Türk, Atabetül Hakayık* ve *Divan-ı Hikmet* gibi temel kaynaklarımızda yer alan sözler ve aklın öneminden bahsetmiştir. Manzum hikemi şiirlerin nazım şekillerinde terkib-i bend, terci-i bend ve rubai türlerinde üst seviyede kullanıldığını söyleyerek şairlerin üzerinde durduğu genel temaları anlatmıştır. Giriş ve ön hazırlık mahiyetindeki bilgilerle okuru konuya hazırladıktan sonra çalışmada Ziya Paşa'nın "Tekib-i Bend"inde yer alan atasözü, deyim ve özlü sözlerin dünden bugüne kazandığı anlamların metinden hareketle tematik olarak değerlendirileceğini belirtir.

Ziya Paşa hakkında verilen kısa bilginin ardından eserlerinde yer alan portreye Tanpınar'dan hareketle açıklama getirir:

> *İşte zeki ve gergin bir saray adamı, hürriyet aşıkı, sırasına göre rind ve kalender, fakat daima muhteris ve zengin hayat düşkün, yaratılıştan büyük devlet adamı edalı, erişmek için çırpınan, fakat ikbalin eteğini tutmakta beceriksiz gizli meramlı fakat açık sözlü, sabırsız, zalim, kindar fakat aynı zamanda vefalı ve insanları daima afva hazır: Hülasa mizacı ihtirasları ile fikirleri arasında perişan Ziya Paşa'nın velveleli ömrü...*[127]

"Terkib-i Bend" başlığında ise Ziya Paşa'nın şöhretini kazandığı Terkib-i Bend'in beyit sayısı, konunun işleniş sırası gibi şekil ve muhteva özelliklerinden bahsedilmiştir. Ziya Paşa'daki insan ve insan olgusuna dair düşünce dünyasının değerlendirildiği bir diğer başlıkta ise konular kendi içinde dört alt başlıkta şiir örnekleri ile değerlendirilmiştir. Ziya Paşa'nın Terkib-i Bend'inde yer alan insan algısına bütüncül bir bakış ile yaklaşan Çetişli, Ziya Paşa'daki insan algısını değerlendirmiştir. Alt başlıklar şunlardır: "İnsanın Acizliği", "İnsanın Faniliği", "İnsanın Karakterinin Bozukluğu". "Evren" algısında ise Ziya Paşa'nın dönemine göre değişen pozitivist anlayılışını değerlendirmiştir. Çetişli'ye göre ilk defa dinî çerçevede yer alan felsefi bir huzurluğun dile getirildiği manzume Terci-i Bend'dir. Tanrı ve Tanrı'ya dair yaklaşımı o şiirleri sürekli bir arayış ve sorgulama sürüklediğini anlatmıştır.

Çetişli, "Ömer Seyfettin'in Şiir ve Mensur Şiirleri Örneğinde Yeni Lisan ve Milli Edebiyat Hareketinin Sonuçları*"* adlı yazısında, Tanzimat sonrasında yeni edebiyat var etme gayretinin yeni bir insan, toplum ve sosyokültürel açıdan ihtiyaç haline geldiği ve bu zorunluluklarla birlikte gelen yönelişlerin bahsi üzerinde durmaktadır. Yeni dil meselesi ve bu yenileşme hareketindeki ilk adımlardan bahsetmiştir. (Ziya Gökalp, Ali Canip Yöntem, Ömer Seyfettin) Çetişli'nin bildirideki amacı Ömer Seyfettin'in bu yenileşme dönemindeki eserlerinin sonuçlarını değerlendirmektir. Fakat incelemenin hacmi bildiri sınırlarının üstünde olacağından değerlendirmede şiir ve mensur siirler ele alınmıştır.

Çetişli, Ömer Seyfetti'nin yeni lisan hareketinde millet ve dilin önemi üzerinde sıklıkla durduğunu konunun öncüsü olmakla birlikte konunun gelişiminde de ciddi rol oynadığını belirtmiştir. Yeni Lisan projesinde yer alan maddeler incelenerek Ömer

[127] Ahmet Hamdi Tanpınar *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1982, s. 309.

Seyfeddin'in eserlerinde bu maddeler ile örtüşen şiir örneklerini vermiştir. Tablolar ile dilde yaşanan değişimler öncesi ve sonrası şeklinde mukayese edilmiş ve hareket ile birlikte edebiyatta yaşanan kırılma somutlaştırılmıştır. Şiirlerdeki kelimelerle, tamlamalarla, eski-yeni kelime sayısı, kelime yapılarında değişim okura tablolar halinde mukayese edilerek sunulmuştur. Çetişli bu projede Ömer Seyfettin'in görüşlerini okura yansıtırken detaylı bir dökuman analizi yapmış ve herkesin genel tespitlerinin onun hayatında uyandırdığı yankılarını ortaya koymuştur. Şiirdeki sonuçları ise muhteva- vezin- uslüp unsurları ile değerlendirmiştir. Bu değerlendirmede 1911 öncesi ve sonrasında yer alan şiirler karşılaştırılmıştır.

Çetişli, sonuç olarak edebiyatta bir ihtilal olarak nitelendirilen bu dönemin teorik, öncü ve uygulama aşamalarında yer alan ilk isimlerden biri olan Ömer Seyfettin'in sanat hayatının 1911'den önce ve sonra olarak ikiye ayrılması gerektiğini belirtir. Ardından bu hareketin günümüzde dahi devam eden yankıları olduğunu da göz ardı etmemiz gerektiğini savunur. Son olarak da önerisini ortaya koyar: Zira Çetişli'ye göre bu geçiş sürecini *"Dil bakımından "eski-yeni lisan dönemi", muhteva bakımından "ferdiyetçi-toplumcu/Türkçü dönem", edebiyat mektebi bakımından ise "Servet-i Fünûn-Milli Edebiyat Dönemi" olarak isimlendirmemiz gerekecektir."*[128]

"Attilâ İlhan'ın Sanatı ve Sanatkarlığı" yazısında Çetişli'ye göre ölümü üzerine pek çok yazı yazılan ve yazarın ilk akla gelen şairliği ve şiirleri olmaktadır. Aşk şiirleriyle tanınan ve bu şiirler sayesinde popülerleşen şairin roman türünde de pek çok eseri olmasına rağmen şair olarak anılmaktan kaçınamamıştır. Diğer şairler tarafından siyasi bir atmosfere dahil edilmek istenen Attilâ İlhan gerek karakteri gerekse sanatı bakımından uzun yıllar üzerinde durulması gereken bir sanatçıdır.

Çetişli, "Yavuz Bülent Bâkilerin Şiirlerinde Dinî Duyarlılık" adlı yazısında hayatı-eserleri ve şiirlerinin muhtevası yönünden yaptığı değerlendirmeyi ele almıştır. Lakin çalışmanın muhteviyatında elde edilen ürünler makalede incelenmek için eksik kalacağından tematik daraltmaya gidilmiş, diğer temalardan örnekler verilmiş ve çalışmada sadece dinî duyarlılık içeriğine sahip olan şiirler üzerinde durulmuştur.

[128] Çetişli, a.g.e., s. 281.

Çetişli, yazarların hayatları hakkında bilgi verirken yazının içeriğini besleyen ve yazarın hayatını etkileyen ana olaylar, kişiler ve eserleri üzerinde durmayı tercih etmiştir:

> *Bakilerin şairliği, asıl Ankara Hukuk Fakültesindeki öğrencilik yıllarında gelişip serpilir. Bu süreçte Hisar dergisinin önemli rolü vardır. Mehmet Akif Ersoy, Necip Fazıl Kısakürek, Arif Nihat Asya, Osman Yüksel Serdengeçti, Cahit Külebi, Cahit Sıtkı Tarancı onun birinci sırada sevdiği ve farklı seviyelerde tesirinde kaldığı şairlerdir.*[129]

Temaları ise ferdi, beşerî ve milli konular olarak değerlendirilir. Yani bu noktada Çetişli için Anadolu'dan gelen Yavuz Bülent Bâkiler adeta Anadolu'nun kendisidir: Yerli, millî, ferdi ve toplumcul. Sınırsız coğrafyadan beslenen şiirleri olduğunu ve bu coğrafyanın ise geçmişten günümüze uzanan Türk-İslam topluluklarından izler taşıdığını savunur. Edebiyat-tarih ilişkisi göz ardı edilmeden incelen şiirlerde bu coğrafyayı anlatan eserlerin dinî-millî duyarlılıklardan beslenmesi ise kaçınılmazdır. Bu noktada çalışmada Yavuz Bülent Bâkilerin şiirinin alt dallarından biri olan dini duyarlılığa dair unsurlar incelenmiştir.

Yaşamak Güzel şiirindeki aşağıdaki mısralar, şairin Allah'a olan inancını açıkça ortaya koyar. *"Boşuna gönül vermedim bunca yıl mavi göklere / İnancım büyük Allah'a"* (Yaşamak Güzel, s.177)[130]

"A.…" ve "Yine Benim" şiirlerinde dile getirir. Şair inanır ki, sevgilisi A.., Hakk'ın alnına yazdığı "kader"dir ve ondan kaçması mümkün değildir. "*Anladım faydası yok uzak kalmanın artık / Senin kader çizgisiyle alnıma yazan Hakk'tır."* (A.… s.131)[131] *"Değişmiyor çizgisi büyük kaderin"* (Yine Benim, s. 160)[132]

Sağlam bir ahiret inancına sahip olan Bakiler, öldüğünde ardından ruhuna "Yasin" okunmasını ister. "*Ölürsem bana bir Yasin okuyun"*[133](Anamın Türküleri, s.16)

Örnek olarak verilen incelemelerde şiirlerin metin merkezli yaklaşımla ele alındığı görülmektedir. Çetişli, bu tespitlerini dinî kavramlar, dinî simgeler, dini mekânlar şeklinde okura sunmaktadır. Bu değerlendirmelerini yaparken Çetişli'nin stilistik üslup incelemesi yaptığı ve şiirlerdeki sözcük türlerini tahlil ettiği görülmektedir.

---

[129] a.g.e., s. 397.
[130] a.g.e., s. 401.
[131] a.g.e., s. 402
[132] a.g.e., s. 402
[133] a.g.e., s. 403.

İncelemenin sonuç bölümünde ise Çetişli Türk Şiirinde Yavuz Bülent Bâkiler'in durduğu yer ile ilgili çıkarımda bulunmuştur.

Çetişli, Yavuz Bülent Bâkiler'in özel hayatında olduğu kadar sanat hayatında da Müslüman bir milletin Müslüman bir şairi olduğu şuurundadır. Ayrıca yazarın bu kimliğiyle, zaman zaman Mehmet Akif, Necip Fazıl ve Yahya Kemal'e yakın bir yaklaşım sergilese de asıl benzerliğinin Arif Nihat Asya ile olduğu görüşündedir. Zira Çetişli ilk gruba göre mahallî, millî, milliyetçi ve Türkçü söylemin daha baskın olduğu Yavuz Bülent Bâkiler'in şiirinde dini, ideolojik bir değer olmaktan ziyade Türk kültürünü oluşturan ana unsurlardan biri olarak öne çıkartmaktadır.[134]

"Denizlili Bir Bürokrat ve Sanatkâr: Kerim Aydın Erdem" başlığında Çetişli, memur bürokrat kimliğinin yanı sıra sanatkâr bir kimliğe sahip olan Kerim Aydın Erdem'in düzyazı türünde eserler vermiş olsada daha çok şair kimliğiyle tanınmış olduğundan bahsetmektedir. Çetişli, Kerim Aydın Erdem'in ilgi duyduğu ve eser verdiği bir başka türün masal olduğunu söylemektedir. Ayrıca Çetişli'ye göre Kerim Aydın Erdem'in *Keloğlan ve Anası* isimli çalışmasıyla başlayan düzyazı faaliyetleri gerek oyunları gerekse masallarıyla çocuk edebiyatına katkıda bulunmuştur. Çetişli, şairin şiirde kullandığı muhtevalara ve eserlerine baktığında dolaylı ya da doğrudan memleketin betimlemelerine yer veren Kerim Aydın Erdem'in "memleket şairi" olduğuna dair çıkarımında bulunmaktadır.

Çetişli, "Ali Çapan ve Şiirleri Üzerine Toplu Bir Değerlendirme" adlı makalede ilk olarak Ali Çapan'ın hayatı ve şairliğinin oluşum evrelerini ana hatlarıyla okura sunmuştur. Şairin eserleri ile hayatı arasındaki köprüyü okurun kurabilmesini sağlamıştır. Makalede şairin devam eden sanat hayatında yayımlanmayan şiirleri de ilave edilmiştir. Bu yönüyle yazı özgünlüğünü korumuştur.

Çetişli, Ali Çapan'ın sanat hayatını üç döneme ayırır. Şairin dil işçiliğine yönelir, temalarını belirler. Hayatından kesitlerle de anlatımını destekler. *"Yatılı öğrencilik yılları bitip de Gaziantep'de ilk memuriyete başladıktan yaklaşık bir yıl sonra yayımlanan Çiğdem Çiçeğim'deki şiirlerin pek öyle birbiriyle konu, ses ve söyleyiş açısından benzerlik ve bütünlük yok gibidir.*[135]

[134] a.g.e., s. 412.
[135] a.g.e., s. 425.

Çetişli, etkilenmeleri temalar, söz tekrarları ve imajlara göre tespit eder.

> *Mesela Toprak Ana, Aşık Veysel'in meşhur şiirini, "Yalvarış", Fuzuli'nin yalnızlık iştiyakını, "Güneyden Esen Rüzgâr"ın şu dörtlüğü ise Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Bursa'da Zaman"ını düşündürüyor.*
>
> *Sensin tomurcukların sevincini*
>
> *Yosunun yeşilini, gökün mavisini*
>
> *Ve bembayaz leylakların en güzelini*
>
> *Yılçağlarının gerisinden bana getiren... (Çiğdem Çiğdeğim, s.27)*[136]

> *Çapan şiirlerinde zaman zaman "epigraf" kullanmayı seviyor. Nazım Hikmet'ten Yahya Kemal'e, Andre Gide'den halk türkülerine kadar değişebilen bu epigraflar, sanırız duygularını ifade etmede bir ilk hareker fonksiyonunu ifa ediyor. Zaman zaman da halk türküleri, şarkılar veya beyitleri, metin içinde eriterek şiirine çağrışım zanginliği kazandırıyor.*[137]

Çetişli'nin bu incelemelerinde eserdeki söz tekrarları, tamlamalar, ses olaylarında meydana gelen değişimlerden hareketle yaptığı tahlillerde ise semantik çözümleme metodu kullandığı görülür. Şairin diğer şiirlerindeki tesirlerinden kurtulduğunda kendi sesini bulabileceğini söyleyen eleştirilerine de zaman zaman yer verir.[138]Sonuç olarak da Çapan'ın Türk şiirinde serbest şiirden yana olduğunu, yine de bir düzen-muhtava-şekile uygun yazılar yazdığını ve şiir dünyasında kendine has bir yol oluşturduğunu söylemektedir. Çetişli bu tavrıyla "sevda sürgünü" şairinin literatüre katkı sağladığını belirtmiştir.

Eserin geri kalan bölümünde tematik incelemelere yer verilmiştir. Ferdi ve sosyal konulu temalar adı altında şairin eserlerinden verilen örneklerle yapılan değerlendirmeler okurda somutlaştırılmıştır.

> *Ölüm: Çapan, on civarındaki şiirinde "ölüm" temasını işlemektedir. Bunlardan yedisinin 1988 sonrasına ait oluşu dikkate şayan bir husustur. Hiç şüphesiz bunda yaşlanma duygusunun büyük rolü vardır. Şair, henüz kırk iki yaşında olmasına rağmen kendini, "Yaşlı ve yalnız ağaç" teşbihiyle algılar ve artık baharları ikeye bölmüş olduğuna inanır.*
>
> *Baharları ikiye bölün elde var ilkbahar elde var sonbahar. (Yaşlılık Günlüğüne Başlangıç)*[139]

---

[136] a.g.e., s. 425.
[137] a.g.e., s. 429.
[138] Daha detaylı bilgi için bkz. İlhan Geçer, "Aç Ekin", *Hisar Dergisi*, sayı: 96, Aralık 1971.
[139] Çetişli, a.g.e., s. 432.

Çetişli'nin söylemiyle Sevda Sürgünü şiirinin "Memleket Türküsü" bölümünde yer alan dört şiirde Gaziantep'in bahis konusu çarşıları ve saz bahçesini (Uzun Çarşı, Bakırcılar Çarşısı, Kuyumcular Çarşısı, Kırkayak Saz Bahçesi) dün-bugün bağlamında ele alan şair, kaybolan güzelliklerin hüznünü yaşar.

Birer birer kesilen dut ağaçlarının
Kaldırımlarda uyuya kalmış gölgesi
Ayak izleri kolkola yürüyen aşıkların
Ve geçmişi geleceğe taşıyan
şarkılardan arta kalan
hamiyet Yüceses'in
Kulaklarımda çınlayan sesi:
"Bakmıyor çeşm-i siyah feryada" ... (Sevda Sürgünü, s.40) [140]

Yazının son kısmına yapılan ilavede ise yazarın yayımlanmamış şiirlerini içeren bilgiye yer verilmiş ve bu şiirlerdeki sonbahar/güz duyarlılığına değinilmiştir.

Kitabın 4. Bölümü "Mensur Şiir" adı altında ele alınmıştır. Çetişli, *Mensur Şiir* başılıklı ilk yazısında Türk edebiyatındaki tür kavramından ve türlerden bahsetmiştir. Tanzimat öncesi nazım ve nesrin gelişimiyle başlayan konuyu Tanzimat sonrası dönemle birleştirir. Mensur şiire giden yolda yaşanan tartışmaları değerlendirir. Ardından Recaizade Mahmut Ekrem ile Abdulhak Hamid'le başlayan ilk denemelere yer verir. Halit Ziya ve Mehmet Rauf'un da eserler vermesiyle mensur şiirin yaygınlaştığı dönemi Edebiyât-ı Cedîde mektebi dönemi olarak kabul eder. Çetişli bu düşüncesini de İnci Enginün'ün ifadeleriyle destekleyerek bilimsel bir nitelik kazandırmıştır.

> *1887-1895 yılları arasında Mehmet Kaplan'ın 'Ara Nesil' adını verdiği Tanzimat nesli ile Servet-i Fünun nesli arasında faaliyet gösteren yazarlar, batı dillerinden Türkçeye hayli şiir tercüme etmişlerdir. Çoğu nesir olarak çevrilen bu şiirler, Servet-i Fünun üslubuna tesir eden bir 'mensur şiir' cereyanını doğuruştur.*[141]

Edebiyât-ı Cedîde topluluğu yazarlarında mensur şiir konusunun oldukça ilgi gördüğünü söyler. Tevfik Fikret'in "Lisân-ı Şiir" ve Cenab Şahabettin'in "Şiir Nedir?" başlıklı yazılarındaki arayışlarına dair yeni bir kapının mensur şiirle açıldığını ifade

[140] a.g.e., s. 436.
[141] İnci Enginün, *Tanzimat Devrinde Sheakspeare, Tercümeleri ve Tefsiri,* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1979, s. 99-100.

eder. Çetişli bahsi geçen tespitine dair görüşlerini Ercilasun'un *Servet-i Fünûncuların şiiri mutlak mutlak bir unsur olarak görmemeleri, duyguların ifadesine önem vermeleri, pratikte "mensur şiir" tarzını yaratmıştır*.[142] ifadeleriyle desteklemiştir. Edebiyât-ı Cedîde'den Cumhuriyet dönemi yazarlarının tavırlarını ve eserlerini de okura sunan Çetişli bu girizgâhın ardından "Mensur Şiir Nedir?" sorusuna cevap arar ve önemli gördüğü üç tanım ile kendi çıkarımını okur ile paylaşır. Yazıda Çetişli'nin literatür taraması yaparak edebiyat tarihlerine başvurduğunu görmek mümkündür. Yazının sonunda verilen bibliyografya ve mensur şiir örnekleri ise bu konuda araştırma yapacak olan araştırmacılar ve okurlar için önemli bir başlangıç noktası olacaktır.

Çetişli bu konuyu *Metin Tahlillerine Giriş-2-, Edebiyat Sanatı ve Bilimi* kitabı ve "Servet-i Fünunda Mensur Şiir*"* adlı yüksek lisans tezinde de detaylı bir şekilde incelemiştir. Çetişli'nin değerlendirmeleri ve tespitlerinde doküman analizi yöntemini kullandığı görülmektedir. Araştırma, bu yöntem ile somutlaşmış ve bilimsel bir nitelik kazanmıştır.

"Romantik bir Sanatkârın Çığlıkları: Halit Ziya Uşaklıgil'in Mensur Şiirleri" adlı makalede mensur şiir türünde eser veren Halit Ziya'nın bu türdeki eserlerinde kullandığı dil özellikleri de verilmiştir. Böylece halit ziya'nın tür içerisindeki yerini belirginleştirmiştir. Çetişli, Halit Ziya'nın ilk mensur şiir denemesinde M. Naci ile yaşadığı sorunlardan bahsetmektedir.[143] Halit Ziya tüm sorunlarına rağmen *Mensur Şiirler* ve *Mezardan Sesler* kitaplarını yayımlamıştır. Çetişli dipnotlarda bu iki eseri [144] orijinaller baskılarından incelediğinden bahsetmektedir. Eserlerin ilk baskılarından yaptığı değerlendirmelerinde objektif tespitler yapmaya çalışmıştır. Çetişli, Halit

---

[142] Bilge Ercilasun, *Servet-i Fünunda Edebi Tenkit*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, s. 228.

[143] Mensur şiir türü için bkz.: Niyazı Akı, "Mensur Şiir", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, cilt: 6, Dergah Yayınları, İstanbul 1989; İsmail Çetişli, *Servet-i Fünunda Mensur Şiir* (inceleme-Metin), Fırat Üniveristesi Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 1986; İsmail Çetişli, "Türk Edebiyatında Mensur Şiirin Doğuşu, Gelişmesi ve Özellikleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt: 1, sayı: 2, Elazığ 1987, s. 97-120; İsmail Çetişli, "Mensur Şiir", *Türk Edebiyatı Tarihi,* cilt: 3, KTB Yayınları, İstanbul 2006, s. 343-358; Hülya Argunşah, *"Mensur Şiir ve Siyah İnciler",* Çağrı Yayınları, İstanbul 2002; Cafer Gariper, "Türk Edebiyatında Mensur Şiir Literatürü", *Literatür Dergisi*, cilt: 4, sayı: 7, 2006, s. 361-427.

"...vaktaki "akşamın Mezarı" başlığı ile bir mensure yazarak o zaman Muallim Naci tarafından "Mazarda aşk aramak, ölüde can aramağa benzer" kılıklı bayağı bir cümlesi ile basıldığını gördüm; öfkemden dudaklarımı ısırdım." Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, İnkılap ve Aka Yayınları, İstanbul 1969, s. 104.

[144] Halit Ziya Uşaklıgil, *Mensur Şiirler*, Hizmet Matbaası, İzmir 1307 (1891), s. 117. İncelemedeki alıntılar bu baskıdan yapılmıştır. Halit Ziya Uşaklıgil, *Mezardan Sesler*, Hizmet Matbaası, İzmir 1307 (1891), s. 48.

Ziya'ya "Romantik Bir Sanatkârın Çığlıkları" diye hitap etmesini Halit Ziya'nın mensur şiirlerindeki muhtevalardan hareketle ortaya çıktığını açıklamaktadır. Ayrıca Çetişli, eserde bu çığlıkların Halit Ziya'nın dünyasında nasıl şekillendiğini ortaya koyar. Ziya'nın mensur şiirde evrenden metafiziğe geçişi ve beni bulma arayışlarında şairin kendi tecessüs dünyasını ortaya koyduğunu ifade etmektedir. Çetişli, ele aldığı konuyu Halit Ziya'nın şiirlerindeki evren anlayışını insan ve tabiat üzerindeki etkisiyle sınırlandırmıştır. Ardından mensur şiirlerde yer alan betimlemeler, imajlar, benzetmeler, kullanılan isimler, objeler ve süjelerden bahseden Çetişli, sınırlamalada kadın-insan-toplum-tabiat-dünya ve evren sıralamasına bağlı kaldığı görülmüştür. Çetişli, değerlendirmelerinde ise parçadan bütüne varan tüme varım yöntemini kullanmıştır.

Çetişli, eserin "Metafizik" bölümünde yer verilen şiirleri Halit Ziya'nın biyografisi ile paralel olarak ele aldığından bahsetmektedir. Çetişli'ye göre bu durum Halit Ziya'nın mensur şiir denemelerini ve arayışlarını bilinçli olarak yaptığını göstermesi bakımından önemlidir.[145] Çetişli, metafizik evrenin asıl incelemesini Halit Ziya Uşaklıgil'in *Mezardan Sesler* şiiri ile şekillendirmiştir. Zira Çetişli, Halit Ziya'nın ölümü ve metafizik alemi anlatan şiirlerini annesinin ölümü üzerine kaleme almasını ve şairin *Mezardan Sesleri* "Ölümün beni kaplayan nefesinden"[146] doğan kitap olarak ifade ettiğini de açıklamaktadır.

Çetişli, Halit Ziya Uşaklıgil'in yazdığı mensur şiirlerin yarısını karşı cinse duyduğu tecessüsün ifadesine ayırmıştır. Dolayısıyla şairin şiirlerini geniş manasıyla "sevgi", dar masıyla "aşk" temasına tahsis etmiş olması Çetişli'nin bu düşüncesini kanıtlar niteliktedir. "Bir İhtiyac-ı Ruh", "İncizab", "Bir Hitap", "Heyhat Bu Rüya İdi", "Ne Demiştin", "Hatırlar Mısın? Bir Hâtıra", "Kamere Karşı", "Girye-i Handenâk", "O Da Beni Seviyor", "Zevce", "Hayâl-i Giryân", "Tahattur", "Yâd-ı Hazîn", "İstiğrak", "Müteverrim", "Bir İntihar-ı Mükerrer", "Çoban Kızı", "Genç Kızı", "Denizde

[145] Halit Ziya hatıralarında büyük aile içinde sık sık karşılaştığı ölüm olgusu ve korkusundan bahseder. Özellikle annesi Behiye Hanım'ı (1888), dedesi Hacı Ali Efendi'yi (1980), amcası Süleyman Bey'i (1891) ve ilk çocuğu Vedide'yi peş peşe kaybetmesi, onun ölüm korkusunu büsbütün arttırır: "Fertleri çok olan bütün ailelerde olduğu gibi bizde vukuat hiç eksik olmuyordu; vukuat ve hele ölümün vakit vakit yaptığı yıkıntılar... Çıldıran veya verem olan genç kızlar, bir akza sonucu yanan genç analar, hele birbirinin arkası sıra giden küçük yaşta çocuklar öyle kalabalık bir yas yığını meydana getiriyordu ki bu bende her vakit titreyen bir korku duygusu doğurmuş oldu." Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl,* İnkılap ve Aka Yayınları, İstanbul 1969, s. 115.

[146] Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, İnkılap ve Aka Yayınları, İstanbul, 1969, s. 231.

Sahrâda", "Raksân", "Cevelân", "Şinâver" isimli yirmi dört mensur şiir, bütünüyle karşşı cinse duyulan derin alaka ekseninde vücut bulmuştur. Çetişli'ye göre Halit Ziya "Hande-i Giryenak"ta bir annenin çocuklarına olan sevgisi, "Mezardan Sonra"da ise, bir gencin anne sevgisi üzerinde durmaktadır. Çetişli'ye göre şairin tabiat anlayışı ve dünyaya bakışı sübjektif olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunu yansıtan belli başlı tavsifleri Çetişli şu şekilde sıralamaktadır:

> *Tabiata çoğu zaman hazin bir sükûnet veya "melâl-engiz" bir hal hakimdir. Bu sebeple tabiat tam bir "levha-i hazin" veya "hüzn-i bedi" dir. Semayı bir "sütre-i matemi" kaplamıştır. Sahra "menazır-ı ye's-amiz"dir. Yağmur sonrası bulutlar arkasındaki güneş "perde-i sirişk" altındaki gözlere benzer. Çoğu zaman tabiat, yazarla birlikte "girye-nisar-ı ye's"tir.*[147]

Çetişli'nin ifadesiyle Halit Ziya'nın, kaleme aldığı mensur şiirlerinden bazılarında belirgin bir metafizik alem tasavvuru zaman zaman Vahdet-i Vücut anlayışına yaklaşır ve bu anlayışın terminolojisini kullanır. Yukarıdaki alıntılarda görülen insanın varlığı hakkındaki *"ayna, resim, zıll, hayal"* kelimeleri, böyle bir anlayışın somut işaretleridir.[148] Çetişli, bu örneklerden de anlaşılacağı üzere şairin şiirlerini sınırlandırmak amacıyla tematik inceleme yöntemi kullanmıştır. Ayrıca Çetişli, şiirlerdeki Halit Ziya'nın benliği ile kendi dünyası, benliği ile karşı cins, benliği ile toplum, benliği ile Tanrı, benliği ile evren arasındaki zıtlıkların tespitinde, şiirlerdeki ses ve kelime tekrarlarında ve tamlamalar ile evreni tavsif ettiği kelimeleri belirlemede ise stilistik üslup inceleme yöntemlerini kullanmıştır.

Çetişli, Halit Ziya'da "Ben" algısının farklı bir boyut kazandığını ifade etmektedir. Buna göre Çetişli, Halit Ziya'nın somuttan soyuta uzanan bir benlik arayışında olduğunu savunmuştur. Çetişli, bu incelemelerinde yakın okuma yöntemini kullanmıştır. *"Halit Ziya, mensur şiirlerinden 30 adedini "ben" (birinci tekil) anlatıcı ile kaleme almıştır. Hiç şüphesiz bu ben, yazarın kendisidir. Geri kalan metinlerde "o" (üçüncü tekil) anlatıc kullanmış olmakla birlikte, bu anlatıcının arkasında da aynı bakış açısı mevcuttur."*[149] Zira Çetişli, Halit Ziya'nın kelime tekrarları ve metinde anlatmak istediklerini satır arası okumalarında eser-yazar, eser-hayat bağlamında değerlendirirek okura aktarır.

---

[147] Çetişli, a.g.e., s. 471.
[148] a.g.e., s. 475.
[149] a.g.e., s. 475

Sonuç olarak Çetişli, Halit Ziya'nın dıştan içe, somuttan soyuta anlamlanan ve tezatlıklarla beslenen tecessüs dünyasının mensur şiirlerine yansımalarını göstermektedir. Çetişli, bu bölümde "ben"in çatışmaları ve tezatlıklarını[150] tespit ederken, Lortman'ın semiyotik metodunu Halit Ziya'nın mensur şiirlerine uyarladığını görmek mümkündür. Mensur şiirlerin iç organizasyonunu besleyen tezatlıkların tespiti ve metnin sapmaları takip edilerek yapılan bu değerlendirme Çetişli, Halit Ziya'nın Türk edebiyatındaki yerini bir kez daha yüceltmiştir.

"Mehmet Rauf'un Mensur Şiirleri Üzerine Bir İnceleme" adlı yazısında Çetişli nesir alanında Halit Ziya'dan sonra gelen lokomotifin ikinci sırasında Mehmet Rauf'un yer aldığını söyler. Eserin bu bölümünde roman, tiyatro, tenkit gibi birçok türde eser veren Mehmet Rauf'u mensur şiirleriyle de değerlendirmek amacıyla bu incelemeyi yaptığından bahseder. Zira Mehmet Rauf, Servet-i Fünûn dönemi yazarları içinde altmış beş adet mensur şiiriyle en çok mensur şiir yazan yazarımızdır. İnceleme Çetişli'nin sacayak olarak nitelediği muhteva-yapı-dil ve anlatım özelliklerinin tespitiyle ilerlemektedir. Dildeki tamlamalar ve anlatımın eserdeki yansımlarını tespit ederken Çetişli şu ifadelere yer verir:

> *"Lev'a-i şebab", "Kadın İhtiyacı", "kıştan sonra", "sadaka", "benim kalbim", "matemlerim", "benim olsaydın", "kleopatra", "birbirimiz için", "gözlerin bir semaki", "bir necm-i emel", "o kadına", "infial", "ebediyen sen ebediyen" adlı on dört metin, Rauf'un karşı cinse duyduğu derin iştiyak, onu sevme ve onun tarafından sevilme keseninde vücut bulmuştur.*[151]

Ayrıca Çetişli'nin eserin muhteviyatına dair tespitleri ise yine satır aralarında ve açıkça bahsi geçen duygu yoğunlukları, tematik sınıflandırma gibi konuları hakkındaki çıkarımları da vardır.

> *Mehmet Rauf, karşı cinse bu kadar şiddetli bir iştiyak duymuş olması, bu kadar çok ve çabuk âşık olmasına rağmen aşkta mutluluğa ulaştığı çok nadirdir. Ana temaya dahil ettiğimiz metinlerden- üçü hariç- hemen hepsinde aşktaki mutsuzluk ve bu halin verdiği bedbinlik, hüzün, elem, göz yaşı ve hasreti bulmak mümkündür.* [152]

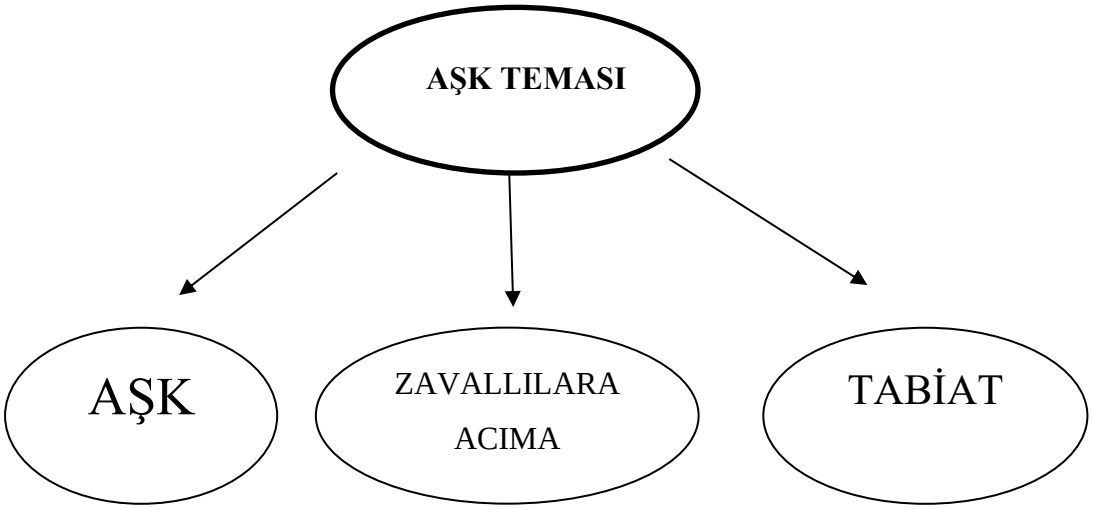
Çetişli'ye göre aşk ana temasına dahil ettiğimiz metinlerden sadece üçünde (Kireç Burnunda, Terane-i Saadet, Terâki), aşkın veya sevip-sevilmenin verdiği mutluluk ifade edilmiştir. Çetişli, Mehmet Rauf'un mensur şiirlerinde dikkat çeken bir başka

[150] a.g.e., s. 478-479.
[151] a.g.e., s. 483.
[152] a.g.e., s. 484.

temanın “yalnızlık” olduğunu belirtmektedir. “Kireçburnun’da”, “Benim Kalbim”, “Fenerci”, “Kıştan Sonra”, “Nisan Gecesi”, “Nisan Sabahı”, “Bülbüle Karşı”, “Kimsesizliklerim” ve “İnfial” isimli şiirlerde ise yalnızlık temasının bir hayli belirginleştiğini söylemektedir.

Muhteva bölümünde Çetişli, Mehmet Rauf’un ele aldığı temaları inceler. Bunlar; aşk, bedbinlik, yalnızlık, kaçış, ölüm, zavallılara acıma ve tabiat temalarıdır. Çetişli, Mehmet Rauf’un altmıi beş şiirin kırkında kullandığı “aşk” temasını, ayrı yedi alt başlıkta toplar.

Şekil 5.2: Mehmet Rauf’un romanlarında kullandığı temalar

Zavallılara acıma temasını sadece yedi metinde görebileceğimizi söyleyen Çetişli, romantik ve hassas olarak nitelediği şairin çok çabuk etkilenen ruh halinden dolayı bu temayı sınırlı tuttuğunu ifade eder. Tabiat ise başlı başına işlevsel bir unsur olarak değil, yardımcı bir tema olarak destekleyicidir. Çetişli muhtevayı değerlendirirken tematik inceleme ve metin merkezli inceleme yöntemlerini kullanmıştır. Mehmet Rauf’un mensur şiirlerinde kullandığı konularından hareketle ruh halini aydınlatabileceğimizi savunan Çetişli, ayrıca altmış beş metnin dış yapı özelliklerini vererek metinlerin “Kısa Nesir” grubunda yer alan iki ile dört paragraftan oluşan metinlerden ibaret olduğunu da söyler. Dil tekrarlarında “Kelebek” adlı şiiri yeniden düzenleyerek paralel yapılarla elde edilen düzenin metni şiire yaklaştırdığını savunur.

Denilir ki kelebek (...)

bahar perilerinin rayihalarından tahaddüs etmiş bir esir,
tabiatın en ruh-perver renklerinden titremiş bir şeh-per,
perilerin temasıyla katrelenmiş bir sisten bir mühtez bir nur-ı seyyaledir;
denilir ki kelebek
bir havadır, esiyor,
bir nefestir, ah ediyor,
bir katredir, telatum etmiş,
bir öhandedir, tebellur etmiş,
bir tebessümdür takattur etmiş,
denilir ki kelebek
bir sevadır bi-karar,
bir nesimdir, muanber,
bir busiştir zi-ruh,
bir şi'rdir raksan...
şimdi denilir ki kelebek-
bir ziyadır, dökülüyor, (...)
şimdi denilir ki kelebek,
bir dudaktır, kokluyor,
bir femdir, öpüyor,
bir aşktır, meyur, *(Kelebek, s. 9-11)*

Dikkat edilirse paralel yapılar beraberinde tekrar, seci, aliterasyon ve asonans gibi lafız sanatlarını beraberinde getirmektedir.[153]

Çetişli, M. Rauf'un dili ve üslubu bahsinde ise Mehmet Rauf'un cümleleri üzerinde durur. Cümleleri ile ilgili olarak cümlelerinin ünlem ve soru cümlesi olarak ayrılabileceğini bu ayrımın Mehmet Rauf'un üslubunu belirlemek noktasında imkân sağladığı, farklı ruh hallerinin cümlelerde tezahür ettiğini ve cümle yapılarının da bu doğrultuda zaman zaman kesik, eksik ve tamamlanmamış olduğunu belirtmektedir.

Şimdi nur-u zeheb, şimdi zılal ü zalam... Şimdi ziya, musiki, hayat... Şimdi gece, suküt, vahdet... Şimdi kadınlar, erkekler, neş'e, hande... Şimdi, şimdi hiç... Şim di ben, sade ben ve tabiat... (Bir Müsamereden Sonra s.45) [154]

Çetişli stilistik uslüp incelemesi yaptığı dil ve anlatım özellikleri bölümünde ise yazarın mensur şiirlerinin genel özelliklerini ortaya koymaktadır. Ayrıca makalenin

[153] a.g.e., s. 494.
[154] a.g.e., s. 95.

son kısmında Mehmet Rauf'un *Servet-i Fünûn* mecmusasında yayınmlanan mensur şiirlerinin kronolojik listesi[155] ve örnek mensur şiir metinleri yer almaktadır.

Sonuç olarak kitapta şiir dünyamızı şekillendiren edebi dönemlere ve bu dönemlerin kırılma noktalarını teşkil eden bir bakıma temsilcileri olarak da değerlendirdiğimiz yazarlara ait incelenen makaleler birleştirilmiştir. Çetişli, bu değerlendirmelerinde objektif ve yapıcı bir tavır takınmıştır. Zira kimi durumda incelediği yazarları eleştirmiş ve üzerinde durduğu eserlerin eksik noktalarını belirtmiştir. Bununla birlikte her makalesinde karşılaştığımız önerilerle konu desteklenmiştir.

[155] a.g.e., s. 497.

6. BÖLÜM: TÜRK ŞİİRİNDE PEYGAMBERLER KONULU ESERLERİ

İsmail Çetişli'nin yayın hayatı ile paralellik göstermesine önem verdiğimiz bölüm sıralamamızda son bölüm yazarın hayatının son evresine denk peygamber konulu eserlerini içermektedir. Çetişli'nin konu ile ilgili şahsi hassasiyeti ve ilgisi olan bu konuyla ilgili yazılan *Türk Şiirinde Hz. Peygamber (1860-2011)* ve *Türk Şiirinde Hz. Peygamber ve Gül* adlı iki eseri incelenmiştir. Bu bağlamda Türk şiirinin son 150 yılında yer alan peygamber konulu eserlerin gelişimi hakkında da bilgi sahibi olabilme imkânı sunan bu eserler ayrı bir değerlendirme içinde yer almıştır. Bölüm; iki ana başlık ve 6 alt başlıktan oluşmaktadır. Bahsi geçen bu iki eser için kendi içinde ayrı ayrı bir değerlendirmeye gidilmiştir. Eserlerde ilk olarak basım sürecinde yaşanılan zorluklar ve Çetişli'nin eserleri yazarken yaşadığı duygular ele alınmıştır. Ardından eserlerin muhteviyatı ve tasnif sistemleri dair tespitler yapılmıştır.

6.1. *Türk Şiirinde Hz. Peygamber 1860-2011*

6.1.1. Basım Süreci

İsmail Çetişli, Türk kültür ve sanatının beslendiği ana kaynaklardan birini son asırdan beri İslamiyet olarak görmektedir. Hz. Peygamber ise bu dinin toplumsal yansımlarına en çok rastlanan bir "örnek" insandır. Öyle ki XI. yüzyıldan itibaren sanata, musikiye, kültüre, topluma, yaşantılara ve yaşayışlara bu derece yansıyan bir dinde temsilcilerin varlığını kabul etmek gerektiğini savunan Çetişli, Divan edebiyatından Halk edebiyatına kadar Tanzimat sonrası dönemde bile devam eden bir Peygamber edebiyatının varlığından söz etmek gerektiğini savunur.

Çetişli'nin ailesinden edindiğimiz bilgilere göre bir külliyat niteliğinde olan bu hacimli eserin basımının yazarın yaklaşık yirmi yıllık birikimlerin bir meyvesi olduğunu söylemek mümkündür. Çetişli'nin eşinden kitabın basım sürecine dair edindiğimiz bilgilerden hareketle yazarın çalışma için son yıllarında çok daha fazla yoğunlaştığını bu süreçte inzivaya çekilerek çalışma odasında çalışmalar yaptığından bahsetmektedir. Öyle ki Ayşe Hanım İsmail Çetişli'nin çalışma odasının konu hakkında araştırılmış şiirlerle dolu olduğunu fakat yazarın bu karışıklıkta bile kendine bir düzen kurduğunu ve incelemek için özenle ayırdığı şiirlerin kendisine okuduğunu ikisinin de uzun sürede etkisinde kaldıklarını anlatmaktadır. Bu bağlamda kitap yazarın hem son

eserlerinden biri olması hem de daha sonra kızı Elif Çetişli ile yeniden düzenlenerek ve kısaltılarak Denizli Belediye'si tarafından basılması yönüyle Çetişli'nin hayatında özel bir yere sahiptir.[156]

İsmail Çetişli, ilk olarak 2012 yılında kaleme aldığı bu eserde Türk edebiyatının şiir dünyasını Hz. Peygamber çerçevesinde bütünsel bir algı düzleminde görüşleriyle bir araya getirmeye çalışmıştır. Tespitlerinin birçoğu içerik ve inceleme yönüyle orijinaldir. Eser üç ana bölüm oluşmuştur. Ayrıca Çetişli içerikte; kendisinin bir biyografi amacı gütmediğini, bilimsel sınırlar içerisinde bir inceleme yaptığının altını da önemle çizmiştir.

Tablo 6.1: *Türk Şiirinde Hz. Peygamber 1860-2011* adlı eserin basım bilgileri

Yayınevi	Akçağ Yayınları
Yayın Numarası	71
Kitabın Adı ve Yazarı	*Türk Şiirinde Hz. Peygamber 1860-2011* Prof. Dr. İsmail Çetişli
Baskı	Erek Matbaası
Baskı Sayısı ve Baskı Yılı	1.Baskı, 2012
Yayınevinin Adresi	Akçağ Yayınları, Tuna Cad. No. 8/1 Kızılay-Ankara

6.1.2. Muhteviyata Ait Özellikler

İsmail Çetişli, Türk şiirindeki Tanzimat sonrası dönemi kapsayan 150 yıllık süreçteki ortak teması Hz. Peygamber olan şiirleri incelemek, şiirin gizli pencerelerini, sözlerin ardında yatan manalarını aralayarak araştırmaları sonucunda ulaştığı tematik ve teorik düşüncelerini ortaya koymaktadır. Yazar eserinin ön sözünde belirtilen dönemler içerisinde "Türk şiirinde Hz. Peygamber'i konu alan şiirleri kronolojik olarak genel görünümünü tasvir etmek ve Tanzimat öncesi ve sonrası dönemlerde yazılan eserleri karşılaştırarak bu değişimlerin şiire kazandırdıklarına, sebeplerine ve ne gibi değişimlere katkı sağladığını ortaya koymak" şeklinde açıklar. Çetişli ayrıca; şairlerin Hz. Peygamber konu şiirlerde kazandıkları bu itibarın eserlerde birçok farklı türlerde şekillendiğinden ve şairlerin yalnızca Hz. Peygamber'e layık olmak ve ona karşı hissettikleri duygularını dile getirmek için amacı içinde olduklarından bahsetmektedir.

Eser, Türk şiirinde Hz. Peygamber'i anlatan şiirleri konu etmesi ve bunları karşılaştırması yönüyle Hz. Peygamber'in Türk şiirindeki yeri hakkında inceleme yapmak isteyen araştırmacılar ve konu ile ilgili okurlar için yeni bakış açılarını

[156] Bu çalışmanın kısaltılmış bir baskısı daha bulunmaktadır. Bu nedenle biz çalışmada eserin uzun halini esas aldık. Diğer künye için ayrıca bakınız. İsmail Çetişli ve Elif Çetişli, *Şairin Diliyle Hz. Peygamber 1860-2011* , Denizli Belediyesi Kültür Yayınları, Denizli, 2013.

içermektedir. Zira Çetişli'nin Hz. Peygamber konulu şiirleri incelerken kullandığı bibliyografya, kaynakça ve geniş incelemeyi ihtivâ eden eserin bir eşine daha veya yahut benzerine rastlamak pek mümkün değildir. Bu bütünsellik ile ilerleyen konu yazarın akademik yayın hayatı boyunca üzerinde durduğu "muhteva-yapı-dil ve üslup" sacayağı ile irdelenmiş, şair ve şiir kaynakçası ile son bulmuştur.

İsmail Çetişli'nin Akçağ Yayınları tarafından çıkarılan Bütün Eserleri adlı seride yer alan bu çalışması kendi yayın hayatından da birçok izler barındırmaktadır. Yazarın eğilimlerinde ve akademik hayatının yanı sıra kendi iç dünyasını yansıtarak içselleştirdiği çalışmada yazar içeriği oluştururken bütünlük sağlaması açısından genelden özele inen bir ayrıma gitmiştir. Bu aşamada diğer eserlerde ele aldığı bazı konular bakımında da tekrara düşmüştür. Örneğin; *Şiir Dünyamız* adlı eserinde ele aldığı Türk Şiirinde Hz. Peygamber konulu makalelerinde yer alan görüşlerini yer yer konuya dahil etmesi ve ayrı alt başlıkta değerlendirmesi bu duruma bir örnektir. Bu duruma bir başka açıdan yaklaşacak olursak da tekrar verilen makaleler Çetişli'yi daha hacimli bir eserin zeminin oluşturmaya hazırlamaktadır. Bu bağlamda daha büyük bir eserin kitabın basımın çok daha öncesinde yazarın kafasında böyle bir konunun olduğunun işaretçisidir. Aşama aşama büyük esere doğru gitmiştir. Yani bu durum yazarın kafasının bu mesele ile meşgul olduğu göstermektedir.

İsmail Çetişli, Yeni Türk şiirine dair değerlendirmelerini yaparken eserleri, şairlerin eser seçimlerini 1860 sonrası doğumlu şairleri yazmıştır. Bu süreçte bu eserlerin yazılmış olduğu dönemi göz önünde bulundurmuştur. Eserde sadece na'atlara değil mevlid, hilye, siyer vb. türleri de değerlendirme imkânı bulmak adına Divan şiiri, Halk şiiri ve Yeni Türk şiiri arasında bir ayrıma gitmemiştir. Çetişli, bu sayede okura konuya bütünsel bir gözle bakmayı sağlamıştır.

İsmail Çetişli kitabını dört ana bölümde ele almıştır. Bu bölümlerin muhteviyatına kısaca değindiğimizde ise şu başlıklar karşımıza çıkmaktadır:

Giriş: İslamiyet ve edebiyat ilişkisi üzerinde durulmuş, Arap-Fars edebiyatlarında yazılan şiirlerdeki konu ve Tanzimat öncesi dönemde işlenen konular edebiyat-tarih çerçevesinde değinilmiş yazılarından oluşmaktadır.

Birinci Bölüm: Çalışmanın en hacimli bölümüdür. Kendi içinde dört ayrı başılğa ayrılmıştır. Hz. Peygamber'in kimliği ve kişiliği, hayatı, toplumsal meseleler ve yaşadığı dönem ile şairlerin konuya bakışlarına dair görüşlerini içermektedir.

İkinci Bölüm: Tanzimat sonrası değişen peygamber algısını ve bu türde yazılmış 1600 şiirn dış yapısı, türü, muhtevanın şekil ile nasıl birleştiği gibi konuları kapsamaktadır.

Üçüncü Bölüm: Hz. Peygamber'i anlatan şiirlerdeki dil ve üsluba dair tespitler ile bu manzumelerde belirlenen ortak üslup özelliklerine dair yapılan değerlendirmeleri

Dördüncü Bölüm: Sonuç bölümünde ise Çetişli'nin konu ile ilgili toplu değerlendirme ile önerilerin verilmiştir. Ek olarak yazar, eserde ele alınan şiirlerin kaynakçada ilk mısraları ile yayın yerleri hakkında bilgi verdiği şair ve şiir kaynakçası ekleriyle değerlendirmiştir.

İsmail Çetişli eserin muhteviyatında Tanzimat sonrası Türk şiirinde Hz. Peygamber'i çeşitli yönleri ile kapsayan detaylı incelemelere yer veren hacimli bir çalışma hazırlamıştır. Eser Türk edebiyatında kendine yer edinen Hz. Peygamber ile ilgili şiir incelemeleri hakkında yapılacak olan diğer çalışmalar için bir örnek teşkil etmektedir.

6.1.3. Tasnif Sistemi

Eser giriş dışında üç ana bölümden oluşmaktadır. Bunlar; "Hz. Peygamber'e Dair Şiirde Muhteva", "Hz. Peygambere ait Şiirlerde Yapı" ve "Üslup" başlıklı bölümlerdir. Çetişli, bu bölümleri tasnif ederken sürekli yinelerek kullandığı muhteva- yapı- dil ve üslub sacayağından faydalanmıştır. Farklı şaiirlere ait 1600 eserde yapılan değerlendirmelerde tema bütünlüğü esas alınmıştır. Çetişli, eserde ele aldığı manzumelerin kaynakları, türü ve şiir adeti hakkında bir tablo verir. Eser boyunca yazarların biyografik bilgilerine yer vermemesinin sebebini açıklayan Çetişli, zaten hacimli olan eserin daha da hacimli hale geleceğinden endişe ettiği endişesinden kaynaklandığını belirtir.

Çetişli, eserde Hz. Peygamber'in Türk şiirirnde ele alınan şiirleri tematik olarak olarak sınıflandırmıştır. Bilinçli yapılan bu sıralama ve sınıflandırma ile Hz. Peygamber'i anlatan şiirlerin son yüz elli yılda değişim ortaya koyulmak istenmiştir. Çetişli, eserin giriş bölümünde İslamiyet ve sanat ilişkisini vererek konunun çerçevesini çizmeyi hedeflemiştir. Yazar "İslam Sanatları", "Temel Özellikleri" ve "Şiir" başlıklarıyla bu çerçevede din- edebiyat, İslamiyet-sanat etkileşimlerini ortaya koyar. Arap ve Fars edebiyatında konunun işleniş sıklığına dair verileri okura sunan Çetişli, Türk edebiyatında da "Tanzimat Öncesi" ve "Tanzimat Sonrası" başlıkları ile konunun tarihi bütünlüğünü algılatmayı amaçlamıştır. Ayrıca İran ve Fars edebiyatları

ile Türk edebiyatı arasındaki mukayese içinde imkân sağlayan Çetişli, İslamiyetin kabulünden bugüne *Peygamber Edebiyatı*[157] diye bir adlandırma yapma önerisini ortaya koyar.

Çetişli çalışmada en hacimli bölüm olarak bahsettiği "Hz. Peygambere Dair Şiirlerde Muhteva" adlı birinci bölümde Hz. Peygamberi konu alan şiirlerdeki muhtevaları tematik sınıflandırmıştır. Bu bölümde yazar; "Hz. Peygamber'in Kimlik ve Kişiliği", "Hayatı, Hz. Peygamber ile İlgili Diğer Konu ve Unsurlar" ve "Hz. Peygamber Karşısında Şair" başlıklarında soyut ve somut temalara etrafından Hz. Peygamber'e ait şiirlerden örnekler vermiştir. Yazarın bu bölümdeki niyetinin Tanzimat Sonrası Türk Şiirinde Hz. Peygamber tasavvurunu tespit ve tasvir etmek olduğunu söylemek mümkündür.

Çetişli'ye göre asıl unsur manadır. Bu bağlamda sanatkâr, Hz. Peygamber'i estetik formlar içinde içselleştirerek okurla arasında kurduğu köprüyü muhteva ile ispatlar. Çetişli, muhtevayı belirlerken kelime tekrarları, simgeler, benzetme unsurları, söz sanatları ile Hz. Peygamber'e atfedilen kıssalardan hareket etmiştir. Hayatı ile ilgili manzume örneklerinde ise yazar Hz. Peygamber'in hayatı, kimliği, kişiliği ve hayatı etrafındaki önemli olayları (Hicret, savaşlar, peygamberlik) ortaya koyar. Yakın çevresi başlığında çeşitli simgelerle geçen mekân adlarına, (Mekke, Medine, Uhud Dağı, Arafat) ayetlere, iktibaslara yer verir. Bu değerlendirmelerde Hz. Peygamber'in uğradığı mekânların adı geçen manzumelerle sıklıkla yansıdığı ve bu mekanların insan ile bütünleşerek doğrudan Hz. Peygamber ile ilişkilendirildiğinden bahseder.

Satır arası okumalarında karşılaştığı iktibas ve ayetlerin Tanzimat sonrası dönemde yer alan şairlerdeki kullanılanımlarına yer verir:

> *İnna lillah ve inna ileyhi raciun" "Onlar başlarına bir musibet geldiğinde, doğrusu biz Allah'a aidiz ve kuşkusuz ona döneceğiz derler. (Bakara Suresi, 2/156)*
>
> *Ey nas, susun!*
>
> *İnna lillah ve inna ileyhi raciun (Erdem Bayazıt, Son Söz)*[158]
>
> *Bismillah: Allah'ın ismiyle (Fatiha suresi, 1/1)*
>
> *Reddetme ya Resullullah,*

[157] Çetişli, *Türk Şiirinde Hz. Peygamber 1860-2011*, Akçağ Yayınları, Ankara 2012, s. 54.
[158] a.g.e., s. 476.

Yandım bismillah, bismillah. (Bahattin Karakoç, Yedi Kat Gökten Yücesin)[159]

Hepiniz çobansınız; güttüklerinizden sorumlusunuz.

Hepiniz çobansınız, Müslüman sürücüdür. (Necip Fazıl Kısakürek, Yıular Boyunca)[160]

Çetişli, ikinci ana bölümü yapı üzerine kurmuştur. Çetişli tarafından 1600 manzumenin, dil yapısı, ait olduğu türler (Hilye, kaside, şiir vb.) nazım birimleri (beyit, mısra vb.) kullanılan vezinler (Hece, serbest vezin, aruz vezni) gibi unsurlarda muhtevanın işlenişini okura sunmuştur. Bu doğrultuda Çetişli, 1860-2011 yıllarındaki şiir yapısının değişimini de okurun değerlendirmesine imkân sunmuştur. Bu ana bölümde dil ve üslubu değerlendiren Çetişli, dildeki değişimi dönemlere ayırarak tasnif eder. Çetişli'nin tasnifi şöyledir:

1. Divan edebiyatı diliyle kaleme alınmış şiirler (500 civarında) ağır ve okunması zor olan dilde sıklıkla rastalanan kelimeler okura verilir.

2. Halk Şiir/Aşık Edebiyatı dilinde kaleme alınmış şiirler (110 civarında) aşıkların söylediği ve halk şiiri geleneğini sürdüren yazarlar ve söyleyişlerine yer verir.

3. XX. yüzyıl Türk edebiyatında kaleme alınmış şiirlerdir. (900 civarında) Bu kısımlar çalışmanında ele aldığı dönemi kapsamaktadır. Çetişli bahsi geçen 900 manzumede ayrıca Türkçe kelime hazinesini, kelime kadrolarını, şiirsel dilde okura yansımalarını sunar.

Hz. Peygamber ile ilgili, tamalamalar, kavramlar, ortak değerleri belirler. Sonuç olarak Çetişli'ye göre Tanzimat Döneminde gerçekleşen Batılılaşma, sosyo- kültürel birçok alana edebi türlere ve muhtevaya yansımıştır. Bedenen değil, ruhen de yaklaşılan Batı kültürünün Hz. Peygamber belleğini silemediğini ifade eden Çetişli, bu belleğin ciddi sarsınstıyla değişime uğradığını ama hala devamlılığını koruduğunu ifade eder.

6.2. *Şiirimizde Peygamber ve Gül*

6.2.1. Basım Süreci

İsmail Çetişli, eserin basım süreci ile ilgili *Türk Şiirinde Hz. Peygamber (1860-2011)* isimli çalışma sırasında tespit edilen 1600 manzumeye ait birikimlerini kullandığından

[159] a.g.e., s. 476.
[160] a.g.e., s. 480.

bahseder. Çetişli, araştırmasını yirmi yıllık bir süreçte tamamlamıştır. Eser, Çetişli'ye göre *Türk Şiirinde Hz. Peygamber (1860-2011)* adlı kitabın bir koludur. Çetişli bu kitapta farklı olarak özellikle "gül" metaforu ve Hz. Peygamber-gül ilişkisi üzerinde durmuştur. Çetişli'nin hayatının son evresine denk gelen *Türk Şiirinde Hz. Peygamber ve Gül* ile *Türk Şiirinde Hz. Peygamber (1860-2011)* adlı kitaplarda belirlediği ortak konu Hz. Peygamber üzerinedir. Ailesinden edindiğimiz bilgilere göre Çetişli'nin "Efendiler Efendisi" olarak nitelendirdiği Hz. Peygamber sevgisini gösterebilme çabasıyla ele aldığı ve hayatının önemli bir döneminde yer edinen bu iki eser onun gönül borucunu ödeyebilme çabasıdır.

Tablo 6.2: *Türk Şiirinde Hz. Peygamber ve Gül (1860-2011)* adlı eserin basım bilgileri

Yayınevi	Akçağ Yayınları
Yayın Numarası	96
Kitabın Adı ve Yazarı	*Türk Şiirinde Hz. Peygamber ve Gül 1860-2011* Prof. Dr. İsmail Çetişli
Baskı	Erek Matbaası
Baskı Sayısı ve Baskı Yılı	1.Baskı, 2012
Yayınevinin Adresi	Akçağ Yayınları, Tuna Cad. No. 8/1 Kızılay-Ankara

6.2.2. Muhteviyata Ait Özellikler

Çetişli'nin yayın hayatının son eseri olan bu kitap Hz. Peygamber ve Gül ilişkisi üzerine kurulmuştur. Kitapta 500 şairin 1600 manzumesi ile ilgili değerlendirme yapan Çetişli, gül motifi, gül metaforu veya sembolü, gülün şiirlerdeki kullanım nedeni ve şairlerin gülü kullanım tarzlarını tahlil etmeye çalışmıştır. İçerik olarak eserin hacmini de göz önünde bulunduran Çetişli, incelenen faydalandığı şairler, şiirler ve kaynaklarının tamamı için *Türk Şiirinde Hz. Peygamber (1860-2011)* adlı esere bakılması gerektiğini söylemiştir. Çetişli kitapta ilk olarak Hz. Peygamber ve gül ilişkisi ile Tanzimat öncesi ve sonrası Türk şiirinde yer alan Hz. Peygamber ve gül algısının sebepleri, mahiyeti ve niteliklerinin üzerinde durmuştur.

Çalışmanın ana bölümünü oluşturan kısımda ise Çetişli, Tanzimat sonrasu Türk şiirinde yer alan örnekleri değerlendirmektedir. Çetişli, bu bölümde tasvir ve tahlile ağırlık verdiğini söylemektedir. Şiirlerde gül ile ilgili kullanılan söz sanatlarından ve fülün sembol olarak kullanılmasının bahsinden sonra Türk şiirinde Hz. Peygamber'in gül ile ilişkisi bütüncül bir değerlendirme ile sonuçta yer almıştır.

İsmail Çetişli kitabını üç ana bölümde ele almıştır. Bu bölümlerin muhteviyatına kısaca değindiğimizde ise şu başlıklar karşımıza çıkmaktadır:

Giriş: Türk Şiirinde Hz. Peygamber ve gül ilişkisini anlatmaktadır.

Birinci Bölüm: Hz. Peygamber- gül ilişkisinin varlık zemini ve mahiyeti verilmiştir. Bu bölüm kendi içinde üç ayrı başılğa ayrılmıştır. Bu başlıklarda Hz. Peygamber' anlatmanın zorlukları, gülün teşbihten sembol olmaya giden yolculuğu, Hz. Peygamber'i anlatmada gülün varlığı ve anlamı konularına yer verilmiştir.

İkinci Bölüm: Çalışmanın en hacimli bölümüdür. Tanzimat sonrası değişen Hz. Peygamber ve gülün tespit ve tahlillerini içermektedir.

İsmail Çetişli eserin muhteviyatında Tanzimat sonrası Türk şiirinde Hz. Peygamber'i gül ile ilişkisini çeşitli yönleri ile kapsayan detaylı incelemelere yer veren çalışmasında Hz. Peygamber'e gönül borcunu ödemeye çalışmıştır. Eser Türk edebiyatında kendine yer edinen Hz. Pegamber muhteviyatının şiir incelemeleri hakkında yapılacak olan diğer çalışmalar için bir örnek teşkil etmektedir.

6.2.3. Tasnif Sistemi

Çetişli, eserin *Türk Şiirinde Hz. Peygamber (1860-2011)* çalışmasının araştırmaları ve birikimlerinden hareketle ortaya çıktığını söyler. Motif-sembol ve metafor olarak gülün kullanımını incelenen eserde Çetişli, 500 şairin 1600 manzumesini değerlendirmiştir. Bu değerlendirmede Türk Edebiyatı dönemlerine konuyu ayırmadan tek bir konu-gül motifi-üzerinde duran Çetişli, manzumelerin yazıldığı dönemi de göz önünde bulundurmuştur.

Çalışma "Giriş" hariç iki ana bölümden oluşmaktadır. Çetişli "Giriş" bölümünde *Türk Şiirinde Hz. Peygamber* adlı eserinde ele alıdığı bölümleri ana hatlarıyla ele almıştır. Yazarın "Hz. Peygamber ve Türk kültürü", "Hz. Peygamber ve edebiyat" gibi başlıklarda konuyu ele alış nedeni eserin asıl meselesi Hz. Peygamber-gül ilişkisine gelinceye kadar okuru konuya hazırlamaktır. Bu bölümde verilen bilgilerin tekrar mahiyetine girmemesi adına kısaca bahsedilmiştir. Çetişli'nin bu başlıkları kısa tutma nedeni olarak bahsi geçen başlıkların içerik yönünden *Türk Şiirinde Hz. Peygamber* adlı eserde de benzer şekilde yer almış olmasıdır. Çetişli'yi "Giriş" başlığından birinci bölüme geçişini sağlayan son başlık "Türk Kültür ve Edebiyatında Gül" adlı başlıktır. Bu bölümde gülün Türk kültüründeki yeri üzerinde durulmuştur. Çetişli'nin ifadesiyle

kökleri Yunan mitolojisinden Orta Asya'ya, Orta Çağ Avrupası'ndan Mısır'a, uzanan gülün asıl vatanın Anadolu olması sebebiyle güle daha yakın olduğumuzu savunur. Çetişli, gülün sembol olarak Türk kültüründe mimariden edebiyata, musikiden ebru sanatına, kıyafetten süs eşyalarına, sağlıktan yiyeceğe kadar yansıdığından bahseder. Orhan Akay'ın gülün Türk kültüründe kazandığı anlama dair çıkarımlarını el alan Çetişli, yazarın şu ifadelerine yer vermiştir: *"(...) Gerçekten çiçek, belki dünyanın hiçbir kültüründe olmadığı kadar bizde yaygın bir sembol değeri kazanmıştır."*[161] Çetişli, ardından gülün edebiyata yansımalarını aktarmıştır. Yazar bu noktada kendi ifadelerine yer vermekten kaçınarak M. Kaplan'ın "Özellikle Divan şiirnde şairin vazgeçemeyeceği unsur ve mazmunlardan birisidir." İfadelerine yer verir.

Eserin birinci bölümünde yazar, *Kur'an-ı Kerim*'de yer alan insanüstü özelliklerle bezenerek anlatılan Hz. Peygamberlerin şairler tarafından anlatılma gücü üzerinde durur. Lakin Çetişli'ye göre Hz. Peygamber'i konu alan şairlerin aynı zamanda bu zorluğu aşarak yazma kudretini ve sanatkârlık gücünü ispatlayan şairlerden sayılması onları bu konuda şiir yazmaya iten sebeplerden biri olarak görmüştür. Çetişli, Hz. Peygamber'in yüceliği, güzelliği ve Allah tarafından övülmüş olmasının eserlerde sıklıkla yer aldığı üzerinde dururken aynı zamanda bu şairlerin yaşadıkları acziyetin şiirlerde rastladığı asıl ortak konulardan biri olduğunu da söylemiştir. Çetişli'nin söylemiyle gül tam da bu acziyeti gidermek ve peygambere ait başka bir dünyanın kapısını aralamak için önemli bir anahtardır.

Çetişli, daha sonra gülün teşbihten sembole uzanan yolculuğunu anlatır. Öyle ki Çetişli'ye göre şiirin üst dili olan edebi dili yakalamak için sınırları zorlaması gerekir. Düz anlatımdan vazgeçerek yeni yollar arayan şairler, varlığı diğer bir varlıkla ilişkindirmeye gitmektedirler. Belirlenen kelimelerin gerçek anlamı dışında kazandığı anlam ise sembolik dünyasının göstergesidir. Çetişli, gülün sembolik anlamlarını şu başlıklarda toplar: *Gül=Güzellik/Sevgili, Gül=İlahi Güzellik ve Ona Duyulan Aşk, Gül=Hz. Muhammed.*[162]

Ona göre Hz. Peygamber sevilendir, sevgilidir. Şairin gözüyle sembolü olan sevgilidir. Çetişli, gülün zemin-anlam ve kapsam yönünden sadace tek bir kelimeyle sınırlı kalmadığını diğer tabiat unsurları, iktibaslarla ve telmihlerde anlatımı çeşitlendirdiği,

[161] Çetişli, *Türk Şiirinde Hz. Peygamber ve Gül (1861-2011)*, Akçağ Yayınları, Ankara 2012, s. 46.
[162] a.g.e., s. 88.

üzerinde durmuştur. Çetişli, çalışmanın ana iskeletini oluşturan bölüm için söz sanatlarından benzetme üzerinde durur. Hz. Peygamber'in güle benzetilme yönlerini dört alt başlıkta toplayan Çetişli, "Hz. Peygamberin Zatı ve Gül", "Hz. Peygamberin Uzuvları ve gül", "Hz. Peygamberin Eylemleri ve Gül", "Hz. Peygamberin Tesirleri ve Gül" başlıklarını açmıştır. Bu başlıklar yazarın Hz. Peygamber'in benzetilme yönü, bu yönlere dair örneklendirmeler ve değerlendirmelerini içermektedir. Hz. Peygamber'i konu alan şiirlerde şairlerin onun yaşadığı zamanı, mekânı, kabri, zikri ve hatta elbiseleri ile somut olarak incelemesi Çetişli'nin şiir tahlili yöntemlerinin bu eserde farklı ilerlediğini göstermektedir. Lakin konu ilgili örneklerde muhteva-yapı ve dili oluşturan unsurların değerlendirilerek şiirlerin zaman-mekân-devir ilişkisine göre ayrı başlıkta incelenmiş olması da sistematik bir devamlılıktır.

Arif nihat Asya'da henüz altı yaşındayken biricik evaldını öksüz bırakan Hz. Amine'ye bu çerçevede seslenir.

Ey Abva'da yatan ölü,

Bahçeden açtı dünyanın

En güzel gülü; (A. Nihat Asya, Na'at)[163]

Çetişli kâinatın onun için yaratıldığını vurgulayan örneklere yer vermiştir:

Mahv iderse yiridür kandil-i arsun nurını,

Oldu çün 'aks-i cemal-i Ahmed-i Muhtar gül (Lamî Çelebi)[164]

Çetişli verdiği örnek ile, beden ile gül arasında kurulan ilişkide ön plana çıkan unsurun Hz. Peygamber'in yüzü olduğunu savunmaktadır. Ek olarak diğer bir bakışa dair örnekte ise Çetişli, Âşık Divâne'nin Hz. Peygamber'in teninin rengini anlatırken gülün yanına lale ve sümbülü eklediğinden de bahsetmiştir:

Laleyi sümbül güle benzer

Rengin Muhammed Mustafa

Hasretin bağrımı ezer

*Canım Muhammed Mustafa (*Âşık Divâne*, Canım Muhammed Mustafa)*[165]

Çetişli, örnekte Hz. Peygamber'in ten renginin diğer çiçeklerle (lale ve sümbül) ile ilişkilendirildiğini savunur.

[163] a.g.e., s. 115.
[164] a.g.e., s. 124.
[165] a.g.e., s. 138.

Sonuç olarak Çetişli, Hz. Peygamber'in benzeyen, gülün ise benzetilen olduğu tespitine varmıştır. Eserin bir diğer başlığında ise "Hz. Peygamber ve Gül İlişkisi" gülün benzeyen olduğu durumları değerlendirmiştir. Çetişli, belâgatta bu durumun "teşbihi maklub" olduğunu savunmuştur. Yazar eser süresince Ahmet Yesevi'den Yunus Emre'ye, Fuzuli'den Aşık Seyrani'ye Şeref Hanım'dan Bestami Yazgan'a Nejat Seferçioğlu'ndan Sezai Karakoç'a kadar şairlerin yaptığı benzetmeleri belirlemiştir.

"Gül-Bülbül", "Bülbülün Güle Aşkı" başlıklarında ise özellikle Divan edebiyatı şiirlere yer veren Çetişli'nin bu yaklaşımından bahsi geçen konuya dair verilere Divan edebiyatında sıklıkla rastladığını söyleyebiliriz. Sonuç bölümünde ise Çetişli'nin tespitleri yer alır. Ona göre şiirde bir üst dile ulaşma imkânı şairin dili ve söz sanatlarını kullanması ile mümkündür. Hz. Peygamber için bir mısra söylemek hem şairilerin arzusunu hem de kudretini göstermesi açısından önemlidir. Çetişli'nin son bölümde Hz. Peygamber ve gül ile ilgili tespitleri şunlardır:

> **Sembol haline gelen gülün üstlendiği vasıf "Hz. Peygamber, sembolü gül olan sevgilidir."*
>
> **Bezm-i ezelden gelen gül-bülbül aşkı Hz. Peygamberve Allah aşkını anlatır.*
>
> **Gül kesretin, beşerî aşkın (Divan Şiirinde) Allah'ın yeryüzündeki yansıması olarak kabul edildiğini ifade eden Çetişli, tüm şaiirlerin yazdığı manzumelerde yaşadığı acziyetin ortaklığını ifade eder.*[166]

Son olarak Çetişli'nin değerlendirmesinde sınırlı dil imkânlarına sahip şairlerin *Kur'an-ı Kerim*'e yönelip sustuğunu ifade etmektedir. Çetişli, bu eserde dil ve dili etkili kullanma yöntemleri üzerinde durmuştur. Çetişli, şiirdeki söyleyiş farklılıkları, kullanılan kelime ve tamlama yoğunluğu, söz sanatları, mazmun ve sembollere dair tespitlerinde stilistik inceleme yöntemi kullanmıştır. Bu yöntemle şiir dili, satır aralarındaki benzetme unsurları, mısralarda saklı telmih ve iktibaslara dair incelemelerini konu bütünlüğünden çıkmadan okura sunmuştur.

[166] a.g.e., s. 243-247.

7. SONUÇ

İsmail Çetişli'nin 1991 yılından 2014 yılına kadar ki süreçte devam eden çalışmaları bugün hâlâ konuyla ilgili derslerde okutularak araştırmalarda kaynaklık etmeye devam etmektedir. Yazarın yayın hayatının yirmi beş yıllık evresinde yer alan bu çalışmalar günümüzde güncelliğini korumaktadır. Zira Çetişli'nin metin tahlilinden edebiyat teorisine kadar uzanan ve Tanzimat'tan günümüze kadar gelen süreçte Türk edebiyatı dönemlerini, yazarlarını ve eserlerini konu alan çalışmalarının çeşitliliği onun kimi zaman eleştirmen kimi zaman dilbilimci kimi zaman da bir teorisyen olduğunu göstermektedir. Çetişli'ye bu vasıfları yüklememizi sağlayan hiç şüphesiz onun eserleridir. İsmail Çetişli'nin hayatına dair bilgiler vererek eserlerinde üzerinde durduğu görüşler ile yöntembilimlerin incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada; yazara ait on iki kitap, yüz on dört makale, on ansiklopedi maddesi ve süreli yayınlarda yer alan yazılar değerlendirilmiştir.

Çalışmada ilk olarak biyografi türünün Türk edebiyatındaki gelişimi hakkında bilgi verilmiş ardından Çetişli'nin biyografik ve monografik eserleriyle konu örneklendirilmiştir. Hayatı ve eserlerine dair incelemelerde Çetişli'nin hayatı; doğumundan vefatına kadar kronolojik bir sırayla verilmiştir. Çalışmanın biyografik derleme aşamasında İsmail Çetişli'nin eşi, kızları, kardeşleri, mesai arkadaşları, bugün Türkiye'de diğer üniversitelerde çalışan ya da öğrenimine devam eden doktora ve yüksek lisans öğrencileri ile yaptığımız çevrimiçi görüşmelerde söyleşi, röportaj ve soru cevap yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan eserlerin bütünlüğünü göstermesi ve araştırmacılar için yol gösterici olması açısından Çetişli'nin eserlerinin toplu listesi sunulmuştur. Bu liste içerik yönünden kendi içinde çeşitli başlıklara ayrılmıştır. Bu başlıklar belirlenirken yazarın yayın hayatında ele aldığı çalışmaları içerik yönünden dönemlere göre yerleştirilmiştir. Ek olarak Çetişli'nin tespit ettiğimiz çalışmalarında karşılaşılan benzer ve farklı içerikteki çalışmalar, ön plana çıkan şahsiyetler ile Çetişli'yi etkileyen eserler belirlenmiştir.

Çetişli'nin hayatında biyografi türünün önemli bir yer edindiği görülmüştür. Yazarın yayın hayatında önemli bir yer edinen doktora tezi "Memduh Şevket Esendal -İnsan ve Eser-" den başlayarak diğer kitap ve makalelerinde de kendine özgü bir değerlendirme yolu oluşturmuştur. Çetişli'nin biyografik eserleri ele alış şeklini değerlendirdiğimizde ise ansiklopedi maddeleri, süreli yayınlarda yazarlar hakkında

yazdığı yazılar, armağan kitapları ve ele alınan şahsa ait yapılan değerlendirmelerini içeren müstakil kitaplar olduğu tespit edilmiştir. Çetişli'nin bu incelemelerini değerlendirirken karşılaştığımız ortak nokta özellikle çalışmanın hazırlandığı süreçte hayatta olmayan, edebi eserleri tür ve içerik yönünden birbirinden farklı yazarları ele almış olmasıdır. Çetişli, Memduh Şevket Esendal, Cahit Külebi gibi yazarların biyografik bilgileri için birebir yazarın ailesi, akrabaları ve arkadaşlarından faydalanmıştır. Bu süreçte yazarlar hakkındaki doğru bilgilere ulaşmak isteyen Çetişli, detaylı doküman analizi yöntemine başvurduğuna eserlerin ön sözünde, satır aralarında ve dipnotlarında sıklıkla yer vermiştir.

Yazarın eser incelemelerinde eser-yazar, eser-devir, devir-dil, yazar-üslup, gibi başlıklar üzerinde özenle durduğu görülmüştür. Bu bağlamda bahsi geçen değerlendirmelerde karşılaştığımız çok yönlü bakış açıları ile Çetişli, incelemiş olduğu eserler ve yazarları hakkındaki çıkarımlarında objektif bir tutum sergilemeye çalışmıştır. Onun tarzındaki değerlendirmelere M. Kaplan'ın *Tevfik Fikret (Devir, Şahsiyet, Eser)*, Şerif Aktaş'ın *Ahmet Rasim* ile *Refik Halit Karay* eserlerinde de rastlanıyor olması Çetişli'nin kendinden önce gelen araştırma ve akademisyen olan bu iki isimden etkilendiğini göstermiştir. Ayrıca Çetişli bu değerlendirmelerinde konu ile ilgili ulaşılabilecek kaynaklara ve yan okumaya müsait eserlere yer vererek araştırmacılar ile konuyla ilgilenenler için yol gösterici olmuştur. Bu durumda Çetişli'yi eserlerinde yazar kimliğinin yanında öğretmen kimliği ile de bulmak mümkündür.

Bu bağlamda Çetişli, Memduh Şevket Esendal, Cahit Külebi gibi yazarların biyografilerinde ele aldığı şahsiyetin, hayatı ve eserlerinin kesiştiği noktalar üzerinde önemle durduğu görülmüştür. Çetişli, Esendal, Külebi ve Halit Ziya'nın eserlerinin yazıldığı dönem ile bu yazarların yaşadığı dönemleri ilişkilendirmiştir. Satır arası okumalara ve orijinal ve objektif yorumlamaya önem vermesi Çetişli'nin biyografi anlayışı hakkında fikir vermektedir. *Memduh Şevket Esendal -İnsan ve Eser-, Cahit Külebi ve Şiiri* ve *Halit Ziya Uşaklıgil* gibi kitapların yakın zamanlarda yeniden baskıya gitmiş olması eserlerin Yeni Türk Edebiyatı derslerinde hâlâ kullanılmasını sağlamıştır. Son olarak biyografik ve monografik çalışmaların eser-yazar üstündeki etkisini gözlemek adına Çetişli'nin çabalarıyla Kerim Aydın Erdem, Ali Çapan ve Mehmet Ali Eşmeli gibi yazarlar araştırmacılara tanıtılmıştır.

İsmail Çetişli makaleleri, kitapları ve süreli yayınlarında çıkan kimi yazılarında Mehmet Akif, Ömer Seyfettin ve Memduh Şevket Esendal'ın üzerinde yoğunlaşmıştır. Öyle ki ailesi ile yazarın hayatı hakkında yaptığımız görüşmelerde Çetişli'nin Akif'in aile yaşantısını öğrencilik yıllarından beri benimsediği söylenmiştir. Ona göre Ömer Seyfettin üretendir, halktandır. Gözlemlerini ve sorunlarını eserlerinde ustaca yansıtır. Bu sebeple Ömer Seyfettin'den etkilendiğini söyleyen Çetişli, üretmeyi ve ürettikleriyle anılmayı istemiştir. M. Şevket Esendal'ın ise Çetişli'nin akademik kariyerindeki ilk yayın çalışması olması dolayısıyla Çetişli'nin akademik serüveninde önemli bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Çetişli eser incelemeleri, yayınları ve hocalığı boyunca arkadaşları, ailesi ve şahsına belirtmekten çekinmediği ve ekol olarak gördüğü Şerif Aktaş'tan etkilenmiştir. Zira metin tahlillerinde kullandığı muhteva, yapı, dil ve üslup üçlemesini Mehmet Kaplan ve Şerif Aktaş'ın tahlillerinde sıklıkla kullanması ve Çetişli'nin öğrenim hayatı ile akademik kariyeri süresince Aktaş'ın öğrencisi olması da bu düşüncemizi destekler niteliktedir.

Çetişli'nin Batı edebiyatı akımları ve edebiyat teorisi türündeki eserlerinin yayın hayatındaki teorik çalışmaları bir araya toplaması bakımından önemlidir. Çetişli *Batı Edebiyatı Akımları* eserinde, bu alanda yazılmış kaynakların az olması ve çeviri problemlerinde karşılaşılan eksiklikler ile ana kaynaklara ulaşmada yabancı dil sorunları üzerinde durarak yeni araştırmacıların bu alandaki açığı kapatması yönünde bir beklenti içindedir. Zira Çetişli'ye göre Tanzimat'ta başlayan kırılmayla Türk edebiyatında birçok yeni tür ve esere doğrudan yansıyan akımların doğru anlaşılması doğru değerlendirmeyi beraberinde getirmiştir. Batı edebiyatı akımları hakkında yazılmış olan farklı eserlerle bir mukayese yapıldığında Çetişli'nin bu alanda yazılan sınırlı kaynaklar arasında kavramsal bir analiz yaptığı ve konu ile ilgili detaylı bilgilere ulaşma ve aktarma amacında olduğu görülmüştür. Ayrıca metinlerdeki seçkiyi arttırarak farklı bakışları da eser içinde mukayese imkânı sunma gibi hususlar üzerinde de özellikle durmuştur. Zira bu mukayesede bahsi geçen iki kitapta Çetişli'nin kendine dair öz eleştirilerini yaptığı ve konu ile ilgili araştırmalarda eksik kaldığından bahsettiği bilgilere ulaşılmıştır. Bu doğrultuda Çetişli'nin ilk baskıdan son baskıya giden süreçteki yazın hayatı ve yazarın iş disiplini hakkında çıkarım yapmak kolaylaşmıştır.

Çetişli'nin edebiyat teorisine dair fikirleri hakkında şunları söylemek mümkünüdür: Çetişli, *Edebiyat Sanatı ve Bilimi* kitabında birleştirdiği makale, gazete yazıları ve röportajlarında edebiyatın bir bilim olarak değerlendirilmesinin elbette doğru olduğunu ancak edebiyatın sanatsal işlevlerinin de göz ardı edilemeyeceğini savunmuştur. Edebiyatın başlangıç noktası olarak edebiyat tenkidini gördüğünü söyler. Çetişli'ye göre edebi tenkit, şerh ve tahlil okurda alımlanmanın somutlaştığının göstergesidir. Çetişli, eserde edebiyat üzerine yapılan değerlendirmelerin teorik, felsefî ve edebî boyutlarını aktarmaktadır. Bu doğrultuda eserde edebiyat ve edebiyat teorisine dair kavramların ortaya çıkış sebeplerine, işlenişine ve örneklerine yer vermiştir. Edebi tenkitte kullanılacak yöntemler ile ilgili sorunlar ve çözümlerine dair önerilerinde esere yönelik eleştirinin içe ve dışa dönük olması gerektiği üzerinde durmuştur. Sanatkâr cephesinden de edebiyatın sanatsal yönüne yer veren Çetişli, bu değerlendirmesinde edebiyatta "sanatkâr", "eser", "okuyucu/seyirci/dinleyici" ve "eleştirmen"e ait unsurlara yer verir. Ayrıca edebiyatın işlevlerine dair genel bir çerçeve çizmektedir. Çetişli'ye göre edebiyatın işlevleri "pragmatist", "estet" ve "mutedil" yaklaşımlarda saklıdır. Hedef kitle ile yaratıcı arasındaki dinamizmin ayakta tutulduğu sürece alımlanmanın somutlaşacağını savunmaktadır.

Çetişli'nin metin tahlillerinde eserlere yaklaşımda ideolojik görüşlerin, sosyal çevre baskısının ya da doğrudan eleştiri yöntemiyle yaklaşmanın objektif ve derinlemesine analizi engelleyeceğini belirtirmiştir. Oysaki Çetişli'ye göre edebi eserde en önemli amaç eserin biricikliğini göstermek ya da sezdirmektir. Bu doğrultuda metin tahlili en önemli iştir. Yazar bu noktada konunun dış yapı unsurları ile sınırlandırılmaması gerektiğinden bahsetmiştir. Bu değerlendirmeye dâhil edilmemesi esere eleştirmeni yaklaştırmayacaktır. Bu sebeple Çetişli, bahsi geçen üç unsurun birinin eksik olduğu bir değerlendirmeyi metin tahlili olarak kabul etmenin çok zor olduğunu dile getirmiştir. Zira Çetişli'nin edebi eser incelemelerinde yer alan muhteva-yapı-dil ve üslup unsurlarının yansımalarını; şiir poetikaları ve şairler, Mehmet Akif'in "İstiklal Marşı" ve Necip Fazıl Kısakürek'in "Takvimdeki Deniz" adlı şiir tahlillerindeki tespitlerinde görmek mümkündür.

Yazar, metin tahlilinde hikâye-roman ve tiyatro türlerine yönelmiştir. Hikâye türüne ait değerlendirmelerinde modern hikâyenin gelişiminden Maupassant ve Çehov tarzı öykücülüğün Türk edebiyatındaki temsilcilerine kadar uzanan hikâye serüveninin

gelişimini değerlendirmiştir. Sabahat Emir'in *Hikâye Üzeri*'ne adlı yazısından hareketle yaptığı değerlendirmelerinde Çehov ve Maupassant hikâyeciliğini karşılaştırmıştır. Romanın tarihsel gelişimini belirleyen Çetişli, Türk ve Dünya edebiyatındaki destan-roman, romans-roman ilişkileri üzerinde durmuştur. Bu tutumuyla Çetişli, klasikten moderne geçişin dönemin toplumsal hayatının yanı sıra edebi eserlere de yansıdığını ortaya koymuştur.

Tiyatro tahlilinde ise edebiyat ile tiyatro arasındaki ilişkiyi okura aktarmıştır. Muhsin Ertuğrul'un *Tiyatro'nun Değeri* eseri ile Mehmet Kaplan'ın *Tiyatro Sanatı* adlı eserlerini tahlil ederken tiyatro ile ilgili görüşlerini ortaya koymuştur. Bu uygulamalı örneklendirme ile Çetişli'nin fikirlerini eserlerdeki uygulamada somutlaştırmak istemiştir. Metin tahliline dair değerlendirmelerinde Çetişli, öncelikle şiir, hikâye, roman ve tiyatroya dair kavram alanlarına, tarih içindeki gelişimlerine, öne çıkan niteliklerine ve Türk edebiyatındaki örneklerine yer vermiştir. Türlerin, şekilleri ile oluşumları tarih-devir, şahsiyet ve eser bağlamında incelenmiştir. Yazarın bu tutumundan metin tahlilinde izlenecek yöntemlere dair çıkarım yapmak mümkündür. Zira bu sürecin kitaplardaki devamlılığı yazarın üslubunu göstermesi açısından da önemlidir.

Çetişli'nin yayın hayatının son evresinde yazdığı eserlerinde mistik şiir, dinî duyarlılık, tasavvufî eğilim konularına yer verdiği görülmüştür. Çetişli, hayatının neredeyse tamamını adadığı eser olarak nitelendirdiği *Türk Şiirinde Hz. Peygamber'*de tematik sınıflandırma yöntemini kullanarak Türk şiirinde yüz elli yılda değişen ve gelişen Hz. Peygamber algısını okura sunmuştur. Bu incelemelerde sembol, tamlama ve kavramların üzerinde duran Çetişli, ortak değerlerde ve farklı dönemlerde yazılan şiirlerin mukayesesine değinmiştir. Çetişli, bu konudaki eleştirilerini Batı kültürüne özenerek aslını unutanlara yöneltmiştir. Lakin yazara göre Batı, Hz. Peygamber belleğini silememiştir. O, bu konuyla ilgi bir diğer eserinde Hz. Peygamber ve gülün anlam ilişkisini Türk edebiyatı dönemlerine dair bir ayrım yapmadan manzumelerde yer alan gül motifi üzerinden vermiştir. Fakat Çetişli, her ne kadar konuyu Türk edebiyatı dönemlerine ayırmadan ele almış olsa da gül ile ilgili örneklerde Divan edebiyatında sıklıkla rastladığımız Hz. Peygamber ve gül ilişkisine ağırlık vermiştir. Bu incelemelerinde yazarın kelime, tamlama ile motif-sembol-metafor kavramları üzerinde yoğunlaştığı ve stilistik üslup incelemesinden faydalandığı görülmüştür.

İsmail Çetişli'nin tüm bu özelliklerini incelediğimizde Türk edebiyatında kuramsal, kavramsal, teorik, tarihsel, ilmi faaliyetleri ile önemli bir yer edindiğini söylemek mümkündür. İsmail Çetişli hakkında ilk kez yapılmış olan bu araştırma ile yazarın biyografisi ile yaptığı çalışmalar aydınlatılmaya çalışmıştır. Yazar literatüre kazandırdığı bu eserler ile Tanzimat'tan günümüze kadar gelen süreçte Türk edebiyatının geçirdiği merhalelerin hemen hepsine değinmeye çalışmıştır. Ayrıca eserlerinde Türk edebiyatına mâl olmuş şahsiyetler ve onların eserleri hakkında yapılmış tahliller tespit edilmiştir.

Çetişli, Türk edebiyatını benimsemiş, edebiyat teorileri ve uygulamalarında yerli ve yabancı kaynaklar hakkında fikir sahibi bir araştırmacıdır. Bu çalışma dâhilinde Çetişli'nin eserlerini incelediğimizde yalnızca Yeni Türk Edebiyatı'nı kapsayan çalışmaları ile kendini sınırlamadığı görülmüştür. Çetişli'nin Türk edebiyatı içerisindeki değerini vurgulamak ise onun alana katkılarının küçük bir karşılığıdır. Bu doğrultuda Türk edebiyatına katkı sağlayan akademisyenlerin hayatları, eserleri ve eserlerinde kullandığı yöntemleri değerlendiren çalışmaların sayısındaki artış ile hem bilimsel araştırma basamakları hem de ilgili alana dair teorik birçok bilgiden faydalanmak mümkün olacaktır. Zira bu tür çalışmalar üniversitelerde bir ekol oluşturmuş, edebiyat araştırmacılarının ve edebiyat bilimiyle uğraşanların da değerini ortaya koymakta yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

A. BİRİNCİL KAYNAKLAR

1. Kitaplar

ÇETİŞLİ, İ. (1991). *Memduh Şevket Esendal*. Ankara: KTB Yayınları.

ÇETİŞLİ, İ. (1997). *Batı Edebiyatında* Akımlar. Isparta: Fakülte Kitabevi.

ÇETİŞLİ, İ. (1997). *Metin Tahlillerine Giriş/1 Şiir*. Isparta: Fakülte Kitabevi.

ÇETİŞLİ, İ. (1998). *Cahit Külebi ve Şiiri*. Ankara: Akçağ Yayınları.

ÇETİŞLİ, İ. (1999). *Memduh Şevket Esendal- İnsan ve Eser-*. Isparta: Kardelen Kitabevi.

ÇETİŞLİ, İ. (1999). *Metin Tahlillerine Giriş/2 Hikâye-Roman-Tiyatro*. Isparta: Fakülte Kitabevi.

ÇETİŞLİ, İ. (2000). *Halit Ziya Uşaklıgil*. İstanbul: Şule Yayınları.

ÇETİŞLİ, İ. (2004). *Memduh Şevket Esendal*. Ankara: Akçağ Yayınları.

ÇETİŞLİ, İ. (2007). *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

ÇETİŞLİ, İ. (2008). *Edebiyat Sanatı ve Bilimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

ÇETİŞLİ, İ. (2012). *Cumhuriyet Dönemi Türk Nesri*. Eskişehir: Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları.

ÇETİŞLİ, İ. (2012). *Şiirimizde Peygamber ve Gül*. Ankara: Akçağ Yayınları.

ÇETİŞLİ, İ. (2012). *Türk Şiirinde Hz. Peygamber 1860-2011*. Ankara: Akçağ Yayınları.

ÇETİŞLİ, İ. (2013). *Peygamber 1860-2011*. Denizli: Denizli Belediyesi Kültür Yayınları.

ÇETİŞLİ, İ. (2014). *Şiir Dünyamız*. Ankara: Akçağ Yayınları.

2. Makaleler

Tanzimat Dönemi

ÇETİŞLİ, İ. (1991). Kıskançlığın Romanı 'Zehra'. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* C.V, l, 129-148.

ÇETİŞLİ, İ. (*6-7 Aralık 2012). Ziya Paşa'nın Terkib-i Bendi'nde İnsan, Evren ve Tanrı Düşüncesi*. Türk Tefekkür Dünyası Bilgi Şöleni, sunulmuş bildiri, Denizli.

ÇETİŞLİ, İ. (Ağustos, 2011). Tanzimat Sonrasında Sanatkârın Politik Arenadaki Yeri. *Bizim Külliye Dergisi*, 48, 44.

ÇETİŞLİ, İ. (l99l). Kıskançlığın Romanı 'Zehra'. *Türklük Araştırmaları*, 6, 45-66.

Servet-i Fünun Dönemi

ÇETİŞLİ, İ. (1990). Ahmet Rasim Üzerine İki Eser. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 153, 27-29.

ÇETİŞLİ, İ. (1995). Mehmet Rauf'un Mensûr Şiirleri Üzerine Bir İnceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 109-127.

ÇETİŞLİ, İ. (*8 Aralık 2006*). *Halit Ziya Uşaklıgil'in Mensur Şiirleri*. Halit Ziya Sempozyumu, sunulmuş bildiri, Kayseri.

ÇETİŞLİ, İ. (l987). Türk Edebiyatında Mensûr Şiirin Doğuşu, Gelişmesi ve Özellikleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: I, 2, 97-l20.

ÇETİŞLİ, İ. (Mayıs-Haziran 2000). Bir Neslin veya Bir Şairin Romanı: Mâi ve Siyah. *Türk Yurdu*, C: XX, 153-154, 318-333.

Milli Edebiyat Dönemi

ÇETİŞLİ, İ. (l989). Batı Karşısında Mehmet Âkif. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: III, 2, 8l-96.

ÇETİŞLİ, İ. (Sonbahar 1998). Mektepten Memlekete Dönemecindeki Bir Şairin Mehlika Sultanı. 11, 3-11.

ÇETİŞLİ, İ. (Mart-Mayıs 1999). Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Millî Şuur. *Türk Yurdu Dergisi*, 139-141, 203-211.

ÇETİŞLİ, İ. (2008). Yahya Kemal'in Şiirlerinde Hikemî Tarz ve Tavır. *Yahya Kemal Beyatlı (s. 144-157)*, İstanbul: KTB Yayınları.

ÇETİŞLİ, İ. (2008). Yahya Kemal'in Şiirlerinde Hâtıra ve Hatırlama. *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası*, V, 549-558.

ÇETİŞLİ, İ. (24-31 Mayıs 2009). *Safahat'ta Mehmet Akif'in Duygu Dünyası,* sunulmuş bildiri, Novi Pazar/Sırbistan

ÇETİŞLİ İ. (2011). *Ömer Seyfettin'in Hikâye ve Mensur Şiirlerinde Yeni Lisan ve/veya Millî Edebiyat Hareketinin Sonuçları*. 100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Millî Edebiyat Çalıştayı Bildirileri, sunulmuş bildiri. İstanbul.

ÇETİŞLİ, İ. (Temmuz 1997). İstiklâl Marşı'nın Tahlili. *Türk Yurdu*, 119, 48-55.

ÇETİŞLİ, İ. (14 Mart 2004). *Mehmet Âkif'in Sanatı ve Sanatkârlığı*. Mehmet Akif Paneli, sunulmuş bildiri, Denizli.

ÇETİŞLİ, İ. (19-22 Kasım 2008). *Mehmet Akif Ersoy'un Şiir Kaynaklarından Biri Olarak Kur'an- Kerim*, sunulmuş bildiri, Burdur.

ÇETİŞLİ, İ. (Haziran-Temmuz-Ağustos 2013). Yahya Kemal Beyatlı'nın Daüssılası: Üsküp. *Bizim Külliye Dergisi*, 56, 32-40.

ÇETİŞLİ, İ. (18 Ekim 2014). *Mehmet Âkif'in İdeal Kahramanı: Âsım ve Nesli*. 3 Ülke 3 Düşünür: Mehmet Âkif Ersoy, Muhammed İkbal, Bahtiyar Vahapzâde Sempozyumu, sunulmuş bildiri, Burdur.

Cumhuriyet Dönemi

ÇETİŞLİ, İ. (Eylül-Ekim-Kasım 2004). Tarık Buğraya Göre Sanat ve Edebiyat. *Bizim Külliye Dergisi,* 21, 13-17.

ÇETİŞLİ İ. (2006). Attilâ İlhan'ın Vefatının Basındaki Aksi. *Attila İlhan Armağanı (s. 479-492.)*, Ankara: KTB Yayınları.

ÇETİŞLİ İ. (Aralık-Ocak-Şubat 2006-07). Yoksulluğun Hikâyesi Rüzgârlı Pazar. *Bizim Külliye Dergis*i, 30, 11-17.

ÇETİŞLİ, İ. (1-2 Haziran 2006). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bağlamında Memduh Şevket Esendal-Anton Çehov İlişkisi*. Süleyman Demirel Üniversitesi VI. Dil, Yazın, Deyişbilim Sempozyumu, sunulmuş bildiri, Isparta.

ÇETİŞLİ, İ. (16 Mayıs 2012). *Memduh Şevket Esendal'ın Hikâyeleri ve Hikâyeciliği*. Memduh Şevket Esendal Sempozyumu, sunulmuş bildiri, Çorlu/Tekirdağ.

ÇETİŞLİ, İ. (1998). Cumhuriyet Devri Türk Şiiri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 181-200.

ÇETİŞLİ, İ. (2003). Bir Bilim Adamının Romanı Üzerine Gecikmiş Bir Tahlil. *Bizim Külliye Dergisi,*18, 36-44.

ÇETİŞLİ, İ. (2007). *Kilit-Kapı-Anahtar Romanlarının Metaforik Anlamları Üzerine*. Mustafa Necati Sepetçioğlu (Ed.), Kilit (s. 152-164) içinde. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ÇETİŞLİ, İ. (6-8 Eylül, 2006) *Kerim Aydın Erdem'in Şiirlerinde Yerel Renkler ve Çizgiler*. Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu, sunulmuş bildiri, Denizli.

ÇETİŞLİ, İ. (Ağustos 1997). Cahit Külebi. *Türk Dili Dergisi*, 548, 169-176.

ÇETİŞLİ, İ. (Aralık 2014). *Mehmet Âkif'in Berlin Hatıraları'ndaki Eleştiri ve Endişeleri*. 100. Yılında Âkif Berlin'de Sempozyumu, sunulmuş bildiri, Berlin.

ÇETİŞLİ, İ. (Bahar 1998). Hasan Boğuldu Hikâyesinde Anlatım Tarzları, Dil ve Üslûp. *Ay ışığı Dergisi*, 9, 3-7.

ÇETİŞLİ, İ. (Bahar 1999). Şairin Penceresinden Mevsimler -II- Bahar. *Ay Işığı Dergisi*, 13, 3-8.

ÇETİŞLİ, İ. (Eylül 2006). Kilit Romanında 'Kilit' Metaforu. *Türk Yurdu Dergisi,* 229, 65-68.

ÇETİŞLİ, İ. (Eylül-Ekim-Kasım 2007). Şehir/Şehirleşme Olgusu Karşısında Köyün Hazin Mağlubiyeti. *Bizim Külliye Dergisi*, 33, 11-16.

ÇETİŞLİ, İ. (Eylül-Ekim-Kasım 2008). Bir Hatıranın Aydınlığında Ahmet Kabaklı'nın Şiir İncelemeleri. *Bizim Külliye*, 37,16-19.

ÇETİŞLİ, İ. (Haziran l987). Yağmur Beklerken ve Serbest Cumhuriyet Fırkası. *Türk Edebiyatı Dergisi*, l64, 33-36.

ÇETİŞLİ, İ. (Haziran-Temmuz-Ağustos 2010). Yavuz Bülent Bâkiler'in Şiirlerinde Dinî Duyarlılık. *Bizim Külliye Dergisi,* 44, 33-41.

ÇETİŞLİ, İ. (Kasım l990). Memduh Şevket Esendal'ın Romanlarında Aile. *Millî Kültür Dergisi*, 78, 45-47.

ÇETİŞLİ, İ. (Kış 1997). Şairin Penceresinden Mevsimler -I- Kış. *Ay ışığı Dergisi*, 8, 3-9.

ÇETİŞLİ, İ. (Kış-Bahar 2000). Türk Şiirinde Gurbet. *Ay Işığı Dergisi*, 16-17, 3-10.

ÇETİŞLİ, İ. (Mart 2010). Arif Nihat Asya'nın 'Naat'ı Üzerine Bir Tahlil. *Türk Yurdu Dergisi*, 271, 22-30.

ÇETİŞLİ, İ. (Mart l989). Bir Roman Bir Dizi: Ayaşlı ile Kiracıları. *Türk Yurdu Dergisi*, 26, 48-52.

ÇETİŞLİ, İ. (Mart-Nisan-Mayıs 2006). "Memduh Şevket Esendal'ın Hikâyelerinde Memur-Bürokrat Tipi. *Bizim Külliye*, 27, 13-19.

ÇETİŞLİ, İ. (Mart-Nisan-Mayıs 2009). Şehrin Eylül Tarafında Bir Sanatkâr: Nazım Payam. *Temrin*, 39, 86-90.

ÇETİŞLİ, İ. (Mart-Nisan-Mayıs 2010). Memduh Şevket Esandal'ın Eserlerinde Toplumsal Değişmenin 'Ev'e Yansımaları. *Bizim Küllliye*, 43, 40-46.

ÇETİŞLİ, İ. (Mayıs 2002). Ölümünün 50. Yılında Memduh Şevket Esendal. *Türk Dili Dergisi*, 605,415-428.

ÇETİŞLİ, İ. (Mayıs 2011). *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Tespitleriyle Yeni Türk Edebiyatının Temel Meseleleri*. Doğumunun 100. Yılında Ahmet Hamdi Tanpınar Sempozyumu, sunulmuş bildiri, İstanbul.

ÇETİŞLİ, İ. (Mayıs l994). Memduh Şevket Esendal'ın Son İki Hikâye Kitabı. *Türk Edebiyatı Dergisi*, 247, 49-50.

ÇETİŞLİ, İ. (Nisan 2010). Cahit Külebi. *Türk Dili Dergisi,* 700, 703-710.

ÇETİŞLİ, İ. (Nisan l995). Cemil Meriç'in Romana Dâir Düşünceleri. *Güneyde Kültür Dergisi*, VII, 74, 14-21.

ÇETİŞLİ, İ. (Nisan-Mayıs-Haziran 2002). Memduh Şevket Esendal'ın Mektupları. *Bizim Külliye Dergisi,* 13, 38-40.

ÇETİŞLİ, İ. (Ocak l988). Kuruluş'un Romanı 'Osmancık' Üzerine". *Türk Yurdu Dergisi*, l2, 45-50.

ÇETİŞLİ, İ. (Ocak l990). Memduh Şevket Esendal'ın Bulgar Zulmünü Anlatan Hikâyeleri. *Türk Kültürü Dergisi*, 321, l6-23.

ÇETİŞLİ, İ. (Sonbahar 1996). Cahit Sıtkı Tarancı'nın Şiire Dâir Düşünceleri. *Ay Işığı Dergisi*, 3, 3-6.

ÇETİŞLİ, İ. (Sonbahar 1997). Cahit Külebi'nin Ardından. *Ay ışığı Dergisi*,7, 3-4.

ÇETİŞLİ, İ. (Temmuz-Ağustos 1998). Cahit Külebi'nin Şiirinde Memleket. *Kültür Dünyası Dergisi*,15, 38-41.

ÇETİŞLİ, İ. (Yaz 1998) Necip Fazıl ve Şiiri. *Ay ışığı Dergisi*, 10, 6-13.

Denizli Hakkında Makaleleri

ÇETİŞLİ, İ. (l988). *Seyahatnâmelerde Denizli ve Çevresi*. Merkez Efendi Sempozyumu (Bildirileri), sunulmuş bildiri, Manisa.

ÇETİŞLİ, İ. (Temmuz-Ağustos-Eylül 2007). Kerim Aydın Erdem. *Geçmişten Günümüze Denizli*, 15, 22-25.

Divan Edebiyatı ve Tasavvuf Hakkındaki Çalışmaları

ÇETİŞLİ, İ. (1998). *Tanzimat Sonrası Türk Şiirinde Hz. Peygamber*. Kutlu Doğum Haftası Sempozyum, sunulmuş bildiri, Isparta.

ÇETİŞLİ, İ. (20 Şubat l99l). Riyâzî Divânı'ndan Seçmeler. *Tercüman Dergisi,*

ÇETİŞLİ, İ. (Aralık 2011). Tanzimat Sonrası Türk Şiirinde Hz. Peygamber Tasavvurunda Değişme. *Türk Yurdu Dergisi*, 292, 170-180.

ÇETİŞLİ, İ. (Haziran-Temmuz-Ağustos 2012). Yunus Emre'nin Şiirlerinde Gönül. *Bizim Külliye Dergisi*, 52, 69-73.

ÇETİŞLİ, İ. (Mayıs 2012). Yunus Emre'den Günümüze Uzana Kültürel Bellekte Bir Kesit. *Türk Yurdu Dergisi*, 297, 41-49.

ÇETİŞLİ, İ. (Nisan 2011). Na't Antolojileri Üzerine. *Berceste* Dergisi,106, 25-31.

ÇETİŞLİ, İ. (Nisan 2014). *Şairin Hz. Peygamber Aşkı*. Türk Ocağı, , sunulmuş bildiri, Denizli.

Hocaları ve Meslek Hakkındaki Çalışmaları

ÇETİŞLİ, İ. (1990). Prof. Dr. Kaya Bilgegil'in Şiire Dair Düşünceleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* IV, l, 69-79.

ÇETİŞLİ, İ. (1991). Meslekî Temsilcilik. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 6, 42-49.

ÇETİŞLİ, İ. (1995). *Atatürk ve Kültür*. 10 Kasım Paneli, sunulmuş bildiri, Isparta.

Dile, Edebiyata, Sanata, Edebiyat Türlerine Dair Görüşlerini Yansıttığı Çalışmaları

ÇETİŞLİ, İ. (Bahar 1997). Farklı Bir Anlayış Farklı Bir Kitap. *Ay Işığı* Dergisi, 5, 58-59.

ÇETİŞLİ, İ (Mart-Nisan-Mayıs 2004). Prof. Dr. İsmail Çetişli ile Sanat ve Edebiyat Üzerine. *Bizim Külliye Dergisi*, 19, 34-43.

ÇETİŞLİ, İ. (Aralık-Ocak-Şubat 2005-2006). Küreselleşme Ortamında Edebiyatta Süreklilik. *Bizim Külliye* Dergisi,26,16-21.

ÇETİŞLİ, İ. (Kış 2006). Edebiyat Eğitimi"nde "Edebî Metin"in Yeri ve Anlamı. *Millî Eğitim Dergisi*, 169, 75-84.

ÇETİŞLİ, İ. (2009). Kurgusallık/İtibarilik Bağlamında Edebiyat. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (Hüseyin Ayan Özel Sayısı)*, 39,365-376.

ÇETİŞLİ, İ. (Aralık-Ocak-Şubat 2010-2011). Edebiyat-Felsefe İlişkisi Üzerine. *Bizim Külliye Dergisi*, 46, 29-34.

ÇETİŞLİ, İ. (Ağustos 2011). Millet-Kültür Bağlamında Dil. 40, 33-39.

ÇETİŞLİ, İ. (2006). Mensur Şiir. *Türk Edebiyatı Tarihi Dergisi,*3, 343-358.

ÇETİŞLİ İsmail, *Yeni Türk Edebiyatına Dair Akademik Çalışmaları Eleştirel Bir Bakış*. Uluslararası II. Dil ve Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu, sunulmuş bildiri, Ankara.

ÇETİŞLİ, İ. (2008). Dağlar Devrildiğinde/Ebedî Nişanlı'da Kader Fikri ve İnancı. *Türk Yurdu Dergisi*, 253, s. ?

ÇETİŞLİ, İ. (Kasım1996). Sanat-Edebiyat ve İnsan Üzerine Sohbet. *Bizim Külliye Dergisi*, 6/7/8.

ÇETİŞLİ, İ. (Ocak-Şubat 2001). İnsan-Dil-Kültür. *Yeni Ufuklar Dergisi*, 1, 10-12.

ÇETİŞLİ, İ. (Şubat-Mart 2001). Edebiyat Dili/Edebî Dil. *Türk Yurdu* Dergisi, 162-163, 116-124.

ÇETİŞLİ, İ. (Ocak-Şubat-Mart 2001). Mit"ten "Modern Hikâye"ye "Hikâye"nin Sergüzeşti. *Bizim Külliye Dergisi*, 8, 41-46.

ÇETİŞLİ, İ. (12-13 Nisan 2001). *Yeni Türk Şiirinde Memleket Temasına Genel Bir Bakış*. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni sunulmuş bildiri, Kayseri.

ÇETİŞLİ, İ. (Ocak-Şubat-Mart 2002). Güdümlü Edebiyat. *Bizim Külliye Dergisi*, 12, 15-19.

ÇETİŞLİ, İ. (Ocak-Şubat-Mart 2003). Edebiyat Tenkidi. *Bizim Külliye Dergisi*,16, 39-42.

ÇETİŞLİ, İ. (Haziran-Temmuz-Ağustos 2005). Sanat ve Sanatkârda İdeolojik Körlük. *Bizim Külliye Dergisi*, 24, 6-9.

ÇETİŞLİ, İ. (23-26 Ekim 2007). *Kurgusallık/İtibarilik Bağlamında Edebiyat*. I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu, sunulmuş bildiri, Isparta.

ÇETİŞLİ, İ. (Ocak 2008). Rüyalarımızın Dili 'Şiir' Üstüne. *Çınar Dergisi*, 1, 5-8.

ÇETİŞLİ, İ. (3 Aralık 2011). *İşlevsel Açıdan Millet-Kültür Bağlamında Edebiyat*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Konferansı, sunulmuş bildiri, Afyonkarahisar.

ÇETİŞLİ, İ. (19-22 Aralık 2012). *Şairin Estetik Dil Bilinci*. 5. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu, sunulmuş bildiri, Denizli.

ÇETİŞLİ, İ. (18 Mart 2013). *Metin Tahlili Üzerine*. Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Konferansı, sunulmuş bildiri, Arnavutluk.

ÇETİŞLİ, İ. (Yaz-Sonbahar, 1999). Estetik. *Ay Işığı Dergisi*, 14-15, 3-6.

ÇETİŞLİ, İ. (Bahar 1996). İnsan ve Sanat. *Ay Işığı* Dergisi, 1, 14-17.

ÇETİŞLİ, İ. (Yaz 1996). Edebiyat. *Ay* Işığı, 2, s. 8-11.

Tarih

ÇETİŞLİ, İ. (2000). Şiir Üstüne. *Çınar Dergisi*, 67-68, 14-15.

ÇETİŞLİ, İ. (2002). *Zeybeklik ve Zeybekler*. Tavas Yöresi I. Kültür ve Üretim Festivali Bildirileri, sunulmuş bildiri, Denizli.

ÇETİŞLİ, İ. (2007). Türk Milletinin Çanakkale Savaşı Günlerinde Yüz Yüze Kaldığı Yokluk ve Yoksullukların… Ve Çanakkale Romanına Yansımaları. *Erdem Dergisi,* 49, 83-196.

ÇETİŞLİ, İ. (31 Ekim-2 Kasım 2014). *Hikâyelerde Savaşın Kahramanları I. Dünya Savaşının Türk Edebiyatındaki Yansımaları*. II. Uluslararası Türkiyat Sempozyumu, sunulmuş bildiri, Çankırı.

ÇETİŞLİ, İ. (Bahar 1998). Tarihçi Gözüyle Olaylar ve Türkiye. *Ay Işığı Dergisi,* 9, 59-60.

ÇETİŞLİ, İ. (Ocak-Şubat-Mart 1998). Yeni Türk Şiirinde Çanakkale Savaşları ve Zaferi. *Alsancak Dergisi*, 5, 40-43.

3. Ansiklopedi Maddeleri

ÇETİŞLİ, İ. (?). Cahit Külebi. *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi* (6: 200). Ankara: AKM Yayınları.

ÇETİŞLİ, İ. (2003). Egzistansiyalizm. *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü,* (2: 326-329). Ankara: AKM Yayınları.

ÇETİŞLİ, İ. (2003). Epik Tiyatro. *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü* (2: 376-377). Ankara: AKM Yayınları.

ÇETİŞLİ, İ. (2003). Memduh Şevket Esendal. *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi* (3: 429-431). Ankara: AKM Yayınları.

ÇETİŞLİ, İ. (2004). Hitabet. *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü* (3: 302-303). Ankara: AKM Yayınları.

ÇETİŞLİ, İ. (2005). Mensur Şiir. *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü* (4: 507-510). Ankara: AKM Yayınları.

ÇETİŞLİ, İ. (2005). Nesir. *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü* (4: 342-344). Ankara: AKM Yayınları.

ÇETİŞLİ, İ. (2006). Realizm. *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü* (5:130-135). Ankara: AKM Yayınları.

ÇETİŞLİ, İ. (2014). Cahit Külebi. *İslâm Ansiklopedisi* (?). İstanbul: TDV Yayınları.

ÇETİŞLİ, İ. (2014). Memduh Şevket Esendal. *İslâm Ansiklopedisi (?).* İstanbul: TDV Yayınları.

B. DİĞER KAYNAKLAR

1. Kitaplar

AKSAN, D. (1993). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*. Ankara: Be-Ta Yayıncılık.

AKTAŞ, Ş. (1996). *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi 1*. Ankara: Akçağ Yayınları.

AKTAŞ, Ş. (2002). *Edebiyatta Üslup ve Problemleri*. Ankara: Akçağ yayınları.

AKTAŞ, Ş. (2011). *Edebiyat ve Edebi Metinler Üzerine Yazılar*. Ankara: Kurgan Edebiyat.

AKTAŞ, Ş. (2011). *Şiir Tahlili Teori ve Uygulama*. Ankara: Akçağ Yayınları.

AKTAŞ, Ş. (2015). *Anlatma Esasına Bağlı Edebi Metinlerin Tahlili Teori ve Uygulama*. Ankara: Kurgan Edebiyat.

ALANGU, T. (1959). *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman C.1*. İstanbul: İstanbul Matbaası.

ALANGU, T. (1965). *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman C.2-3*. İstanbul: İstanbul Matbaası.

ARGUNŞAH, H. (2002). *Mensur Şiir ve Siyah İnciler,* İstanbul: Çağrı Yayınları.

BACHELARD, G. (2012). *Düşlemenin Poetikası*. (A. Tümertekin, Çev.), İstanbul: İthaki Yayınları.

BANARLI, N. S. (1987). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

BARTHES, R. (1993). *Yazarın Ölümü,* (H. Çetinkaya, Çev.), *Edebiyat Eleştiri Dergisi*, 4.

BARTHES, R. (2012). *Göstergebilimsel Serüven*. (M. Rıfat- S. Rıfat, Çev.), İstanbul: YKY Yayınları.

BEYATLI, Y. K. (1984). *Edebiyata Dair*. İstanbul: İFC Yayınları.

BİLGEGİL, M. K. (?). *Cehennem Meyvası*, İstanbul: Salkımsöğüt Yayınları.

EAGLETON, T. (1990). *Edebiyat Kuramı*. (T. Birkan, Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

ENGİNÜN, İ. (1979). *Tanzimat Devrinde Sheakspeare, Tercümeleri ve Tefsiri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

ENGİNÜN, İ. (2007). *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

ERCİLASUN, B. (1981). *Servet-i Fünunda Edebi Tenkit*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ERKMAN AKERSON, F. (2015). *Edebiyat ve Kuramlar*. İstanbul: İthaki Yayınları, İstanbul.

GÜLENSOY, T. (2012). *Türkiye Türkologları Türk Diline Emek ve Gönül Verenler-2*. Ankara: Akçağ Yayınları.

HAŞİM, A. (1996). *Bütün Şiirleri*. (İ. Enginün- Z. Kerman, Haz.). İstanbul: Dergâh Yayınları.

KAPLAN, M. (1985). *Tip Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

KAPLAN, M. (1990). *Cumhuriyet Devri Türk Şiiri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

KAPLAN, M. (1991). *Şiir Tahlilleri 1- Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

KAPLAN, M. (1994). *Hikâye Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

KARABULUT, M. (2019). *Üslupbilim (Stilistik) ve Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirleri Üzerinde Stilistik Bir İnceleme*. Ankara: Akçağ Yayınları.

KARAKAYA, Z. (1996). *Üslup ve Üslupbilim Kuramları*. Samsun: Akademik Açı Yayınları.

MORAN, B. (2014). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

MORETTİ, F. (2005). *Mucizevi Göstergeler*. (Z. Altok, Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.

NECATİGİL, B. (2007). *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*. İstanbul: Varlık Yayınları.

ÖNAL M. (2009). *En Uzun Asrın Edebiyatına Teorik Bir Yaklaşım-2*, Ankara: Akçağ Yayınları.

ÖNAL, M. (2010). *En Uzun Asrın Edebiyatına Teorik Bir Yaklaşım -1*, Ankara: Akçağ Yayınları.

ÖNAL, M. (2012). E*debiyat Sanatı- Edebiyat Teorisi/ Belâgat ve Retorik/ Edebiyat ve İletişim*-. Ankara: Kurgan Edebiyat.

ÖZGÜL, M. K. (2003). *Kandille İskandil*. Ankara: Hece Yayınları.

SAFA, P. (1978). *Sanat Edebiyat Tenkit*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

SAFA, P. (1990). *Objektif 2: Sanat- Edebiyat- Tenkit*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

TANPINAR, A. H. (1982). *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi.

TODOROV, T. (2001). *Poetikaya Giriş*. İstanbul: Metis Yayıncılık.

TURAL, S. (?) *Edebiyat Bilimine Katkılar*. Ankara: Ecdâd Yayınları.

TURAL, S. (2006). *Zamanın Elinden Tutmak*. Ankara: Yüce Erek Yayınevi.

TZVETAN, T. (2015). *Edebiyat Kavramı*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

UŞAKLIGİL, H. Z. (1891). *Mezardan Sesler*. İzmir: Hizmet Matbaası.

UŞAKLIGİL, H. Z. (1969). *Kırk Yıl*. İstanbul: İnkılap ve Aka Yayınları.

UŞAKLIGİL, H. Z. (1891). *Mensur Şiirler*. İzmir: Hizmet Matbaası.

WELLEK, R., Warren, A. (2019). *Edebiyat Teorisi*. (Ö. F. Huyugüzel, Çev.). İstanbul: Dergâh Yayınları.

YETİŞ, K. (2006). *Belâgatten Retoriğe Teori Arayışları*. Türk Edebiyatı Tarihi, Ankara: Kültür Bakanlığı yayınları.

2. Makaleler

BİLGİN, A. (2009). İstiklâl Marşı ve Üzerine Yapılan Çalışmalar, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 36.

ÇALIŞKAN, A. (2010). Edebiyat Teorisi Üzerine-1: İlk Belirlemeler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3, 89-108.

ÇALIŞKAN, A. (Bahar 2012). Edebiyat Teorisi Üzerine-3. Edebiyat Teorilerinin Sınıflandırılması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 5, 21, 24-55.

Eyüboğlu, S. (1950). Rüzgârda İnsanlar, *Yaprak Dergisi*, 18, ?

GARİPER, C. (2006). Türk Edebiyatında Mensur Şiir Literatürü. *Literatür Dergisi*, 4, 7.

GEÇER, İ. (Aralık 1971). Aç Ekin. *Hisar Dergisi*, 96, ?.

İSEN, M. (1989). Divan Edebiyatında Bir Tür: Tezkireler. *Milli Eğitim Dergisi,* 90,?

KAPLAN, M. (Mayıs 1995). Yeni Türk Şiirinde Anadolu-I. *Türk Yurdu*, 244, ?

KİREMİTÇİ, F. (2015). Klasik Türk Edebiyatında Öğretici Eserler: Tanım, Tasnif, Örnek Metin. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* 54, ?.

Mengi, M. (2007). Metin İncelemesi Aşamaları, Terimleri ve Bunlardan Biri: Metin Tahlili. *Turkish Studies*, 2/3, 411.

Okay, O. (1992). Yeni Türk Şiiri. *Türk Dili Dergisi*, 481-482, 286.

ÖNAL, M. (2008). Edebî Dil ve Üslup, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 36, 23-47.

3. Tezler

DAĞ, M. (2012). *Ahmet Kabaklı'nın Edebiyat Tarihçiliği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

BÜYÜKKAVAS, Ş. (1997). *Mehmet Kaplan'ın (Hayatı-Fikirleri)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

ERDİNÇ, A. (2013). *Mehmet Kaplan'ın Edebi Tahlil Metodu* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.

HAFÇI, H. Ö. (2010). *Tahir Alangu Hayatı ve Eserleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

KESKİN, A. (2018). *Bir Eleştirmen Olarak Berna Moran* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

ÖZEN, T. (2013). *Mehmet Kaplan'ın Edebiyat Teorisi Hakkındaki Görüşleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

SİLAHSIZOĞLU, E. (2007). Metin Tahlil Yöntemleri ve Bir Uygulama Örneği. *ICANAS Dergisi,* 38.

UYGUNER, M. (Mayıs 1989). Esendal'ın Ayaşlı ile Kiracıları Konusundaki Görüşleri. *Hürriyet Gösteri Dergisi*, 102, ?.

4. Ansiklopedi ve Sözlük Maddeleri

AKI, N. (1989). Mensur Şiir. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* (6: ?). İstanbul: Dergâh Yayınları.

AYKUT, A. (1991). Ansiklopedi. *TDV İslam Ansiklopedisi* (3: ?). İstanbul.

ÇETİŞLİ, İ. (2003). Memduh Şevket Esendal. *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi* (3: 429-431). Ankara: AKM Yayınları.

KUT, G. (1998). Heşt Bihişt. *İslam Ansiklopedisi* (17: ?) İstanbul: TDV Yayınları.

EKLER

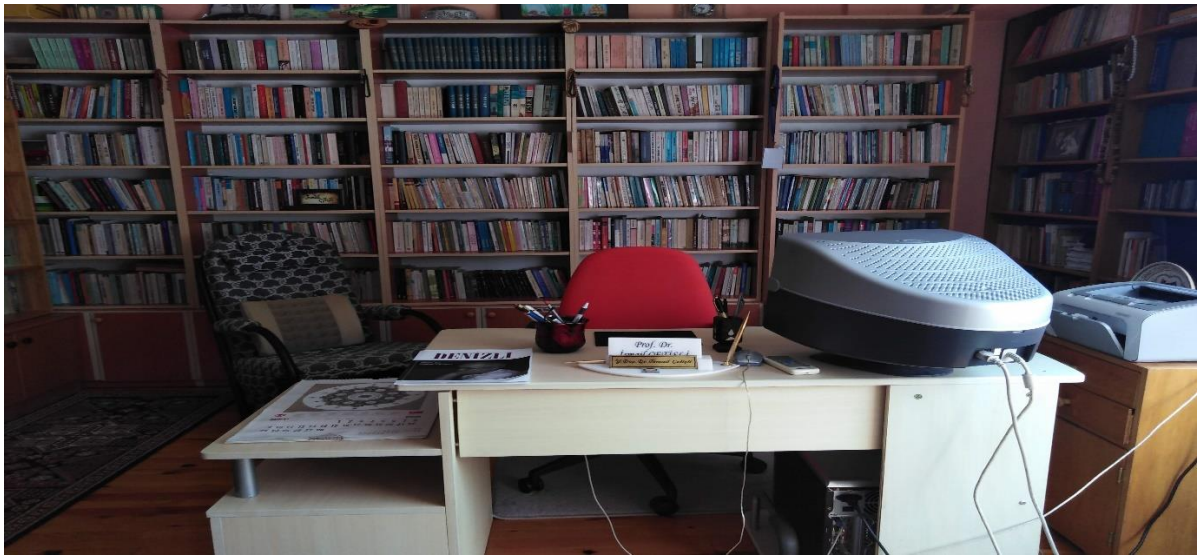
EK 1: İsmail Çetişli'ye Ait Belgeler ve Fotoğraflar

İsmail Çetişli'nin Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Konferansı / Arnavutluk 2013

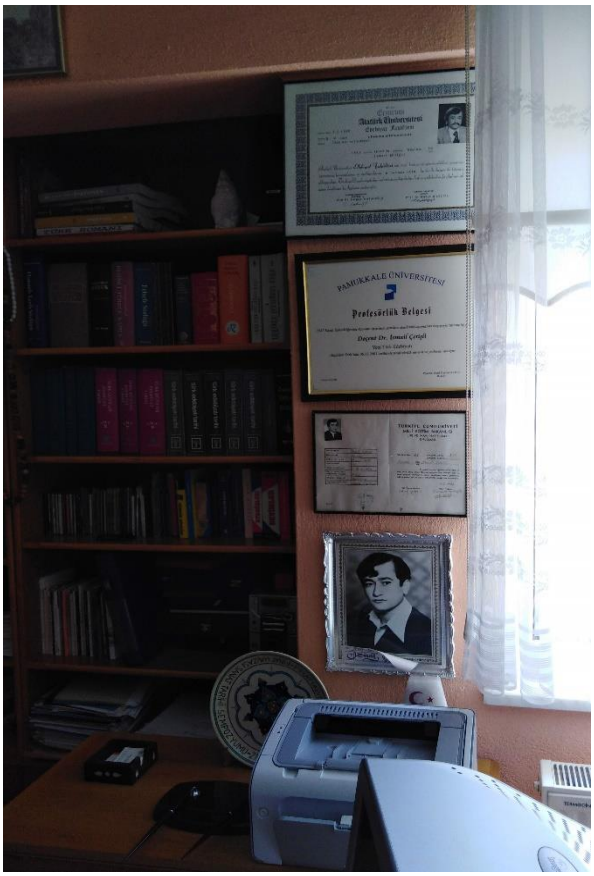

Çetişli'nin Evindeki Çalışma Odası

İsmail Çetişli'nin Çalışma Odasındaki Belgeleri ve Yayımlanmış Eserlerine Ait Köşe

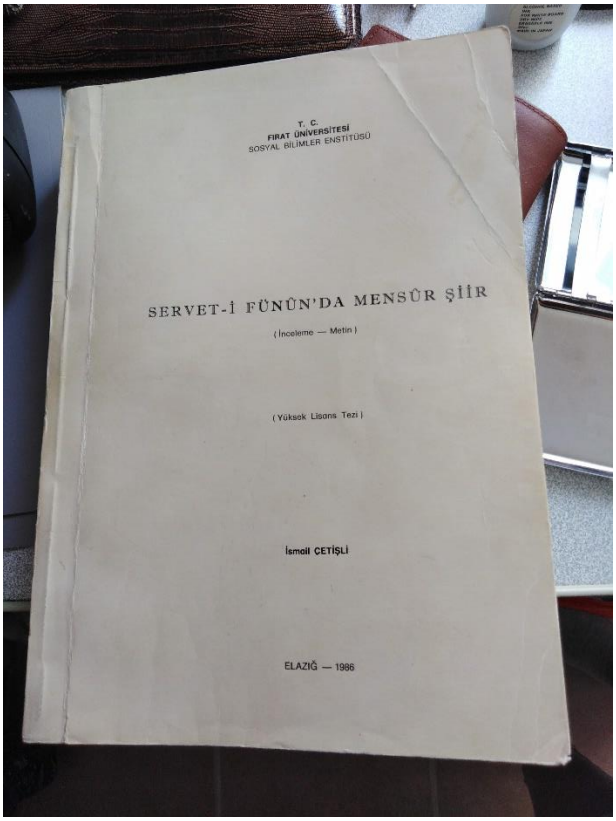

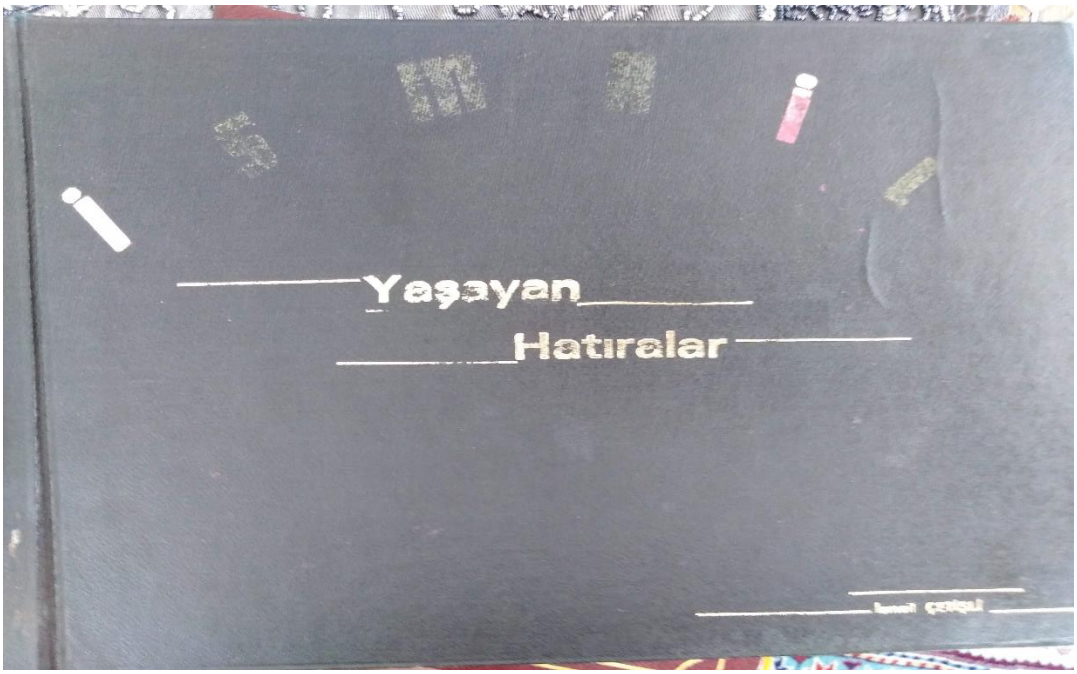

Yüksek Lisans Tezi

Çetişli'nin Hayatındaki Önemli Olaylar, Kişilere ve Şiirlere Yer Verdiği Hatıra Kitabından Parçalar

1977
1977
Sahn unutma bi unutulanlar,
Unutanları unutmayacaklardır.
Bilsen nakarda kimler ağlıyor.
Dönemem sevgilim felek koymuyor.
1977
YÜKSEK
KREDİ VE YURT
URUM ERKEK ÖĞR

1975
1979
Sesinde, aşkın şarkısı figan olup gidiyor, O bitmeyen geceler, hep bir an olup gidiyor
Bahara ermedi mevsim, hazan olup gidiyor, Yazık, yazık bi şu ömrün ziyan olup gidiyor
1976
1978

Çetişli'nin Denizli'nin Tavas İlçesinde Bulunan Mezarı

Ailesiyle (Eşi, Kızları, Torunları ve Öğrencisi) Yaptığımız Görüşmeden Bir Hatıra (28.08.2019)

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Orcid	0000-0002-7511-6230
Adı Soyadı	Gizem DAĞ
Doğum Yeri	Balıkesir / Merkez
Doğum Tarihi	22.08.1996

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Fakülte	Edebiyat Fakültesi
Bölüm	Türk Dili ve Edebiyatı

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	Özel Dahi Atölyesi Çocuk Kulübü/ Balıkesir
Görevi/Pozisyonu	Türkçe Öğretmenliği
Tecrübe Süresi	Eylül 2020- …

KATILDIĞI

Kurslar	Yabancılara Türkçe Öğretimi Sertifikası/ Ankara Üniversitesi TÖMER 2019.

İLETİŞİM

Adres	Paşaalanı Mahallesi, Çengel Caddesi, 211. Sokak, No:7 Karesi/Balıkesir
E-mail	gizemdag1357@gmail.com